

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM
2021/4. SZÁM

A Magyar Honvédség szakmai, tudományos folyóirata

Kiadja: Magyar Honvédség Parancsnokság

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)

(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Gáspár Katalin

Tördelőszerkesztő: Petrezselyem Kitti

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Sokszorosítóosztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM,
2021/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

A NATO 2030 jelentés – stratégiai prioritások új megközelítésben 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Pölöskei János ezredes:

A légi uralom elmélete napjainkban 17

Lesták Tamás r. alezredes:

A török hadiipar szerepe napjaink konfliktusaiban 27

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Nagy Zsolt:

A Trump-adminisztráció Afganisztán-politikája 43

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Birovecz István ezredes – Szabó Sándor őrnagy:

Az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
katonai gyakorlatokon való részvételének lehetőségei 60

Héregi Erika alezredes – Dudás Éva százados:

A harci stressz kezelése kognitív viselkedésterápiával
a nemzetközi és a hazai tapasztalatok alapján 67

Pákozdi Márta alezredes – Bárdos György:

A Magyar Honvédség szerepvállalása a COVID–19 idején
munkanélkülivé váltak körében 79

LOGISZTIKA

Endrődi Gábor alezredes:

Az életciklus-menedzsment kérdései a Honvédelmi
és Haderőfejlesztési Program tükrében 97

HADTÖRTÉNELEM

Jobbágy Zoltán ezredes:

A lakosság szerepe a 20. század második felének felkelésellenes műveleteiben:
a francia megközelítés 109

FÓRUM

Füzesi Kitti:

Megújuló energiaforrások és a biztonság.
Vízerművek Dél-Amerikában: fókuszban Brazília 125

Csikány Tamás dandártábornok:

A magyar tudományos élet, a hadtudomány és a katonai felsőoktatás
kiemelkedő alakjától búcsúzunk 141

SZEMLE

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 146

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 159

ABSTRACT 167

E SZÁMUNK SZERZŐI

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc),
egyetemi tanár (Nemzeti Közszerződési Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztviselőképző Kar)

Pölöskei János ezredes, az MHP Haderőtervezési
Csoportfőnökség Vezetési és Irányítási Rendszerek
Fejlesztési Főnökség főnöke

Lesták Tamás rendőr alezredes, főosztályvezető
(Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság
Nemzetközi Együttműködési Főosztály)

Nagy Zsolt PhD-hallgató
(ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola)

Birovecz István ezredes, az MHP Kiképzési
Csoportfőnökség Gyakorlat Tervező
Főnökség főnöke (mb. csoportfőnök-helyettes)

Szabó Sándor őrnagy, kiemelt főtiszt
(NKE Hadtudományi és Honvédtisztviselőképző Kar
Hadászati Tanszék)

Héregi Erika alezredes, PhD-hallgató
(NKE Hadtudományi Doktori Iskola)

Dudás Éva százados, az MH Transzformációs
Parancsnokság Honvéd Tudományos Kutatóhely
munkatársa

Pákozdi Márta alezredes, mb. főnök
(MHP Személyzeti Csoportfőnökség Menedzsment
és Fejlesztési Főnökség)

Dr. Bárdos György (PhD, DSc), professor emeritus
(Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai
és Pszichológiai Kar)

Endrődi Gábor alezredes, vezető szakreferens
(HM KÁT Titkárság, Honvédelmi
és Haderőfejlesztési Osztály)

Dr. Jobbágy Zoltán ezredes (PhD),
az NKE Hadtudományi és Honvédtisztviselőképző Kar
nemzetközi dékánhelyettese

Füzesi Kitti PhD-hallgató
(NKE Hadtudományi Doktori Iskola)

Dr. Csikány Tamás dandártábornok (DSc),
az NKE tudományos rektorhelyettese

Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Gál Csaba ny. ezredes

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

A NATO 2030 JELENTÉS – STRATÉGIAI PRIORITÁSOK ÚJ MEGKÖZELÍTÉSBN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO 2030 jelentés szerint a Szövetségnek az elkövetkező évtizedben a mainál egy sokkal összetettebb stratégiai környezethez kell alkalmazkodnia. Ezt az időszakot a rendszerszintű rivalizálás visszatérése, Oroszország és Kína felemelkedése, valamint a feltörekvő és diszruptív technológiák (EDT¹) növekvő szerepe jellemzi, ugyanakkor fokozott transznacionális fenyegetésekkel és kockázatokkal is szembe kell néznie. A NATO 2030 jelentés jó lehetőséget nyújt a Szövetség folyamatos megújulási képességének és a változó világhoz való alkalmazkodásának áttekintésére. A tanulmányban a szerző a NATO 2030 jelentés stratégiai prioritásait, illetve a Szövetség partnerkapcsolataira vonatkozó ajánlásait is értékeli. A NATO partnerségi kezdeményezések (Partnerség a Békéért, Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés, Partnerek a Világban) kulcsfontosságú eszközei a kooperatív biztonság megteremtésének és a partnerekkel való együttműködésnek.

KULCSSZAVAK: Hármak Bizottsága, Harmel-jelentés, NATO 2030 jelentés, Berlini Partnerségi Csomag, Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés

BEVEZETÉS

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete 2020. április 4-én ünnepelte alapításának 70. évfordulóját. Az előkészítése és létrehozása során a legoptimistább emberek sem gondolták, hogy a Szövetség ilyen szép kort megél. A NATO a kezdetektől fogva nem csupán katonai, hanem politikai szövetség is volt, amely szerepet vállalt tagjai egyesítésében a közös stratégiai elképzelés, a közös értékek, érdekek és sorsközösség mentén. Ma a történelem legsikeresebb szövetsége, amelynek határai Észak-Amerika csendes-óceáni partvidékétől a Fekete-tengerig húzódnak. A tagországokban közel egymilliárd ember él, és a világ GDP-jének felét tagországai adják. A NATO 2030 jelentés jó alkalom arra, hogy számvetést készítsünk és áttekintsük a Szövetség folyamatos megújulási képességét és adaptációját a változó világhoz. Tesszük ezt annak ismeretében, hogy a Szövetségen belüli viták nem új keletűek, mert a Szervezetnek fennállása óta mind a hidegháború idején, mind a posztbipoláris korszakban számos alkalommal kellett megújulnia és a feszültségeket oldania.

¹ Emerging and disruptive technologies.

A NATO ADAPTÁCIÓJA A HIDEGHÁBORÚ IDEJÉN

A NATO története során a hidegháború időszakában belső viták többször bontakoztak ki a tagállamok között, amelyekre megoldást kellett találni, miközben a Szövetségnek is meg kellett újulnia. A Hármak Bizottsága – amelyet az első „három bölcsként” is emlegetnek – 1951-ben jött létre. Feladata javaslatok megfogalmazása volt a tagországok hadipari termelésének bővítésére úgy, hogy az az egyes országok gazdasági újjáépítését ne hátráltassa.² Az 1956-os szuezi válság és a magyar forradalom jellemezte nemzetközi helyzetben a NATO története során másodszor kért fel szakértőket és állította fel az ún. második „Három bölcs” Bizottságot.³ A Bizottság jelentése a NATO nem katonai tevékenységének javítására irányult. Általános irányelveket javasoltak a tagországok és az Észak-atlanti Tanács (NAC⁴) közötti eredményesebb kommunikáció, a könnyebb döntéshozatal érdekében és az eljárások hatékonyabbá tételével kapcsolatban. Ekkortól vált napi gyakorlattá a politikai konzultáció.⁵

A tagállamok közötti vitás kérdések rendezésére új jószolgálati és közvetítő mechanizmus bevezetését tanácsolták. Ajánlásaik alapján létrejött a Tudomány a Békéért és Biztonságért Program (SPS⁶), amelynek célja a tagállamok együttműködő projektjeinek elősegítése, a nemzetközi tapasztalatcserek stimulálása és a kutatásokra fordított nemzeti erőforrások megtérülésének maximalizálása volt. Célzott nemzeti tájékoztatási programok indultak, nemzetközi tájékoztató tiszteket neveztek ki. Azt javasolták, hogy a tagállamok a nemzeti politikájuk kialakítása során legyenek figyelemmel a többi NATO-tagállam érdekeire is. Az elért konszenzust a nemzeti politikák során is érvényesíteni kellett, s amennyiben ezt nem tette meg egy tagállam, akkor annak okáról tájékoztatnia kellett a NAC-et. E gondolatok és javaslatok egy része napjainkban is visszaköszön.

A Szövetségen belül a hatvanas évek második felére ismét belső feszültségek halmozódtak fel: Franciaország kilépése a NATO katonai szervezetéből, az Amerikai Egyesült Államok vietnami intervenciója, valamint a katonai kiadások és a közös terhek megosztása az állandóan visszatérő legfontosabb vitás kérdések voltak. Ezek kivizsgálására Pierre Harmel belga külügyminiszter vezetésével négy bizottságot hoztak létre.⁷

A *Szövetség jövőbeni feladatai* című Harmel-jelentés⁸ alapvetése a Szövetség kettős, politikai és katonai feladatrendszerének elválaszthatatlansága, a legfontosabb célkitűzése egy stabilabb nemzetközi rendszer megteremtése volt, amelyet a konzultációs rendszer további kiszélesítésén alapuló közös megközelítéssel javasoltak elérni. A Szövetség ezután az új politikai, katonai és technológiai körülményekhez illeszkedő új stratégiát fogadott el. Az ún. rugalmas reagálás doktrína a kihívások természetétől függően a lehetséges válaszok kiegyensúlyozottabb és rugalmas megfogalmazását tette lehetővé mind a nukleáris, mind a hagyományos fegyverek vonatkozásában. A Harmel-jelentés a Szövetség egyik

² A Bizottság tagjai W. Averell Harriman, az Európai Újjáépítési Program (European Recovery Program, a Marshallterv) amerikai koordinátora, Sir Edwin Plowden brit gyáriparos és Jean Monnet francia közgazdász voltak.

³ Tagjai az olasz Gaetano Martino, a norvég Halvard Lange és a kanadai Lester Pearson külügyminiszterek voltak.

⁴ North Atlantic Council.

⁵ Gazdag Ferenc: Az első negyven év. A NATO 1949–1989 között. In: Dunay Pál – Gazdag Ferenc: Az Észak-atlanti Szerződés szervezete – Tanulmányok és dokumentumok. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997, 35.

⁶ Science for Peace and Security Programme. NATO E-Library, 18. 08. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85373.htm (Letöltés időpontja: 2021. 02. 25.)

⁷ Az első a Kelet és a Nyugat közötti kapcsolatokkal, a második a Szövetségen belüli kapcsolatokkal, a harmadik az általános védelempolitikával, a negyedik pedig a más országokkal fenntartott kapcsolatokkal foglalkozott.

⁸ The Harmel Report: full reports by the rapporteurs on the future tasks of the Alliance. http://www.bits.de/NRANEU/nato-strategy/Harmel_Report_complete.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 19.)

legkonceptiózusabb dokumentuma volt, amely akkor jelentősen hozzájárult az európai helyzet javulásához.⁹

A NATO-N BELÜLI VITÁK A POSZTBIPOLÁRIS KORSZAKBAN

„A NATO-n belüli politikai különbségek azért veszélyesek, mert lehetőséget adnak a külső szereplőknek, különösen Oroszországnak és Kínának, hogy kihasználjanak egyes tagállamokat, és ezzel veszélyeztessék a NATO kollektív érdekeit és biztonságát.”¹⁰

A posztbipoláris korszak után megfogalmazódott, hogy mivel a NATO életre hívója, a Szovjetunió és a volt szocialista országokat tömörítő Varsói Szerződés is megszűnt, ezért a Szervezetnek sincs további létjogosultsága. A már 72 éve fennálló katonai szövetség napjainkban ismét új értelmet keres saját létezésére. Az alapítása utáni évtizedekben is sok kritika érte, de az elmúlt időszakban a Szövetség működésével, az egyes műveleteivel (jugoszláviai légicsapások, Irak, Afganisztán, líbiai légicsapások stb.) és a tagországok védelmi kiadásaival kapcsolatban belső bírálatokat is megfogalmaztak.¹¹

Már 2011-ben is az volt a Szövetség egyik legnagyobb kihívása, hogy a rendelkezésre álló szűkös erőforrásokat milyen prioritások mentén lehet a lehető leghatékonyabban felhasználni. A széles körű biztonsági kihívások kezeléséhez katonai képességek kellenek, a katonai képességek kialakításához, fejlesztéséhez pedig a megfelelő és elégséges erőforrások allokálása szükséges. Robert Gates amerikai védelmi miniszter a 2011. június 10-i beszédében értékelt a transzatlanti teherviselést és a költségek megoszlását a két kontinens között. Elemezte az afganisztáni ISAF műveletet, a líbiai misszió kapcsán kitért a Szövetség képességeire és az egyes tagállamok műveletekben való részvételi hajlandóságára. Kritikusan fogalmazott a „partvonal mentén ülő tagállamokról” (*allies sitting on the sidelines*), amelyek nem voltak olyan katonai képesség birtokában, hogy a légicsapásokban részt vehessenek. Gates kétszintű politikai-katonai szövetségként jellemezte a NATO-t, amelyben az egyes tagországok az ún. „*soft security*” tevékenységre szakosodtak (békefenntartás, humanitárius műveletek), mások pedig a tényleges hadműveleteket hajtották végre. Megemlítette, hogy az összeurópai védelmi kiadás a 2001. szeptember 11-ét követő évtizedben mintegy 15%-kal csökkent.¹² Felrótta, hogy az akkor 28 tagú szövetségből mindössze öt ország (Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Görögország és Albánia) védelmi költségvetése haladta meg a GDP 2%-át.¹³

⁹ Gazdag: i. m. 39–40.

¹⁰ NATO 2030: United for a new era – Analysis and recommendations of the Reflection Group appointed by the NATO Secretary General. Brussels, 25. 10. 2020., 9. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

¹¹ Szenes Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 and Hungary; 20 years of membership, 30 years of cooperation. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.

¹² Reflections on the status and future of the transatlantic alliance > Security & Defence Agenda. 10. 06. 2011. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede190911robertgates/_sede190911robertgates_en.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 15.)

¹³ A NATO honlapján a védelmi kiadásokra vonatkozóan a Szervezet alapításától kezdve napjainkig rendelkezésre állnak az adatok, így pontosan nyomon követhető az egyes tagországok védelmi kiadásainak alakulása. Information on defence expenditures. NATO E-Library, 16. 03. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2021. 03. 19.); Defence Expenditure of NATO countries (2013–2020). NATO Press Release, Communique PR/CP(2020)104, 21. 10. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/pr-2020-104-en.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

Pár évvel később Robert Gates gondolatai visszaköszöttek. Donald Trump amerikai elnök többször bírálta a Szövetséget és a szövetségeseket nagyobb anyagi áldozatvállalást követelve, és „idejétmúlnak” nevezte a NATO-t.¹⁴ A 2016-os elnökválasztási kampányban a *The New York Times*nak adott interjúban kritikával illette az érintett tagországokat, mert nem teljesítették a védelmi kiadásokra vonatkozó kötelezettségeiket. Megfogalmazta, hogy az Amerikai Egyesült Államok esetleg nem teljesíti az 5. cikk szerinti kölcsönös védelmi kötelezettségvállalását, mert a NATO-tagállamok túlnyomó többsége nem fordítja a GDP 2%-át védelemre. Az elmúlt években az Amerikai Egyesült Államok annyit költött védelemre, mint az összes többi tagország együttvéve. A 2017. május 25-i brüsszeli NATO-csúcsertekezleten elhangzott beszédében egyértelművé tette, hogy a Szövetségnek nagyobb hangsúlyt kell fektetnie a terrorizmusra, a migrációra, az orosz fenyegetésre, valamint a keleti és a déli szárnyára.¹⁵

Emmanuel Macron francia elnök 2019. november 5-én a *The Economist*nak adott nyilatkozata megdöbbentette a szövetségeseket. Elmondása szerint nem tudja, hogy a kölcsönös segítségnyújtást garantáló 5. cikkben megfogalmazott kollektív védelem továbbra is érvényes-e. Utalt arra, hogy az európai tagállamok nem várhatják el az Amerikai Egyesült Államoktól, hogy megvédje őket. A NATO „agyhaláláról” (*brain-dead*) beszélt Washington stratégiai koordinációjának és vezetésének hiánya miatt. Macron szerint Európának stratégiai szinten, geopolitikai hatalomként kell gondolkodnia, különben nem tudja majd a sorsát irányítani.¹⁶ Az Amerikai Egyesült Államok és NATO-szövetségesei közötti stratégiai döntéshozatal koordinációjának hiányát példázták az egyoldalú amerikai és török döntések Szíriában. Macron emlékeztetett Trump elnök döntésére az amerikai csapatok Északkelet-Szíriából történő kivonásáról, amely meglepetésként érte a szövetségeseket. Ez egyben teret adott Törökországnak arra, hogy a határai mentén ún. biztonsági zónát hozzon létre, kiüzve a területről azokat a kurd erőket, amelyek az Iszlám Állam elleni harcban segítettek az Amerikai Egyesült Államokat. Macron már akkor bírálta a NATO-t, mert nem reagált a török offenzívára.

NATO 2030 JELENTÉS

A Macron-nyilatkozat azonnali cselekvésre készítette a Szövetséget. 2019 decemberében a NATO-tagállamok állam- és kormányfőinek londoni találkozóján a résztvevők felkérték Jens Stoltenberg NATO-főtitkárt, hogy indítson el egy átfogó önvizsgálati folyamatot (Forward-Looking Reflection Process).¹⁷ Stoltenberg 2020. március 31-én felkérte a Reflection Group

¹⁴ Transcript: Donald Trump on NATO, Turkey’s Coup Attempt and the World. *The New York Times*, 21. 07. 2016. <https://www.nytimes.com/2016/07/22/us/politics/donald-trump-foreign-policy-interview.html>; Káncz Csaba: Így kerüli meg hazánkat a NATO és az EU – betelt a pohár. *Privátbankár*, 2020. 12. 04. <https://privatbankar.hu/cikkek/makro/igy-keruli-meg-hazankat-a-nato-es-az-eu--betelt-a-pohar.html> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

¹⁵ Remarks by Donald Trump, President of the United States at the dedication of the 9/11-Article 5 Memorial. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/audio/audio_2017_05/20170525_170525f.mp3 (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

¹⁶ Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead. *The Economist*, 07. 11. 2019. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

¹⁷ NATO 2030: United for a new era... 3.

szakértőit.¹⁸ A tíz vezető személyiségből álló csoport arra kapott felhatalmazást, hogy vizsgálja meg a NATO jelenlegi helyzetét és jövőbeni szerepét, vagyis tegyen javaslatokat a Szövetség egységének, szolidaritásának, kohéziójának és a transzatlanti köteléknek a megerősítésére, a szövetségesek közötti politikai konzultáció és koordináció fokozására, valamint a NATO politikai szerepének és releváns eszközeinek megerősítésére a biztonságot érintő, bármely stratégiai irányból jövő fenyegetések és kihívások kezelésére vonatkozóan.¹⁹

A tízfős szakértői csoport 2020. november 25-én adta át a jelentését a NATO-főtitkárnak. A NATO-tagállamok külügyminiszterei 2020. december elején kétnapos virtuális tanácskozást tartottak, ahol bemutatták a *NATO 2030: Egységben egy új korszakért* című 67 oldalas jelentést.²⁰ A vitairat szerzői gárdáját Thomas de Maizière volt német védelmi miniszter és Wess Mitchell, az amerikai Külügyminisztérium volt Európa-ügyi megbízottja vezette. A Reflection Group tagja volt a brit John Bew, a kanadai Greta Bossenmaier, a dán Anja Dalgaard-Nielsen, a francia Hubert Védrine, az olasz Marta Dassù, a holland Herna Verhagen, a lengyel Anna Fotyga és a török Tacan Ildem.

A szakértői csoport összetétele véleményünk szerint nem tükrözi a posztbipoláris korszak bővítési körei eredményeként a Szövetség megváltozott földrajzi fókuszát, pedig a 30 tagországból 14 egykori szocialista ország, jelentős részük a Varsói Szerződés tagállama volt. A jelentés megfogalmazói között csak a lengyel szakértő képviselte a kelet-közép-európai régiót.²¹

A jelentés három részből áll: 1. a jövőkép és a legfontosabb megállapítások; 2. a biztonsági és a politikai környezet értékelése; 3. az ajánlások. A NATO 2030 jelentésben a Szövetség jövőképeire vonatkozó legfontosabb megállapítások és javaslatok között az alábbi stratégiai prioritások szerepelnek: a védelmi szövetség működésének adaptálása, alkalmazkodás az új és merőben más biztonsági környezethez és helyzethez, a válsághelyzetekben gyorsabb döntéshozatal és összetartóbb, egységesebb fellépés. A NATO-nak egy sokkal összetettebb stratégiai környezethez kell alkalmazkodnia, amelyet a geopolitikai rivalizálás, konfrontáció Oroszországgal, Kína felemelkedése és az EDT-k növekvő szerepe jellemez, ugyanakkor számos országhatáron túlnyúló fenyegetéssel és kockázattal kell szembenéznie.

A szakértők összességében 138 ajánlást fogalmaztak meg a szövetséges és partnerállamok döntés-előkészítői és döntéshozói számára, amelyek közül az alábbiak a legfontosabbak.²²

Szükségesnek ítélik a NATO alapfeladatainak (kollektív védelem, válságkezelés, védelmi képességek fenntartása, kooperatív biztonság) megőrzése mellett a 2010. évi stratégiai koncepció megújítását, figyelembe véve a geostratégiai környezet változásait (a konfrontáció visszatérése Oroszországgal, rendszerszerű versengés Kínával) is. Az új stratégiai koncepció lehetőség is az egyértelmű stratégiai prioritások meghatározására és a NATO-kohézió megerősítésére. A jelentésben megfogalmazták, hogy a terrorizmus az egyik legközvetlenebb aszimmetrikus fenyegetés a tagországok és polgárai számára, ezért be kell emelni a

¹⁸ Secretary General appoints group as part of NATO reflection process. NATO E-Library, 31. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174756.htm (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

¹⁹ NATO 2030: United for a new era... 11.; Lásd még Globális reformokra készül a NATO Donald Trump „korszaka” és a megjegyzések után? Karpát.in.ua, 02. 12. 2020. <http://politic.karpat.in.ua/?p=14856&lang=hu> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

²⁰ NATO 2030: United for a new era... 67.

²¹ Ugyanerre a diszkrépanciára hívja fel a figyelmet Wagner Péter. Lásd Wagner Péter (szerk.): Miként értékeljük a NATO 2030 jelentését? Külügyi és Közgazdasági Intézet, 2021/3., 8. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/02/41_2021_03_NATO_2030.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 10.)

²² NATO 2030: United for a new era... 12–15.

terrorizmus elleni küzdelmet a NATO fő feladatai közé, valamint fokozni kell a terrorizmus elleni küzdelmet a hibrid és kiberhadviselés terén is.

Az Oroszországi Föderáció a fő katonai fenyegetés az elkövetkező évtizedben a Szövetség számára, ezért folytatnia kell a kettős megközelítés stratégiáját (*dual-approach*), az elrettentést, viszont nyitottnak kell maradnia a párbeszédre is. Politikailag egységesen kell fellépnie az orosz agresszióval szemben, megpróbálva visszatéríteni Oroszországot a nemzetközi jog tiszteletéhez. Az egységes fellépés a politikai kohézió jele és az elrettentés hatásos alapja is egyben.

Több időt és erőforrást kell fordítani a Kína által támasztott biztonsági kihívásoknak az ország képességei, gazdasági fellendülése és ideológiai céljainak értékelése alapján. A Szövetségnek politikai stratégiát kell kidolgoznia egy olyan világban, amelyben Kína 2030-ig növekvő jelentőségű lesz. A jelentés érdekesen fogalmaz, mert Kína egyszerre lehetőség és kihívás, ugyanakkor a szakértők a jelentésben hangsúlyosan csak az utóbbival foglalkoznak.

Javasolták egy konzultatív testület felállítását, ahol megvitathatják a NATO Kínával kapcsolatos biztonsági érdekeit, figyelemmel kísérhetik a kínai technológiai fejlődés következményeit, amelyek befolyásolhatják a Szövetség kollektív védelmét, a katonai készségét és az ellenálló képességét. Következetes és koherens megközelítést kell alkalmazni a déli szárnyon és irányban, figyelemmel mind a hagyományos fenyegetésekre, mind pedig Oroszország és kisebb mértékben Kína növekvő jelenlétére a térségben.

A NATO-nak a hatékony nukleáris elrettentés mellett erősítenie kell a fegyverzet-ellenőrzés támogatását a létező fegyverzet-ellenőrzési mechanizmusok kihívásai megvitatásának konzultációs fórumaként. Az új feltörekvő és diszruptív technológiák kihívást és lehetőséget jelentenek és kínálnak a NATO számára. A NATO-nak kulcsfontosságú koordináló szervezetként kell szolgálnia a tagországok közötti információmegosztás és együttműködés terén, az EDT-k minden olyan területén, amely kihat a biztonságukra. Az EDT-kben való dominancia elérése stratégiai prioritás.

Az éghajlatváltozás is alakítja a NATO biztonsági környezetét. A szakértők az Éghajlat és Biztonság Kiválósági Központ (Centre of Excellence on Climate and Security) létrehozását javasolják, valamint azt, hogy az éghajlatváltozás és más nem katonai fenyegetések, például a járványok kerüljenek be a NATO ellenálló képessége és válságkezelése tervezésébe. A NATO-nak felül kell vizsgálnia a 2014. évi Green Defence keretrendszert,²³ és stratégiailag jobban kell hasznosítania a Tudomány a Békéért és Biztonságért Programot.

A jelentés foglalkozik a hibrid és a kiberfenyegetésekkel is, valamint a tagországok támogatásával a hibrid és a kibertámadások elleni küzdelemben. Ehhez nagyobb tudatosság szükséges a hibrid fenyegetésekkel kapcsolatban, valamint átfogó program kidolgozása a hibrid fenyegetések leküzdése és az ellenálló képesség kialakítása érdekében. A világűr is hangsúlyosan szerepel a jelentésben. A NATO-nak a transzatlanti térség úrbiztonságával kapcsolatos alapvető konzultációs fórumnak kell lennie, azaz a világűr is be kell vonni az ellenálló képesség tervezésébe, biztosítani kell a békés célú hozzáférést a világűrhez, valamint elő kell segíteni a párbeszédet a magánszektorral.

²³ NATO and its partners become smarter on energy. NATO E-Library, 07. 04. 2015. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_118657.htm (Letöltés időpontja: 2021. 02. 28.); lásd még Kristian Knus Larsen: Unfolding Green Defense – Linking green technologies and strategies to current security challenges in NATO and the NATO member states. Centre for Military Studies, 12. 2015, 5–14. https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/unfolding-green-defense/Unfolding_Green_Defense_CMS-rapport.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 20.)

AJÁNLÁSOK A POLITIKAI KOHÉZIÓRÓL ÉS A POLITIKAI KONZULTÁCIÓRÓL

A NATO 2030 jelentés meghatározó fejezete az *Ajánlások: a NATO szerepének, kohéziójának és konzultációjának erősítése*, amely kitér a tagországok egymás közötti, az Európai Unióval mint a legfontosabb szövetséggel, valamint a partnerországokkal folytatott politikai konzultációra.

A politikai egység és kohézió, a transzatlanti konzultáció, a szövetségi és a nemzeti politika összehangja 1956 óta visszatérő kérdések a Szövetség életében.

A politikai kohézió és az egység fenntartásának egyértelmű prioritásnak kell lennie az Atlanti-óceán mindkét partján fekvő tagországok számára, továbbá meg kell erősíteniük elkötelezettségüket az euroatlanti térség védelmének elsődleges intézménye, a NATO iránt. A NATO-nak ezért meg kell fontolnia a Demokratikus Ellenálló Képesség Kiválósági Központ (Centre of Excellence for Democratic Resilience) létrehozását. A jelentés szorgalmazza a transzatlanti konzultáció és a legfontosabb stratégiai és politikai kérdésekben folytatott konzultáció valódi fóruma, a NAC szerepének erősítését. A tagországoknak arra kell törekedniük, hogy a nemzeti politikát a szövetségi politikához igazítsák.

A NATO hatékonyságának javítása érdekében a szakértők olyan intézkedéseket javasolnak, amelyek az addig sérthetetlennek és érinthetetlennek vélt/tartott szövetségi alapelvekhez, ezek közül is a konszenzusos döntéshozatalhoz – amely a Szövetség egyik sarokköve – is hozzányúltak. A jelentésben javasolják a vétőjog korlátozását, ezzel mintegy enyhítendő az egyhangú döntés elvét. Megfontolás tárgya lehet egy olyan strukturáltabb mechanizmus létrehozása, amely lehetővé tenné önkéntes *ad hoc* koalíciók megalakítását a NATO-n belül, hogy a Szövetség a jövőben akkor is aktív lehessen/maradhasson, ha nem minden tagja ért egyet az adott misszióval.

Az *ad hoc* koalíciók kialakítására vonatkozó javaslat nem új jelenség. Az egyes műveletekkel és a tagországok elkötelezettségével kapcsolatban természetesen már korábban is voltak komoly viták a Szövetségen belül: az iraki háború kapcsán formálódott a „*coalition of willingness*”, a líbiai légitámadások esetében pedig a „*coalition of capables*” formájában. Az előbbinél a műveletben részt venni szándékozók, az utóbbiban pedig a művelethez hozzájárulni képes országok vettek részt.

Javasolták egy felsőoktatási központ létrehozását a NATO-tagországokon kívüli jövőbeli tehetségek segítésére, valamint a NATO Védelmi Akadémia²⁴ sikerességét alapul véve a NATO Egyetem (NATO University) alapítását. A Harmel-ösztöndíj Program (Harmel Fellowship Program) keretében az egyes tagországok évente egy-egy személy posztgraduális tanulmányait finanszírozhatják egy másik NATO-tagország vezető egyetemén.

A szakértők konkrét javaslatokat fogalmaztak meg a NATO és az Európai Unió közötti együttműködéssel kapcsolatban: egyeztetést a soron következő csúcsertekezleten a két szervezet között, valamint intézményesített kapcsolat, állandó politikai kapcsolattartó elem létrehozását a Nemzetközi Törzsben (International Staff, IS) és az Európai Külügyi Szolgálatnál (European External Action Service, EEAS).

²⁴ A NATO Védelmi Akadémia a Szövetség egyetlen stratégiai szintű oktatási intézménye, erről részletesen lásd Siposné Kecskeméthy Klára: *History of the NDC. Academic and Applied Research in Military Science*, Vol. 4, Issue 3, 2005, 463–474.

POLITIKAI KONZULTÁCIÓ A PARTNEREKKEL

„Az ajtónak nyitva kell maradnia minden európai demokrácia számára, amely csatlakozni szeretne a NATO-hoz.”²⁵

A politikai konzultáció harmadik pillére a jelenlegi és a jövőbeni partnerországokkal és kezdeményezésekkel folytatott együttműködés. NATO partnerségi kezdeményezései a kooperatív biztonság megteremtésének kulcsfontosságú eszközei. Számos partnerország osztozik a Szövetség alapértékeivel, a demokrácia, a szabadság és a jogállamiság alapelveivel, emellett hozzájárulnak a nemzetközi békéhez és stabilitáshoz.²⁶ A partnerségi kezdeményezések stabilizáló eszközként szolgálnak a NATO-tagországok területén kívüli régiók számára, emellett a Szövetség segíti a partnerek védelmi képességfejlesztését és az interoperabilitás elérését. A NATO és partnerei országspecifikus gyakorlati együttműködése nemcsak a művelési sikerekhez járult/járu hozzá, de segíti az egyes régiók biztonsági problémáinak kezelését is, mielőtt azok begyűrűznének a tagországok területére.

A NATO 2030 jelentésben a Szövetség partnerkapcsolataira vonatkozóan számos ajánlást fogalmaztak meg.

Mindenekelőtt a Szövetségnek a jövőben stratégiai szinten tudatosabban kell a partnersegekben rejlő lehetőségeket megragadni, globális tervet kell kidolgoznia arra vonatkozóan, hogy a különböző régiók partnerségi kezdeményezéseit miként lehet felhasználni a NATO stratégiai érdekeinek előmozdítása érdekében egy új, geopolitikai versengéssel jellemzett korszakban. Az erőfeszítés részeként a NATO-nak felül kell vizsgálnia és élénkítenie kell a meglévő partnerségeket, hogy áttérhessen a jelenlegi igényalapú (*demand-driven approach*) megközelítésről az érdekalapú (*interest-driven approach*) megközelítésre. Az előbbi esetben a partnerországok határozzák meg a partnerségi együttműködés körét és mélységét, az utóbbinál a NATO – a stratégiai szükségletei és a rendelkezésre álló erőforrásai alapján – prioritásokat állít fel a partnerekkel történő együttműködésre vonatkozóan. Ehhez stabil és kiszámítható erőforrások biztosítása szükséges a partnerségi kezdeményezések számára, mert nem áll rendelkezésre elegendő forrás a létező partnerségi programok fejlesztésére, és az esetleges új kapcsolatok létesítésére. A regionális partnerségi keretek hatékony működtetése érdekében mind a Szövetségnek, mind a partnereknek világosan meg kell határozniuk a kölcsönös elvárásokat és célokat, ezért az ilyen kezdeményezések időről időre történő értékelése elengedhetetlen. A NATO és a partnerségi kezdeményezések változásait az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat *A NATO partnerségi politika változásai 1994–2020 között (Szerkesztette a szerző)*

Év	Partnerségi kezdeményezés	Célkitűzés
1994–2011	Partnerség a Békéért kezdeményezés országai	<i>Partnerség a tagságrt</i>
1994–2011	Mediterrán Párbeszéd, az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés országai és a Globális Partnerek	Széles körű együttműködés

²⁵ NATO 2030: United for a new era... 57.

²⁶ Uo. 57–60.

Év	Partnerségi kezdeményezés	Célkitűzés
2011–2020	Berlini Partnerségi Politika Új, rugalmas és hatékony partnerség, kooperatív együttműködés	<i>Partnerség a partnerségért</i> <i>Igényalapú partnerség</i> A partnerországok határozzák meg az együttműködés területeit
2020–	A földrajzi alapon szervezett partnerségi kezdeményezések helyett tematikai alapú együttműködés	<i>Érdekalapú partnerség</i> A partnerekkel történő együttműködés a NATO stratégiai szükségletei és erőforrásai alapján

2030-ra előretételezve a Szövetségnek egyrészt mélyíteni kell az együttműködést az Indiai és a Csendes-óceán térségében található partnerekkel (Ausztrália, Új-Zéland, Koreai Köztársaság), másrészt új partnerségi kapcsolatokat kell kialakítania. Ez a meglévő NATO + 4 formátum (NATO+4 Format), a NATO–Csendes-óceáni Partnerségi Tanács (NATO–Pacific Partnership Council) felhasználásával, a Négyoldalú Biztonsági Párbeszéddel (Quadrilateral Security Dialogue), adott esetben együttműködve más államokkal (pl. India) valósulhat meg. Kína felemelkedésének stratégiai és politikai következményei miatt szükséges a koordináció, az információmegosztás, a rendszeres párbeszéd, a technológiai együttműködés és a K+F. A NATO bővíteni szándékozik a partnerek körét Indiával és Ázsia más országaival. India jövőbeni partnerségéről a Szövetségen belüli egyeztetés megkezdése fontos lehet. A Svédországgal és Finnországgal kialakított kapcsolat modellértékű lehet a más régiókban folytatott partnerség fejlesztésére vonatkozóan.

A Washingtoni Szerződés 10. cikke világosan megfogalmazza a nyitott ajtó politikáját (*open door policy*), a Szövetség nyitott minden olyan európai demokrácia előtt, amely csatlakozni akar és hozzájárul az euroatlanti térség biztonságához.²⁷ A nyitott ajtó politikája az Észak-atlanti Szerződés egyik alapelve, kulcsfontosságú a partnerek integrációjában és a tagságra történő felkészülésben. Stratégiai prioritás a partnerség megerősítése és bővítése a tagságra aspiráló Ukrajnával és Georgiával. A Nyugat-Balkán destabilizációjának megakadályozása érdekében fokozni kell az együttműködést Bosznia-Hercegovinával.

Visszatérő gondolat a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés fejlesztése a politikai elkötelezettség, a képességfejlesztés és az ellenálló képesség fokozása révén.²⁸ A déli régióból érkező széles körű kihívások (éghajlatváltozás, illegális migráció, erőforrások szűkössége) és azok földrajzi kiterjedése miatt erősíteni kell a jelenlétet és együttműködést az Afrikai Unióval, a Száhel-övezet G5 országaival és

²⁷ Az Észak-atlanti Szerződés. Washington DC, 1949. április 4. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (Letöltés időpontja: 2021. 02. 16.)

²⁸ Siposné Kecskeméthy Klára: Mediterráneum: átalakuló NATO-partnerség. In: Molnár Anna – Komlósi Orsolya (szerk.): Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata – Párbeszéd és konfliktusok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 205–229. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/13032/Web_PDF_Az%20EU_mediterran_terseggel_osszefuggo_kapcsolata.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2021. 03. 20.)

más multilaterális szervezetekkel.²⁹ A védelmi képesség- és intézményfejlesztés (Defence Capacity and Institution Building, DCIB) erőfeszítéseinek fokozása a térségben, a Tunéziával és Jordániával megszerzett tapasztalatok előremutatók lehetnek. Növelni és javítani kell a NATO ismertségét a déli irány partnerei számára. Megfontolandó a Mediterrán Párbeszéd Regionális Központjának (Regional Centre for the Mediterranean Dialogue) létrehozása, hasonlóan a Kuvaitban alapított és működő Regional Centre in Kuwait of the Istanbul Cooperation Centre-hez.

A NATO 2030 jelentés szerint a Szövetségnek a földrajzi alapon szervezett és csoportosított partnerségi kezdeményezések helyett a tematikai alapú együttműködésekre kell fókuszálnia. Bár a jelentés új gondolatának tartják ezt a megállapítást, ugyanakkor a földrajzi alapon szervezett partnerségi kezdeményezések átalakítására vonatkozóan az elmúlt másfél évtizedben már számos javaslat született. A biztonságpolitikai szakértők és maga a Szövetség is többször tettek kísérletet a partnerországok hatékony együttműködési szervezetére, regionális felosztására és csoportosítására.

Jeffrey Simon 2004-ben a húsz partnert és két Pfp-aspiráns országot (Bosznia-Hercegovina, valamint Szerbia és Montenegró) a rendkívül különböző igényeik, érdekeik, képességeik és földrajzi elhelyezkedésük alapján osztotta csoportokra.³⁰ Carlo Masala és Katariina Saariluoma 2006 májusában tekintették át a Szövetség partnerségi kapcsolatait, az egyes kezdeményezések előnyeit és hátrányait, valamint kísérletet tettek a meglévő geográfiai keretek helyett a partnerségi struktúra szervezeti és funkcionális alapon történő újjászervezésére.³¹

2011 áprilisában a NATO-tagállamok külügyminiszterei új partnerségi politikát fogadtak el, az ún. Berlieni Partnerségi Csomagot (Berlin Partnership Package, BPP),³² melynek fő célkitűzése a hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politika, az egységes partnerségi eszköz és keret bevezetése volt.³³

A partnerségi politikában alapvető szemléletváltozás következett be, a „*partner for membership*” helyett a „*partner for partnership*” megközelítés, az értékalapú közösség fontossága mellett a biztonság kooperatív megközelítése vált központi kérdéssé. Az új partnerségi politika a meglévő és a potenciális partnereknek megadta a lehetőséget arra, hogy saját maguk határozzák meg kapcsolatrendszerüket a Szövetséggel, hogy milyen partnerségi tevékenységben kívánnak részt venni, illetve kezdeményeznek-e párbeszédet a szervezettel.

²⁹ A kooperatív biztonság és főleg a bizalomerősítés gyakorlatára jó példa az EBESZ munkája. Lásd Remek Éva: Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: párbeszéd Vancouver-től Vlagyivosztokig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020, 97–98. https://nkepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16174/Remek_EBESZ_t%F6rdelt.pdf?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2021. 03. 20.)

³⁰ Jeffrey Simon: Partnership for Peace: Charting a Course for a New Era. Strategic Forum, No. 206, 03. 2004. <https://www.hsdl.org/?view&did=448166> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 20.)

³¹ Carlo Masala – Katariina Saariluoma: Renewing NATO’s Partnerships: Towards a Coherent and Efficient Framework. Forum Paper Series, No 1, 06. 2006. NATO Defense College, Rome. http://www.ndc.nato.int/download/publications/fp_01.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 26.)

³² Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 01.)

³³ Klára Siposné Kecskeméthy: Milestones – NATO adaptation to changing security environments. Právo a bezpečnost, číslo 3. ročník 2018, 183–192. https://www.vske.cz/data/ke_stazeni/pravo_a_bezpecnost/Pravo_a_bezpecnost_3-2018.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 01.)

A partnerségi programokra rendelkezésre álló erőforrások már akkor is szükségessé tették a prioritások felállítását.³⁴

Karl-Heinz Kamp és Heidi Reisinger 2013-ban – figyelembe véve a BPP hatékonyságát és rugalmasságát – háromkörös modellt vázolt fel, amely a földrajzi határok, a korábbi partnerségi keretek nélkül tette lehetővé a különböző európai, ázsiai és közel-keleti országokkal a széles körű együttműködést, anélkül hogy a közös politikai elvek és értékek elvárásaként fogalmazódtak volna meg. A partnereket három kategóriába sorolták: 1. párbeszédországok (Advanced Partners); 2. együttműködő partnerek (Cooperation Partners); 3. kiemelt partnerek (Dialogue Countries).³⁵

2014-ben a walesi csúcsertekezlet zárónyilatkozatában³⁶ részben visszaköszöntek a Kamp–Reisinger-féle kategóriák. Elfogadták a Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezést (Partnership Interoperability Initiative, PII) és az Interoperabilitási Platformot (Interoperability Platform, IP). Az IP-n belül található kiemelt partnerek (Enhanced Partners)³⁷ hozzáférnek az operatív tervezéshez, a gyakorlatokon történő részvételhez, valamint rendszeres politikai konzultációt folytathatnak a Szövetséggel. Elindították a Védelmi Képességfejlesztési Kezdeményezést (Defence and Related Security Capacity Building Initiative, DCBI) a biztonsági szektor reformja és az intézményfejlesztés, a képzés és a kiképzés támogatása, a védelmi képességek és a helyi erők fejlesztésének segítése érdekében.

ÖSSZEZGÉS

„A politikai alkalmazkodás létfontosságú a NATO számára, de egyben a túlélés követelménye is.”³⁸

A NATO 2030 – *Egységben egy új korszakért* jelentés alapvetően egy átfogó önvizsgálati folyamat, egy közös előregondolkodás, értékes összegzés és feladatlista. Számos stratégiai feladatot fogalmazott meg a Szövetség számára a kulcsfontosságú kényszerek figyelembevételével. A jelentés központi eleme az egyik legfontosabb stratégiai prioritás, vagyis egy új, a nemzetközi környezetben végbement változásokhoz igazított, azt tükröző, arra reflektáló stratégiai koncepció megalkotásának a szükségessége és annak a soron következő csúcsertekezleten történő elfogadása. Ez egyben iránymutatás a Szövetség és a tagországok számára.

A posztbipoláris korszakban a NATO folyamatosan reagált a biztonsági környezet változásaira. Az 1990-es években az együttműködés a kelet-közép-európai országokkal és

³⁴ Siposné Kecskeméthy Klára: Partnerség a békéért – 20 év tapasztalatai. In: Kiss Petra – Zsolt Melinda (szerk.): NATO Partnerség 2014 – A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. Nemzeti Közszerzői Egység, Budapest, 2014, 21–52. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8591/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 20.)

³⁵ Karl-Heinz Kamp – Heidi Reisinger: NATO's partnership after 2014: Go West! Research Paper No. 92. NATO Defence College, Rome, 2013. https://www.files.ethz.ch/isn/164202/rp_92.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 20.)

³⁶ Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. NATO E-Library, 05. 09. 2014., 83–85. pontok. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Letöltés időpontja: 2021. 03. 10.)

³⁷ Az Interoperabilitási Platform 24 országa között megtaláljuk a MENA-régióból Bahreint, az Egyesült Arab Emírségeket, Jordániát és Marokkót.

³⁸ NATO 2030: United for a new era... 64.

a bővítés, 2001-től a terrorizmus elleni küzdelem, 2014-től pedig az orosz kihívásra adott válaszok és a kollektív védelem megerősítése állt a középpontban. Napjaikban a Szövetség rendkívül változatos, sok irányból érkező fenyegetésekkel szembesül. A NATO alapítása óta a tagországok számára a politikai kohézió és a szervezet egységének fenntartása fontos stratégiai alapvetés volt. Az utóbbi időszakban megkérdőjeleződött a transzatlanti konzultáció és a konszenzus fontossága, valamint az egységes fellépés szükségessége, éppen ezért a jelentésben javaslatokat fogalmaztak meg a Szövetség konzultációs mechanizmusáról. A NATO hatékonyságának javítása érdekében a szakértők eddig sérthetetlen/érintetlen alapelveket is érintettek. A konszenzusos döntéshozattal kapcsolatban megfogalmazták a vétőjog korlátozását.

A jelentés elsősorban a NATO alapfeladataira, a kollektív védelemre fókuszál, a Szövetség felelősségi körzetén túli stabilitás kivetítése sokkal kevésbé hangsúlyos. A NATO szerepének, kohéziójának és a konzultáció erősítése című fejezet kitér a feltörekvő és diszruptív technológiákra, a terrorizmusra, a déli szárnyról és irányból érkező hagyományos és új fenyegetésekre, az energiabiztonságra, a klímaváltozásra, a humánbiztonságra és a nők helyzetére, a járványokra és a természeti katasztrófákra, valamint a hibrid- és kiberfenyegetésekre, valamint a világűrre is.

A Szövetség a nagyhatalmi konfliktusok és a geopolitikai szereplők rivalizálásának visszatérése okán két kihívóval, Oroszországgal és Kínával szembesül. Oroszország marad 2030-ig a NATO számára a legfőbb katonai fenyegetés, éppen ezért továbbra is az elretentés és a párbeszéd kettős stratégiájával kell visszatéríteni a nemzetközi jog tiszteletéhez. A 2030-ig terjedő időszakban Kína növekvő jelentőségű lesz, ezért a Szövetségnek több időt, erőforrást és figyelmet kell fordítania a Kína által támasztott biztonsági kihívásokra. Politikai stratégiát kell kidolgoznia – ez ügyben a jelentés diplomatikusan fogalmaz –, mert az elkövetkező évtizedben Kína egyszerre jelent lehetőséget, de komoly kihívást is. Ám a szövetségesek között Kína jelentőségének és szerepének megítélésében – a globális kitekintésű Amerika és a regionális fókuszú Európa – különbség van, így ennek feloldása a jövő fontos feladata lesz.

A jelentés a politikai konzultáció három területét érinti: a tagországok, az Európai Unió és a partnerségi kezdeményezések országai között folytatott konzultációt. Lényegi változás lehet az, ha a Szövetség megváltoztatja a jellemzően földrajzi alapon szervezett partnerségi kereteket és rendszereket. Előtérbe kerül egy olyan globális partnerségi terv kidolgozása, ahol a NATO stratégiai érdekeinek előmozdítása érdekében kell a partnerségi kezdeményezések országaival hatékonyabban együttműködni. Ennek megfelelően az eddigi igényen alapuló (*demand-driven approach*) megközelítés egy érdekalapú megközelítésre változhat, amelyben a NATO a stratégiai szükségletei és a rendelkezésre álló erőforrásai alapján állít fel prioritásokat a partnerekkel történő együttműködésre vonatkozóan. Ehhez az új elveknek megfelelő átgondolt partnerségi stratégiára, valamint stabil és kiszámítható erőforrásokra van szükség.

A szakértők azzal a pozitív gondolattal zárják a jelentést, hogy ha a NATO az elméldről a konkrét gyakorlati lépések megtételére tér át, akkor a Szervezet továbbra is a szövetségesek kollektív védelmének a sarokköve, valamint a béke és a biztonság őrzője marad. Az elkövetkező évtized fejleményei és eseményei majd választ adnak erre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf
- Az Észak-atlanti Szerződés. Washington DC, 1949. április 4. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu
- Defence Expenditure of NATO countries (2013–2020). 21. 10. 2020. NATO Press Release, Communiqué PR/CP(2020)104, 21. 10. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/10/pdf/pr-2020-104-en.pdf
- Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead. *The Economist*, 07. 11. 2019. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>
- Gazdag Ferenc: *Az első negyven év. A NATO 1949–1989 között.* In: Dunay Pál – Gazdag Ferenc: *Az Észak-atlanti Szerződés szervezete – Tanulmányok és dokumentumok. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1997, 21–55.*
- Globális reformokra készül a NATO Donald Trump „korszaka” és a megjegyzések után? *Karpat.in.ua*, 02. 12. 2020. <http://politic.karpat.in.ua/?p=14856&lang=hu>
- Information on defence expenditures. NATO E-Library, 16. 03. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm?selectedLocale=en
- Kamp, Karl-Heinz – Reisinger, Heidi: *NATO's partnership after 2014: Go West!* Research Paper No. 92. NATO Defence College, Rome, 2013. https://www.files.ethz.ch/isn/164202/rp_92.pdf
- Káncz Csaba: *Így kerül meg hazánkat a NATO és az EU – betelt a pohár.* *Privátbankár*, 2020. 12. 04. <https://privatbankar.hu/cikkek/makro/igy-keruli-meg-hazankat-a-nato-es-az-eu--betelt-a-pohar.html>
- Larsen, Kristian Knus: *Unfolding Green Defense – Linking green technologies and strategies to current security challenges in NATO and the NATO member states.* Centre for Military Studies, 12. 2015. https://cms.polsci.ku.dk/publikationer/unfolding-green-defense/Unfolding_Green_Defense_CMS-rapport.pdf
- Masala, Carlo – Saariluoma, Katariina: *Renewing NATO's Partnerships: Towards a Coherent and Efficient Framework.* Forum Paper Series, No. 1, 06. 2006. NATO Defense College, Rome. http://www.ndc.nato.int/download/publications/fp_01.pdf
- NATO 2030: United for a new era – Analysis and recommendations of the Reflection Group appointed by the NATO Secretary General. Brussels, 25. 10. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- NATO and its partners become smarter on energy. NATO E-Library, 07. 04. 2015. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_118657.htm
- Reflections on the status and future of the transatlantic alliance > Security & Defence Agenda. 10. 06. 2011. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede190911robertgates/_sede190911robertgates_en.pdf
- Remarks by Donald Trump, President of the United States at the dedication of the 9/11–Article 5 Memorial. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/audio/audio_2017_05/20170525_170525f.mp3
- Remek Éva: *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: párbeszéd Vancouver-től Vlagyivosztokig.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16174/Remek_EBESZ_t%F6rdelt.pdf?sequence=1
- Science for Peace and Security Programme. NATO E-Library, 18. 08. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85373.htm
- Secretary General appoints group as part of NATO reflection process. NATO E-Library, 31. 03. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174756.htm

- Simon, Jeffrey: *Partnership for Peace: Charting a Course for a New Era*. Strategic Forum, No. 206. 03. 2004. <https://www.hsdl.org/?view&did=448166>
- Siposné Kecskeméthy Klára: *History of the NDC*. Academic and Applied Research in Military Science, Vol. 4, Issue 3, 2005, 463–474.
- Siposné Kecskeméthy Klára: *Mediterráneum: átalakuló NATO-partnerség*. In: Molnár Anna – Komlósi Orsolya (szerk.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata – Párbeszédtek és konfliktusok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 205–229. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/13032/Web_PDF_Az%20EU_mediterran_terseggel_osszefuggo_kapcsolata.pdf?sequence=1
- Siposné Kecskeméthy, Klára: *Milestones – NATO adaptation to changing security environments*. Právo a bezpečnosť, číslo 3. ročník 2018, 183–192. https://www.vske.cz/data/ke_stazeni/pravo_a_bezpecnost/Pravo_a_bezpecnost_3-2018.pdf
- Siposné Kecskeméthy Klára: *Partnerség a békéért – 20 év tapasztalatai*. In: Kiss Petra – Zsolt Melinda (szerk.): *NATO Partnerség 2014 – A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014, 21–52. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8591/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>
- Szenes Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára: *NATO 4.0 and Hungary; 20 years of membership, 30 years of cooperation*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.
- The Harmel Report: full reports by the rapporteurs on the future tasks of the Alliance. http://www.bits.de/NRANEU/nato-strategy/Harmel_Report_complete.pdf
- Transcript: Donald Trump on NATO, Turkey’s Coup Attempt and the World. The New York Times, 21. 07. 2016. <https://www.nytimes.com/2016/07/22/us/politics/donald-trump-foreign-policy-inter-view.html>;
- Wagner Péter (szerk.): *Miként értékeljük a NATO 2030 jelentését?* Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2021/3. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/02/41_2021_03_NATO_2030.pdf
- Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. NATO E-Library, 05. 09. 2014. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

Pölöskei János ezredes:

A LÉGI URALOM ELMÉLETE NAPJAINKBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző írásában a légierő alkalmazásának elveit mutatja be röviden, Douhet légiuralom-elmélete alapján. Elemzi a légierő haderőnemi arányait, és ismerteti, hogy a Douhet által kidolgozott elmélet hogyan jelenik meg napjainkban.

KULCSSZAVAK: légierő, légi uralom, Douhet, Tedder, haderőnemi képességfejlesztés, haderő, védelmi tervezés, haderőtervezés, Magyar Honvédség

BEVEZETŐ

A Douhet-féle légiuralom-elmélet nagy hatással volt a légierő kialakítására, alkalmazási elveinek megalapozására, aminek eredményeként a légierő az első világháború után fokozatosan önálló haderőnemmé vált. A légierő alkalmazásának kérdései folyamatosan előtérben vannak a 21. században, mivel a nagy pontosságú fegyverrendszerek bevetése válságreagáló műveletekben nem, vagy csak jóval kisebb mértékben tette szükségessé szárazföldi alakulatok bevetését egy adott területen, mert a légierő megfelelő, nagy pontosságú csapásaival a kívánt cél elérhető volt. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a többi haderőnem nélkül, csak a légierő alkalmazásával el lehet érni a konfliktus rendezését, de a légierő alakulatai hatásosan járultak hozzá a műveletek sikeréhez, csökkentve ezzel a szárazföldi erők veszteségeit.

Felmerül azonban a kérdés, hogy a légierő további korszerűsítése manapság mennyire hangsúlyosan jelenik meg a haderőfejlesztési feladatok során, valamint a légi uralom elmélete, illetőleg az abból kifejlődött légierő-alkalmazási elméletek milyen hatással vannak a jelen haderőtervezői gondolkodásra.

Az MHP Haderőtervezési Csoportfőnökségen dolgozva szinte mindennap hallok a légierős kollégák vitáit, idézeteit, amikor a szárazföldi tervezőkkel eszmét cserélnek, és minden alkalommal előkerül a légi uralom elmélete a viták során. Így azonnal felmerülnek kérdések: Még mindig ez az elmélet határozza-e meg a légierővel foglalkozó tervezők nézeteit? Ez vagy az ebből kialakult elképzelések uralják a különböző nemzetek haderőfejlesztési irányait a légierő vonatkozásában?

Mivel a légierő támadó és védelmi rendszereinek beszerzése jelentősen meghaladhatja a szárazföldi rendszerek erőforrás-szükségletét, ezért Magyarország számára kiemelten fontos, hogy a haderőtervezési alapok szilárdan álljanak és a Magyar Honvédség a megfelelő arányokban határozza meg a haderőnemek, valamint azok fegyvernemei, illetve szakcsapatai számát, mennyiségi és minőségi mutatóit.

A LÉGI URALOM ELMÉLETE

„Egy háború esetén a megfelelő honvédelem nem garantálható a megfelelő méretű légierő által kivívott légi uralom nélkül.”¹

Giulio Douhet

A fenti idézet is jelzi, hogy Giulio Douhet (1869–1930), a légierő elméletével foglalkozó olasz tábornok hogyan gondolkodott a légierő szerepéről a honvédelem megvalósításában. Elmélete ma is nagy hatással van az egyes gondolkodóknak a légierő szerepéről kialakított véleményének formálásában, de látni kell azt is, hogy az idézett műve 1921-ben milyen történelmi események hatására született meg. Douhet szerepét az önálló légierő kialakításában nem kisebbítve ki lehet jelteni, hogy az első világháború hadszínterein látott események *alapvetően befolyásolták gondolkodásmódját a légierő szerepével kapcsolatban*. Különösen a nyugati fronton kialakult állásháború volt talán a legnagyobb hatással az elméletének kialakítására. Művének elején nagyon részletesen elemzi a terep hatásait a haderők tevékenységére, szembeállítva ezzel a harmadik dimenzió előnyeit, kiemelve a sebességet és a terep hatásaitól független cselekvési szabadságot. Írásában részletesen foglalkozik az állásháború sajátosságaival is. Itt figyelmét a már kialakult állásháború többszörös védelmi rendszerei ragadták meg, felhívva a figyelmet arra, hogy ezzel a kezdeményezés lehetősége mindkét fél számára elveszett, továbbá a harc teljes mértékben védelmi jellegűvé vált. Ebben a környezetben elemzi azt a technológiai fejlődést, ami a fegyverek innovációja terén bekövetkezett. Kiemeli, hogy mindkét félnél hasonló képességű fegyverrendszerek jelentek meg, így a döntő fölény nem alakulhatott ki egyik oldalon sem. Véleménye szerint: *„Amíg az ember a felszínhez van kötve, addig a felszín határozza meg tevékenységének feltételeit.”*²

Ez az idézet is kifejezi azt az álláspontját, hogy a harmadik dimenzió adta lehetőségeket mindenképp ki kell használni a siker elérése érdekében. Kifejti, hogy a háború már nemcsak a tüzérség maximális lőtávolságáig ér el, hanem *„[a] továbbiakban már nem lesz különbség katonai és civil között”*.³

Ezzel lényegében lefekteti a korlátlan légi háború alapjait, aminek sajnos több szerencsétlen eredményét is láttuk a történelem során (Drezda vagy akár London bombázása). Kijelenti, hogy a légi hadműveletek során a célpontokat el kell pusztítani. Álláspontja szerint a célpontok lehetnek katonai és civil jellegűek. Ezzel remélte elérni a szemben álló fél fizikai és pszichikai megtörését, a lakosság morális ellenállásának elvesztését. Ezzel a hatalmon lévő kormányzat támogatását elveszti, így az ellenségeskedés lényegében megszűnik azáltal, hogy a kormány megdől.

Művében javaslatot tesz az önálló légierő felállítására és alkalmazására a honvédelem érdekében. Igaz, hogy véleménye szerint csak a légierő képes egyedül kivívni a győzelmet, de nem szabad elfelejteni azt az előremutató gondolatát, hogy *„[e]gy háborúban a győzelem azokra mosolyog rá, akik a változásokat előidézik, és nem azokra, akik csak a változásokra reagálnak”*.⁴

¹ Giulio Douhet: The command of the air. Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, 2019, 26. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0160_DOUHET_THE_COMMAND_OF_THE_AIR.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 01. 06.)

² Uo. 7.

³ Uo. 9.

⁴ Uo. 27.

Douhet munkája a későbbiekben nagy hatással volt a hadviselés elméletére, különösen a légierő alkalmazására. Az első önálló légierő Nagy-Britanniában alakult meg még az első világháború idején, 1918. április 1-jén.⁵

Az angol katonai gondolkodók közül ki kell emelni Lord Arthur W. Tedder (1890–1967), a brit Királyi Légierő marsallja munkásságát, aki a második világháború során tíz pontban fogalmazta meg elveit a légierőre vonatkozóan.⁶

Elvei – például az önálló légierő haderőnem, a légi hadműveletek koordinációja a szárazföldi műveletekkel, a vezetés és irányítás egysége és folyamatossága, a radarerők fontossága – már akkor előremutató gondolatokat fogalmaztak meg a haderők fejlesztése és alkalmazása terén.

Lényegében az ezt követő elméletek is Lord Tedder gondolataira épülnek, de a Douhet által lefektetett alapok is megjelennek. Fontos megemlíteni még William „Billy” Mitchell (1879–1936) amerikai tábornok, valamint Lord Hugh Trenchard (1873–1956) és Sir Arthur „Bomber” Harris (1892–1984) brit repülőmarsallok eszmevilágát is, ők a stratégiai bombázás jelentőségét vizsgálták és állították a légierő-elmélet középpontjába.

A jelenkor légierő-elméleti vonatkozásában két személy, John Warden (1943–) amerikai ezredes és Robert A. Pape (1960–), főképpen a légierővel foglalkozó amerikai biztonsági szakértő hatása jelentős a gondolatok folyamára.

Warden esetében igazán az ötgyűrűs célpontelemzési modell az, amely meghatározza az elmélet alkalmazását. Érdekes tény, hogy a Warden-féle modell⁷ „átgyűrűzött” a szárazföldi haderő tevékenységébe is, és ennek alapján megalkották a hatásalapú műveleteket, a hatásalapú tervezést. A NATO jelenleg hadművelleti és hadászati szinten alkalmazza ezt a műveletek tervezésében, de például James Norman Mattis tábornok korábbi (2017–2019) amerikai védelmi miniszter teljesen kiirtotta ezt a gondolkodást az amerikai művelettervezési gyakorlatból. Mint könyvében megfogalmazza: „*A koncepció, amiről állandóan hallottam, a »hatásalapú műveletek« voltak. Az EBO⁸ kezdetben egy erős légierős céltervezési koncepció volt és marad is az. [...] Az EBO-megközelítés, rosszul alkalmazva, egy mechanikus és előre meghatározott nézőpont volt, amely egyszerűen megtagadta azt az egyszerű ténnyt, hogy a konfliktus végső soron az akaratok megnyilvánulásának és más nem megszámlálható tényező tesztje.*”⁹

Ez is a légierő és a szárazföldi erők érdekes „együttműködése”.

Pape fontos megállapítása pedig az, hogy a légierő önállóan nem képes elérni a kitűzött politikai célokat.¹⁰

Ahogy dr. Krajnc Zoltán megállapítja,¹¹ a második világháború utáni magyar légierő a szovjet mintán alakult ki, így itt is megjelentek az ott kialakított haderőnemek (például a légierő és a honi légvédelem), illetve az ott alkalmazott elveket alakították ki elődeink.

⁵ Our history. Royal Air Force. <https://www.raf.mod.uk/our-organisation/our-history/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 05.)

⁶ Dr. Krajnc Zoltán mk. alezredes: A légierő alkalmazásának alapkérdései. Új Honvédségi Szemle, 2005/7., 3. <http://real.mtak.hu/23541/1/Krajnc%20UHSZ.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 19.)

⁷ Dr. habil. Krajnc Zoltán mk. alezredes: A légi hadviselés elméletének alapjai. Elektronikus jegyzet a Hadtudományi Doktori Iskola hallgatói részére, 2010, 11–12. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/krajnc_e_jegyzet.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 19.)

⁸ Effect Based Operations – hatásalapú műveletek.

⁹ Jim Mattis – Bing West: Call Sign Chaos: Learning to Lead. Random House USA Inc., 2019.

¹⁰ Krajnc (2010): i. m. 12.

¹¹ Krajnc (2005): i. m. 14.

Véleménye szerint ezzel elveszett Magyarországon az önálló légierőben történő gondolkodás kultúrája.

Magyarország szempontjából érdekes gondolat az önálló légierő meghatározása, különösen akkor, amikor a NATO szövetségi környezetében vizsgáljuk az önálló magyar légierő kérdését. Az önálló légierőben való gondolkodás a NATO kötelékében érdekes elképzelés, de tekintettel arra a tényre, hogy – működéséből adódóan – a Szövetség legintegráltabb eleme a légierő haderőnem, az önálló magyar légierő gondolata nem állja meg a helyét. Az önálló magyar légierő gondolata már 1999-ben is meghiúsult, mikor az újonc NATO-tag Magyarország légierője csak szoros ellenőrzés mellett szállhatott fel. Azóta az integráció elmélyült és a magyar légierő teljes mértékben a Szövetség részévé vált.

DOUHET ELMÉLETE NAPJAINKBAN

Douhet elmélete jelentős képességek kialakítását irányozta elő, vagyis különböző típusú repülőeszközök beszerzését és rendszerbe állítását követelte meg. Ez azonban az évek folyamán átalakult, és manapság már nem ebben a formában beszélhetünk annak megvalósulásáról. A haderők többsége nem veti el ugyan a légi fölény kivívását, de a tiszta légi uralom felsőbbrendű szerepe más haderőnemek terhére már nem található meg a jelenkor doktrínáiban. Jellemző példa lehet az arab–izraeli háborúk sorában a „hatnapos” háború, ahol az első esetben a légierőnek a megelőző csapás során, majd a szárazföldi erők támogatásában volt kiemelt szerepe: *„Összességében a harmadik arab–izraeli háborúban a haderőnemek között a légierő tevékenysége kiemelkedő, de nem kizárólagos volt. A háború kimenetelét, az izraeli sikert a haderőnemek összehangolt – ha nem is hibátlan – együttműködése eredményezte.”*¹²

A negyedik arab–izraeli, a jom kippuri háború során ugyancsak nem beszélhetünk a klasszikus légi uralomról, de a légi fölény kivívása már erőteljesen megjelenik. A szemben álló felek a légi fölény kivívására is törekedtek – különösen Izrael –, de a sikeres és jól felszerelt egyiptomi, szíriai és jordániai légvédelmi alakulatok sokáig megakadályozták a légierő sikeres alkalmazását. Megjegyzendő, hogy itt politikai okokból elvetették a megelőző csapást. *„Míg az izraeli légierő a második és harmadik háborúban kivívta az abszolút légi uralmat, addig a negyedik háborúban – az arab országok jól szervezett és felkészített légvédelmi rendszere következtében – a helyzet alapvetően megváltozott.”*¹³

A szerző fenti megállapításai is híven tükrözik, hogy a második világháború utáni környezetben átalakult a haderőnemek szerepe, valamint előtérbe került az együttműködés és a szoros koordináció.

Ugyancsak megjelenik a légi fölény kivívása az első öbölháborúban is, ahol a szövetséges erők többhetes légi előkészítés után indították meg a szárazföldi műveleteket. A klasszikus légi uralom egyik tétele azonban – miszerint a határ elmosódik a katonai és a civil célpontok között – itt sem valósult meg. Visszaemlékezésében Norman Schwarzkopf tábornok idézi

¹² Dr. Horváth J. Csaba alezredes: Az arab–izraeli háborúk tapasztalatai a haderőnemek és fegyvernemek alkalmazásának tükrében. Elektronikus jegyzet a Hadtudományi Doktori Iskola hallgatói részére, 2010, 28. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/arab_izraeli_haboruk.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 04. 20.)

¹³ Uo. 26.

válaszát a szaúdi király kérésére, melyben az egy város lebombázását kérte: „*Sajnálom, mi nem így rendezzük a dolgainkat – válaszoltam. El tudja képzelni, hogyan mutatna az Amerikai Egyesült Államok a világ szemében, ha rommá bombázna egy szaúdi várost csak azért, mert néhány iraki ott maradt?*”¹⁴

Mint ebből is látható, a klasszikus légi uralom itt sem érhető tetten, ugyanakkor a katonai célok szisztematikus pusztítása megvalósult.

A légi uralom elmélete nagyszámú repülőeszköz beszerzését és bevetését, továbbá az üzemeltető állomány magas fokú képzettségének elérését, műveleti alkalmasságát/készenlétét irányozta elő, a katonai erő méretének megállapítása azonban rengeteg tényezőtől függ. Közülük elsősorban az ország elhelyezkedése, politikai berendezkedése; hatalmi státusza és törekvései; gazdasági lehetőségei és fenyegetettsége határozzák meg, hogy egy adott állam milyen haderőt épít fel. Ehhez elsősorban általában a haderő méretét határozzák meg *számszerűen* (ki ellen készül, illetve milyen képességcélok vannak), másodsorban meghatározó a *technológiai fejlettség* szintje is, harmadsorban pedig *az erők elhelyezését* (ami az ország/szövetség kül- és biztonságpolitikai törekvéseitől is függ) állapítják meg. Ezen belül a különböző haderőnemek mérete és azok aránya (elsősorban) nem a pusztítandó célpontok mennyiségétől függ, hanem az ország földrajzi elhelyezkedésétől (kontinentális vagy tengeri), a hadikultúrától, a hagyományoktól, a hadiipari képességektől stb., de a haderő elé állított politikai célok és feladatok is meghatározók.

A haderő felépítése szempontjából ilyenkor felvetődik a kérdés, hogy milyen az ideális méretű légierő. Rendelkezésre állnak tanulmányok – ilyen például Stephen Biddle könyve¹⁵ –, amelyek egyfajta logika mentén átfogóan elemzik a témát, de ezek a számítások bonyolultak és meghaladják e cikk terjedelmét és célját.

A Military Balance 2020 megfelelő fejezeteit áttekintve a következők adatok állnak rendelkezésre a két haderőnemről.¹⁶

¹⁴ General H. Norman Schwarzkopf: It doesn't take a hero: The autobiography of General H. Norman Schwarzkopf. Bantam, 1993.

¹⁵ Stephen Biddle: Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle. Princeton University Press, 2004. Kindle edition. https://www.amazon.com/gp/product/B006YGDW6S/ref=kinw_myk_ro_title (Letöltés időpontja: 2020. 04. 18.)

¹⁶ Tekintettel a publikáció légierős fókuszára, itt csak a szárazföldi és légierő haderőnemek adatait tüntetem fel. A The Military Balance 2020 adataiból a légierőre vonatkozóan nem vettem figyelembe a haditengerészeti repülőerőket, valamint a szárazföldi haderőnem csapatrepülő erőit. Így lehetséges egyfajta egységes alap létrehozása és elemzése. Minden más adat hozzáadása a tisztán légierős adatokhoz az arányokat nem megfelelően mutatja be.

1. táblázat *A szárazföldi és légi erő haderőnemek arányai a haderő teljes méretéhez viszonyítva*¹⁷
(Szerkesztette a szerző)

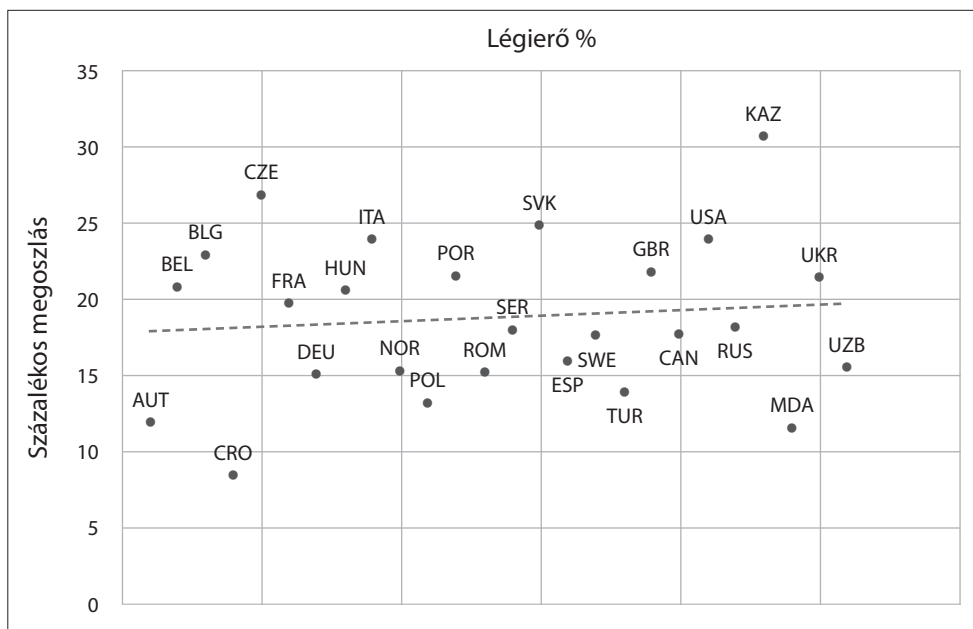
Ország	Összes	Szárazföld	Légi erő	Szárazföld %	Légi erő %
AUT	22 850	12 850	2 750	56,24	12,04
BEL	26 300	11 000	5 500	41,83	20,91
BLG	36 950	17 000	8 500	46,01	23,00
CRO	15 200	10 750	1 300	70,72	8,55
CZE	21 750	12 250	5 850	56,32	26,90
FRA	203 750	114 850	40 500	56,37	19,88
DEU	181 400	62 150	27 750	34,26	15,30
HUN	27 800	10 450	5 750	37,59	20,68
ITA	165 500	96 700	39 950	58,43	24,14
NOR	23 250	8 100	3 600	34,84	15,48
POL	123 700	80 000	16 500	64,67	13,34
POR	27 250	13 700	5 900	50,28	21,65
ROM	69 600	35 800	10 700	51,44	15,37
SER	28 150	13 250	5 100	47,07	18,12
SVK	15 850	6 250	3 950	39,43	24,92
ESP	120 350	69 250	19 350	57,54	16,08
SWE	15 150	6 850	2 700	45,21	17,82
TUR	355 200	260 200	50 000	73,25	14,08
GBR	148 450	83 500	32 500	56,25	21,89
CAN	67 400	23 800	12 000	35,31	17,80
USA	1 379 800	481 750	332 650	34,91	24,11
RUS	900 000	280 000	165 000	31,11	18,33
KAZ	39 000	20 000	12 000	51,28	30,77
MDA	5 150	3 250	600	63,11	11,65
UKR	209 000	145 000	45 000	69,38	21,53
UZB	48 000	24 500	7 500	51,04	15,63

A fenti táblázatban a létszámadatokat jelenítettem meg, mert ezek az adatok adnak megfelelő összehasonlítási alapot. Tekintettel arra, hogy Türkmenisztán, Tádzsikisztán és Kirgizisztán esetében a két haderőnem adatai 100%-ot adnak ki, nem vettem figyelembe az összevetésnél, mert valószínűleg a megadott adatokban nem bontották külön a támogató és egyéb alakulatok létszámadatait. Természetesen a technikai fejlettség nagyban rányomja bélyegét az adott haderőnem alkalmazási képességeire, de itt most csak az arányokra vagyok kíváncsi. Az adatokat pont grafikonon ábrázolva és trendvonalakat felvéve megállapítható,

¹⁷ The Military Balance 2020. International Institute for Strategic Studies. <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 16.)

hogy a különböző nemzetek hogyan alakítják ki a két fő haderőnemet, továbbá láthatóak az általános arányok.

A légiereő arányait a következő ábra mutatja be:

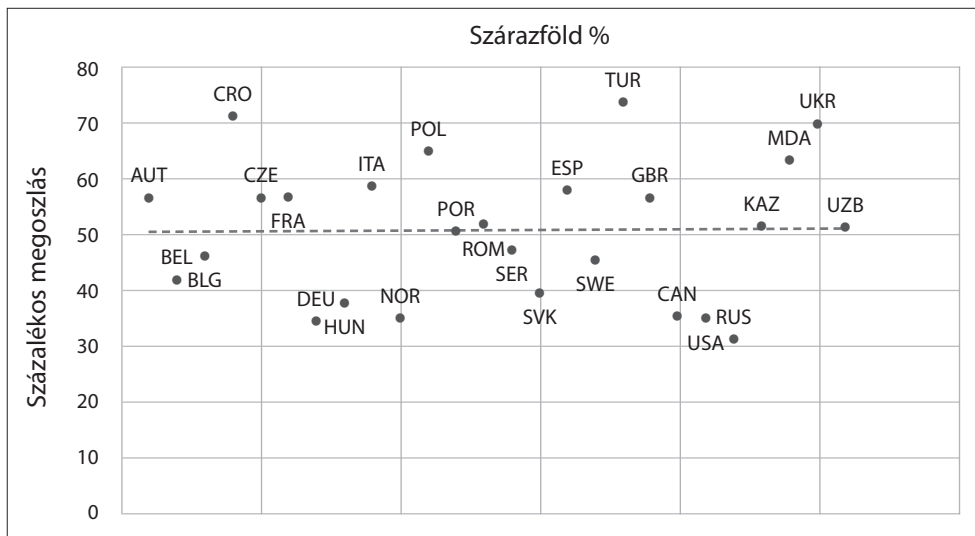
1. ábra A légiereő haderőnemi létszámához viszonyítva (Az 1. táblázat adatai alapján szerkesztette a szerző)

Az 1. ábrát elemezve látható, hogy a légiereő haderőnemi létszámarányai 8–31% között vannak. A szélső értékek lehetséges okaival később foglalkozom.

A grafikon világosan kimutatja, hogy a tárgyalt nemzetek haderőiben a légiereő aránya átlagosan 18-19%. Magyarország esetében az érték 20,68%, ami azt jelzi, hogy a Magyar Honvédség a légiereő haderőnemi arányait tekintve gyakorlatilag követi a nemzetközi gyakorlatot. Érdekes adat, hogy a nagyhatalmi státusszal rendelkező Amerikai Egyesült Államoknál a légiereő személyi állománya a haderő 24,11%-át teszi ki, míg Oroszország esetében az átlagos 18,33%-ot. A viszonylag jelentős különbséget az magyarázza, hogy az Amerikai Egyesült Államok esetében a nagyhatalmi státusz és a doktrinális kérdések, politikai célkitűzések, valamint a geostratégiai elhelyezkedés (tengeri hatalom) nagyobb arányú légiereőt határoznak meg a haderő számára. Oroszország esetében ez az érték jobban közelít az átlaghoz.

Érdeemes foglalkozni a szélső értékeket mutató nemzetekkel is egy kicsit. Itt speciális megfontolások igazolhatják a légiereő haderőnemi extrém alacsony vagy magas arányát. Ausztria esetében – ahol a légiereő aránya 12,04% – egyértelműen megállapítható, hogy a légiereő nem játszik kiemelt szerepet az ország védelmében, tekintettel az ország hegyvidéki jellegére, ami kellő alapokat szolgáltat az ország szárazföldi védelméhez akkor is, ha a légi fölény nem áll rendelkezésre. Ebben az esetben a gazdasági szempontok vagy más nemzet légierejének felhasználása a légvédelem megoldására nem játszik nagy szerepet. Hasonló példa lehet a táblázatban nem szereplő Szlovénia, ahol a légvédelmi feladatokat Olaszország és Magyarország látja el, mert az ország nem rendelkezik megfelelő légiereővel.

A teljesebb kép kialakításához a szárazföldi haderőnem adatait is szükséges vizsgálni. A következő ábra ezt szemlélteti.

2. ábra A szárazföldi haderőnem aránya a teljes haderő létszámaához viszonyítva (Az 1. táblázat adatai alapján szerkesztette a szerző)

A 2. ábra szemlélteti, hogy a szárazföldi haderőnem vonatkozásában a haderőnem aránya többségében 40–60% között van. E nemzetek esetében a geostratégiai elhelyezkedésük, valamint gazdasági helyzetük indokolhatja legjobban a szárazföldi haderőnem túlsúlyát vagy éppen nagyon kis méretét. Magyarország a 37,38%-ával inkább a német példát követve helyezkedik el a grafikon alsó felében.

Összefoglalva megállapítható, hogy a légierő aránya a tárgyalt haderők összlétszáma-ihoz viszonyítva 18-19% a The Military Balance 2020 adatai alapján. Ez az arány kellő számvetési alapot adhat a haderőnemek megfelelő arányainak kialakításához. Figyelembe kell azonban venni:

- az ország biztonságpolitikai helyzetét, biztonsági környezetét;
- a geostratégiai helyzetet;
- a gazdaság állapotát;
- a technológiai trendeket;
- a jövőbeni fegyveres konfliktus lezajlásának lehetséges körülményeit;
- a jövőbeni műveleti környezetet.

A fenti tényezők alapvető befolyással bírnak a haderőnemek kialakítására, így határozza meg a légierő arányának alakulását is. Lényegében elmondható, hogy az egyes országok légierőjének százalékos aránya csakis egyedileg értelmezhető, az átlagszámítás nem adhat megfelelő alapokat az arányok bemutatásához.

A fenti adatokból az is kiolvasható, hogy Douhet elmélete a légierő vonatkozásában már nem állja meg a helyét. A nemzetek inkább a szoros együttműködésre helyezik a hangsúlyt, a feladatok végrehajtása azok haderőnemek közötti elosztásával valósul meg, ezzel is árnyalva az egyes adatokat.

ÖSSZEFOGLALÁS

A légi uralom elméletének megjelenése, kialakítása megteremtette az alapokat az önálló légierő felépítéséhez. Híres katonai teoretikusok sora próbálta megtalálni a légierő szerepét az összhaderőnemi műveletek sorában, amelyek elősegítették a légierő-elméletek fejlődését és mind pontosabbá tételét.

Douhet a korlátlan légi háborút jelezte előre, ahol a katonai és a civil célpontok közötti határok elmosódtak. Mindezt az első világháború sokszor végtelennek tűnő és eredménytelen állásharcaira alapozta. Az alapkérdést – hogy Douhet elmélete milyen hatással volt a légierő fejlődésére – így válaszolhatjuk meg: kiemelkedő hatással volt a haderőnem kialakítására, eredményei elősegítették a légierő-koncepciók fejlődését. A légierővel foglalkozó Douhet utáni hadtudósok tovább alakították az elméletet, és eljutottak arra a megállapításra, hogy egyik haderőnem sem képes a másik nélkül teljes mértékben elérni a kitűzött célokat. Ennek okán kijelenthetjük, hogy a klasszikus értelemben vett légi uralom elmélete ma már nem állja meg a helyét.

Prof. Szenes Zoltán cikkében kínai forrásokra hivatkozva írja: „*Qiao Liang és Wang Xiangsui, a kínai vezérkari akadémia tanárai szerint beléptünk a korlátlan hadviselés korába, amelyben »nincs különbség aközött, hogy mi a harctér és mi nem«.*”¹⁸

A fenti megállapítást akár Douhet is írhatta volna művében, de ez a megállapítás sem a légi uralom elméletének visszatérését jelenti a hadműveletek végrehajtásába, hanem inkább a hadműveleti terek összerosódását vetíti előre.

Ki kell azonban jelteni, hogy a jövő műveleti környezete nem feltétlen fogja a jelenlegi haderőnemi feladatokat és arányokat igazolni, így azok folyamatos felülvizsgálata szükséges. Ennek kereteiben válaszokat szükséges találni, hogy mi lehet a légierő feladata a jövőbeni műveleti környezetben. Vajon csökken vagy nő a szerepe, esetleg teljesen háttérbe szorul a világuőrbn és a kibertérben végrehajtott műveletekkel szemben akkor, amikor a hagyományos fegyveres konfliktus jelentősége háttérbe szorul, ahol az országok nem feltétlenül veszélyeztetik a fennálló államalakulatokat nagy méretű fegyveres konfliktus megvívásával.

Fontos kérdés ez, hiszen ahogy Stephen Biddle írja a *Military Power* című könyvében: „...egy új fegyver csodálatosnak néz ki, mikor egy nem modern rendszerekkel rendelkező szemben álló felet feltételezünk, de szörnyű, ha az ellenfél más módon alkalmazza haderejét...”¹⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

Biddle, Stephen: *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*. Princeton University Press, 2004. Kindle edition. https://www.amazon.com/gp/product/B006YGDW6S/ref=kinw_myk_ro_title

Douhet, Giulio: *The command of the air*. Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, 2019. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AUPress/Books/B_0160_DOUHET_THE_COMMAND_OF_THE_AIR.pdf

¹⁸ Szenes Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. Biztonsági kihívások a 21. században. Dialóg Campus, 2017, 90. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/3.%20Szenes%20k%C3%B6nyv,%20k%C3%B6nyvr%C3%A9szlet.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 20.)

¹⁹ Biddle: i. m. 186.

- Dr. Horváth J. Csaba: *Az arab–izraeli háborúk tapasztalatai a haderőnek és fegyvernemek alkalmazásának tükrében*. Elektronikus jegyzet a Hadtudományi Doktori Iskola hallgatói részére, 2010. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/arab_izraeli_haboruk.pdf
- Dr. Krajnc Zoltán: *A légierő alkalmazásának alapkérdései*. Új Honvédségi Szemle, 2005/7., 87–98. <http://real.mtak.hu/23541/1/Krajnc%20UHSZ.pdf>
- Dr. habil. Krajnc Zoltán: *A légi hadviselés elméletének alapjai*. Elektronikus jegyzet a Hadtudományi Doktori Iskola hallgatói részére, 2010. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/krajnc_e_jegyzet.pdf
- Mattis, Jim – West, Bing: *Call Sign Chaos: Learning to Lead*. Random House USA Inc., 2019.
- Our history. Royal Air Force. <https://www.raf.mod.uk/our-organisation/our-history/>
- Schwarzkopf, Norman: *It doesn't take a hero: The autobiography of General H. Norman Schwarzkopf*. Bantam, 1993.
- Szenes Zoltán: *Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. Biztonsági kihívások a 21. században*. Dialóg Campus, 2017. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/3.%20Szenes%20k%C3%B6nyv,%20k%C3%B6nyvr%C3%A9szlet.pdf>
- The Military Balance 2020. International Institute for Strategic Studies. <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance>

KÖZLEMÉNY

Folyóiratunk 2021/3. számában közöltük Csurgó Attila ezredes: *Az erők megóvása napjaink műveleti környezetében* című tanulmányát. Sajnálatos módon az írás mellől lemaradt a dolgozat megszületésével kapcsolatos információ, melyet most közreadunk.

„A tanulmány a »Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj« pályázat segítségével valósult meg, melyet az Innovációs és Technológiai Minisztérium a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból támogat.”

Mind a szerzőtől, mind olvasóinktól elnézést kérünk figyelmetlenségünkért!

A Szerk.

Lesták Tamás r. alezredes:

A TÖRÖK HADIIPAR SZEREPE NAPJAINK KONFLIKTUSAIBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmányban a szerző ismerteti a török hadiipar jelenlegi helyzetét, súlyát, valamint megvizsgálja a török védelmi szektor szereplőinek befolyását nem pusztán Törökországban, de néhány más országban is. Erre a célra három olyan jelenlegi vagy közelmúltbeli fegyveres konfliktust választott, amelyekben török fegyverek, haditechnikai eszközök, sőt a török haderő tagjai is közvetlenül részt vettek, illetve vesznek. Vázlatosan bemutatja a szíriai, a líbiai és a Hegyi-Karabahban folyó küzdelmek során bevetett török fegyverrendszereket, az alkalmazott harceljárásokat és ezek hatását az adott országban folyó fegyveres küzdelem menetére.

KULCSSZAVAK: Törökország, török hadiipar, katonai beavatkozás, Szíria, Líbia, Hegyi-Karabah

BEVEZETŐ

Törökországot a szakirodalom és a szélesebb közvélemény is az egyik jelentős regionális szereplőként tartja számon a Közel-Kelet tágabban értelmezett térségében. Az ország vezetése az utóbbi néhány évben komoly lépéseket tett e prekonceptió beteljesítése érdekében. Jelen írás célja nem ezeknek a folyamatoknak a tágabb politikai értelmezése, sokkal inkább a konkrét katonai lépések elemzése, különös tekintettel a török hadiipari vállalatok, illetve valamennyi török eredetű fegyver vagy fegyverrendszer külföldi bevetésére. Vizsgálni kívánom mind a fegyverexport (vagy egyéb formájú katonai segítség) révén külföldre került és ott felhasznált török fegyvereket, mind a közvetlenül a török haderő által bevetett eszközök sorsát.

A TÖRÖK HADIIPAR MÚLTJA ÉS JELENLEGI HELYZETE

Törökország az elmúlt másfél évtizedben rendkívüli mértékű erőforrásokatallokált a nemzeti védelmi ipar fejlesztésére. Egy átfogó, a már létező hadiipari alap megerősítéséről és egyre nagyobb hozzáadott értékű termékeket előállító ipari szereplők létrehozásáról szóló projekt¹ keretében² történt az az előrelépés, aminek eredményeként mára számos szektorban a világ

¹ Turkey's Strategic Vision 2023 Project. TASAM, 2012. <http://www.tsv2023.org/index.php/en/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 30.)

² „Törökország 2023-as stratégiai jövőkép projektje” (Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023 Projesi) elnevezésében az évszám a modern Török Köztársaság létrehozásának százéves évfordulóját jelzi. A projekt a különböző szektorokat érintő, különböző volumenű és időbeni kifizetésű fejlesztési programokat mutatja be, amelyek Törökország átfogó fejlesztését célozzák az Erdoğan-kormányzat szándéka szerint. A projekt végső célja, hogy 2023-ra a világ 10 legfejlettebb gazdasága közé emelje Törökországot, és kulcsfontosságú eleme a hazai hadiipar erős ütemű fejlesztése.

élvonalába tartozik, több esetben jelentős exportkapacitásokkal. A hadiipar fejlesztésénél három fő célt határoztak meg: a számos faktor következtében gyengélkedő gazdaság³ stimulálása; a haderő képességeinek megőrzése és új képességek megszerzése; a hadiipari önellátási képesség elérése 2023-ra.

A török hadiipar jelentős múltra tekinthet vissza, az 1980-as évektől kezdődően folyamatos fejlesztések történtek a szektorban. A politikai élet és a hadsereg sajátosan változó viszonyai közepette – és itt nem pusztán a több alkalommal bekövetkezett katonai puccsokra és hatalomátvételi kísérletekre kell gondolni, hanem a török haderő kezdetektől erős gazdasági pozícióira és kötődésére a gazdaság bizonyos szektoraihoz – az első időszakban több más fejlődő országhoz hasonlóan a hagyományos fegyverexportőr államokból, elsősorban az Amerikai Egyesült Államokból és Németországból történtek beszerzések. Ebben az időszakban erős transzatlanti és európai hadiipari kapcsolatok alakultak ki mind a politikai, mind a védelmi ipari szereplők szintjén.⁴ Az 1990-es évek közepétől a 2000-es évekig a védelmi kiadások jelentős mértékben nőttek, természetesen nem függetlenül a katonai vezetés fentebb jelzett közvetlen politikai szerepvállalásaitól, a belső „ellenség” elleni harc pedig – a hosszú évtizedekre visszanyúló politikai-katonai szembenállás a különböző kurd katonai-félkatonai szervezetekkel – szintén felfelé hajtotta a védelmi kiadásokat ezekben az években.

A jelenleg kormányzó Igazság és Fejlődés Pártja (AKP⁵) 2002-es hatalomra kerülését követő első években még a védelmi célú kiadások visszaesését láthattuk, 2005-től azonban megkezdődött a hadiipari kiadások növekedése. Igazán kiugró számokat 2013-tól kezdődően találunk, a Stockholmi Nemzetközi Békeutató Intézet (SIPRI⁶) adatai szerint a török fegyverexport 2014–2018 között 170%-kal nőtt,⁷ ami kiemelkedő eredmény a jelentősebb fegyverexportőr államok között. Az export ilyen mértékű növekedése természetesen feltételezi a mögötte álló hadiipar fejlődését is.

A török vállalatok – mint oly sok más hasonló esetben – kezdetben külföldi fegyverek (a NATO tagjaként természetesen elsősorban nyugati fegyverek) importjában vettek részt, ezt követte az egyes részegységek hazai összeszerelése, majd pedig a külföldi licenc alapján történő hazai gyártás, akár már teljes fegyverek esetében.⁸ A legnagyobb török vállalatok sikeres és megbízható összeszerelői, beszállítói tevékenysége nyitotta meg az utat a védelmi kapacitások minőségi fejlesztéséhez. Az 1990-es évek végétől felmerült a lehetőleg minél önállóbb török védelmi ipari kapacitások megteremtésének igénye, elsősorban az importfüggőség csökkentése okán. Ez a cél hangsúlyosan és megfelelő költségvetési források

³ Törökország gazdasági teljesítményének részletes elemzése terjedelmi okokból sem célja e tanulmánynak, ugyanakkor a hadiipari események megértéséhez szükséges ismerni a jelenlegi gazdasági háttér legfontosabb szempontjait. Ezek: a török nemzeti fizetőeszköz rendkívüli mértékű gyengülése és volatilitása az elmúlt években; különböző szintű és kiterjedésű (elsősorban amerikai és EU) gazdasági szankciók; a török monetáris politika teljesítményét illető befektetői bizonytalanság; növekvő munkanélküliség; a nemzetközi „agyelszívás” jelenségének erősödése; a külpolitika általános irányvonalának hazai és nemzetközi befektetőket egyaránt elbizonytalanító folyamatos változása.

⁴ Anouck Gabriela Corte Réal-Pinto: Une exception néolibérale? Le projet de turquification de l’armement. *Revue internationale de politique de développement*, 08. 09. 2017. <https://journals.openedition.org/poldev/2456> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 30.)

⁵ Adalet ve Kalkınma Partisi.

⁶ Stockholm International Peace Research Institute.

⁷ Turkey tops the international weapon export rating. *TRT World*, 12. 03. 2019. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-tops-the-international-weapon-export-rating-24880> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 01.)

⁸ Kezdetben jellemzően különféle szárazföldi járműveket, elsősorban páncélozott szállító harcjárműveket gyártottak a török vállalatok.

allokálása mellett az AKP kormányra kerülése után, a 2000-es évek közepétől a hivatalos célok közé is bekerült.

A török védelmi ipar felépítése a legutóbbi időkig kétségkívül előnyös keretet biztosított a védelmi fejlesztések sikeres véghezviteléhez. 1985-ben hozták létre a Védelmi Ipari Elnökséget (SSB⁹) mint a védelmi ipar állami támogatását képviselő és a beszerzéseket koordináló ernyőszervezetet, majd pedig 1987-ben jött létre a Török Fegyveres Erők Alapítványa (TSKGV¹⁰), mely a szektor híres szereplőjévé vált hosszú évtizedekre.¹¹ A TSKGV azóta is számos kulcsfontosságú állami és privát vállalatban rendelkezik tulajdoni hányaddal.

A török védelmi ipar legfontosabb szereplői:^{12, 13}

- Aselsan – elsősorban szárazföldi fegyverrendszerek integrációjával, modernizációjával, valamint a C4ISR¹⁴ területén tevékenykedik;
- Roketsan – nem irányított és irányított tüzérségi lőszer, rakétarendszerek és ballisztikus eszközök fejlesztését végzi;
- Havelsan – szoftverek, szimulátorok fejlesztője, rendszerintegrátor;
- Aspilsan és İşbir – a védelmi energetikai szektorban működnek;
- TUSAŞ¹⁵ (repülőgépipar);
- BMC¹⁶ (szárazföldi járművek);
- MKEK¹⁷ (lőszergyártás);
- Kale, Sarsilmaz, YDS (repülőgép-hajtómű, kézfegyvergyártás, ruházat/lábbeli).

A török hadiipar egyik legerősebb szegmensét napjainkban is a szárazföldi járművek és fegyverrendszerek képviselik, a fegyveres erők (és a belbiztonsági alakulatok is) ezen a területen szinte teljesen hazai eszközöket használnak. Ahogy İsmail Demir, az SSB elnöke fogalmazott: „*A szárazföldi rendszerek az a terület, ahol a leginkább látjuk a befektetéseink értékét, mivel a külföldi függőségünk minimalizálva lett, és nagyon széles termékportfólióval rendelkezünk.*”¹⁸ Az első exportsikerek is e területen születtek: a vevőkört kezdetben elsősorban közel-keleti és délkelet-ázsiai államok jelentették, később ez kiegészült európai NATO-tagállamokkal.

A török hadiipar fejlődése a 2010-es években újabb területeken vált kézzelfoghatóvá, mindenekelőtt a repülőgépipar és az elektronika, valamint a tüzérségi eszközök terén. Ezt jól példázza, hogy – a SIPRI adatai szerint – a fentebb már említett vállalatok közül jelenleg

⁹ Savunma Sanayii Başkanlığı.

¹⁰ Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı.

¹¹ Anouck Gabriela Côte Réal-Pinto: A Neo-Liberal Exception? The Defence Industry 'Turkification' Project. *Revue internationale de politique de développement*, 8/2017., 299–331. <https://journals.openedition.org/poldev/2456> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 30.)

¹² Alican Tekingunduz: Turkey's growing defence industry. *TRT World*, 04. 05. 2018. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-s-growing-defence-industry-17014> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 22.)

¹³ Turkish–Indonesian relations deepen with defense industry cooperation. *Nordic Monitor*, 13. 11. 2020. <https://nordicmonitor.com/2020/11/turkey-indonesia-relations-deepen-with-defense-industry-cooperation/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 28.)

¹⁴ Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – vezetés, irányítás, kommunikáció és számítástechnika, hírszerzés, megfigyelés és felderítés.

¹⁵ Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. – Török Légi- és Űripari Zrt.

¹⁶ British Motor Company Turkey.

¹⁷ Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu – Gépipari és Vegyipari Ipartestület.

¹⁸ How Turkey became one of the world's leading manufacturers of weapons systems. *Defense News*, 21. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/native/turkish-defence-aerospace/2020/07/21/how-turkey-became-one-of-the-worlds-leading-manufacturers-of-weapons-systems/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 30.)

már hét¹⁹ – közöttük az Aselsan és a TUSAŞ – is bekerült a világ 100 legnagyobb védelmi ipari szereplője közé, míg 2010-ben ez a szám még csak egy volt. Törökország globálisan a 14. legnagyobb fegyverexportórré vált.²⁰ Ez az az időszak, amikor egyre több ország és vevő fedezte fel magának a török vállalatok kínálatát, a török ipar egyre többféle eszközt, fegyverrendszert tudott előállítani, és ami jelentős előrelépés volt: ezek a termékek egyre több hazai hozzáadott értéket képviseltek olyan részterületeken is, amelyeken korábban jellemzően nyugati vállalatok uralkodtak (pl. irányított tüzérségi lövedékek, repülőgépek-elektronika). Ékes példája ennek Törökország magas szintű részvétele az amerikai Lockheed Martin F-35 típusú repülőgépének fejlesztési programjában.

A rendkívül magas technológiai színvonalat megkövetelő ipari részvételnek több szintje létezik. Törökország, illetve több mint 30 török vállalat ún. Tier 3-as szintű partnereként²¹ vett részt az említett programban. Ez azt jelentette, hogy számos fontos részegység fejlesztésében aktívan közreműködtek, beleértve a kutatás-fejlesztési tevékenységet is. Sőt az ország ritka kivételek egyikeként fődarabot is gyártott (volna)²² az F-35-ös repülőgéphez. Az export-sikerek²³ mellett nagyon fontos eredmény, hogy Törökország a korábbi mintegy 70%-os importhányadát nagyságrendileg 30%-ra csökkentette.²⁴ A török védelmi ipar mindezekon felül abba a viszonylag szűk körbe tartozónak is mondhatja magát, amely országok képesek magas szinten felderítő és felfegyverzett pilóta nélküli repülőgépek előállítására. E tény az utóbbi évek összes jelentős török hadműveletében szerepet játszott.

Törökország hadiipara tehát rendkívül nagy fejlődési utat járt be az elmúlt 2-3 évtizedben, és mára egy magas szintű, magas hozzáadott értékű termékeket előállító szektorra vált, amely jelentősen hozzájárul a nemzetgazdaság növekedéséhez. Vevői között pedig fejlődő és fejlett államokat egyaránt megtalálunk szinte valamennyi haderőnem esetében. A védelmi szektor ezenfelül politikai szempontból is kulcsfontosságúvá vált az elmúlt években, hiszen az Erdoğan-adminisztráció egyik tartóoszlopaként funkcionál. Különösen igaz ez napjainkban, amikor az ország gazdasági és külpolitikai problémáit legalább részben képesek elfedni a védelmi szektor újabb és újabb pozitív gazdasági eredményei.

A fentiekben felvázolt fejlődési pálya azonban a jelek szerint nem töretlenül folytatódik. Már 2019-től kezdődően mutatkoztak jelei a fegyverexport visszaesésének. Ennek okai meglehetősen összetettek. Mindenekelőtt az *importfüggőség* jelentkezik mint korlátozó tényező. Bár a török védelmi szektor jelentős eredményeket ért el az importfüggőség csökkentése érdekében, de az utóbbi időben előtérbe kerülő magas technológiai szintet képviselő, egyre komplexebb fegyverrendszerek esetében nem lehetséges a teljesen hazai gyártás megvalósítása – a teljes értékláncot tekintve. Minden ilyen termék esetében akad egy olyan részegység, alkatrész, komponens, amely valamely beszállítótól származik, sok esetben külföldről.

¹⁹ Több mint Izraelnek, Svédországnak, Japánnak és Oroszországnak összesen.

²⁰ Turkey among top 100 in global arms industry. TRK World, 11. 12. 2018. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-among-top-100-in-global-arms-industry-22395> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 01.)

²¹ Az F-35-ös programban a részvétel szintje szerint különböztetik meg a partnereket a részt vevő vállalatok nagysága, a saját investált know-how mértéke, a kutatás-fejlesztésben történő részvétel aránya és a végszerelés, gyártás volumene és jellegzetességei alapján.

²² Az F-35-ös programból történő kilépés/kimaradás, valamint a kapcsolódó politikai és fegyverbeszerzési döntések teljes folyamatát terjedelmi okokból nem ismertetem.

²³ Arms exports (SIPRI trend indicator values) – Turkey. The World Bank, 2020. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPRT.KD?locations=TR> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 01.)

²⁴ Ferhat Gurini: Turkey's unpromising defense industry. Carnegie Endowment for International Peace, 09. 10. 2020. <https://carnegieendowment.org/sada/82936> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 21.)

Törökország vonatkozásában ez a helyzet például egy olyan helikopter esetében, amelyet Pakisztánnak kellett volna leszállítania az adott vállalatnak, az Amerikai Egyesült Államok engedélyét azonban nem kapták meg ehhez,²⁵ így a szerződést nem tudják teljesíteni.

Egy másik példa az utóbbi idők egyik legnagyobb, jelképpé vált török védelmi fejlesztési projektje az Altay harckocsi kifejlesztése és rendszerbe állítása. Bár a típus első példányait már csapatpróbán tesztelik (sőt egyes sajtóhírek szerint több külföldi katonai műveletben is bevetették azokat), a végleges, teljes kapacitással történő rendszeresítés bizonytalan ideig késik, ismételten egy külföldi eredetű részegység miatt. Ez pedig a harckocsi hajtáslánc, amelyet egy német vállalat fejleszt és szállítana, ami azonban Törökország közelmúltbeli külföldi katonai műveletei miatt – vagyis politikai okból – felfüggesztette a részegység szállítását. Egy harmadik példa pedig a szintén török fejlesztésű Akıncı drón, melynek hajtóművét egy ukrán vállalat szállította, de jelenleg technológiai és szellemi tulajdoni aggályok okán vonakodik a hajtómű további biztosításától.²⁶

A politikai eredetű akadályokra további példa a török haditengerészeti erők egyébként igen erőltetett ütemű fejlesztését övező fennakadások kérdése. A rendkívül modern hajóegységekkel felszerelt, illetve több beszerzési programot²⁷ is futtató török állam ellen több európai ország (pl. Németország, Spanyolország, Norvégia, Finnország, Csehország) különböző szintű gazdasági szankciókat és fegyverszállítási embargót rendelt el. Ezekben az esetekben az elmúlt évtizedek minden igyekezete ellenére Törökország nem képes önállóan megfelelő színvonalú termékek gyártására, elsősorban a termékek rendkívüli komplexitása okán.²⁸

Szintén nagyon komoly problémát okoz a védelmi szektornak az agyelszívás jelensége, mely a 2016-os meghiúsult puccskísérletet követően erőteljesebben jelentkezik.²⁹ A védelmi szektort elhagyók nagy része pedig éppen Németországba vagy az Amerikai Egyesült Államokba távozott. E jelenség súlyosbodására lehet számítani, mivel a jelenlegi politikai légkör és az ún. *gülenista mozgalom*³⁰ tagjai elleni hazai intézkedések tovább erodálhatják a szektor humán erőforrásait.

Az exportkiesést a hazai megrendelések pótolhatják, de a gazdaság súlyos problémái kétségessé teszik, hogy középtávon mennyi ideig lesz tartható a jelenlegi fejlesztési ütem. Természetesen ilyen irányú politikai döntés esetén továbbra is folytatható az erőltetett ütemű hazai fegyverkezés, valamint a külföldi katonai műveletekben elszenvedett veszteségek pótlása is potenciális megrendelésállományt jelenthet a szektor szereplői számára, de a hosszú távú ütem tartása 2020 végén legalábbis kétségesnek tűnik.

²⁵ Mivel a helikopter hajtóműve részben amerikai fejlesztésű, ezért annak további exportjához szükséges Washington engedélye is.

²⁶ Turkey records significant drop in defense industry exports in January–August 2020. Nordic Monitor, 25. 09. 2020. <https://nordicmonitor.com/2020/09/turkey-records-significant-drop-in-defence-industry-exports-in-january-august-2020/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 15.)

²⁷ Például a Barbaros- és Yavuz-osztályú fregattok, illetve a Kılıç-osztályú gyors támadó hajóegységek is német eredetűek.

²⁸ Gurini: i. m.

²⁹ Csak 2019-ben mintegy 330 ezer személy hagyta el Törökországot a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) adatai szerint.

³⁰ Abdullah Gülen vallási és politikai vezető által külföldön fenntartott politikai, társadalmi mozgalom.

Bonyolult hadszíntér, komoly török beavatkozás – Szíria

2020-ban a török politikai vezetés egy addig példátlan lépésre szánta el magát a rendkívül bonyolult és turbulens szíriai események kapcsán, mégpedig fegyveres alakulatokkal történő közvetlen beavatkozásra a szíriai hadszíntér területén. A beavatkozás ráadásul nem pusztán a napjainkban „megszokott” korlátozott légi háború eszközeivel, hanem jelentős számú török katona Észak-Szíriába történő vezénylésével, vagyis a szárazföldi haderőnem bevonásával történt. A hadműveletek teljes kronologikus bemutatására jelen írás terjedelmi okokból nem vállalkozik, pusztán a hadszíntéren bevetett török fegyverek és fegyverrendszerek leltárba vételével szeretném érzékeltetni a török hadiipar korábban vázlatosan bemutatott termékeinek gyakorlati teljesítményét, illetve ezeknek az eszközöknek a hatását az adott hadműveletekre.

Törökország már a szír polgárháború 2011-es kitörése óta közvetett eszközökkel részt vett a konfliktusban, eredendően az Aszad-kormány elleni feleket támogatva különböző szinten és különböző eszközökkel. Ezeket közvetlen fegyveres beavatkozások követték 2016-tól kezdődően,³¹ melyek eredményeképpen 2020-ra Észak-Szíria egy jelentős része török katonai ellenőrzés alá került.³² A közvetlen török beavatkozásra vonatkozó döntést hivatalosan a Szíriában aktív különböző kurd fegyveres alakulatok és ezek vélt vagy valós, Törökország biztonságára fenyegetést jelentő tevékenysége váltotta ki. A cél egy biztonságos ütközőzóna kialakítása volt, amely lehetőséget ad a szíriai civil lakosság elhelyezésére, emellett természetesen a közvetlen török katonai célkitűzéseket és a közvetett politikai elképzeléseket is segítheti közép- és hosszú távon.

2020 év elején újabb török csapaterősítések történtek,³³ melyek vizsgálatával jó rálátást nyerhetünk arra, hogy a török hadiipar milyen eszközei is kaptak/kapnak szerepet a szír hadszíntéren. A legfrissebb, megerősített információk szerint az alábbi eszközök voltak, illetve vannak jelen Szíria északnyugati és északkeleti határvidékein:

- *M60A3 Sabra harckocsi*: az Israeli Military Industries vállalat által modernizált és Törökországnak 2005-től leszállított közepes harckocsi. 170 db-ot már török vállalatok újítottak fel. A 2020. tavaszi csapaterősítések keretében vetették be Szíriában, elsősorban csapatvédelmi feladatkörben, nem támadó szerepben.³⁴
- *Altay harckocsi*: a török BMC vállalat által fejlesztett³⁵ nehéz harckocsi a szárazföldi haderőnem egyik legújabb eszköze, mintegy 300 db gyártásáról szóló szerződést

³¹ 2016-ban még csak egy-egy város vagy terület iszlamistáktól történő megtisztítására került sor; 2017-ben az Idlib kormányzóság területén az orosz haderővel együttműködésben; 2018-ban az Olajág művelet keretében Északnyugat-Szíria területén már átfogóbb műveletek történtek a Szabad Szír Hadsereg nevű ellenzéki alakulatokkal együtt; 2019-ben a még nagyobb volumenű Tavaszi Béke művelet keretében török csapatok bevonulása északkelet Szíriába; és végül 2020 márciusában a Tavaszi Pajzs művelet keretében újabb beavatkozás a szíriai kormányerők ellen.

³² Turkish Army makes major military deployment to Syria's Idlib. Daily Sabah, 16. 10. 2020. https://www.dailysabah.com/world/syrian-crisis/turkish-army-makes-major-military-deployment-to-syrias-idlib?gallery_image=undefined#big (Letöltés időpontja: 2020. 11. 28.)

³³ Ana Rodriguez: Turkey shows military muscle in Syria with the shipment of 35 new military vehicles. Atalayar, 05. 05. 2020. <https://atalayar.com/en/content/turkey-shows-military-muscle-syria-shipment-35-new-military-vehicles> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 30.)

³⁴ Turkish military arsenal in Syria. Jusoor for studies, 02. 03. 2020. <https://jusoor.co/details/Turkish%20Military%20Arsenal%20in%20syria/584/en> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

³⁵ A szakirodalom véleménye megoszlik arról, hogy a harckocsi teljesen eredeti török fejlesztés eredménye-e, vagy pedig az alapot jelentő, a koreai Hyundai Rotem vállalat által kialakított dizájn török továbbfejlesztéséről van-e szó. Török források természetesen teljesen saját fejlesztésként hivatkoznak rá.

írtak alá 2018-ban. A harcokosi három verzióban fog készülni, közülük egy személyzet nélküli lövegtoronnyal felszerelt változat lesz. Egyes adatok szerint ez a világ legdrágább harcokosfejlesztési programja a maga több mint 13 millió dolláros darabárával. A fejlesztési program egyes részegységeit érintő importfüggőségből eredő problémákról korábban már volt szó. Jelentések szerint mindössze néhány egységet vetettek be Szíriában, elsősorban csapatpróbajellel, az esetleges technikai „gyermekbetegségek” felszínre hozatala céljából, melyek jelenléte és megoldása napjaink valamennyi komplex fejlesztésénél természetesebb.³⁶

- *M113 páncélozott szállító jármű*: az eredetileg amerikai lánctalpas járművet török vállalatok modernizálták a vonatkozó NATO-követelményeknek megfelelően. A járművet csapat szállító feladatkörben vetették be, viszonylag korlátozott számban.³⁷
- *Cobra kommunikációs jármű*: az Otocar török vállalat által gyártott kerek többfunkciós taktikai járművet³⁸ Szíriában kommunikációs célokra, illetve földi telepítésű megfigyelő radarrendszerek működtetésére vetették be az irányított tüzérségi csapások pontosságát javítandó, igen nagy hatáskörrel.
- *SERHAT II tüzérségi felderítőradar*: az Aselsan által gyártott radarrendszer az aktív ellenséges tüzérség helyzetének meghatározására szolgál, elősegítve ezzel a saját tüzérség vagy légierő ellentevékenységet.³⁹ A könnyű járműveken is bevethető rendszert Szíriában rendkívül nagy hatékonysággal alkalmazták, gyors válaszcsepásokat lehetővé téve a szír kormányerők tüzérségi állásaira, ezzel tüzérségi fölényt létrehozva a török hadsereg műveleti területén.
- *Boran tüzérségi eszköz*: az MKEK által gyártott könnyű, légi szállítású, közepes lőtávolságú tüzérségi löveg, melyet kifejezetten kis létszámú alegységek akcióinak támogatására hoztak létre.⁴⁰ Ilyen jellegű műveletekben vett részt Szíriában is, elsősorban határ menti, illetve egy-egy település elfoglalására indított akciók során.
- *TRG-300 Kaplan rakéta-sorozatvető*: a Roketsan által gyártott saját fejlesztésű eszköz lőtávolsága 80–120 km, tehát az ellenség mélységi célpontjai eredményesen támadhatóak vele.⁴¹ Az eszköz a precíziós tüzérségi fegyverek közé tartozik, ennek megfelelően a mélységben, bőven az ellenséges vonalak mögötti megerősített vezetési pontokat, katonai létesítményeket (elsősorban a szíriai kormányerők létesítményeit) támadták vele.
- *T-155 Firtina önjáró löveg*: az MKEK által kifejlesztett lánctalpas önjáró löveg 155 mm-es NATO-lőszerrel tüzelésre alkalmas, korábbi saját fejlesztések evolúciójaként rendszeresítették a török szárazföldi haderőnél.⁴² Nagy tűzgyorsasága és pontossága okán a török haderő viszonylag nagy számban alkalmazta, elsősorban az Idlib kormányzóságbeli Taftanáz légibázis környékén települve.
- *T-122 Sakarya rakéta-sorozatvető*: a Roketsan terméke a mintegy 40 km-es lőtávolságán belül képes nagy tűzgyorsaságú csapásmérésre.⁴³ Jelentések szerint a török erők

³⁶ Turkish Defense Industry Product Catalogue. Presidency of Defense Industries, Ankara, 2019, 20. <https://www.ssb.gov.tr/urunkatalog/en/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 02.)

³⁷ Uo. 22.

³⁸ Uo. 25.

³⁹ Turkish military arsenal in Syria.

⁴⁰ Turkish Defense Industry Product Catalogue, 237.

⁴¹ Turkish military arsenal in Syria.

⁴² Uo.

⁴³ Turkish Defense Industry Product Catalogue, 211.

- Ildlib környékén, illetve a harcok kezdeti szakaszában a határ menti összecsapásokban is széleskörűen alkalmazták, érzékeny veszteségeket okozva az ellenségnek.
- *Bora harcászati ballisztikus rakéta*: a szintén a Roketsan-termék rakétarendszer hadszíntéren belüli célpontok nagy távolságból történő megsemmisítésére szolgál. Az ellenség kiemelt, nagy értékű eszközeinek, létesítményeinek, esetleg katonai-politikai vezetésének kiiktatására alkalmazható.⁴⁴ Szíriában 2020 közepétől telepítették, bevetésének pontos körülményeiről azonban nincsenek megbízható információk.
 - *Bayraktar TB2 pilóta nélküli repülőeszköz*: a Baykar által gyártott ún. MALE-kategóriájú⁴⁵ felfegyverzett drón.⁴⁶ Szinte valamennyi térségbeli török hadműveletben részt vesz; a sajtóban is híressé/hírhedtté vált repülőeszköz rendkívül hatékony fegyvernek bizonyult Szíriában is. A felderítéssel és tűzéréssel együtt igen pontos légitámadásokat volt képes mérni akár statikus, akár mozgó célpontokra, komoly veszteségeket okozott a szír kormányerőknek, sőt több jelentés szerint az orosz haderő által biztosított Pancir 1 típusú csapatlégvédelmi eszközök és Sz-300-as légvédelmi rakétaütegek ellen is sikeresen alkalmazták. A szíriai, líbiai és kaukázusi műveleti tapasztalatok (ezekről részletesen lásd a további fejezeteket) azt mutatják, hogy igen ellenálló a különböző orosz és kínai katonai, illetve kereskedelmi eredetű elektronikus zavarórendszerekkel szemben is.
 - *Anka Spilóta nélküli repülőeszköz*: a TUSAŞ vállalat terméke ez a MALE-kategóriájú felderítődrón. Az ellenséges csapatmozgások felderítésére, célazonosításra és megjelölésre, valamint a tűzérési csapások irányítására és azok utólagos kiértékelésére⁴⁷ használták a szíriai hadszíntéren, szoros együttműködésben a különböző felfegyverzett típusokkal.
 - *T129 ATAK harci helikopter*: az AgustaWestland (ma Leonardo) céggel közösen fejlesztett eszközt a TUSAŞ gyártja.⁴⁸ A harci helikopter rendkívül sikeres belföldi és külföldi műveletekben egyaránt. A forgószárnyassal komoly harci tapasztalat gyűlemlett fel az elmúlt évtized során, elsősorban a kurd fegyveres szervezetek elleni műveletekben. Ennek megfelelően természetes, hogy feltűnt a Szíriában harcoló alakulatok kötelékében is már az első időszakban. Mindenekelőtt könnyű vagy páncélozott földi célpontok ellen vetették be, illetve fegyveres felderítést is gyakran végeztek az előrenyomuló szárazföldi erők védelme érdekében. A szintén török gyártmányú Cirit (hatótávolsága 1,5–8 km, átmérője 70 mm) és UMTAS (0,6–8 km, illetve 180 mm) levegő-felszín osztályú rakétákkal – lézeres célmegjelöléssel – precíziós csapásmérésre is alkalmas. Ilyen bevetésekről több, a közösségi médiában felbukkant felvétel is tanúskodik.
 - *Koral elektronikai hadviselési rendszer*: az Aselsan mobil járművekre telepíthető elektronikai zavaró-, felderítő- és lefogórendszere rendkívül fontos elemét képezte a bevetett török fegyverrendszereknek. Részt vett az ellenséges légvédelmi egységek beazonosítását és lefogását célzó műveletekben, valamint a török erők ellen bevetett légi egységek elleni zavaró tevékenységben.⁴⁹ Már 2016-tól jelen volt a szír hadszíntéren, fokozatosan egyre nagyobb számban. Jelenleg ezek az egységek a török hadsereg által ellenőrzött teljes területen megtalálhatóak.

⁴⁴ Turkish military arsenal in Syria.

⁴⁵ Medium Altitude Long Endurance – közepes repülési magasságú, hosszú repülési idejű.

⁴⁶ Turkish Defense Industry Product Catalogue, 145.

⁴⁷ Uo. 142.

⁴⁸ Uo. 140.

⁴⁹ Turkish military arsenal in Syria.

- *Kirpi páncélozott csapatszállító jármű*: a BMC vállalat által gyártott kerekcsapat-szállító jármű az egyik legrégebbi és legsikeresebb török szárazföldi jármű, rengeteg változatban készül.⁵⁰ Alapvető résztvevője minden külföldi török hadműveletnek, így a szír hadszíntéren is nagy számban található meg. A bevetett török katonák számának növekedésével e járművek is egyre nagyobb számban kapnak szerepet a csapatok mozgatásában.
- *Ejder Yalçın gyalogsági harcjármű*: a Nurol Makina vállalat által gyártott páncélozott gyalogsági harcjárműveket⁵¹ a harcok kezdeti szakaszában, viszonylag kis számban vetette be a török hadsereg a szír hadszíntéren, sajtójelentések szerint nem túl kedvező eredménnyel, több veszteséget is elkönyvelve. A járművet az Iszlám Állam erői sikerrel támadták különböző páncéltörő eszközökkel, így a török hadvezetés viszonylag gyorsan visszavonta azokat, és a vállalat megkezdte a műveleti tapasztalatok alapján történő átépítést/továbbfejlesztést.

(Érdekes, hogy a Nurol Makina vállalat termékeinek magyar vonatkozását is megtalálhatjuk a közelmúltban a hazai védelmi beszerzésekről szóló híradásokban.⁵² A Magyar Honvédség a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében a vállalat két termékének szállítására is szerződést kötött: a maximálisan 11 fő szállítására képes Ejder Yalçın – Magyarországon Gidrán néven rendszeresítik a típust – páncélozott gyalogsági harcjárműből, valamint a kisebb, legfeljebb 7 fő szállítására szolgáló NMS járművekből összesen 250 db beszerzéséről⁵³ – illetve a későbbiekben a megrendelt mennyiség egy részének magyarországi, kaposvári összeszereléséről és továbbfejlesztéséről – született döntés. A járművek beszerzése részben egy könnyűlövészdandár felszerelésére vonatkozó NATO-vállalás teljesítését szolgálja majd a rendszeresítést követően. A jövőbeli továbbfejlesztésben a török gyártó mellett a német Rheinmetall vállalat vesz részt.)⁵⁴

Fentiekből megállapítható, hogy a török védelmi szektor saját fejlesztésű termékeinek széles spektruma vesz részt a szíriai hadműveletekben. A bevetett eszközök egy része magas technikai színvonalat képvisel, és azok jelentős mértékben hozzájárultak a szíriai kormányerők (sőt esetenként fejlett orosz rendszerek) elleni műveletek sikeréhez. Mindez végső soron azt eredményezte, hogy a török katonai vezetés által kitűzött célt – nevezetesen egy török ellenőrzésű észak-szíriai ütközőzóna kialakítását – sikerült elérni, és ebben az ellenséges erők nem tudták jelentősen akadályozni vagy késleltetni a török haderő katonáit. A pontos török veszteségekről – mint ahogyan az napjaink konfliktusaiban sajnálatos módon megszokott – nem rendelkezünk megbízható adatokkal, elsősorban a szárazföldi erők szenvedtek komolyabb veszteségeket még az északi területekre történő benyomulás kezdeti szakaszában. Jelenleg a harcok kevésbé aktív, inkább területbiztosító szakasza zajlik. A török haderő tagjai ezeket a feladatokat alapvetően sikeresen tudják ellátni.

⁵⁰ Turkish Defense Industry Product Catalogue, 28.

⁵¹ Uo. 26.

⁵² Magyar helyett török harcjárműveket vásárolt a honvédség. Totalcar, 2020. 10. 31. https://totalcar.hu/magazin/hirek/2020/10/31/magyar_helyett_torok_harcjarmuveket_vasarolt_a_honvedseg/ (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

⁵³ Huszák Dániel: Bejelentették: több mint 300 újfajta katonai járművet szerez be a Honvédség. Portfolio, 2020. 12. 21. <https://www.portfolio.hu/global/20201221/bejelentettek-tobb-mint-300-ujfajta-katonai-jarmuvel-szerez-be-a-honvedseg-462752> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 03.)

⁵⁴ Huszák Dániel: Vadi új katonai járművek gyártása indul meg Magyarországon. Portfolio, 2020. 12. 18. <https://www.portfolio.hu/global/20201218/breking-vadi-uj-katonai-jarmuvek-gyartasa-indul-meg-magyarorszagon-462484> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.)

KLASSZIKUS FEGYVEREXPORT VAGY KÖZVETLEN BEAVATKOZÁS? – A LÍBIAI KALAND

A török hadiipar külföldi befolyásának, illetve hatásának vizsgálatához mindenképpen szót kell ejteni Líbiáról is. Az észak-afrikai ország 2011 utáni, Moammer Kadhafi halálát követő történelme tulajdonképpen polgárháborús vagy egyéb formájú fegyveres összetűzéseknek, továbbá az ország több részre szakadásának folyamatos története. A permanens polgárháborús állapotok mellett azonban számos külső szereplő kapott és kap változó mértékű szerepet az ország politikai és katonai eseményeinek alakításában. Ezek a szereplők⁵⁵ egyre komolyabb katonai befolyást is szereznek az országban, legyen szó akár fegyverszállításról, belső frakciók, tömbök támogatásáról, vagy éppen közvetlen katonai beavatkozásról. Törökország e szereplők közül is kiemelkedik az utóbbi év eseményeinek tükrében, hiszen egyre aktívabban és saját célkitűzései szempontjából egyre hatékonyabban tud beavatkozni a líbiai katonai események alakulásába. Az ottomán állam Líbia két, állami jegyekkel leginkább rendelkező entitása⁵⁶ közül a nemzetközileg elismert kormányt (GNA) támogatja a konfliktus során.

A török beavatkozás e tanulmányban vizsgált példáink közül időben a legközelebbi, mivel a török fegyveres erők közvetlen líbiai szerepvállalása 2020 elején vette kezdetét.⁵⁷ Törökország ezt megelőzően is részt vett a konfliktusban, de elsősorban katonai tanácsadókkal, hírszerzési információkkal és kiképzési segítséggel.

Ankara közvetlen katonai beavatkozásának fő célja a szakértők szerint az ország fontos nyersanyagaihoz történő hozzáférés, illetve a Földközi-tenger keleti medencéje tengeri határainak ellenőrzése⁵⁸ volt. Emellett török szempontból fontos Egyiptom és az Egyesült Arab Emírségek észak-afrikai befolyásának korlátozása, illetve csökkentése is.

A 2020. januári telepítések kezdetben még főként csapatszállítást és hadianyag-szállítást jelentettek.⁵⁹ Márciusban kezdődött a tulajdonképpeni hadművelet, mely a *Béke Vihara* nevet kapta. A török csapatok – kisebb részben szárazföldi alakulatok, nagyobb részben a légi és a tengeri haderőnem egységei – viszonylag rövid idő alatt elősegítették a GNA erőinek előretörését, több város visszafoglalását, valamint súlyos veszteségeket okoztak Halifa Haftár tábornok erőinek, sőt egyes jelentések szerint a török pilóta nélküli repülőeszközöknek Líbiában is sikerült korszerű orosz légvédelmi eszközöket megsemmisíteni.⁶⁰ Az év közepére a hathatós török támogatásnak köszönhetően sikerült Tripoli visszafoglalása is Haftár erőitől. Az erőviszonyok a nyári hónapokra olyan mértékben megváltoztak a török oldal javára, hogy török célpontok ellen más külső szereplők részéről több légitámadásra is sor került,⁶¹ melyek célja a török be-

⁵⁵ A legfontosabb külső aktorok: Törökország, Egyiptom, Egyesült Arab Emírségek, Oroszország, Franciaország, Amerikai Egyesült Államok.

⁵⁶ Jelenleg két „kormány” létezik Líbiában: az egyik az elsősorban a keleti országrészt irányító Líbiai Nemzeti Hadsereg (Libyan National Army – LNA), a másik a nyugati területeket ellenőrző ún. Nemzeti Egyetértés Kormánya (Government of National Accord – GNA). A nemzetközi közösség ez utóbbit ismeri el, de a különböző külföldi támogatók megoszlása sokkal bonyolultabb képet mutat.

⁵⁷ A Török Nagy Nemzetgyűlés 2020. január 2-i döntésével hagyta jóvá a haderő Líbiában történő bevetését, egyéves időtartamon belül, mely a gyakorlatban három nappal később kezdetét is vette.

⁵⁸ Az ezt a célt is tartalmazó szélesebb programot az ún. Kék Anyaföld Doktrína tartalmazza.

⁵⁹ Adam Nathan: Cargo ship loaded with Turkish military vehicles arrives in Tripoli. Alarabiya News, 20. 05. 2020. <https://english.alarabiya.net/News/north-africa/2019/05/19/Cargo-ship-loaded-with-Turkish-military-vehicles-arrives-in-Tripoli> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 30.)

⁶⁰ Mohammad Pervez Bilgrami: How Turkey crushed UAE's gambit in Libya. Agenfor International, 01. 06. 2020. <https://www.agenformedia.com/publication/turkey-crushed-uae-gambit-libya/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

⁶¹ Például az Egyesült Arab Emírségek feltételezett légitámadása török légvédelmi eszközökre az al-Vatíja légibázison.

folyás korlátok közé szorítása volt. A konfliktusban átmeneti nyugvópontot hozott a két líbiai kormány közötti augusztusi tűzszünet. Ez azonban csak rövid életűnek bizonyult, és mindkét fél részéről sokkal inkább a konfliktus további szakaszaira történő felkészülést szolgálta.

A Líbiában bevetett fegyverek számbavételekor hasonlóságok és különbségek is felfedezhetőek a korábbiakban tárgyalt török szerepvállalásokhoz képest.

- *Korkut mobil légvédelmi egység*: az Aselsan által fejlesztett és gyártott lánctalpas önjáró légvédelmi rendszer kifejezetten a gépesített egységek csapatlégvédelmére szolgál. Érdekes, hogy a gépágyú löszere is török fejlesztésű és gyártású (35 mm-es *airburst*⁶² gépágyúlöszér), tehát ez esetben meglehetősen magas szinten teljesül a sokszor áhított importfüggőség kiváltása. A fegyver leghatékonyabban pilóta nélküli repülőeszközök és rakéták ellen vehető be.⁶³ Előbbire számos esetben volt példa Líbiában is, mivel az eszközzel több, a keleti kormányhoz vagy valamely külföldi támogatójához tartozó drónt sikeresen megsemmisítettek.
- *T-155 Firtina önjáró löveg és T-122 Sakarya rakéta-sorozatvető*: a Szíriában is alkalmazott eszközöket az ellenséges tüzérségi állások és eszközök megsemmisítésére vetették be Líbiában, szintén sikerrel. Az ellenség tüzérségi lövedékeit és állásait bemérő radarokkal összekapcsolva a török tüzérség rendkívül hatékonyan, 30–60 másodpercen belül tudott válaszcsepást kiváltani. A keleti kormány erői erre válaszul még a Kadhafi-érából származó mobil tüzérségi egységeket reaktiválták, és egy ideig sikeresen tudtak ellentevékenységet kifejteni a török erőkkel szemben. Végül azonban a török felfegyverzett drónok megsemmisítették ezeket az eszközöket is.
- *Bayraktar TB2 pilóta nélküli repülőeszköz*: a felfegyverzett drónt a török haderó a líbiai hadszíntéren is rendkívül magas fokon integrált rendszerben tudta alkalmazni. Nem pusztán a már érintett tüzérségi eszközök lefogása/elpusztítása érdekében, hanem többféle mozgó jármű ellen is sikerrel vetették be, valamint Líbiában is meglepően ellenállónak bizonyult a különféle elektronikai zavarási kísérletekkel szemben.
- *Anka S pilóta nélküli repülőeszköz*: a felderítődrón elsősorban a Bayraktar TB2 és egyéb fegyveres drónokkal „működött együtt”, illetve tüzérségi rávezetésből, klaszszikus megfigyelési és felderítési feladatokból vette ki részét.
- *Akinci pilóta nélküli repülőeszköz*: a Baykar által gyártott HALE-kategóriájú⁶⁴ drón egészen új eszköz,⁶⁵ az Altay harckocsijához hasonlóan még csapatpróbáit teljesíti, ennek keretében vetették be Líbiában is. A korábban már részletezett technikai akadályok és importalkatrészek hiánya miatt csak korlátozott eredményekkel alkalmazták.
- *Koral elektronikai hadviselési rendszer*: a török légi és szárazföldi (elsősorban tüzérségi) egységek tevékenységét segítette.
- *Hisar-A és Hisar-O légvédelmi rakétarendszerek*: a Roketsan kis, illetve közepes hatótávolságú lánctalpas légvédelmi rakétarendszerei, a 2020. tavaszi csapattelepítésekkel együtt vetették be őket Líbiában. A Hisar-A a manőverező török szárazföldi alakulatok mobil légvédelmét,⁶⁶ a Hisar-O pedig a fix létesítmények (török előretolt bázisok, légibázisok, raktárlétesítmények) légvédelmét látta el.⁶⁷

⁶² Még a cél előtt, a levegőben robbanó repeszhatású löszér.

⁶³ Turkish Defense Industry Product Catalogue, 238.

⁶⁴ High Altitude Long Endurance – nagy repülési magasságú, hosszú repülési idejű.

⁶⁵ Turkish Defense Industry Product Catalogue, 144.

⁶⁶ Uo. 187.

⁶⁷ Uo. 189.

- *TMR-II robot*: érdekesség, hogy az Elektroland vállalat által gyártott katonai felhasználású robotokat⁶⁸ a török hadsereg már az ellenőrzése alá vont líbiai területeken vetette be, ahol elsősorban improvizált robbanószerkezetek, illetve aknák és más telepített robbanószerkezetek felderítésére és hatástalanítására használta.⁶⁹

A török hadsereg líbiai beavatkozásának nemzetközi megítélése eltér a szíriai hadműveletek esetében tapasztaltaktól. Míg a szíriai hadmozdulatok és különösen az ország északi részének török ellenőrzés alá vonása különböző gazdasági szankciókat, sőt fegyverembargó eredményezett főleg európai államok részéről, addig a líbiai intervenció „mindössze” diplomáciai ellenlépéseket, illetve politikai elítélést váltott ki. Ebben komoly szerepet játszott az Európai Unió egységes álláspontjának látványos hiánya is. Természetesen a török hadiipart sújtó, elsősorban importkorlátozások ugyanúgy érintik a líbiai műveleteket is.⁷⁰ Összességében Törökország egy viszonylag korlátozott létszámú, de magas technológiai színvonalú intervenció haderővel eddig eredményesen érte el a kitűzött műveleti céljait, komoly ellenlépésekre kényszerítve a másik kormányt támogató külső szereplőket is.

ÉVSZÁZADOS IDEOLÓGIAI SZEMBENÁLLÁS, A TÖRÖK HADITECHNIKA ÚJABB ÉLES PRÓBÁJA – KONFLIKTUS HEGYI-KARABAHBAN

A török hadiipar térségbeli szerepét vizsgálva utolsó példánk a Kaukázus vitatott hovatartozású területe, Hegyi-Karabah kapcsán kirobbant/kiújult fegyveres konfliktus Azerbajdzsán és Örményország között. 2020 szeptemberében egy régi, hosszú évtizedekre visszanyúló történelmi, etnikai, ideológiai ellentét fajult újólag közvetlen fegyveres konfliktussá az azeri és az örmény fél között. Ebbe a konfliktusba kapcsolódott be újra Törökország az azeri oldalon,⁷¹ ez alkalommal viszont közvetlen fegyveres segítség formájában.

Bár a török beavatkozás a karabahi konfliktusba viszonylag gyorsan és a külvilág számára meglepő módon és eszközökkel történt, az alább részletezett fegyverek, eszközök és alkalmazott taktikát érintő segítségnyújtás azonban nem volt teljesen előzmény nélküli,⁷² erről a török–azeri fegyverexport volumenének meredek emelkedése ad árulkodó bizonyítékokat.⁷³

⁶⁸ Uo. 48.

⁶⁹ Turkey deploys homemade robots in Libyan battlefields. TRT World, 20. 07. 2020. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-deploys-homemade-robots-in-libyan-battlefields-38272> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 02.)

⁷⁰ Raúl Redondo: Outrage in Germany over Turkey's use of German weapons in Libya's war. Atalayar, 25. 06. 2020. <https://atalayar.com/en/content/outrage-germany-over-turkeys-use-german-made-weapons-libyas-war>; Nicholas Fiorenza: German frigate halts check of Turkish ship suspected of breaking Libya embargo. Janes, 26. 11. 2020. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/german-frigate-halts-check-of-turkish-ship-suspected-of-breaking-libya-embargo> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 01.)

⁷¹ Törökország már évtizedek óta újra és újra beavatkozik a konfliktusba Azerbajdzsán oldalán, bár eltérő volumenben és eszközökkel (pl. pénzügyi, politikai támogatás).

⁷² Az Azerbajdzsánba irányuló török fegyverexport mértéke ugrásszerű növekedést mutatott 2020 harmadik negyedében, ami különösen szembeötlő a korábbi évekkal összehasonlítva. Az örmény részről elhangzott azon vádak azonban, miszerint ez egy teljes mértékben titkos alku eredménye lett volna, véleményem szerint nem teljesen helytállóak, mivel e beszerzések döntő részével kapcsolatban már korábban szerződés kötött a felek között.

⁷³ Ece Toksabay: Turkish arms sales to Azerbaijan surged before Nagorno-Karabakh fighting. Reuters, 14. 10. 2020. <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-turkey-arms/turkish-arms-sales-to-azerbaijan-surged-before-nagorno-karabakh-fighting-idUSKBN26Z237> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 01.)

A karabahi fegyveres összecsapások során alkalmazott legfontosabb török fegyverek és az alkalmazott taktika, illetve harcéljárások:

- *Bayraktar TB2 pilóta nélküli repülőeszköz*: a szíriai és a líbiai hadszíntereken is alkalmazott eszköz a karabahi hadműveletek során rendkívül kiemelt szerepet játszott. Szakértők egy része egyenesen a pilóta nélküli légi hadviselés új korszakáról beszél a 2020. őszi hadműveleteket követően.⁷⁴ Az azeri fél a korábbiakban már jelzett módon, fokozatosan felkészült⁷⁵ a műveletek megkezdésére hadianyag és fegyverek beszerzése révén.⁷⁶ Minden jel arra mutat azonban, hogy Törökország ezúttal nem pusztán eszközökkel, de az alkalmazott taktikák megosztásával is segítette az azeri haderőt.
- *Anka S pilóta nélküli repülőeszköz*: a szintén török gyártmányú felderítődrónok a Bayraktar TB2 drónokkal szoros együttműködésben hajtották végre bevetéseiket az örmény alakulatok és létesítmények ellen.

Az azeri haderő által 2020-ban alkalmazott taktika sokakat meglepett, ugyanis a korábbi fegyveres összecsapásokban nem alkalmaztak korszerű eljárásokat, ráadásul – az örmény hadsereghez hasonlóan – elsősorban volt szovjet, illetve orosz haditechnikai eszközökkel vannak felszerelve. A török Bayraktar drónok bevetését azonban olyan videó- és műholdfelvételek kísérték, melyeken kiégett örmény harcjárművek, elpusztított előretolt bázisok és menetoszlopok szerepeltek. Helyszíni beszámolók szerint a drónokat kötelékben vetették be, a felderítő- és csapásmérő egységeket szoros együttműködésben.⁷⁷ Az azeri haderő ebben az összecsapásban egyértelmű technológiai fölényben volt.

Az egyik legfontosabb tapasztalat a hagyományos szárazföldi alakulatok rendkívüli sérülékenysége a korszerű pilóta nélküli repülőeszközökkel szemben. Ebben egyrészt a régi szovjet technika elavultsága, másrészt pedig az elektronikai ellentévékenység hiánya játszott szerepet. Az örmény páncélozott csapatszállítók, gépesített gyalogsági egységek, sőt még a harcokcsi-alakulatok is⁷⁸ tehetetlenek voltak az azeri drónok precíziós csapásaival szemben. Az első néhány nap súlyos veszteségei következtében az örmény alakulatok gyors visszavonulásban hátráltak, rövid idő alatt átengedve azt a védelmi vonalat, amelyet tulajdonképpen az 1990-es évek közepétől eredményesen tartottak az azeriekkel szemben.⁷⁹ Az azeriek által korszerű NATO-doktrínák gyakorlati alkalmazására került sor, és nem pusztán a pilóta nélküli repülőeszközök bevetése terén. Elemzők szerint az azeri fegyveres erők gyors és pontos csapásokat intéztek a kiemelt örmény célpontok – elsősorban a tüzérségi állások és a telepített légvédelmi rendszerek – ellen, és új elemként a tüzérségi lövegek és rakéta-sorozatvetők is a nagy őrzáratozási idejű felderítődrónok céladatai alapján mérték be

⁷⁴ Ron Synovitz: Technology, tactics, and Turkish advice lead Azerbaijan to victory in Nagorno-Karabakh. RadioFreeEurope, 13. 11. 2020. <https://www.rferl.org/a/technology-tactics-and-turkish-advice-lead-azerbaijan-to-victory-in-nagorno-karabakh/30949158.html> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 30.)

⁷⁵ 2020 szeptemberében már Azerbajdzsán volt Törökország legnagyobb fegyvervásárlója, a beszerzett eszközök nagy része lőszer, tüzérségi eszköz, illetve felderítő- és felfegyverzett drónok, valamint az ezek által használt precíziós löszerek és bombák voltak.

⁷⁶ Nagorno-Karabakh, Turkish weapons in support of the Azeris in the war with the Armenians. Asianews, 15. 10. 2020. <http://www.asianews.it/news-en/Nagorno-Karabakh,-Turkish-weapons-in-support-of-the-Azeris-in-the-war-with-the-Armenians-51308.html> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 02.)

⁷⁷ Synovitz: i. m.

⁷⁸ Külföldi források szerint az örmény haderő egy hónap leforgása alatt mintegy 175 harcokcsit veszített.

⁷⁹ Synovitz: i. m.

és semmisítették meg a célpontjaikat. Korábban ilyen, szinte valós idejű céladatokkal nem tudott dolgozni az azeri tüzérség, és ez óriási hatékonyságnövekedést jelentett.⁸⁰

A másik újdonságot az ellenséges mobil légvédelmi egységek célzott felkutatása és támadása jelentette. Ezek pontos bemérését egyrészt az órákat a célterület felett töltő felderítődrónok segítették elő, valamint a régen elavultnak számító szovjet An-2 típusú kétfedelű szállító gép „feláldozása”. Ezeket távirányítással vezették a feltételezett örmény légvédelmi egységek közelébe, majd lelövésüket követően a levegőben tartózkodó felfegyverzett Bayraktar drónok – a felderítőgépek adatai alapján – kiiktatták a légvédelmi ütegeket.⁸¹

Törökország katonai befolyása azonban nem merült ki modern haditechnikai eszközök megosztásában, több esemény azt bizonyítja, hogy korszerű NATO-taktikákat is átadtak az azeri haderő alakulatainak. Nevezetesen a NATO-csapatok afganisztáni – a Hegyi-Karabahéhoz igen hasonló – hegyvidéki környezetben kialakított, kis létszámú, gyorsan mozgó kisalegységeinek tapasztalatait és harceljárásait alkalmazták az azeri erők is. Miután a dróncsapások megnyitották az örmény védelmi vonalat, az azeriek ezeken a réseken keresztül nyomultak be kis létszámú, gyorsan mozgó alegységekkel örmény területekre. Itt azután örmény létesítmények elleni szabotázsakciókat hajtottak végre, illetve pontos célkoordinátákat szolgáltatottak saját légierjük és tüzérségük számára a további csapásmérések sikeressége érdekében. Ezzel a módszerrel el tudták érni, hogy több városból – például Fuzuli (Varanda) és Caybrayil (Jrakan) – és megerősített védelmi állásból szinte harcok nélkül tudták elűzni az örmény erőket.⁸² Szakértők szerint ezeket a harceljárásokat az azeriek nem tudták volna ennyire rövid idő alatt elsajátítani, így egyértelműen a török erőktől⁸³ kaptak ilyen irányú kiképzést. Ez a hadművelet volt az első, amikor az azeri erők ilyen mértékben és eredményességgel használták a speciális erőket.

A török eszközök és új harceljárások alkalmazásának ugyancsak fontos következménye volt – a gyors műveleti eredményeken és területi nyereségeken túl – a humán veszteségek csökkentése. A nagy arányban alkalmazott pilóta nélküli eszközöknek és a célzott, korlátozott csapásméréseknek köszönhetően azeri oldalon jóval kisebb veszteségekről beszélhetünk, mint a Hegyi-Karabah területén korábban lezajlott műveletek esetében.⁸⁴ E sikerek következtében Azerbajdzsán jelenleg teljesen uralja a hadszínteret és korlátozott területi nyereségekre is szert tett. Kérdéses, hogy az egyértelmű technikai fölény meddig biztosítja ezt az előnyt, illetve Törökországon kívül más külső szereplők mikor avatkoznak be hasonló módon az azeri–örmény konfliktusba.

⁸⁰ Fuad Shahbazov: Tactical reasons behind military breakthrough in Karabakh conflict. The Jamestown Foundation, 03. 11. 2020. <https://jamestown.org/program/tactical-reasons-behind-military-breakthrough-in-karabakh-conflict/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

⁸¹ Robin Forestier-Walker: Nagorno-Karabakh: New weapons for an old conflict spell danger. Al Jazeera, 13. 10. 2020. <https://www.aljazeera.com/features/2020/10/13/nagorno-karabakh-new-weapons-for-an-old-conflict-spell-danger> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 03.)

⁸² Ridvan Bari Urcosta: Drones in Nagorno-Karabakh. Small Wars Journal, 23. 10. 2020. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/drones-nagorno-karabakh> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 29.)

⁸³ Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy a török haderő aktív szerepet játszott az ISAF afganisztáni műveleteiben, ahol e téren közvetlen tapasztalatokkal rendelkeztek.

⁸⁴ Dorian Jones: Will Turkish-made drones give Azerbaijan the edge in Nagorno-Karabakh? Radio France International, 21. 10. 2020. <https://www.rfi.fr/en/podcasts/international-report/20201021-will-turkish-made-drones-give-azeris-the-edge-in-battle-for-nagorno-karabakh> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 28.)

KÖVETKEZTETÉSEK

Megállapítható, hogy Törökország és a török hadiipar igen jelentős befolyással bír a térségbeli katonai események menetére. Az írásban bemutatott három konkrét fegyveres konfliktus esetében a részt vevő felek felkészültségét, fegyveres alakulataik felszereltségét közvetlenül is befolyásolja a beszerzett és alkalmazott török fegyverek megléte. Egyes esetekben pedig – mint a karabahi konfliktusban tevékenykedő azeri erők esetében – ez a befolyás nem pusztán eszközökben, fegyverekben, de az alkalmazott harceljárásokban, taktikai elemekben is megnyilvánul. Megítélésem szerint ez pedig már egy magasabb szintű török ráhatást jelent a harcokra, mint ahogy az a legtöbb hasonló, külső aktorok által befolyásolt fegyveres konfliktus esetében eddig látható volt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arms exports (SIPRI trend indicator values) – Turkey. The World Bank, 2020. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPRT.KD?locations=TR>
- Bilgrami, Mohammad Pervez: *How Turkey crushed UAE's gambit in Libya*. Agenfor International, 01. 06. 2020. <https://www.agenformedia.com/publication/turkey-crushed-uae-gambit-libya/>
- Côrte Réal-Pinto, Anouck Gabriela: *A Neo-Liberal Exception? The Defence Industry 'Turkification' Project*. *Revue internationale de politique de développement*, 8/2017., 299–331. <https://journals.openedition.org/poldev/2456>
- Côrte Réal-Pinto, Anouck Gabriela: *Une exception néolibérale? Le projet de turquification de l'armement*. *Revue internationale de politique de développement*, 08. 09. 2017. <https://journals.openedition.org/poldev/2456>
- Fiorenza, Nicholas: *German frigate halts check of Turkish ship suspected of breaking Libya embargo*. *Janes*, 26. 11. 2020. <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/german-frigate-halts-check-of-turkish-ship-suspected-of-breaking-libya-embargo>
- Forestier-Walker, Robin: *Nagorno-Karabakh: New weapons for an old conflict spell danger*. *Al Jazeera*, 13. 10. 2020. <https://www.aljazeera.com/features/2020/10/13/nagorno-karabakh-new-weapons-for-an-old-conflict-spell-danger>
- Gurini, Ferhat: *Turkey's unpromising defense industry*. *Carnegie Endowment for International Peace*, 09. 10. 2020. <https://carnegieendowment.org/sada/82936>
- How Turkey became one of the world's leading manufacturers of weapons systems. *Defense News*, 21. 07. 2020. <https://www.defensenews.com/native/turkish-defence-aerospace/2020/07/21/how-turkey-became-one-of-the-worlds-leading-manufacturers-of-weapons-systems/>
- Huszák Dániel: *Bejelentették: több mint 300 újfajta katonai járművet szerez be a Honvédség*. *Portfolio*, 2020. 12. 21. <https://www.portfolio.hu/global/20201221/bejelentettek-tobb-mint-300-ujfajta-katonai-jarmuvel-szerez-be-a-honvedseg-462752>
- Huszák Dániel: *Vadi új katonai járművek gyártása indul meg Magyarországon*. *Portfolio*, 2020. 12. 18. <https://www.portfolio.hu/global/20201218/breking-vadi-uj-katonai-jarmuvek-gyartasa-indul-meg-magyarorszagon-462484>
- Jones, Dorian: *Will Turkish-made drones give Azerbaijan the edge in Nagorno-Karabakh?* *Radio France International*, 21. 10. 2020. <https://www.rfi.fr/en/podcasts/international-report/20201021-will-turkish-made-drones-give-azeris-the-edge-in-battle-for-nagorno-karabakh>
- Magyar helyett török harcjárműveket vásárolt a honvédség. *Totalcar*, 2020. 10. 31. https://totalcar.hu/magazin/hirek/2020/10/31/magyar_helyett_torok_harcjarmuveket_vasarolt_a_honvedseg/

- Nagorno-Karabakh, Turkish weapons in support of the Azeris in the war with the Armenians. Asianews, 15. 10. 2020. <http://www.asianews.it/news-en/Nagorno-Karabakh,-Turkish-weapons-in-support-of-the-Azeris-in-the-war-with-the-Armenians-51308.html>
- Nathan, Adam: *Cargo ship loaded with Turkish military vehicles arrives in Tripoli*. Alarabiya News, 20. 05. 2020. <https://english.alarabiya.net/News/north-africa/2019/05/19/Cargo-ship-loaded-with-Turkish-military-vehicles-arrives-in-Tripoli>
- Redondo, Raúl: *Outrage in Germany over Turkey's use of German weapons in Libya's war*. Atalayar, 25. 06. 2020. <https://atalayar.com/en/content/outrage-germany-over-turkeys-use-german-made-weapons-libyas-war>
- Rodriguez, Ana: *Turkey shows military muscle in Syria with the shipment of 35 new military vehicles*. Atalayar, 05. 05. 2020. <https://atalayar.com/en/content/turkey-shows-military-muscle-syria-shipment-35-new-military-vehicles>
- Shahbazov, Fuad: *Tactical reasons behind military breakthrough in Karabakh conflict*. The Jamestown Foundation, 03. 11. 2020. <https://jamestown.org/program/tactical-reasons-behind-military-breakthrough-in-karabakh-conflict/>
- Synovitz, Ron: *Technology, tactics, and Turkish advice lead Azerbaijan to victory in Nagorno-Karabakh*. RadioFreeEurope, 13. 11. 2020. <https://www.rferl.org/a/technology-tactics-and-turkish-advice-lead-azerbaijan-to-victory-in-nagorno-karabakh/30949158.html>
- Tekingunduz, Alican: *Turkey's growing defence industry*. TRT World, 04. 05. 2018. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-s-growing-defence-industry-17014>
- Toksabay, Ece: *Turkish arms sales to Azerbaijan surged before Nagorno-Karabakh fighting*. Reuters, 14. 10. 2020. <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-turkey-arms/turkish-arms-sales-to-azerbaijan-surged-before-nagorno-karabakh-fighting-idUSKBN26Z237>
- Turkey among top 100 in global arms industry. TRK World, 11. 12. 2018. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-among-top-100-in-global-arms-industry-22395>
- Turkey deploys homemade robots in Libyan battlefields. TRT World, 20. 07. 2020. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-deploys-homemade-robots-in-libyan-battlefields-38272>
- Turkey records significant drop in defense industry exports in January–August 2020. Nordic Monitor, 25. 09. 2020. <https://nordicmonitor.com/2020/09/turkey-records-significant-drop-in-defence-industry-exports-in-january-august-2020/>
- Turkey's Strategic Vision 2023 Project. TASAM, 2012. <http://www.tsv2023.org/index.php/en/>
- Turkey tops the international weapon export rating. TRT World, 12. 03. 2019. <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-tops-the-international-weapon-export-rating-24880>
- Turkish Army makes major military deployment to Syria's Idlib. Daily Sabah, 16. 10. 2020. https://www.dailysabah.com/world/syrian-crisis/turkish-army-makes-major-military-deployment-to-syrias-idlib?gallery_image=undefined#big
- Turkish Defense Industry Product Catalogue. Presidency of Defense Industries, Ankara, 2019. <https://www.ssb.gov.tr/urunkatalog/en/>
- Turkish–Indonesian relations deepen with defense industry cooperation. Nordic Monitor, 13. 11. 2020. <https://nordicmonitor.com/2020/11/turkey-indonesia-relations-deepen-with-defense-industry-cooperation/>
- Turkish military arsenal in Syria. Jusoor for studies, 02. 03. 2020. <https://jusoor.co/details/Turkish%20Military%20Arsenal%20in%20syria/584/en>
- Urcosta, Ridvan Bari: *Drones in Nagorno-Karabakh*. Small Wars Journal, 23. 10. 2020. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/drones-nagorno-karabakh>

Nagy Zsolt:

A TRUMP-ADMINISZTRÁCIÓ AFGANISZTÁN-POLITIKÁJA

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: Donald Trump elnökségének Afganisztán-politikája két szakaszra osztható. Az elsőt a 2017 augusztusában bejelentett stratégia határozta meg, amely lényegét illetően a korábbi elnöki ciklusok egyes elemeinek az újracsomagolása volt. A fő hangsúly a katonai erőfeszítés fokozásán volt a tálibok ellenállásának megtörése érdekében. Amikor ez a stratégia nem hozta meg a várt eredményt, 2018 nyarától Washington – hosszú évek után ismét – tárgyalásokba bocsátkozott a tálibokkal, jelentős engedményeket téve korábbi álláspontjához képest. Ez végül 2020 februárjában az Amerikai Egyesült Államok és a tálibok közötti megállapodáshoz vezetett, megnyitva az utat az afgánközi tárgyalásoknak is. A Trump-adminisztráció egy törékeny békefolyamatot és minimálisra csökkentett amerikai jelenlétet hagyott örökségül Afganisztánban. Az amerikai csapatok végleges kivonásáról és a háború befejezéséről viszont már Trump utóda, Joe Biden döntött.

KULCSSZAVAK: Trump-adminisztráció, Afganisztán-politika, Obama, Amerikai Egyesült Államok, tálibok, afgán kormány, afgánközi béketárgyalások, csapatkivonás, Joe Biden

BEVEZETÉS

Az Amerikai Egyesült Államok a 2001. szeptember 11. utáni afganisztáni politikájában teljes kört írt le. A tálib rezsim megdöntését követő visszafogott szerepvállalástól a nemzetépítési kísérleteken és a robusztus felkelésellenes műveleten keresztül Donald Trump elnökségének végére Washington minimális katonai jelenléttel a mielőbbi kivonulás lehetőségét és az ahhoz vezető politikai megoldást kereste, majd Joe Biden egyik legelső és nagy horderejű külpolitikai döntéseként bejelentette, hogy 2021. szeptember 11-ig az amerikai csapatok elhagyják Afganisztánt. Az Amerikai Egyesült Államok leghosszabb katonai szerepvállalásának lezárása ezzel kézzelfogható közléségbe került. Mindazonáltal a továbbra is rendkívül instabil afganisztáni biztonsági helyzet, a kabuli kormány gyengesége és a tálibok fokozatos térnyerése jelzik, hogy a tartós béke megteremtése hatalmas kihívás marad a nemzetközi erők távozása után is. A Trump-adminisztráció Afganisztán-politikájának a hagyatéka egy nagyon törékeny békefolyamat volt, amely viszont még így is elmozdulást jelentett a korábbi éveket jellemző, látszólag célt vesztett amerikai jelenléthez és katonai-műveleti ponthelyzethez képest.

Afganisztánban az Amerikai Egyesült Államok 2001 utáni stratégiái legjobb esetben is csak részsikereket hoztak, a hosszabb távú kilátások pedig az évek előrehaladtával egyre kevésbé voltak kedvezőek. A kevés kínálózó lehetőséget az afganisztáni folyamatok megfordítására az Amerikai Egyesült Államok vagy nem ismerte fel, vagy hibásan mérte fel az

ahhoz szükséges erőforrásokat. A *The Washington Post* 2019. decemberi tényfeltáró cikksorozatában mutatta be a korábbi elnöki ciklusok Afganisztán-politikájának ellentmondásait és hibáit. Az egyik legfontosabb következtetése az volt, hogy a beavatkozást követő katonai sikerek után lényegében homály övezte az Amerikai Egyesült Államok Afganisztánnal kapcsolatos további céljait.¹

Az alábbi írásban Trump elnökségének négy évét tekintjük át, két meghatározó momentumra helyezve a hangsúlyt. Az egyik a 2017-es új afganisztáni stratégia, amely lényegét tekintve a korábbi adminisztrációk által már alkalmazott eszközök újracsomagolása volt. Másodszor, a tálibokkal 2018 nyarán megindult tárgyalások, amelyek a politikai rendezést előtérbe helyezve végső soron új fejezetet nyitottak az ország Afganisztán-politikájában, mégha törekeny és bizonytalan kimenetellel bíró formában is.

ÚT AZ ÚJ STRATÉGIÁIG

Donald Trump már jóval politikai ambícióinak nyilvánosságra hozatala előtt, magánemberként is számos alkalommal éles kritikával illette Washington szerepvállalását és az elhúzódo amerikai katonai jelenlétet Irakban és Afganisztánban. Különösen a 2011–2013 közötti időszakban nyilvánult meg gyakran a kérdésben Twitter-üzeneteiben. Obamával abban az egyetlen esetben értett egyet, amikor a korábbi elnök csapatlétszám-csökkentésekről döntött.² Az elnökségért folyó 2016-os kampány során a két jelölt, Hillary Clinton és Trump feltűnően hallgattak az afganisztáni kérdéstről, ami főleg a republikánus elnökaspiráns korábbi harsány kivonuláspárti megnyilvánulásainak tükrében volt meglepő. Trump például egyetlenegyszer említette Afganisztánt a három elnökjelölti vita során, kijelentve, hogy véget kell vetni az ottani „nemzetépítésnek”.³

A 2016-os év fejleményei Afganisztánban mindenesetre nem kecsegtettek túl sok jóval a következő adminisztráció számára. Obama a romló helyzetet látva már 2015 őszén úgy döntött, hogy a csapatcsökkentést felfüggeszti, és a következő év folyamán a tervezett 5500 fő helyett 8400 amerikai katona marad Afganisztánban.⁴ Kabulban a szemben álló felek hiába állapodtak meg a 2014-es vitatott kimenetelű helyi elnökválasztás után, elkeseredett hatalmi harcok folytak Ashraf Ghani elnök és Abdullah Abdullah kvázi kormányfő között.⁵ A tálibok és az Afgán Nemzeti Biztonsági Erők (Afghan National Security Forces – ANSF) fegyveres konfliktusainak száma is exponenciálisan nőtt: 2015-höz képest 2016-ban 22%-kal több volt a súlyos összecsapások száma január és október között, felülmúlva az igen véresnek számító

¹ Craig Whitlock: The Afghanistan papers. *The Washington Post*, 09. 12. 2019. <https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/investigations/afghanistan-papers/afghanistan-war-confidential-documents/> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 18.)

² Jacob Pramuk: What Trump said about Afghanistan before he became president. *CNBC*, 21. 08. 2017. <https://www.cnn.com/2017/08/21/what-trump-said-about-afghanistan-before-he-became-president.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 15.)

³ Robert Burns – Deb Riechmann: Afghanistan: The war Trump and Clinton have ignored. *AP News*, 02. 11. 2016. <https://apnews.com/article/1cf16a133b02463fa7c796cb53aa826e> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 18.)

⁴ Statement by the President on Afghanistan. *The White House*, 15. 10. 2015. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/15/statement-president-afghanistan> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 25.)

⁵ Abdullah a 2014-es afganisztáni elnökválasztáson indult jelöltként. A kétfordulós szavazást követően a visszaélések miatt hónapokon keresztül vita tárgya volt az eredmény, végül Washington nyomására megegyezés született közte és Ashraf Ghani között, melynek értelmében az utóbbi lett az új afgán elnök, míg Abdullah miniszterelnöki jogkört kapott az újonnan létrehozott „főigazgatói” (chief executive) pozícióban.

2011-es évet is.⁶ A tálibok a sikereken felbátorodva fokozták a katonai nyomást, és az év végére több terület felett gyakoroltak kontrollt, mint 2001 óta bármikor. A kevés pozitívum között említhető ugyanakkor, hogy 2016 októberében Brüsszelben Afganisztán-konferenciát tartottak az Európai Unió és az afgán kormány társrendezésében, amelyen a részt vevő 75 ország és 26 nemzetközi szervezet 2020-ig összesen 15,2 milliárd dollárt ajánlott fel az ország fejlesztésére.

Beiktatását követően Trump elnök az afganisztáni és a dél-ázsiai politika átfogó felülvizsgálatára és különböző opciók kidolgozására utasította James Mattis védelmi minisztert és nemzetbiztonsági csapatát. John Nicholson tábornok, az afganisztáni erők parancsnoka időközben februári kongresszusi meghallgatásán fejtette ki meglátásait az afganisztáni helyzetről. Legerősebb megállapítása az volt, mellyel – az általában elvárt győzelmi jelentésekhez képest – az afgán biztonsági helyzetet *patthelyzetként* jellemezte. Ugyanakkor úgy vélte, hogy 2016 „*politikai sikereket*” hozott az Amerikai Egyesült Államok számára a műveletben, és ahogy – a részletek kifejtése nélkül – összegzett, „*késéskívül, elsődleges célunkat elérjük Afganisztánban*”. Már ekkor elhangzott, hogy további „*pár ezer*” – nem feltétlenül amerikai – katonára lenne szüksége ahhoz, hogy még hatékonyabb lehessen az afgán biztonsági erők kiképzése.⁷

Még bármilyen új stratégia meghirdetése előtt, 2017 júniusában Trump szabad kezet adott védelmi miniszterének, Mattisnak az afganisztáni katonai létszám meghatározására. A Pentagon korábban több opciót is kidolgozott az amerikai kontingens 3000 és 5000 fő között mozgó létszámnövelésére, de a csapatlétszám meghatározásának delegálása éles váltás volt elődje gyakorlatával szemben, mellyel az ilyen jellegű döntéseket a Fehér Ház saját hatáskörében tartotta. A katonai erő nagyságát övező vitákkal egyidejűleg a várakozás is egyre nőtt az új Afganisztán-politika kialakítására. John McCain, a Szenátus Fegyveres Erők Bizottságának elnöke egyike volt a sürgető hangoknak: „*Bízom benne, hogy az első 30–60 napon lesz egy stratégia, amellyel el tudunk indulni. Csak annyit mondhatok, ha mi nem kapunk önkéntől stratégiát, majd önök kapnak tőlünk.*” A védelmi miniszter július közepére ígérte a részletek ismertetését, és ekkor hangzott el az a nagy visszhangot kiváltó megállapítás is Mattistól, mely szerint az Amerikai Egyesült Államok nem áll nyerésre Afganisztánban.⁸

Az új stratégia kidolgozását nem könnyítette meg, hogy Trump és nemzetbiztonsági csapata nézeti igencsak távol estek egymástól. 2017. július 20-án a Pentagonban került sor arra az elnöki tájékoztatóra, amely a későbbiekben a trumpi biztonságpolitika és a katonai felső vezetőkhez való viszonyának egyik emblematikus eseményévé vált. Mattis és Rex Tillerson külügyminiszter azzal a szándékkal készítették elő részletes beszámolójukat, hogy bemutassák az Amerikai Egyesült Államok globális katonai elkötelezettségeit és műveleti szerepvállalását, valamint azok jelentőségét Washington kapcsolatrendszerében, szövetségi

⁶ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security. Report of the UN Secretary-General. A/71/682–S/2016/1049, United Nations Digital Library, 13. 12. 2016. https://digitallibrary.un.org/record/851672/files/A_71_682%26S_2016_1049-EN.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

⁷ Hearing to Receive Testimony on the Situation in Afghanistan. Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services. United States Senate, Washington D.C., 09. 02. 2017. https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/17-08_02-09-17.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 08. 28.)

⁸ Hearing to Receive Testimony on the Department of Defense Budget Posture in Review of the Defense Authorization Request for Fiscal Year 2018 and the Future Years Defense Program. Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services. United States Senate, Washington D.C., 13. 06. 2017. https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/17-58_06-13-17.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 09. 18.)

politikájában. Trump éles hangnemben utasította el az elhangzottakat anélkül, hogy kifejtette volna, milyen alternatív világképben gondolkodik.⁹

A RÉGI-ÚJ STRATÉGIA

Az elnök és tanácsadói közötti alapvető véleménykülönbség, valamint a fokozódó belpolitikai nyomás közepette az új stratégiát Trump és nemzetbiztonsági csapata végül augusztus 18-án véglegesítette, majd három nappal később a Fort Myer katonai bázison jelentette be az új afganisztáni és dél-ázsiai politikát.¹⁰ Beszédében Trump elismerte, hogy „*ösztöne szerint*” a teljes kivonulás útját választaná Afganisztánban. Az Amerikai Egyesült Államok afganisztáni (és pakisztáni) érdekeit Trump annak megakadályozásában látta, hogy ezek a területek ismét a terroristák búvóhelyeivé váljanak, és hogy a kezükbe nukleáris fegyverek kerüljenek. Az Obama-korszakra utalva aláhúzta, hogy az új politika alappilléreként a „*határidő-közponúságot*” felváltja a „*feltételalapú*” megközelítés, és vége a nemzetépítési kísérleteknek. A politikai megoldás kilátásait illetően Trump óvatos hírokat pengetett: „*Egy napon, a hatékony katonai fellépést követően talán lehetséges lesz egy olyan politikai rendezés, amely magában foglalja az afganisztáni tálib elemeket, de senki nem tudja, hogy ez mikor és egyáltalán bekövetkezik-e.*” A tágabb regionális kontextusban keményen üzent az elnök Pakisztánnak, míg Indiával kapcsolatosan stratégiai partnerségről beszélt. Az amerikai katonai jelenlét jövőjét röviden érintve Trump bejelentette, hogy lazít az amerikai katonák alkalmazási korlátozásain, és homályos célzást tett a csapatlétszám növelésére is. Végezetül – az afganisztáni kormánynak címezve – Trump hangsúlyozta, hogy az amerikai elkötelezettség és türelem nem korlátlan, ezért valós eredményeket várnak Kabultól.

Az új stratégia kevés konkrétumot tartalmazott. Az afganisztáni misszió célját és az ahhoz vezető utat Trump nem érintette beszédében, és nem kínált megoldást a nemzetközi jelenlét jövőjére és a polgárháború lezárására vonatkozóan sem. Világossá vált, hogy a katonai erőfeszítés fokozása mögött a politikai rendezés perspektívája másodlagos kérdés, ugyanakkor a szükséges katonai jelenlétre vonatkozóan sem adott semmilyen iránymutatást.¹¹ Összességében a bejelentett stratégiával Trump új csomagolásban ugyan, de lényegében visszatért a már korábban mind a Bush, mind a részben Obama által is alkalmazott terrorizmusellenes fellépéshez. A Trump-stratégia leginkább nyers háborús retorikájában tért el a két korábbi elnök Afganisztán-politikájától – nem számítva Obama felkelésellenes műveletét –, semmint a lényegét illetően.

Ugyanakkor még a republikánus táboron belül sem fogadta mindenki pozitívan a bejelentett új politikát. Ezt jelezte, hogy Trump két korábbi elnökaspiráns ellenfele, John Kasich és Rand Paul nyilatkozatokban óvtak az amerikai elköteleződés kiterjesztésétől. A választói bázis elvárásaival szemben elsősorban Mattis és McMaster győzelmeként volt

⁹ Carol D. Leonnig – Philip Rucker: 'You're a bunch of dopes and babies': Inside Trump's stunning tirade against generals. The Washington Post, 17. 01. 2020. https://www.washingtonpost.com/politics/youre-a-bunch-of-dopes-and-babies-inside-trumps-stunning-tirade-against-generals/2020/01/16/d6dbb8a6-387e-11ea-bb7b-265f4554af6d_story.html (Letöltés időpontja: 2020. 09. 25.)

¹⁰ Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia. The White House, 21. 08. 2017. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 25.)

¹¹ Wagner Péter: Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígéretek? KKI Elemzések E-2017/20. https://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_20171019.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

értékelhető az új stratégia, amely egyértelműen ismét a katonai megoldást részesítette előnyben.¹²

A stratégia bejelentését követően nem sokkal Mattis 3500 fős csapatlétszám-növelésről döntött; az új egységek elsődleges feladata a kiképző- és tanácsadói tevékenység támogatása volt. Ezzel együtt azonban nem volt világos, hogy az új politika végrehajtása milyen lépéseken keresztül valósul majd meg a műveleti erőfeszítések fokozásán túl.

KÍSÉRLET A TÁLIBOK VISSZASZORÍTÁSÁRA

Az új stratégiától és az azt alátámasztani hivatott közel 12 ezer fősre növelt amerikai jelenléttől azt várták Washingtonban, hogy az amerikai erők és a nemzetközi koalíció visszaszerzik a műveleti kezdeményezést, és a katonai nyomás alatt a tálibok engedményekre lesznek hajlandók a politikai rendezés érdekében. Mindkét várakozás hiábavalónak bizonyult, mint az elmúlt másfél évtizedben már oly sokszor.

Már a 2018 tavaszán indított tálib offenzíva előtt is meredeken nőtt a fegyveres összecsapások, a merényletek és a civil áldozatok száma Afganisztánban. A *Kabuli Folyamat* elnevezésű békekonferencián februárban Ghani ismét ambiciózus békeajánlattal állt elő a tálib lázadók felé, újfent eredménytelenül. Az afgán elnök erőfeszítéseinek annyi eredménye lett csupán, hogy júniusban a kabuli kormánynak sikerült egy háromnapos tűzszünetet kötnie a tálibokkal, a későbbi hasonló ajánlatot az iszlamista szervezet azonban már elutasította. A tálibok augusztusi rajtaütése a Kabultól alig száz kilométerre délre fekvő stratégiai fontosságú Gazni városán, és a közel 300 ezer fős település nagy részének elfoglalása szimbolikus jelentőségű volt. A közel ezer tálib által végrehajtott akcióban az ANSF közel kétszáz főt veszített, mire hat nap után vissza tudta szerezni az ellenőrzést a város felett.

A 2018. őszi parlamenti választás a tálibok fenyegetései mellett, feszült biztonsági helyzetben zajlott. Legalább tíz parlamenti képviselőt gyilkoltak meg a kampányidőszak alatt, Kandahár tartomány rendőrfőnöke pedig csupán két nappal a voksolás előtt lett merénylet áldozata azon a találkozón, melyre az amerikai erők parancsnoka, Miller tábornok is hivatalos volt (de nem sérült meg). Ilyen körülmények között végül csupán a választásra jogosultak kevesebb mint fele, négymillióan adták le szavazatukat. Az elhúzó és kaotikus szavazatszámolási folyamat miatt az eredmények ismertetésére csak hét hónappal a választások után, 2019 májusában került sor.

Ezen körülmények között, több mint egy évvel Trump Afganisztán-stratégiájának bejelentése után lényegében ugyanaz volt a háború állása, mint oly sokszor a korábbi évek során. A patthelyzetben az Amerikai Egyesült Államok nem volt képes a konfliktust döntésre vinni, a tálib felkelés ereje és befolyása nem csökkent, a kabuli kormány pedig gyenge volt ahhoz, hogy az országot akár még a fennhatósága alá tartozó területeken is tartósan stabilizálni tudja. Trump ekkoriban egyre többet kezdett beszélni arról, hogy Afganisztánból ki akar vonulni.¹³ Az elnök növekvő szkepticizmusa mellett fontos fejlemény volt, hogy 2018 tavaszán

¹² Julie Hirschfeld Davis – Mark Landler: Trump Outlines New Afghanistan War Strategy With Few Details. The New York Times, 22. 08. 2017. <https://www.nytimes.com/2017/08/21/world/asia/afghanistan-troops-trump.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 19.)

¹³ Michael Scherer et al.: In private chat with senator, Trump hints at policy shift in Afghanistan. The Washington Post, 30. 04. 2018. https://www.washingtonpost.com/politics/in-private-chat-with-senator-trump-hints-at-policy-shift-in-afghanistan--and-a-return-to-isolationism/2018/04/30/e0e9b1ec-4995-11e8-827e-190efaf1f1ee_story.html (Letöltés időpontja: 2020. 08. 26.)

két kulcspozícióban is változás történt az elnök nemzetbiztonsági csapatában. Tillersont az addigi CIA-igazgató, Pompeo váltotta a külügyminisztérium élén, míg McMaster nemzetbiztonsági tanácsadó helyére a keményvonalas egykori ENSZ-nagykövet, John Bolton érkezett.

Az elnök a Nemzetbiztonsági Tanács 2018. november 8-i ülésen kikelt a helyzetet látva, mint fogalmazott: „*vereséget mérnek ránk, és (a tálibok) tudják, hogy megvernek bennünket*”. Mattis azonban a katonai erőfeszítések folytatása mellett állt ki, szerinte ugyanis voltak felmutatható eredmények. Végül Pompeo győzte meg a türelmetlen elnököt arról, hogy a következő év február 14-ig adjon haladékot a Pentagonnak a kivonulás katonai opcióinak kidolgozására.¹⁴

A 2018-as év az afganisztáni biztonsági helyzet szempontjából nemcsak nehezen indult, hanem rendkívül negatív mérleggel is zárult. A civil áldozatok száma az ENSZ éves jelentése szerint azóta nem volt olyan magas (10 993 fő), mióta erről statisztikát készítenek, csupán az előző évhez képest 11%-kal magasabb volt a halálos áldozatok aránya.¹⁵ A kabuli kormány az ország területének kevesebb mint 60%-a felett gyakorolt fennhatóságot, a maradék vagy a tálib felkelők kezén volt, vagy vitatott területnek számított. Ezzel folytatódott az a tendencia, amely a tálibok lassú, de fokozatos vidéki térnyerésével volt jellemezhető.¹⁶ Az afganisztáni biztonsági erők továbbra sem voltak képesek a rend és a biztonság önálló fenntartására, ráadásul összlétszámuk csökkenő tendenciát mutatott: az előirányzott 350 ezer főhöz képest csak valamivel több mint 312 ezer katona és rendőr teljesített szolgálatot, ami az egy évvel korábbi számoknál 3%-kal volt kevesebb. 2012-höz képest közel 30 ezer rendőrrel volt kevesebb az Afgán Nemzeti Rendőrség (Afghan National Police – ANP) kötelékében.¹⁷

Az afganisztáni katonai erőviszonyok megváltoztatására tett újabb amerikai kísérlet egyre bizonyosabb kudarca és az ezzel járó romló biztonsági helyzet, valamint a washingtoni kormányzaton belül kiéleledő viták előrevetítették, hogy a 2017. augusztusi stratégia módosítására lesz szükség. Hogy a háttérben elkezdődött béketárgyalásoknak az amerikaiak és a tálibok között van-e jövője, az attól függött, hogy képes-e valamelyik fél a korábbi merev feltételrendszerrel elmozdulni és érdemi párbeszédbe kezdeni.

A DIPLOMÁCIÁÉ A FŐ SZEREP

Az „új” stratégia eredménytelenségének egyre nyilvánvalóbbá válásával 2018 derekára lényegében három lehetősége volt a Trump-adminisztrációnak. Először, a rövid időn belüli teljes kivonulás és Afganisztán magára hagyása, az elnök egyre erősödő szándéka szerint. Másodszor, a nagyjából tízezer fős katonai jelenléttel a terrorizmusellenes katonai fellépés folytatása, elkerülve az érdemi erőfeszítéseket a változtatásokra. Végül a diplomáciai erőfeszítések fokozása a tárgyalásos rendezés érdekében, és megállapodás a tálibokkal.¹⁸

¹⁴ John Bolton: *The Room Where it Happened. A White House Memoir.* Simon&Schuster, New York, 2020, 217.

¹⁵ Afghanistan – Protection of Civilians in Armed Conflict. Annual Report 2018. UNAMA-UNHR, 24. 02. 2019., 1. https://unama.unmissions.org/sites/default/files/afghanistan_protection_of_civilians_annual_report_2018_final_24_feb_2019_0.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

¹⁶ Wagner Péter: *Terrorhullám Kabulban. Valóban erősödik a Talibán és az Iszlám Állam Afganisztánban?* KKI Elemzések E-2018/06. https://kki.hu/assets/upload/06_KKI-elemzes_AFG_Wagner_20180206.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

¹⁷ SIGAR Quarterly Report to the United States Congress. 30. 10. 2018. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, 30. 10. 2018. <https://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2018-10-30qr.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

¹⁸ Például Laurel E. Miller, az International Crisis Group Ázsia programigazgatójának 2019. 09. 19-i képviselőházi külügyi bizottsági meghallgatásán, amelyben ezeket az opciókat részletesen elemezte. <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA00/20190919/109992/HRG-116-FA00-Wstate-MillerL-20190919.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 02.)

Az első opció, főleg a Trump-adminisztrációt jellemző unilaterális megközelítés következtében, a nemzetközi jelenlét gyors és koordinálatlan összeomlását és nagy valószínűséggel a belső afgán frakcióharcok kiújulását eredményezte volna egy életerős tálib mozgalommal szemben, nagyjából az 1990-es évek polgárháborús időszakához hasonló pályára állítva az országot. A második lehetőség lényegében a *status quo* fenntartását jelentette volna a patthelyzet további, beláthatatlan idejű elhúzódásával. Az első két opcióval szemben a harmadik volt az egyetlen, amelyik minden nehézsége és esetlegessége ellenére az erőszak csökkenésének reményével kecsegtetett, és végső soron előkészítette a fokozatos csapatlétszám-csökkentést úgy, hogy az méltányos távozásnak tűnjön, és ne a „győzelem vagy vereség” narratívájába szorítsa a nemzetközi erők távozását.

Az Amerikai Egyesült Államok és a tálibok kapcsolata kezdetben nem volt ellenséges. Kabul 1996-os tálib erők általi elfoglalása után az amerikai diplomácia komolyan kacérkodott a mozgalom elismerésének gondolatával – leginkább gazdasági okokból –, de arra végül nem került sor, később pedig az Oszama bin Ladennel együttműködő tálib rezsim az amerikaiak feketelistájára került.¹⁹ Az afganisztáni tálib uralom 2001. őszi megdöntése után a fundamentalista mozgalmat a politikai rendezésből kihagyták, hogy az néhány évnyi újjászerveződés után felkelés formájában térjen vissza. Először Obama elnöksége alatt voltak kísérletek a tárgyalásos rendezés lehetőségeinek feltérképezésére. 2009 márciusában a frissen hivatalba lépett elnök – szakítva elődje politikájával – úgy vélte, hogy nyitni kell a tálibok mérsékeltebb szárnya felé.²⁰ A helyzet azonban még nem volt érett az érdemi előrelépésre, Washington diplomáciai erőfeszítésének kudarcát az érdekelt felek – elsősorban az Amerikai Egyesült Államok és a tálibok, de tágabb értelemben a kabuli kormány és Pakisztán – közötti minimálisan szükséges bizalom hiánya okozta.²¹

A tálib felkelők hozzáállását a tárgyaláshoz jól jellemzi egy 2012-es nyilatkozatuk: *„Az afgán emberek és az egész világ tudja, hogy az Egyesült Államok az egyetlen valós független tárgyalópartnere a táliboknak. Az amerikaiak a kezdetektől fogva csak eszközként használták a Karzai-kormányt a megszállásuk meghosszabbítására. Így felesleges párbeszédet folytatni egy olyan kormánnyal, amelyet az amerikaiak neveztek ki, akik egyelőre mindent a kezükben tartanak Afganisztánban. Értelmetlen közvetlen vagy közvetett tárgyalást folytatni az afgán kormánnyal, az csak időpocsékolás lenne.”*²²

2018 nyarán a tárgyalások újbóli napirendre tűzését végül két tényező tette lehetővé. Egyrészt, a korábban említett júniusi rövid tüzszünet során a szemben álló felek tömeges frontbarátkozására került sor, ami az afgánközi szolidaritás feléledését eredményezte. Másrészt – és az eseményekre nyilvánvalóan ez bírt döntő jelleggel –, változás állt be az amerikai politikában. Washington nem ragaszkodott többé ahhoz az álláspontjához, miszerint a táliboknak először a kabuli kormánnyal kell tárgyalniuk, és késznek mutatkozott a fundamentalista mozgalommal való közvetlen párbeszédre. A Trump-kormányzat új politikája jelentős elmozdulás volt a korábbi évek alapállásához képest, és lényegében a 2017-es

¹⁹ Wagner Péter: A tálibok is fundamentalisták, de nem olyan Amerika-ellenes éllel, mint Irán – inkább a szaúdiakhoz állnak közel. KKI Elemzések, E-2020/52. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/05/52_KKI-elemzes_AFG_Wagner_20200527.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

²⁰ Helen Cooper – Sheryl Gay Stolberg: Obama Ponders Outreach to Elements of Taliban. The New York Times, 07. 03. 2009. <https://www.nytimes.com/2009/03/08/us/politics/08obama.html> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 02.)

²¹ Wagner Péter: Az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolata a hidegháború után. In: Háda Béla – Matura Tamás (szerk.): Az Amerikai Egyesült Államok ázsiai kapcsolatai. Dialóg Campus, Budapest, 2020, 279–281.

²² Alex Strick van Linschoten – Felix Kuehn (eds.): The Taliban Reader. War, Islam and Politics. Hurst and Company, London, 2018, 405.

stratégia eredménytelenségének beismeréseként is értelmezhető.²³ Ezzel teljesült a tálibok régi törekvése, hogy közvetlenül tárgyaljanak az amerikaiakkal. A másik oldalon viszont a Ghani-kormányzat az amerikai–talib kapcsolatfelvételt és a majdani tárgyalásokat érthető gyanakvással követte, tartva a feje fölött meghozott döntések következményeitől.²⁴

A diplomáciai front erősítésének fontos eleme volt az amerikai főtárgyaló személyének a kiválasztása. Zalmay Khalilzadot, az afgán származású veterán diplomatát Pompeo 2018 szeptemberében nevezte ki az „afgán megbékélés különmegbízottjának”. Khalilzad korábban a Bush-adminisztráció alatt afganisztáni, majd iraki nagykövetségként, később az amerikai ENSZ-képviselő vezetőjeként is kulcsfigurája volt Washington Afganisztán-politikája alakításának.

Az első biztató jelek a tárgyalások érdemi előrehaladtáról 2019 elején érkeztek. Az amerikai és a talib delegációk januári katari találkozásán Washington beleegyezett, hogy egyrészt a csapatkivonás nagybani menetrendjét a megállapodás részeként kezeli, másrészt a talibok elviekben elfogadták azt az amerikai feltételt, hogy nem nyújtanak többé sem támogatást, sem menedéket ahhoz, hogy Afganisztán szélsőséges csoportok tevékenységének kiindulópontja legyen. Ugyanakkor két, az Amerikai Egyesült Államok számára fontos kérdésben nem történt előrelépés, így a tűzszünet és a kabuli kormánnyal való közvetlen tárgyalás ügyeiben.

Minden nehézség ellenére 2019. augusztus végére a hírek már arról szóltak, hogy a megállapodás szövegtervezete lényegében elkészült. Vélhetően a pozitív fejlemények hevületében, Trump és nemzetbiztonsági csapata augusztus 30-i megbeszélésén az elnök váratlanul bejelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok és a talibok közötti megállapodást Camp Davidben akarja aláírni.²⁵ A küszöbönálló megegyezéssel szemben ugyanakkor komoly fenntartások is megfogalmazódtak. A legfőbb félelem az volt, hogy az amerikaiak úgy vonják ki csapataikat, hogy az afgánközi béke még nem valósult meg. John Bolton nemzetbiztonsági tanácsadó is ezt a nézetet vallotta, szerinte a talibok megbízhatatlanok, velük nem lehet és nem is szabad békét kötni. Bolton úgy vélte, hogy hiba a teljes csapatkivonás Afganisztánból. Ellenállása és különvéleménye oda vezetett, hogy Boltont – példátlan módon – gyakorlatilag kihagyták a megállapodás előkészítésének folyamatából.²⁶ Hasonló megfontolások alapján – bár a teljes csapatkivonást nem ellenezve – szólalt fel a tervezett megállapodás ellen kilenc volt korábbi afganisztáni nagykövet, akik szerint az elkapkodott kivonulás „totális polgárháborúba” taszíthatja az országot, teret adva a talibok mellett az Iszlám Állam megerősödésének is. Javaslatuk az volt, hogy nagyobb mértékű csapatkivonásra csak a békemegállapodást követően kerüljön sor, és addig is az Amerikai Egyesült Államok megfelelő terrorizmusellenes erőt tartson Afganisztánban.²⁷

²³ Mujib Mashal – Eric Schmitt: White House Orders Direct Taliban Talks to Jump-Start Afghan Negotiations. *The New York Times*, 15. 07. 2018. <https://www.nytimes.com/2018/07/15/world/asia/afghanistan-taliban-direct-negotiations.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 20.)

²⁴ Secunder Kermani: Afghanistan: Where the road to peace is harder than war. *BBC News*, 23. 12. 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-50826420> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 20.)

²⁵ Bolton: i. m. 439.

²⁶ John Hudson – Josh Dawsey: Bolton sidelined from Afghanistan policy as his standing with Trump falters. *The Washington Post*, 30. 08. 2019. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/bolton-sidelined-from-afghanistan-policy-as-his-standing-with-trump-falters/2019/08/30/79651256-8888-483b-9fd1-c47a2cfadab7_story.html (Letöltés időpontja: 2020. 09. 05.)

²⁷ James Dobbins et al.: US–Taliban negotiations: How to avoid rushing to failure. *Atlantic Council*, 03. 09. 2019. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/us-taliban-negotiations-how-to-avoid-rushing-to-failure/> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 05.)

Mindezen előzmények után bombaként robbant Trump szeptember 8-i *tweetje*, amelyben a Camp Davidbe tervezett, de addig titokban tartott találkozó lemondásáról és a békemegállapodástól való elállásról írt. Döntésének közvetlen indokaként az amerikai katonai áldozattal is járó, összesen tizenkét emberéletet követelő kabuli merényletet jelölte meg. Nagyobb befolyással lehetett azonban Trump váratlan húzására a tervezettel szembeni ellenkezés, különösen az, ami befolyásos republikánus körökből érkezett.²⁸ A tálibok a maguk részéről mindenesetre készségüket fejezték ki a tárgyalások újrakezdésére, amennyiben Washington megváltoztatja véleményét.²⁹

Az amerikai–tálib tárgyalásokkal párhuzamosan egy másik békefolyamat is elindult, amely jól jellemezte Oroszország sajátos szerepét az afganisztáni konfliktusban. Az úgynevezett „moszkvai folyamat” keretében Oroszország kísérletet tett arra, hogy befolyást gyakoroljon az afganisztáni eseményekre. A 2018 novemberében, majd a következő év februárjában Moszkvában tartott találkozókra a tálibok és az afgán ellenzék egyes szereplői egyeztettek egymással, de a találkozókra sem a hivatalban lévő kabuli kormány, sem az amerikaiak – vagyis az afganisztáni rendezés kulcsszereplői – nem kaptak meghívást. Míg a moszkvai folyamat csak mellékvágánya volt az afganisztáni béke-erőfeszítéseknek, egyfelől demonstrálta Oroszország érdekeltségét az afganisztáni rendezésben, másfelől diplomáciai sikerként volt elkönnyelhető, mint a tálibok és más (nem kormányzati) afganisztáni politikai erők közötti, 2001 óta legjelentősebb kapcsolatfelvétel tető alá hozása.

Az amerikai–tálib tárgyalások elakadásával szinte egy időben tartott, 2019. szeptember 28-i afganisztáni elnökválasztás téjé a politikai rendezés kimenetele szempontjából is nagy volt. A két fő jelölt a 2014-es választásokon már egymással szemben megméretetett Ashraf Ghani és Abdullah Abdullah voltak, akik azóta is egyfajta hatalommegosztásban, de folyamatos belső konfliktusok közepette irányították Afganisztánt. A korábbi elnökválasztások tapasztalataiból kiindulva és a béketárgyalási folyamat törékenysége miatt Washingtonban felmerült az a gondolat, hogy választások helyett a helyzetnek jobban megfelelne egy átmeneti afgán kormány megalakítása. Az elképzelés támogatói szerint egy elhúzódnó elnökválasztási procedúra – különösen akkor, ha második fordulóra is szükség lenne – komolyan késleltetné a béketárgyalásokat. Rosszabb esetben az is előfordulhatna, hogy az új afgán kormány nem hajlandó tárgyalásra a tálibokkal és a szükséges alkotmányos változtatások végrehajtására sem. Ezt az átmeneti kormányra vonatkozó elgondolást vázolta fel egy korábbi, nagy visszhangot kiváltó, átfogó és konkrét pontokba szedett megállapodástervezet is, amelyet „az Amerikai Egyesült Államok egy szövetségese” rendelt meg a RAND vállalatától. A szövegtervezet egyik főbb javaslata szerint egy átmeneti kormányt kellene alakítani tálib képviselők bevonásával az átmenet 18 hónapos időszakára azzal a céllal, hogy előkészítse az új alkotmányt és az új választásokat.³⁰ Az átmeneti kormány ellenzői szerint azonban már azért is hosszú politikai harc indulna, hogy abban ki és milyen pozícióban vegyen részt, így gyakorlatilag semmilyen előnyt nem jelentene a választások megtartásához képest.³¹ Ashraf Gahni – aki

²⁸ Lindsey Graham – Jack Keane: We can't outsource our security to anyone – especially the Taliban. The Washington Post, 28. 08. 2019. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/08/28/afghan-war-must-end-our-terms-not-talibans/> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 01.)

²⁹ Afghanistan war: Taliban tell Trump their „doors are open”. BBC News, 17. 09. 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-49729612> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 05.)

³⁰ Laurel E. Miller – Jonathan S. Blake: Envisioning a Comprehensive Peace Agreement for Afghanistan. RAND Corporation, 2019. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2900/RR2937/RAND_RR2937.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

³¹ Dobbins et al.: i. m.

újából megmérettetésre és hivatalának folytatására készült – természetesen szintén hevesen ellenezte az elképzelést.³²

Ilyen előzmények után a tálibok általi fenyegetés és kölcsönös korrupciós vádaskodások közepette megtartott szavazás alacsony részvétel mellett zajlott. A választási eredmény kihirdetésére eredetileg október 19-én került volna sor, de végül csak a Washington és a tálibok közötti tárgyalások felgyorsulásával egyidejűleg, 2020. február 18-án ismertette az afgán Független Választási Iroda a végleges eredményt. Eszerint Ghani a szavazatok 50,64%-át, Abdullah pedig a 39,52%-át kapta meg. Abdullah nem ismerte el a választási eredményt, és párhuzamos kormány felállítását helyezte kilátásba. Az Amerikai Egyesült Államok tárgyalásos rendezési stratégiáját nagymértékben gyengítette egy ismételten kaotikus választás és az azt követő kabuli hatalmi harc. A tálibokkal folytatandó tárgyalások mellett ezért a másik fontos feladat a kabuli kormányzati sorok rendezése volt.

MEGÁLLAPODÁS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A TÁLIBOK KÖZÖTT

Washington 2019 végén élesztette újra az egyeztetéseket a tálibokkal. A megtorpanásokkal, kölcsönös bizalmatlansággal és bizonytalanságokkal teli másfél éves tárgyalássorozat eredményeképpen a két fél közötti békemegállapodást végül 2020. február 29-én írta alá Dohában Zilmay Khalilzad és Abdul Ghani Baradar molla.³³ Az egyezség négy, egymással összefüggő elemet tartalmazott: a) az arra vonatkozó kitételeket, hogy Afganisztán többé nem lehet az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei elleni támadás kiindulópontja; b) az Amerikai Egyesült Államok és szövetségeseinek kivonulási tervét; c) az afgánközi tárgyalások elkezdését; d) végleges és átfogó tűzszünet szükségességét Afganisztánban, amely bejelentésekor kiegészül majd egy politikai útitervvvel. Maga a február 29-i megállapodás az első két elem tekintetében fogalmazott meg konkrétumokat, amelyek egyben előfeltételei is a másik két területen történő előrehaladásnak.

A legfontosabb rendelkezések értelmében Washington és szövetségesei kötelezettséget vállaltak arra, hogy az aláírás időpontjától számított 14 hónapon belül (azaz 2021. április végéig) kivonják összes katonájukat és civil alkalmazottjukat. Ennek első ütemeként 135 napon belül az amerikai erők létszáma 8600 főre csökken majd, míg a koalíciós csapatok is (konkrét számok nélkül) arányosan csökkentik jelenlétüket. Az Amerikai Egyesült Államok arra is kötelezettséget vállalt, hogy közbenjár minden félnél (értsd: az afgán kormánynál) a fogolycseréről történő megállapodás tető alá hozása érdekében. A fogolycserének március 10-ig, az afgánközi tárgyalások megkezdéséig meg kell történnie. A tálibok arra vállaltak kötelezettséget, hogy nem fogják saját tagjaiknak vagy egyéb csoportoknak – beleértve és nevesítve az al-Kaidát – engedni, hogy Afganisztán területét az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei biztonságának fenyegetésére használják.

³² Mujib Mashal: U.S. and Taliban Agree in Principle to Peace Framework, Envoy Says. The New York Times, 28. 01. 2019. <https://www.nytimes.com/2019/01/28/world/asia/taliban-peace-deal-afghanistan.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 06.)

³³ Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America. 29. 02. 2020. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 07.)

Sajtóértesülések szerint a nyilvánosságra hozott szövegnek titkos záradékai is voltak, melyekkel kapcsolatosan még közvetlenül a megállapodás aláírása előtt komoly fenntartásának adott hangot 22 republikánus képviselő.³⁴ A Pentagon később elismerte a minősített függelékek létét, melyek a csapatkivonás feltételeiről rendelkeznek.³⁵

Az amerikai védelmi miniszter, Mark Esper és Jens Stoltenberg NATO-főtítkár a megállapodás időpontjában Kabulban igyekeztek megnyugtatni az afgán kormányt, hogy a jelenlétük nélkül letárgyalt és aláírt megállapodás nem húzza ki a szőnyeget alóla. Ennek alátámasztására Esper és Ghani elnök közös nyilatkozatot adtak ki, melyben a tálibokkal kötött megállapodáshoz hasonlóan megerősítették az afganisztáni és a regionális megbékélés és biztonság elveit.³⁶

Hogyan értékelhető a tálibokkal kötött megállapodás? Mindenekelőtt alá kell húzni, hogy az aláírt dokumentum még nem a végső békemegállapodás, de az ahhoz vezető fontos lépés lehet. A tálibok kevés engedményt tettek korábbi elveik feladása terén, míg megkapták az ígéretet a legfontosabb követeléseikre, az amerikai csapatok – igaz feltételes, de – határidőhöz kötött távozására. Washington ugyanakkor több kérdésben is engedett korábbi álláspontjából, többek között azzal, hogy az afgán kormányt kihagyták a tárgyalásokból. Abban is bizonyosan jól kalkulált, hogy rugalmasabb politikára volt szükség a tálib felkelők tárgyalóasztalhoz ültetéséhez. Az Amerikai Egyesült Államoknak úgy kellett egyensúlyoznia a tálibokkal folytatott tárgyalás és a kabuli kormánzzal való kapcsolat fenntartása között, hogy közben két stratégiai céljához is közelebb kerüljön, nevezetesen az afganisztáni politikai rendezés előkészítéséhez és katonáinak kivonásához. A február 29-i megállapodás e tekintetben biztató és szükséges, de önmagában még elégtelen lépés volt.

MEGÁLLAPODÁS UTÁN AZ AMERIKAI ELNÖKVÁLASZTÁS ÁRNYÉKÁBAN

A békemegállapodást követő hónapokban az amerikai katonai jelenlét kérdése állt a viták középpontjában. Az amerikai elnökválasztáshoz közeledve a kérdés még jobban átpolitizálódott, ahogy Trump igyekezett a maga számára pozitív kampánytémává tenni a külföldön állomásozó amerikai erők kivonását. 2020 júniusában Washington 8600 főre csökkentette az Afganisztánban állomásozó katonái létszámát, még összhangban a békemegállapodás rendelkezéseivel. A következő hónapokban azonban a csapatkivonás kérdése már önálló életre kelt, az afganisztáni valós helyzet és a politikai rendezés egyre kevesebb figyelmet kapott. Ez a leegyszerűsödött washingtoni diskurzus a kabuli kormány tárgyalási pozíciójának nagymértékű gyengülésével fenyegetett, és az amerikai szövetségesi számára is nehezen tervezhetővé tette a NATO kiképző és támogató missziója jövőjét. De mindezen felül az amerikai csapatok létszámát illető bárminemű döntések már nagymértékben befolyásolták a következő elnöki adminisztráció mozgásterét.

³⁴ Rebecca Kheel: Cheney, House Republicans express 'serious concerns' with US-Taliban deal. The Hill, 27. 02. 2020. <https://thehill.com/policy/defense/484964-cheney-house-republicans-express-serious-concerns-with-us-taliban-deal> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 06.)

³⁵ Thomas Gibbons-Neff: US Announces Troop Withdrawal in Afghanistan as Respite From Violence Ends. The New York Times, 02. 03. 2020. <https://www.nytimes.com/2020/03/02/world/asia/us-troop-withdrawal-afghanistan.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 05.)

³⁶ Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan. 29. 02. 2020. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 07.)

Az újabb mandátumért kampányoló Trump kihívója az Afganisztánnal kapcsolatos kihívások alapos ismerője, a demokraták veterán külpolitikus, Joe Biden volt. A korábbi alelnök ellenezte Obama 2008–2009-es nagyarányú afganisztáni létszámnövelését, és meggyőződéséhez hűnek maradván, a későbbiekben is kiállt az amerikai jelenlét lehető legkisebb szükséges szinten tartása mellett. Jóllehet az elnökválasztási kampányban Afganisztán nem volt központi téma, Biden nézetei ismertek voltak ebben a kérdésben.³⁷

A 2020. november 3-i rekordrészvételű amerikai elnökválasztás Joe Biden győzelmét hozta. Trump a választások elvesztése után egy héttel menesztette védelmi miniszterét, Mark Espert. Egyes hírek szerint az utolsó cseppet Trump számára az jelentette, hogy Esper nem értett vele egyet a további gyors ütemű afganisztáni kivonulással kapcsolatban, és ezt egy Fehér Háznak címzett november eleji titkosított feljegyzésében bővebben ki is fejtette.³⁸ Ezt a narratívát valószínűsíti, hogy november 17-én Christopher Miller, a Trump által frissen kinevezett ügyvezető védelmi miniszter bejelentette, hogy 2021. január 15-ig 2000 fővel csökkentik az amerikai jelenlétet, ezzel minimális, mintegy 2500 főre redukálva az afganisztáni csapatlétszámot. Az indoklás szerint a döntés az elnök ígéretének megfelelően azt a célt szolgálja, hogy az amerikai csapatok kivonuljanak az „örökké tartó háborúkból”. A döntés a republikánus táboron belül is heves kritikákat váltott ki. A Szenátus többségi csoportjának republikánus vezetője, Mitch McConnell szerint az elhamarkodott afganisztáni kivonulás következménye „Amerika 1975-ös megalázó saigoni távozásához lenne fogható”.³⁹ De nem volt pozitív a bejelentés fogadtatása a NATO-szövetségesek körében sem. A Szövetség főtitkára, Jens Stoltenberg arra figyelmeztetett, hogy túl magas ára lehet a korai és koordinálatlan visszavonulásnak.

AZ AFGÁNKÖZI TÁRGYALÁSOK – A TARTÓS RENDEZÉS KULCSA

Az Amerikai Egyesült Államok és a tálibok által aláírt 2020. februári békemegállapodás értelmében a tárgyalásoknak az afgán kormány és a tálibok között 2020. március 10-én kellett volna elkezdődniük. Hogy ez akkor nem történt meg, az a felszínen a tálib foglyok szabadon engedése körüli eredménytelen vitának volt köszönhető, de valójában a tárgyalóasztalnál aprópénzre váltható minél előnyösebb alkupozíció kivívása volt mindkét fél célja. A tárgyalás egyik szereplője a népszerűtlen, területi fennhatóságában korlátozott, a tálibokkal folytatott addigi tárgyalásokról kizárt és a nemzetközi jelenléttől függő kabuli kormány volt, amely egy zavaros és elhúzódnó elnökválasztás után belső megosztottságotól volt terhes. A másik oldalon viszont egy éppen a legnagyobb politikai sikerét learató, sokévi ellenállásban edzett tálib mozgalom volt, amely – úgy tűnt – karnyújtásnyira volt sokéves háborús céljának elérésétől, az amerikai erők kivonásától. A nagyon eltérő induló pozíciók és erőviszonyok ellenére egyik fél sem lehetett biztos abban, hogy az ügye győzelemre áll. A tálibok számára elsősorban az amerikai katonai erő és a mögötte álló politikai elkötele-

³⁷ Joseph R. Biden, Jr.: Why America Must Lead Again. Rescuing U.S. Foreign Policy After Trump. Foreign Affairs, 03/04. 2020. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 14.)

³⁸ Barbara Starr et al.: Trump fires Secretary of Defense Mark Esper. CNN, 09. 11. 2020. <https://edition.cnn.com/2020/11/09/politics/trump-fires-esper/index.html> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 20.)

³⁹ James Hohmann: The Daily 202: Trump allies more outraged than Democrats over his Afghanistan pullout. The Washington Post, 18. 11. 2020. <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/11/18/daily-202-trump-allies-more-outraged-than-democrats-over-his-afghanistan-pullout/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 01.)

zetség volt a legnagyobb bizonytalansági tényező, míg a kabuli kormány esetében éppen ellenkezőleg, Washington támogatása és katonai jelenléte volt a legfontosabb garanciája a tárgyalási pozíciójának.

Mint láttuk, a kabuli belpolitikai helyzet messzesemenő kihatással bírt az afgánközi tárgyalások esélyeire. A tálibok számára kevesebb dolog volt kedvezőbb, mint egy megosztott, politikai beháborúban lekötött kormány, amelyen így is rajta van az amerikai nyomás a lázadókkal való tárgyalások folytatására. Ezért bírt nagy jelentőséggel, hogy 2020. május 17-én, hosszú hónapok vitájára pontot téve, Ghani elnök és riválisa, Abdullah között 2014 után újabb hatalommegosztási megállapodás született. Abdullah a Nemzeti Megbékélés Magas Tanácsának az elnöke lett, amely testület majd – elvileg – a végső szó jogával bír a megállapodás megköthetőségéről a tálibokkal folytatandó tárgyalások befejezése után.

A kabuli kormányzati sorok rendezése után is nehezen haladt előre a közvetlen tárgyalások megkezdésének előkészítése; a folyamatban nagyobb előrelépést jelentett ugyanakkor, hogy augusztusra befejeződött az ötezer tálib fogoly szabadon engedése. A tálibok viszonzásképpen július végén háromnapos tüzszünetet hirdettek, ami csupán a harmadik tüzszünet volt a háború 2001-es kirobbanása óta.

A tálib felkelők azonban a fegyverek átmeneti elhagytatása után ismét visszatértek a kormányzati célpontok intenzív támadásához: nyilvánvaló volt, hogy az erőszakról mint a céljaik eléréséhez szükséges eszköztől a tálibok nem voltak hajlandók lemondani. Bár a februári békemegállapodást követően az amerikai és a tálib erők kerültek a közvetlen fegyveres összecsapásokra, az augusztusig eltelt időben az amerikaiak, nyomást gyakorolando a szélsőséges mozgalomra, legalább tucatszor bombázták a tálib állásokat. A Pentagon a támadásokat nem ismerte el, és a táliboknak sem állt érdekében aktívan kommunikálni ezeket.

Végül a szimbolikus évfordulón, a szeptember 11-i terrortámadás tizenkilencedik évfordulóján gyűltek össze az afgán kormány és a tálibok delegáltjai Dohában, hogy másnap, 2020. szeptember 12-én megkezdjék tárgyalásaikat azzal a céllal, hogy előkészítsék az afgán politikai átmenetet és az új alkotmányt. Az afgán kormány delegációját, mely ellenzéki politikusokat is magában foglalt, Abdullah Abdullah, a Nemzeti Megbékélés Magas Tanácsának első embere vezette, a másik oldalon a tálib tárgyalófelet Mawlawi Abdul Hakim Haqqani főtárgyaló irányította.

Az afgánközi tárgyalások kapcsán a szkeptikusabb hangok gyakran kétségeiket fejezik ki amiatt, hogy a tálibok elképzelése a tartós rendezésről mennyire lehet kompatibilis a többi afgán frakcióval és a nemzetközi közösség elvárásaival. Ezeket a félelmeket nagymértékben táplálja a tálib propaganda, amelyben gyakran elhangzik, hogy vereséget mértek az Amerikai Egyesült Államokra, és az Iszlám Emirátus visszaállítása a céljuk.⁴⁰ Mindenesetre a Trump-adminisztráció végéhez közeledve az afgánközi tárgyalások csak lassan haladtak előre, míg a tálib erőszak és a fegyveres támadások továbbra is az afgán mindennapok részét képezték. A tálibok és a kabuli kormányzati delegációk december 2-án adták hírül, hogy aláírtak egy háromoldalas megállapodást a tárgyalások szabályairól és azok folyamatáról, amit az egyre türelmetlenebb nemzetközi közösség visszafogott lelkesedéssel ugyan, de

⁴⁰ Lásd James B. Cunningham 2019. szeptember 19-i képviselőházi külügyi bizottsági meghallgatása. 19. 09. 2019. <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA00/20190919/109992/HHRG-116-FA00-Wstate-CunninghamJ-20190919.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 08.)

egyfajta áttörésként értékelt.⁴¹ A lassú és körülményes egyeztetések tükrében nehéz nem felfedezni a tálibok kivárási taktikáját, hiszen semmi nem sürgeti őket a kabuli kormánnyal való megállapodásban. Legalábbis nem egy olyanban, amelyet a kabuli kormány a nemzetközi katonai jelenlét támogatását a háta mögött tudva kötne meg. Az a jövő kérdése lesz, hogy a tálib vezetők külső nyomás nélkül is belátják-e, hogy a különböző etnikumok és hatalmi centrumok érdekeit méltányosan figyelembe vevő belső kiegyezésre van szükség Afganisztánban, vagy folytatódik az erőszakspirál. Az ország utolsó fél évszázados története sajnos e tekintetben keserű tanulsággal szolgál.

ÖSSZEGZÉS

Donald Trump elnökségének Afganisztán-politikája két jól elhatárolható szakaszra osztható. Az első a hivatalba lépésétől 2018 nyaráig tartott, ezalatt egy olyan stratégia határozta meg Washington lépéseit, amely főbb elemeiben a korábbi amerikai stratégiák egyes elemeivel mutatott nagyfokú hasonlóságot. A hangsúly a katonai nyomásgyakorláson volt, amely a tálib ellenállás erővel való megtörését célozta. Ennek eredménytelensége, a Washington álláspontjában bekövetkezett fordulat, valamint a tálibok tárgyalási készsége nyitották meg az Afganisztán-politika második szakaszát, amely a tárgyalásos rendezésre és a kivonulás előkészítésére irányult. A 2018 közepétől datálható új megközelítés a gyakorlatban szakítás volt a 2017-es stratégiával, és Washington jelentős engedményeket tett annak érdekében, hogy a tárgyalások elmozduljanak a holtpontról. A tálibok cserébe kevés, leginkább ígéretekben kimerülő vállalást tettek, miközben továbbra is hevesen támadták a kabuli kormányserveket.

Washington új megközelítését, vagy inkább – ha figyelembe vesszük a Trump döntésmódjáról szóló bennfentes információkat – az elnök fordulatát nevezhetjük pragmatikusnak, amennyiben kész volt változtatni korábbi stratégiáján és az előrelépés érdekében komoly politikai engedményeket tenni a táliboknak. Másfelől viszont éppen az Amerikai Egyesült Államok további elkötelezettségét kérdőjelezte meg azzal, hogy az afgánközi tárgyalások dinamikájától függetlenül, a feltételeesség elvével szakítva és belpolitikai megfontolásoktól vezérelve, továbbá a szövetségesekkel való egyeztetés nélkül erőltette az amerikai katonai jelenlét további csökkentését.

Trump egy törekény afgánközi békefolyamatot, minimális amerikai katonai jelenlétet, a teljes csapatkivonásra vonatkozó, 2021. április 30-i határidejű kötelezettségvállalást, valamint bizonytalanságban tartott szövetségeseket hagyott utódjára. Joe Biden, az új elnök választása nagymértékben leegyszerűsödött: vagy eleget tesz az előző kormányzat által tett vállalásnak, és kivonja az amerikai erőket annak minden következményével, vagy a maradás mellett dönt és újra megerősíti az Amerikai Egyesült Államok afganisztáni jelenlétét azzal, hogy kedvezőbb feltételeket próbál teremteni a háború befejezésére. Biden korábbi állásfoglalásainak tükrében nem volt meglepő, hogy – az új elnöki adminisztráció hivatalba lépése által teremtett politikai momentumot is kihasználva – az első opció mellett döntött, és 2021. április 14-én bejelentette, hogy „ideje véget vetni az örökké tartó

⁴¹ Afghan gov't, Taliban announce breakthrough deal in peace talks. Al-Jazeera, 02. 12. 2020. <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/2/afghan-govt-taliban-announce-breakthrough-deal-in-peace-talks> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 05.)

háborúnak”.⁴² A döntés értelmében Washington a 2001. szeptember 11-i terrortámadás huszadik évfordulójáig kivonja az amerikai katonákat Afganisztánból. Ugyanaznap a NATO-tagállamok is egyetértettek abban, hogy május 1-én szintén megkezdik a kivonulást a közép-ázsiai országból. Ezzel ugyan később, mint azt a tálibokkal kötött megállapodás előírta, de a szövetségesekkel egyeztetve és a távozást velük összehangolva ér véget az Amerikai Egyesült Államok leghosszabb háborúja. Ahhoz azonban nagy valószínűséggel a nemzetközi közösség tartós figyelmére és támogatására lesz szükség, hogy Afganisztán ne süllyedjen ismét a polgárháború kilátástalanságába, és ne váljon a globális terrorizmus melegágyává. A Szovjetunió 1989-es távozását követő évek eseményei intő példaként kell hogy szolgáljanak e tekintetben.

(A kézirat lezárva: 2021. április 15.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Afghan gov't, Taliban announce breakthrough deal in peace talks. 02. 12. 2020. Al-Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/2/afghan-govt-taliban-announce-breakthrough-deal-in-peace-talks>
- Afghanistan – Protection of Civilians in Armed Conflict. Annual Report 2018. UNAMA-UNHR, 24. 02. 2019. https://unama.unmissions.org/sites/default/files/afghanistan_protection_of_civilians_annual_report_2018_final_24_feb_2019_0.pdf
- Afghanistan war: Taliban tell Trump their „doors are open”. BBC News, 17. 09. 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-49729612>
- Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America. 29. 02. 2020. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>
- Biden, Joseph R., Jr.: *Why America Must Lead Again. Rescuing U.S. Foreign Policy After Trump*. Foreign Affairs, 03./04. 2020. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again>
- Bolton, John: *The Room Where it Happened*. A White House Memoir. Simon&Schuster, New York, 2020.
- Burns, Robert – Riechmann, Deb: *Afghanistan: The war Trump and Clinton have ignored*. AP News, 02. 11. 2016. <https://apnews.com/article/1cf16a133b02463fa7c796cb53aa826e>
- Cooper, Helen – Stolberg, Sheryl Gay: *Obama Ponders Outreach to Elements of Taliban*. The New York Times, 07. 03. 2009. <https://www.nytimes.com/2009/03/08/us/politics/08obama.html>
- Cunningham, James B. 2019. szeptember 19-i képviselőházi külügyi bizottsági meghallgatása. 19. 09. 2019. <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA00/20190919/109992/HHRG-116-FA00-Wstate-CunninghamJ-20190919.pdf>
- Davis, Julie Hirschfeld – Landler, Mark: *Trump Outlines New Afghanistan War Strategy With Few Details*. The New York Times, 22. 08. 2017. <https://www.nytimes.com/2017/08/21/world/asia/afghanistan-troops-trump.html>
- Dobbins, James – Finn, Robert P. – Neumann, Ronald E. – Wood, William – Negropte, John – Wayne, E. Anthony – Crocker, Ryan – Cunningham, James – Llorens, Hugo: *US-Taliban negotiations: How to avoid rushing to failure*. Atlantic Council, 03. 09. 2019. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/us-taliban-negotiations-how-to-avoid-rushing-to-failure/>

⁴² Remarks by President Biden on the Way Forward in Afghanistan. The White House, 04. 14. 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/04/14/remarks-by-president-biden-on-the-way-forward-in-afghanistan/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 14.)

- Gibbons-Neff, Thomas: *US Announces Troop Withdrawal in Afghanistan as Respite From Violence Ends*. The New York Times, 02. 03. 2020. <https://www.nytimes.com/2020/03/02/world/asia-us-troop-withdrawal-afghanistan.html>
- Graham, Lindsey – Keane, Jack: *We can't outsource our security to anyone – especially the Taliban*. The Washington Post, 28. 08. 2019. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/08/28/afghan-war-must-end-our-terms-not-talibans/>
- Hearing to Receive Testimony on the Department of Defense Budget Posture in Review of the Defense Authorization Request for Fiscal Year 2018 and the Future Years Defense Program. Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services. United States Senate, Washington D.C., 13. 06. 2017. https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/17-58_06-13-17.pdf
- Hearing to Receive Testimony on the Situation in Afghanistan. Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services. United States Senate, Washington D.C., 09. 02. 2017. https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/17-08_02-09-17.pdf
- Hohmann, James: *The Daily 202: Trump allies more outraged than Democrats over his Afghanistan pullout*. The Washington Post, 18. 11. 2020. <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/11/18/daily-202-trump-allies-more-outraged-than-democrats-over-his-afghanistan-pullout/>
- Hudson, John – Dawsey, Josh: *Bolton sidelined from Afghanistan policy as his standing with Trump falters*. The Washington Post, 30. 08. 2019. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/bolton-sidelined-from-afghanistan-policy-as-his-standing-with-trump-falters/2019/08/30/79651256-8888-483b-9fd1-c47a2cfadab7_story.html
- Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America for Bringing Peace to Afghanistan. 29. 02. 2020. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/02.29.20-US-Afghanistan-Joint-Declaration.pdf>
- Kermani, Secunder: *Afghanistan: Where the road to peace is harder than war*. BBC News, 23. 12. 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-50826420>
- Kheel, Rebecca: *Cheney, House Republicans express 'serious concerns' with US-Taliban deal*. The Hill, 27. 02. 2020. <https://thehill.com/policy/defense/484964-cheney-house-republicans-express-serious-concerns-with-us-taliban-deal>
- Leonig, Carol D. – Rucker, Philip: *'You're a bunch of dopes and babies': Inside Trump's stunning tirade against generals*. The Washington Post, 17. 01. 2020. https://www.washingtonpost.com/politics/youre-a-bunch-of-dopes-and-babies-inside-trumps-stunning-tirade-against-generals/2020/01/16/d6dbb8a6-387e-11ea-bb7b-265f4554af6d_story.html
- Linschoten, Alex Strick van – Kuehn, Felix (eds.): *The Taliban Reader*. War, Islam and Politics. Hurst and Company, London, 2018.
- Mashal, Mujib: *U.S. and Taliban Agree in Principle to Peace Framework, Envoy Says*. The New York Times, 28. 01. 2019. <https://www.nytimes.com/2019/01/28/world/asia/taliban-peace-deal-afghanistan.html>
- Mashal, Mujib – Schmitt, Eric: *White House Orders Direct Taliban Talks to Jump-Start Afghan Negotiations*. The New York Times, 15. 07. 2018. <https://www.nytimes.com/2018/07/15/world/asia/afghanistan-taliban-direct-negotiations.html>
- Miller, Laurel E. 2019. 09. 19-i képviselőházi külügyi bizottsági meghallgatása. <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA00/20190919/109992/HHRG-116-FA00-Wstate-MillerL-20190919.pdf>
- Miller, Laurel E. – Blake, Jonathan S.: *Envisioning a Comprehensive Peace Agreement for Afghanistan*. RAND Corporation, 2019. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2900/RR2937/RAND_RR2937.pdf

- Pramuk, Jacob: *What Trump said about Afghanistan before he became president*. CNBC, 21. 08. 2017. <https://www.cnbc.com/2017/08/21/what-trump-said-about-afghanistan-before-he-became-president.html>
- Remarks by President Biden on the Way Forward in Afghanistan. The White House, 04. 14. 2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/04/14/remarks-by-president-biden-on-the-way-forward-in-afghanistan/>
- Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia. The White House, 21. 08. 2017. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/>
- Scherer, Michael – Jaffe, Greg – Dawsey, Josh: *In private chat with senator, Trump hints at policy shift in Afghanistan*. The Washington Post, 30. 04. 2018. https://www.washingtonpost.com/politics/in-private-chat-with-senator-trump-hints-at-policy-shift-in-afghanistan--and-a-return-to-isolationism/2018/04/30/e0e9b1ec-4995-11e8-827e-190efaf1f1ee_story.html
- SIGAR Quarterly Report to the United States Congress. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, 30. 10. 2018. <https://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2018-10-30qr.pdf>
- Starr, Barbara – Browne, Ryan – Gaouette, Nicole: *Trump fires Secretary of Defense Mark Esper*. CNN, 09. 11. 2020. <https://edition.cnn.com/2020/11/09/politics/trump-fires-esper/index.html>
- Statement by the President on Afghanistan. The White House, 15. 10. 2015. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/15/statement-president-afghanistan>
- The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security. Report of the UN Secretary-General. A/71/682–S/2016/1049, United Nations Digital Library, 13. 12. 2016. https://digitallibrary.un.org/record/851672/files/A_71_682%26S_2016_1049-EN.pdf
- Wagner Péter: *A talibok is fundamentalisták, de nem olyan Amerika-ellenes éllel, mint Irán – inkább a szaúdiakhoz állnak közel*. KKI Elemzések, E-2020/52. https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/05/52_KKI-elemzes_AFG_Wagner_20200527.pdf
- Wagner Péter: *Az Egyesült Államok és Afganisztán kapcsolata a hidegháború után*. In: Háda Béla – Matura Tamás (szerk.): *Az Amerikai Egyesült Államok ázsiai kapcsolatai*. Dialóg Campus, Budapest, 2020.
- Wagner Péter: *Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígéretek?* KKI Elemzések E-2017/20. https://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_2017_1019.pdf
- Wagner Péter: *Terrorhullám Kabulban. Valóban erősödik a Talibán és az Iszlám Állam Afganisztánban?* KKI Elemzések E-2018/06. https://kki.hu/assets/upload/06_KKI-elemzes_AFG_Wagner_2018_0206.pdf
- Whitlock, Craig: *The Afghanistan papers*. The Washington Post, 09. 12. 2019. <https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/investigations/afghanistan-papers/afghanistan-war-confidential-documents/>

Birovecz István ezredes – Szabó Sándor őrnagy:

AZ NKE HADTUDOMÁNYI ÉS HONVÉDTISZTKÉPZŐ KAR KATONAI GYAKORLATOKON VALÓ RÉSZVÉTELENEK LEHETŐSÉGEI

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány célja, hogy bemutassa és elemezze a hazai és a nemzetközi katonai gyakorlatoknak a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (NKE HHK) képzési rendszerébe történő adaptációs lehetőségeit, illetve átfogó képet nyújtson az NKE HHK saját levezetésű gyakorlatainak tervezési sajátosságairól, valamint megoldási javaslatokkal szolgáljon a tervezés során felmerült kihívásokra.

KULCSSZAVAK: kiképzés, katonai gyakorlat, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

BEVEZETÉS

„A hatékony kiképzés a műveleti siker alappillére. A vezetők, a katonák és a kötelékek a kiképzéssel fejlesztik ki és tartják fenn azt a taktikai, technikai és eljárásbeli szakértelmet, amely önbizalmat, összetartást és agilitást eredményez. Ezeknek a jellemzőknek a birtokában lesz képes a haderő a műveletek sikeres végrehajtására a konfliktusok teljes spektrumában. A célirányos kiképzés képessé teszi a parancsnokokat, a törzseket, a katonákat és a kötelékeket a műveleti területre való áttelepülésre, a harcra és a győzelemre. Ennek a szakértelmnek a megszerzése pontosan meghatározott és következetes kiképzést igényel mind a támadó, a védelmi, a stabilizálási, a lehetőségeket/feltételeket teremtő, mind a civil környezet értékelésén alapuló támogatási feladatokra egyaránt.”¹ Annak érdekében, hogy a kiképzési folyamat utolsó állomásaként a parancsnoki állomány meggyőződhessen a kötelék által elért meghatározott műveleti képességekről, egy olyan átfogó és komplex kiképzési eseményt szerveznek meg és vezetnek le, mely jellemzően egy katonai gyakorlat.

A Magyar Honvédség (MH) hatályos kiképzési és gyakorlattervezési direktívájában foglaltak alapján a katonai gyakorlat „olyan kiképzési esemény, amely egy adott műveleti képesség kialakítása, vagy egy konkrét műveleti feladat végrehajtása érdekében elrendelt kiképzési folyamat utolsó, befejező állomása, ahol a gyakorló állomány egy szimulált komplex műveleti térbe helyezve, vezetési és irányítási rendszerek támogatása mellett hajja végre

¹ Ált/24. Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína. MH DOFT kód: KIKD (7), Magyar Honvédség kiadványa, 2013, 1-18.

a kitűzött harcászati, hadműveleti és stratégiai szintű feladatrendszerét. A gyakorlat végrehajtási fázisát követően a műveleti feladat minden esetben értékelésre/elemzésre kerül”.² Törzsek vonatkozásában a gyakorlat a kollektív felkészítés utolsó eleme, ahol a törzsbe beosztott állomány a jóváhagyott hatályos műveleti eljárásokat (HaME) megismerte, az abban foglaltakat elsajátította, valamint a tevékenységét a törzsgyakorláson vagy egyéb, megelőző kollektív felkészítési rendezvényen eredményesen begyakorolta. Ennek értelmében a gyakorlat tehát nem más, mint a kollektív felkészítés utolsó szakasza, a kiképzés csúcsa, ahol a törzs tevékenységét az ismert követelmények és szabályzók alapján, értékeltén hajtják végre.

A fenti definíció alapján az NKE HHK képzési profiljában a gyakorlat mint kiképzési esemény nehezen értelmezhető, mivel a képzés hangsúlyosan az egyéni ismeretek, illetve kompetenciák fejlesztésére koncentrálódik. A kihívást az jelenti, hogy az NKE HHK az elérendő műveleti képességek terén hátrányban van az MH katonai szervezeteivel szemben, mivel az alaprendeltetéséből fakadóan az egyén képzésére koncentrál, és a feladatrendszerének nem része olyan kollektív műveleti képességek kialakítása, mint amilyenek adott esetben egy dandár harcvezető központjának a működtetéséből fakadnak.

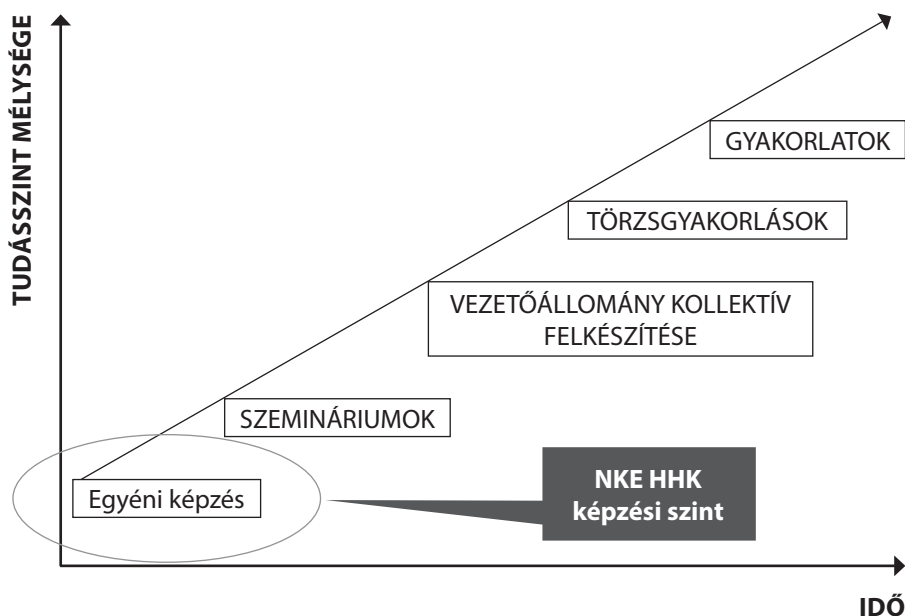
GYAKORLATOK LEVEZETÉSÉRE IRÁNYULÓ ALTERNATÍV LEHETŐSÉGEK AZ NKE HHK KÉPZÉSI RENDSZERÉBEN

Erősen heterogén hallgatói állomány beiskolázására van szükség annak érdekében, hogy az NKE HHK esetében a kollektív képzés irányába történjen a képzési profilváltás, vagyis – a fenti példánál maradva – egy harcvezető központ vagy törzs esetén az összes funkcionális terület (S/G/J-1/2/3/4/5/6/7/8/9) szakmai hátterének képviseletét kellene térben és időben koncentrálni. További kihívást jelent, hogy ebben az esetben már a kollektív képesség kialakítását szabályzó HaME-val is rendelkezni kell, melynek hiányában a műveleti képesség elérésében érdekelt hallgatói gyakorlóállomány nem képes a saját funkcionális területére vonatkozó feladatokat egy integrált vezetési rendszerben ellátni. Különösen igaz ez a megállapítás törzsgyakorlás levezetése alkalmával, mely kiképzési esemény elsődleges célja, hogy kialakítsa, illetve fenntartsa a parancsnokság és a beosztott törzsállomány kollektív műveleti képességeit a művelet alaprendeltetéséből fakadó feladatok végrehajtása során. A törzsgyakorlás további célja, hogy a katonai törzset a HaME-ban foglaltakkal szinkronban a harctevékenység hatékony begyakorlásán keresztül felkészítse katonai műveletek, valamint gyakorlatok végrehajtására.³

Ezzel összefüggésben tehát abból a perspektívából szemlélve indokolt az NKE HHK gyakorlatok levezetése, ha a képzés szintje az egyéni képzéstől a kollektív képzés irányába mozdul, melyet az 1. számú ábra illusztrál.

² Ált-224/197. A Magyar Honvédség gyakorlattervezési kézikönyve. A Magyar Honvédség Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság kiadványa, 2017, I-4.

³ Bi-SC 075-003, Collective Training and Exercise Directive (CT&ED). North Atlantic Treaty Organisation, 02. 10. 2013., A-8. https://www.coemed.org/files/Branches/DH/Files_01/bi-sc-75-3_final.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

1. ábra NKE HHK jelenlegi képzési szintje a kiképzés folyamatában (Szerkesztette a szerző)

A fentiek tükrében a közös, évenként megrendezett NKE közszolgálati kiképzési esemény sem értelmezhető gyakorlatként, mivel nem egy közös művelési képesség kialakítására irányul. A hivatásrendek egymástól függetlenül, az egyén szintjén folytatnak információcserét, mivel az adott törzsből folyó kollektív feladatellátásra külön felkészítés nem történik, illetve a saját funkcionális területre vonatkozó munkafolyamat, valamint az együttműködés rendje HaME-kon keresztül nem szabályozott. Ez elsődlegesen abból fakad, hogy míg egy katonai szervezet esetén pontosan definiálható, hogy milyen művelési képességek kialakítása érdekében alakították meg, valamint ennek elérése milyen kiképzési eseménysoron keresztül érhető el, addig az NKE HHK alaprendeltetéséből ez nem következik, és a saját gyakorlataiba más katonai szervezetek művelési képességét kell integrálnia úgy, hogy ezekkel a funkcionális területekkel a kar nem rendelkezik. A Magyar Honvédségben szinte már gyakorlattá váló, két-három évente megvalósuló átszervezések sem támogatják a HaME-k meglétét, hiszen minden újonnan megalakult szervezetnek, parancsnokságnak időre van szüksége a kezdeti, illetve a teljes művelési képesség eléréséhez, mely folyamatok szerves részét képezi az új feladatrendszereket lefedő HaME-k kialakítása. A törzsek felkészítését, illetve a hallgatói állomány gyakorlatokba való beillesztését csak a HaME-k megléte esetén lehet sikeresen végrehajtani.

Megoldást jelenthet, ha a katonai alapképzési szinten század/zászlóalj-törzs, katonai mesterképzési szinten lövészdandártörzs, illetve összhaderőnemi művelési központ, Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak esetén pedig integrált művelési központ művelési képességére történő felkészítés kerül a tantervbe, amelynek keretében az összes beosztás ellátására megtörténik az egyéni felkészítés. Ezt követően – annak érdekében, hogy a hallgatói állomány integrált törzsként is képes legyen funkcionálni – kollektív kötelező kiképzési foglalkozások (szemináriumok, törzsgyakorlás) levezetése is megtörténik. A felkészítést megkönnyíti, hogy a fentiekben szereplő képességterületekre a HaME-k már rendelkezésre állnak, azok a tananyagokba könnyen beilleszthetők. Másik előnye ennek a megoldási

lehetőségnek, hogy az éves NKE közszolgálati gyakorlat kapcsán az NKE HHK számára már kész panelek állnak rendelkezésre, és scenáriótól függően egy lövésszázlóalj-, illetve dandártörzset, egy összhaderőnemi műveleti központot tud működtetni, vagy törzsmegerősítő állományt képes delegálni az MHP Integrált Műveleti Központjába gyakorlóállományként.

AZ NKE HHK INTEGRÁCIÓS LEHETŐSÉGEI HAZAI RENDEZÉSŰ GYAKORLATOKBA

A gyakorlatokon történő részvétel támogatása érdekében az MHP Kiképzési Csoportfőnökség elektronikus MH Nemzetközi Gyakorlatok és Kiképzési Rendezvények Program (MH NYGKRP) néven folyamatosan frissülő online felületet működtet, melynek segítségével mind a hazai rendezésű, mind az HM/MH részvételével zajló külföldi gyakorlatok vonatkozásában a tervezéssel és a levezetéssel összefüggő összes információ elérhető az MH belső információs portálján keresztül.⁴

A hazai gyakorlatok közül az évenként megrendezett és az MH NYGKRP-ben is szereplő, harcászati szintű többnemzeti *Brave Warrior* gyakorlatsorozat emelkedik ki, amely lehetőséget biztosít mind a valós, terepen végrehajtott (LIVEX) harcászati mozzanatok, mind a számítógéppel támogatott (CAX) törzsvezetési eljárások begyakorlására.

Egyedülálló lehetőség kínálkozik a kiképzési együttműködés kiépítésére a Székesfehérváron települt, NATO Erőket Integráló Elemmel (NATO Force Integration Unit), illetve a most megalakuló Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-parancsnoksággal (Headquarters Multinational Division – Central Europe). Közös gyakorlatok ezekkel a katonai szervezetekkel kiváló lehetőségeket biztosítanak a katonai mesterképzési szakok és a Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatói állománya részére hazai környezetben, angol nyelven, elsősorban a NATO-eljárásrendet követő logisztikai rendszerek, azon belül is a befogadó nemzeti támogatás koordinációjának gyakoroltatására.

A hallgatói állomány felkészítése érdekében páratlan alkalmat kínál a három-négy évente levezetett *Alapos Bázis* gyakorlatsorozat, melynek fókusza a Magyar Honvédség Műveleti Vezetési Rendszerének begyakoroltatása.

NATO-GYAKORLATOKBA TÖRTÉNŐ INTEGRÁCIÓS LEHETŐSÉGEK

Korábban a NATO Kapcsolt Erők Kezdeményezése (Connected Forces Initiative) és az Okos Védelem (Smart Defence) hatására sikeresen bevezetett kiképzési rendszer azt a filozófiát követte, hogy nem szükséges minden képességtérület kialakítása kapcsán sok apró nemzeti gyakorlatot szervezni és így feleslegesen erőforrásokat lekötni, hanem elégséges egy nagy közös, nagy láthatóságú (High Visibility) NATO-gyakorlatot időszakosan megrendezni, amelybe minden NATO-nemzet szabadon delegálhat erőket.⁵ Mára ez a koncepció annyiban változott, hogy a Szövetség háromévente rendez valós végrehajtású, terepen levezetett

⁴ 31/2013. (V. 17.) HM utasítás a Magyar Honvédség Gyakorlatok és Kiképzési Rendezvények Programjának kiadásával kapcsolatos feladatokról. 2013. 05. 17. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A13U0031.HM&targetdate=&printTitle=31/2013.+%28V.+17.%29+HM+utas%C3%AD%C3%A1s&getdoc=1344/2020> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

⁵ Jay Paxton: Trident Juncture and the information environment. NATO Review, 16. 11. 2018. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/11/16/trident-juncture-and-the-information-environment/index.html> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

(LIVEX⁶) gyakorlatokat, és évente számítógéppel és szimulációval támogatott, törzsvezetési gyakorlatokat (CAX/CPX⁷). A legújabb NATO-koncepció „Az elretentés és az euroatlanti térségvédelem – Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area” nevet viseli. Ennek célja a terrorizmus és az orosz fenyegetés ellenében bizonyítani, hogy a NATO kész és képes tagországait körkörösén (360 fokban) megvédeni.⁸

A NATO e koncepció alapján háromévente több tízezer fős robusztus, komoly stratégiai üzenettel bíró kiképzési eseményt tud felmutatni, míg a nemzeteknek nem kell hosszú és bürokratikus tervezési folyamatokat egyenként lefolytatniuk, díjmentesen hozzáférést kapnak a NATO által fejlesztett és üzemeltetett kiképzést támogató és infrastrukturális rendszerekhez. Ráadásul a részt vevő nemzetek ezeken a kollektív kiképzési eseményeken egymással együttműködési pontokat alakíthatnak ki; a Szövetség többek között ezért szorgalmazza, hogy a nemzetek a saját gyakorlataikat kapcsolják a NATO-gyakorlatokhoz.

A fentiekben leírt NATO-gyakorlat évek óta a *Trident/Steadfast* fedőnév alatt fut, és elsődleges célja a NATO Reagáló Erő készenlétbe helyezését megelőző minősítés lefolytatása.⁹ A *Steadfast* gyakorlatsorozat az NKE HHK számára is képes képzési potenciállal szolgálni, mivel a NATO-szervezetek kapacitáshiánya miatt jelentős gyakorló/aláajászó egyéni beosztást nem képesek önállóan feltölteni, ezért ezeket a beosztásokat úgynevezett törzsmegerősítő (*augmentee*) beosztások formájában kijánlják, vagyis a NATO-tagországok, így az NKE HHK részéről is szabadon betölthetők. Jól példázza ezt, hogy ennek szellemében logisztikai hallgatókat vontak be a 2017-ben levezetett NRF minősítő gyakorlat CAX/CPX-szakaszába a norvégiai NATO Joint Warfare Centre-ben.

Az NKE HHK NATO-gyakorlatokon – törzsmegerősítő beosztásokban – történő részvétele nem kizárólag a hallgatói állomány részéről indokolt, de az oktatók számára is olyan egyedülálló lehetőséget kínál, amellyel hatékonyan élve képesek frissíteni szakmai kompetenciájukat, funkcionális területspecifikus kapcsolatokat építhetnek ki, és mindezt angol szakmai nyelvi környezetben tehetik.

A *Steadfast* gyakorlatsorozaton kívül számos egyéb, a NATO által koordinált olyan nemzetközi gyakorlaton van még lehetőség részt venni, melyeket az évenként megrendezett NATO Kiképzési és Gyakorlat Konferencia (Training and Exercise Conference) keretében a NATO-szervezetek és -tagországok kijánlanak. Ezeken a gyakorlatokon az NKE HHK számára is lehetőség van a részvételre. Annak érdekében, hogy a gyakorlatokra történő jelentkezés, illetve a járulékos koordinációs feladatok olajozottan működjenek, a NATO egy a nyílt internetről is elérhető információs portált (electronic Military Training and Exercise Programme, eMTEP¹⁰) működtet, ahol öt évre előre az összes NATO- és kijánlott nemzeti gyakorlat leírása és a részvétel tervezése szempontjából fontos információk érhetők el.

⁶ Live Field Exercise.

⁷ Computer-Assisted Exercise/Command Post Exercise.

⁸ Deterrence and defence. NATO E-library, 10. 11. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

⁹ Maria Elena Argano: Trident Juncture 18 ”From the largest ship to the smallest drone”: the implications of the largest NATO exercise. EU-Logos Athena, 05. 12. 2018. <https://www.eu-logos.org/2018/12/05/trident-juncture-18-from-the-largest-ship-to-the-smallest-drone-the-implications-of-the-largest-nato-exercise/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

¹⁰ NATO’s Training & Exercises – NATO’s Electronic Military Training and Exercise Programme Tool. 4C Strategies, 2018, 2. <https://www.4cstrategies.com/content/uploads/2018/03/programming-natos-training-and-exercises.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

A hallgatói állomány NATO-gyakorlaton történő részvételre való kiválasztása kapcsán két jelentős objektív akadály merülhet fel: egyrészt a szükséges „NATO TITKOS – NATO SECRET” biztonsági bevizsgálás, másrészt az alkalmazható angolnyelv-tudás hiánya.

USEUCOM/USAREUR-GYAKORLATOKBA TÖRTÉNŐ INTEGRÁCIÓS LEHETŐSÉGEK

A NATO-gyakorlatokon kívül a U.S. European Command és azon belül is a U.S. Army Europe (USAREUR) játszik még kiemelt szerepet az európai kontinensen megrendezendő nemzetközi kiképzési események biztosítása és levezetése terén. Az USAREUR alárendeltségébe tartozik a 7th Army Training Command, amely Németországban két kiképzési központot – Joint Multinational Readiness Center (JMRC, Hohenfelsben), Joint Multinational Simulation Center (JMSC, Grafenwoehrben) – működtet. A JMRC elsődlegesen a gyakorlótéren (LIVEX), míg a JMSC döntően a számítógéppel támogatott szimulációs térben végrehajtandó gyakorlatok (CAX) biztosításában kiemelkedő. Az itt levezetett összes gyakorlatba (*Allied Spirit*, *Combined Resolve*, *Saber Junction*) van kapcsolódási lehetőségük a partnerországoknak, így ez a lehetőség az NKE HHK számára is biztosított.¹¹

Az USAREUR által felügyelt legtöbb gyakorlatba, számítógéppel támogatott szimulációba integrált módon, adott esetben kizárólag törzselemmel is csatlakozni lehet (ilyen például virtuális zászlóalj- vagy dandárszintű alegységvezetési elem), így nem szükséges teljes alegységeket mozgatni, elégséges csak a parancsnoki és a törzsállomány gyakorlatba történő bevonása. Ilyen formában történő részvétel – előljárói szándék esetén – az NKE HHK-nak a kollektív képzés irányába történő előrelépését segítheti.

Az USAREUR minden páratlan évben tervez, illetve vezet le hadászati-hadműveleti szintű gyakorlatot a NATO déli határa (Románia, Bulgária) irányába, melynek során a hadműveleti felvonulás érinti Magyarország területét. Az MH így – a nemzeti kiképzési célok maximális figyelembevételével – időben és térben szinkronizálja a nemzeti gyakorlatokat a szövetséges tagállam tevékenységével. Az USAREUR-nak ezek a gyakorlatai egy szcenárióra (általában *Occassus North*) és egy műveleti terv fázisaira, alfázisaira épülnek. A műveleti fázisok tevékenységeit gyakorlat keretében hajtják végre. Így például a hadműveleti felvonulás időszakát az *Immediate Response*, míg a stratégiaileg fontos terepszakaszok elfoglalását, birtokbavételét (*Joint Force Entry* műveletek – légideszant-műveletek) a Swift Response gyakorlatok fedik le. A kezdeményezés megragadását célozza a halogató harc, a mozgó védelem, az ellenség megállítása, majd az ellenlökés feltételeinek megteremtésével a *Saber Guardian* gyakorlat, ezt követően pedig az ellenlökés végrehajtását gyakorolják szimulációval CAX/CPX-gyakorlat keretén belül.

Az USAREUR gyakorlatai általában dandárszintig biztosítanak csatlakozási lehetőséget a nemzeteknek, ennek köszönhetően az MH 5. Bocskai István Lövészdandár és az amerikai 2. páncélosfelderítő-ezred (2. Cavalry Regiment) között alakult ki hatékony együttműködés.

ÖSSZEGZÉS

Az NKE HHK a sajátos képzési profiljából következően a kollektív műveleti képesség kialakítására épülő gyakorlatok, gyakorlások hatékony tervezését és levezetését önállóan csak korlátozott módon tudja végrehajtani. Ennek legfőbb oka, hogy a képzés elsődlegesen

¹¹ 7th Army Training Command – Exercises. <https://www.7atc.army.mil/Exercises/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.)

a homogén, alacsony képzési szintet célzó ismeretátadásra irányul. Ezt a képzési szintet csak abban az esetben indokolt emelni, ha a beiskolázott hallgatói állomány a képzési időszakban az elérendő kollektív műveleti képesség összes funkcionális területére egyéni felkészítésben részesül, ami egy törzsgyakorlat keretében minden S/G/J funkcionális területre történő felkészítést von maga után. Mivel az NKE HHK képzési rendszere az alaprendeltetéséből következően nem a kollektív műveleti képességek kialakítását célozza, ezért a gyakorlatoknak az NKE HHK képzési rendszerébe történő beemelése alternatív kiképzési eseményeken történő részvétellel, elsődlegesen a hazai és a külföldi rendezésű gyakorlatokba történő integráció útján valósulhat meg.

A jövőben is célszerű támogatni a hallgatói állomány bevonását a nemzetközi, illetve a hazai gyakorlatokba, mivel az NKE HHK-n nem alakítható ki olyan végrehajtási környezet, illetve feltételrendszer a gyakorlatok levezetésére, amely a felkészült szakállománnyal előkészített, hosszú tervezési periódust igénylő nemzetközi vagy hazai gyakorlatok esetén adott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 31/2013. (V. 17.) HM utasítás a Magyar Honvédség Gyakorlatok és Kiképzési Rendezvények Programjának kiadásával kapcsolatos feladatokról. 2013. 05. 17. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A13U0031.HM&targetdate=&printTitle=31/2013.+%28V.+17.%29+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&getdoc=1344/2020>
- 7th Army Training Command – Exercises. <https://www.7atc.army.mil/Exercises/>
- Ált/24. Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína. MH DOFT kód: KIKD (7), Magyar Honvédség kiadványa, 2013.
- Ált-224/197. A Magyar Honvédség gyakorlattervezési kézikönyve. A Magyar Honvédség Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság kiadványa, 2017.
- Argano, Maria Elena: *Trident Juncture 18 "From the largest ship to the smallest drone": the implications of the largest NATO exercise*. EU-Logos Athena, 05. 12. 2018. <https://www.eu-logos.org/2018/12/05/trident-juncture-18-from-the-largest-ship-to-the-smallest-drone-the-implications-of-the-largest-nato-exercise/>
- Bi-SC 075-003, Collective Training and Exercise Directive (CT&ED). North Atlantic Treaty Organisation, 02. 10. 2013. https://www.coemed.org/files/Branches/DH/Files_01/bi-sc-75-3_final.pdf
- Deterrence and defence. NATO E-library, 10. 11. 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm
- NATO's Training & Exercises – NATO's Electronic Military Training and Exercise Programme Tool. 4C Strategies, 2018. <https://www.4cstrategies.com/content/uploads/2018/03/programming-natos-training-and-exercises.pdf>
- Paxton, Jay: *Trident Juncture and the information environment*. NATO Review, 16. 11. 2018. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/11/16/trident-juncture-and-the-information-environment/index.html>

Héregi Erika alezredes – Dudás Éva százados:

A HARCIS STRESSZ KEZELÉSE KOGNITÍV VISELKEDÉSTERÁPIÁVAL A NEMZETKÖZI ÉS A HAZAI TAPASZTALATOK ALAPJÁN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány két régi, a hadviseléssel hagyományosan együtt járó jelenséget, a harci stresszt, illetve a poszttraumás stressz szindrómát vizsgálja, kiemeltebb figyelmet fordítva ez utóbbira. Leírja a posztmodern háborúban is gyakran tapasztalható jelenségek általános jellemzőit, közös vonásait, illetve a különbségeket. Napjaink kihívásait figyelembe véve körképet ad a vezető hadseregekben alkalmazott terápiás módszerekről, a szakemberek attitűdjéről. Megvizsgálja, milyen eszközökkel járnak el a szakemberek segítő munkájukban, illetve, hogy az érintettek milyen segítséget kaphatnak. A tanulmány nem orvosi, pszichológiai szempontból, hanem katonai szemszögből közelíti meg a jelenlegi, a múlthoz képest alapvetően megváltozott nézőpontokat, illetve az azokból következő újfajta kezelési módszereket. A kezelés hatékonyságát növelő változásokat a kitétségi kör bővülése eredményezte, valamint annak felismerése, hogy a gyógyulás ezen a területen alapvetően a szakemberek és az érintettek interakciójának eredménye. A kutatási beszámolóknak korlátokat szabott a rendelkezésre álló terjedelem szűkössége, illetve az a tény, hogy a Magyar Honvédség katonái feladataikból adódóan kismértékben vesznek részt közvetlen harci tevékenységben.

KULCSSZAVAK: harci stressz, poszttraumás stressz szindróma, kitétség, kezelés, terápia, kognitív viselkedésterápia

Nagy utat járt be a katonai pszichológia és pszichiátria a 19. századtól napjainkig. A 19. században a traumát – a freudi pszichoanalízis kivételével – csak fizikai sérülésként értelmezték, és figyelmen kívül hagyták a pszichológiai konnotációkat.¹ Annak a gondolatnak, miszerint az előzőleg még ép elmével rendelkező katona a harcban érzelmileg annyira sérülhet, hogy nem tud az elvárásoknak megfelelni, a 20. század hatvanas-hetvenes éveiben bekövetkezett háborúig senki nem adott helyt. A mai pszichológiai és pszichiátriai szakemberek viszont meg akarják érteni, miért szenvednek nagy fokú mentális sérülést, illetve miért omlanak össze a katonák.

A harci stressz tipikus velejárója a harmezőn végzett tevékenységeknek, illetve a katonai feladatoknak. A harci stressz tünetei csökkenthetők, ha a katonák pszichológiai felkészítése megfelelő. Ez a felkészítés történhet preventív jelleggel, a békeidőszaki feladatok ellátásával párhuzamosan, illetve a hadszíntéren, ahol az ott szerzett stressz tüneteinek azonnali kezelése történik, javítva ezzel a kezelés hatékonyságát.

¹ Terry Copp – Mark Osborne Humphries: *Combat Stress in the 20th Century*. Canadian Defence Academy Press, 2010, 408.

Ha a traumatikus eseményekre adott stresszválasz jóval a traumatikus esemény után jelentkezik, akkor már poszttraumás zavarról beszélünk. A poszttraumás stressz szindróma (Posttraumatic Stress Disorder – PTSD) egy olyan, a stressz által kiváltott zavar, ami a traumatikus élmény után, annak hatására alakul ki. A tünetek az érzelmi, fizikai és viselkedésbeli szimptómák kombinációiként léphetnek fel, melyek a traumatikus esemény átélésének következményeként jelentkeznek, és nagyban érintik a traumatizálódott személyek mindennapi életét, társas kapcsolatait, illetve gyengítik az integrálódás esélyeit.

A zavar kezelése hosszú távú folyamat lehet, és sok szereplő érdekelt a kezelés kimene- telében, hiszen a végcél az ismételt bevethetőség. A jelenség természetének, illetve a zavar szimptómáinak tudományos megismerése, a terápiás lehetőségek felkutatása, a tapasztalatok feldolgozása és hasznosítása fontos mind a prevenció, mind az érintett személyek helyzetének stabilizálása szempontjából. A terápiás lehetőségek köre jelentősen kibővült a fenomenológiai, azon belül a humanisztikus pszichológiai megközelítésnek köszönhetően.²

A jelen tanulmány keretében elsősorban a poszttraumás stressz szindróma (a további- akban: PTSD) mibenlétét, kezelhetőségének ismert módjait tekintjük át.

A HARC STRESSZ ÉS A PTSD

A harci stressz

A harci stresszt belső és külső tényezők okozzák. Az elsődleges harci stresszt okozó ténye- ző a haláltól való félelem. Ez preventív felkészítéssel, jó közösségi morál kialakításával, hiteles és kompetens vezetéssel, valamint a hadsereg megfelelő felszereltségével csökkent- hető. Ha ezekből a tényezőkből egyik is hiányzik, az a harctéren folyamatos feszültséget és frusztrációt generál. Ilyenkor a katonák tehetetlenségérzése és dühe is megnő.

A harci stressznek és a poszttraumás stressz szindrómának vannak bizonyos közös szimptómái, ezért nem könnyű megérteni, felismerni a különbségeket vagy szétválasztani őket. Definícióját tekintve a harci stressz „...egy, a harci tapasztalatokra adott várható és kiszámítható reakció”.³ Ezek negatív jelenségeknek tűnnek, de van olyan harci reakció, ami adaptív és segíti az új környezethez és a szokatlan kihívásokhoz való alkalmazkodást. Így tehát a harci stressz nem orvosi probléma és nem igényel kezelést. Idővel elhalványodik, míg a PTSD-nél ezek a szimptómák felerősödnek, időben elhúzódóak.

A katonák sokszor proaktív módon fordulnak szakemberekhez, mert tisztában akarnak lenni azzal, hogy a harci-stressz reakcióik milyen mértékűek, mennyire súlyosak. A proak- tív harcistressz-kezeléshez tartozik például a kapcsolattartás a többi veteránnal, a barátok halálának évfordulójáról történő megemlékezés. Mindez lehetővé teszi a zökkenőmentes átmenetet a harci zónából a békeműveletekhez.

A találkozás a bajtársakkal azért fontos, mert meg tudják beszélni a tapasztalatokat, és ez segítségükre lehet a feldolgozási folyamatban.

² A terápia során a szakember az élményeket átélő személyre fókuszál. Saját szubjektív világlátása, önreflexiója és önértékelése alapján próbálja leírni és megérteni őket.

³ Timpearce: Combat stress vs. PTSD: How to tell the difference. Warriorcare, 18. 02. 2015. <https://warriorcare.dodlive.mil/2015/02/combat-stress-vs-ptsd-how-to-tell-the-difference/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 12.)

A PTSD

A PTSD – ellentétben a harci stresszel – egy olyan pszichológiai zavar, ami gyengíti, korlátozza, károsítja a személy viselkedését és életminőségét.⁴ Alapvető különbség, hogy amíg a harci stressz a traumatikus körülményekre adott normális reakció, addig a PTSD-diagnózis felállításakor olyan, a traumatikus eseményt követő speciális tüneteket találunk, mint a visszatérő rémálmok, egy adott élethelyzet által kiváltott, esetenként a valósággal keveredő emlékképek, alvászavarok, dühkitörések, ingerlékenység, koncentrációs zavarok és túlzott éberség. A kiváltó okok a harc folyamatában keletkeznek, viszont az azok által okozott tünetek általában a hazatérés után jelentkeznek. Hiába szűnnek meg tehát a stresszt kiváltó harctéri körülmények, a stresszorok megmaradnak.

A PTSD nem más, mint az érintett személy diszfunkcionális viselkedése, amely a hétköznapitól eltérő, különösen nagy megrázkódtatást okozó, traumatikus eseményre vagy helyzetre adott, késleltetett válaszreakciója.⁵ A személy közvetlenül megtapasztalója vagy szemtanúja volt a traumatikus eseménynek, majd ezután (ismétlődően) újraéli és/vagy tudatosan elkerüli az eseményhez társított stimulusokat. Ezek az újra átélt élmények szignifikáns zavart vagy károsodást okoznak, amelyek akadályozzák az érintett személyt a szociális interakcióiban, a munkavégzésében vagy egyéb más funkciók teljesítésében. Ennek sokszor közvetett vagy közvetlen következményei lehetnek (például öngyilkosság, másodlagos egészségügyi problémák, szerfüggőség, kommunikációs és interakciós zavarok, beszűkült életlehetőségek, csökkent munkaképesség, képtelenség a házasélethez).

A PTSD egy abnormális, az átlagosnál sokkal erőteljesebb válasz egy adott eseményre. Szakember segítsége nélkül nem könnyű megbirkózni a szimptomákkal.

A PTSD-s tünetekkel küzdő katona a harctéri VUCA-környezetből⁶ a bevetés után – bár már nincs kitéve a harctéren tapasztalt stresszoroknak – bekerül egy másik környezetbe, amiben a betegségéből adódóan ő maga generálja a bizonytalanságokkal teli stresszhelyzetet. Az a tény, hogy a PTSD-ben szenvedő hajlamos a harctéren kívüli stresszmentes környezetet traumatikus tulajdonságokkal felruházni, a hamis percepciójának a következménye.

Nem mindenki szenved PTSD-ben, aki traumatikus élményt él át. Felmérések szerint az Irakban és az Afganisztánban szolgáló katonák 12–17%-a van ennek a veszélynek kitéve.⁷

Nem feltétlenül csak a harcoló katonák szenvednek PTSD-ben. Az egészségügyi személyzet, a temetésekkel kapcsolatos teendőket végző emberek, és azok, akik összegyűjtik a holtak földi maradványait, valamint a harctámogatók, akik gyakran közvetlen ágyú-, illetve rakétatűznek vannak kitéve, szintén veszélyeztetve vannak. A PTSD kialakulásához vezető legfontosabb tényezők a traumának való kitettség⁸ gyakorisága, intenzitása és lefolyásának hosszúsága. A katonák nagy része akkor viseli jobban a többszörösen átélt traumákat, ha jól képzett és jól felkészült a bevetésre.

⁴ Michelle J. Bovin et al.: Posttraumatic stress disorder and quality of life: Extension of findings to veterans of the wars in Iraq and Afghanistan. *Clinical Psychology Review*, Vol. 29, 2009/8., 727.

⁵ ICD10 PTSD. <https://estss.org/learn-about-trauma/icd10/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 18.)

⁶ Leading in a VUCA World. <https://www.johnson.cornell.edu/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/Cornell-Executive-Education-VUCA-Leadership-February-2017.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 12.) A VUCA rövidítés a Volatile, Uncertain, Complex and Ambiguous (magyarul változékony, bizonytalan, összetett és ellentmondásos) angol szavak kezdőbetűiből tevődik össze.

⁷ Military posttraumatic stress disorder. http://www.abct.org/docs/factsheets/MILITARY_PTSD.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 10. 16.)

⁸ Kitettség: az az állapot vagy körülmény, amelyben az érintett védtelennel érzi magát, úgy érzi, hogy veszélyforrásnak van kitéve.

A PTSD-re jellemző tüneteknek négy típusát ismerjük.⁹ Ezek a következők:

1. A traumát kiváltó események újraélése.
2. Az elkerülés.
3. Az izgatottság.
4. A negatív gondolatok és büntudat.

Nem minden PTSD-s produkálja a tünetek mindegyikét.

A PTSD-ben szenvedő katonák és veteránok mindennapi életét, kapcsolatait a harctérről visszatérve új, diszfunkcionális attitűdök, illetve cselekvésminták nehezítik.¹⁰ Ilyenek:

– *Az alkohol és drogfogyasztás*

Sokan azt gondolják, hogy az alkohol- vagy drogfogyasztás segít nekik abban, hogy elterelje a figyelmüket és ne gondoljanak arra, ami velük történt. A drog- és alkoholfogyasztás rövid távon látszólag megoldja a helyzetet, de hosszú távon még több problémát okoz.

– *A kapcsolati problémák*

Sok PTSD-s azt gondolja, hogy környezetük majd nem érti meg őket, családtagjaik és barátai nem fogják őket szeretni, ha megtudják, mit követtek el a harctéren vagy a bevetések során. Sokan attól is félnek, hogy partnerkapcsolatukban vagy házasságukban nem felelnek meg az elvárásoknak. Nem tudják már érzelmeiket úgy kimutatni mások felé, mint régen, a trauma előtt. Kommunikációjukra a bezárkózás, az elszigetelődés jellemző.

– *Az elkerülés*

A PTSD-nek egy olyan kísérőjelensége, ami megakadályozza, hogy személyek a trauma előtti életüket folytassák. Ha régebben volt olyan hobbijuk vagy szabadidős tevékenységük, amiben örömet lelték, feladják azt. Ez elszigetelődéshez vezethet, aminek következtében depresszió is kialakulhat.

– *A büntudat*

Sok PTSD-ben szenvedő büntudatot érez amiatt, amin keresztülment, vagy amit tett, vagy elmulasztott megtenni. A harctéri eseményeket átélő személy az esetek többségében nem képes összeegyeztetni tetteit a civil világ morális értékrendjével, ami hosszú távon jelentős belső feszültséget és önértékelési problémákat okoz.

– *Nehézségek a munkahelyen*

A PTSD szimptomáiban szenvedők munkahelyi teljesítménye csökkenhet. Például a rémálmok miatti kialvatlanság miatt csökkenhet a dolgozók energiaszintje. A munka során, a traumával kapcsolatos gondolatok zavarhatják a koncentrációt. Az érintettek kerülnek munkatársaikat, inkább félrevonulnak a munkaidőben.

– *A bizalom hiánya* (a vezetőkkel, illetve általában az emberekkel szemben)

Sok érintett személy úgy érzi, hogy a vezetőik magukra hagyják őket. Ez az érzés oda vezethet, hogy senkiben sem tudnak a kellő mértékben megbízni. Igaz, hogy ez a bizalmatlanság, illetve az emberek felé történő nyitás hiánya rövid távon egyfajta védelem érzetét adja számukra, viszont hosszú távon a kialakuló elszigeteltség (bezárkózás) a magány érzéséhez vezethet, ami aztán a tünetek további súlyosbodását okozhatja.

– *Bizonytalanság érzése*

A PTSD-sek féltelmesnek tartják, ha olyan helyzetbe vagy környezetbe kerülnek, amit nem tudnak kontrollálni. Az érintettek, éppen ezért, megpróbálnak mindent az ellenőrzésük alatt tartani, és ez komoly gondokat okozhat az otthoni környezetükben. Sokan

⁹ Military posttraumatic stress disorder, i. m.

¹⁰ Understanding PTSD and PTSD Treatment. https://www.ptsd.va.gov/publications/print/understandingptsd_booklet.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 10. 17.)

úgy kezelik a családtagjaikat, mintha ők is a hadseregben lennének. Úgy gondolják, ez a dolgok helyes menete, és megkövetelik, hogy a családtagok is ilyen normák szerint éljenek. Ez a túlzott mértékű szabályozottság a kapcsolataikban sok stresszhez vezethet.¹¹

A PTSD KEZELÉSE

A kognitív viselkedésterápia

A kognitív pszichológia a mentális betegségek okát az információfeldolgozás zavarában látja. Ez a működési zavar diszfunkcionális viselkedési mintákat eredményez. A traumatikus eseményeket átélt személyekben az őket érő erőteljes ingerek különböző érzelmi, viselkedésbeli, gondolati és testi érzéseket, valamint (késleltetett) válaszreakciókat váltanak ki.¹²

A terápia¹³

A 80-as évek közepén önálló pszichoterápiás rendszerré kifejlődött kognitív viselkedésterápia célorientált, problémafókuszú pszichoterápiás modell, amely ügyfélközpontú, hiszen mindig az adott betegség kognitív megfogalmazására és megértésére épül.

A terapeuta célja, hogy a beteggel közösen megváltoztassa annak hamis percepcióját, és ezáltal tartós érzelmi és magatartásbeli változást érjen el. A terápiás foglalkozásokat strukturált módon építi fel. Első lépésként, a beteggel folytatott beszélgetés során azonosítja a negatív gondolatokat. Ezt követően tudatosítja és megkérdőjelezi a hamis percepciókat, amely alapján a páciens felismeri a traumatikus események és a rájuk adott rossz válaszok közötti összefüggéseket. Harmadik lépésként megpróbálják megváltoztatni a diszfunkcionális attitűdöket. A közös feltáró munka célja, hogy a beteg a terapeuta segítségével felismerje és korrigálja gondolati torzításait.

A kognitív viselkedésterápia alapvetően beszélgetős terápia. 10-12 üléses kezeléssorozatból áll, mindegyik ülés 90 percig tart. Az ott tanult skillek segítségével a terápiás ülések között a páciens – mintegy „házi feladatként” – felkeresi azokat a helyeket, helyszíneket, amelyeket eddig tudatosan került. A terapeuta irányításával és vele interakcióban átbeszélik a traumatikus eseményeket, miközben felvételeket készítenek ezekről a beszélgetésekről. Ezzel azt szeretnék elérni, hogy a páciens megértse és elfogadja, hogy a trauma nem akkor és nem ott történik.

A terápia másik iránya azokra a gondolatokra fókuszál, amik nehezítik vagy ellehetetlenítik a PTSD gyógyítását. Ahogy haladnak előre a terápiával, úgy képesek finomítani a páciensek érzéseit, és ki tudják alakítani később az olyan fontos érzéseket, mint például a bizalom, az erő és a kontroll, a biztonság, az önbizalom.

¹¹ Military posttraumatic stress disorder, i. m.

¹² Sipos Kinga: Módszertani bemutató – a kognitív viselkedésterápia. 2018. 03. 30. <https://mindsetpszichologia.hu/2018/03/30/modszertani-bemutato-a-kognitiv-viselkedesterapia/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 21.)

¹³ Treatment for PTSD. <https://adaa.org/understanding-anxiety/posttraumatic-stress-disorder-ptsd/treatment> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 19.)

A terápiában részt vevő személyek megtanulják, hogy ne hárítsanak tovább; merjenek beszélni másokkal arról, hogy min mentek keresztül; folytassák azokat a tevékenységeket, amiket eddig kerültek (például a gépjárművezetés). Fokozatosan rávezetik őket arra, hogy megértsék, ezek a helyzetek nem olyan veszélyesek, mint amilyenek percepcionálják.¹⁴

A traumafókuszú kognitív viselkedésterápiás módszerek¹⁵ alkalmazásakor a kliens felidéli a traumát okozó eseményeket, és újból átéli azokat. Ez a feldolgozó terápia része. A páciens részletesen beszámol a traumatikus eseményekről, átélve az ahhoz kapcsolódó érzelmeket. Ezáltal meghatározzák a működésképtelen percepciókat, amelyek a kognitív újrastrukturálás központjába kerülnek. A terápia célja, hogy a páciens megtanuljon félelem nélkül reagálni a traumatikus élményekre emlékeztető eseményekre, illetve ne kerülje el azokat a helyszíneket, amiket az átélt negatív élményekkel összekapcsol.

A pszichodinamikus beavatkozások¹⁶ során nem szükségszerűen magára a traumára fókuszálnak, hanem a trauma nyomán kialakult helytelen adaptációs viselkedésre.

A támogató környezet bevonása a terápiás folyamatba¹⁷

A terápia hatékonyságát jelentős mértékben növelheti, ha a családtagok is részt vesznek abban. A terápia során ők is útmutatást kapnak arra vonatkozóan, hogy hogyan ne támogassák a kezelésben részt vevő hozzátartozójukat a hárításban; hogy biztosítsák támogatásukról a bajban lévő szerettüket. A hozzátartozók ilyen irányú támogatása hosszú távú terápiás célokat szolgál.

A gyógyszeres kezelés

Az Amerikai Pszichiátriai Társaság (APA) kiadott egy útmutatót az akut stressz-zavarban és a PTSD-ben szenvedők részére.¹⁸ A gyógyszerek bevonása a gyógyításba abban az esetben indokolt, ha a szimptomák súlyosbodnak vagy komolyabb pszichiátriai zavarok (depresszió, pánikrohamok, szociális fóbia vagy kényszeres viselkedésminták) jelentkeznek. A gyógyszerek a klinikai szimptomákat is csökkenthetik (szuicid hajlam, agresszív viselkedés), ezek antidepresszánsok (például Zoloft, Paxil stb.), és nincsenek komolyabb mellékhatásaik.

NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK

Mivel NATO-szövetségeseink régóta nagy létszámmal vesznek részt missziós bevetéseken, így szakembereik rendszeresen találkoznak a katonákat és a személyzetet érintő problémákkal, betegségekkel. A 2000-es évektől különösen megnőtt az igény a PTSD-s problémák tudományos kutatására, a tapasztalatok feldolgozására. A következőkben nagy vonalakban ismertetjük az USA, az Egyesült Királyság, Németország és Oroszország hadseregeinek

¹⁴ Judith S. Beck: Kognitív terápia. Magyar Viselkedéstudományi és Kognitív Egyesület, 2002.

¹⁵ Emma Paintain – Simmon Cassidy: First line therapy for post traumatic stress disorder: A systematic review of cognitive behavioural therapy and psychodynamic approaches. *Counselling & Psychotherapy Research*, Vol. 18, 2018/3., 327–250.

¹⁶ Személyközpontú terápia, fóbiák, szorongásos zavarok, depresszió stb. kezelésére alkalmazzák.

¹⁷ Understanding PTSD and PTSD Treatment, i. m.

¹⁸ Practice Guideline For The Treatment of Patients With Acute Stress Disorder and Posttraumatic Stress Disorder. https://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/acutestressdisorderptsd.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 10. 16.)

intézményesített terápiás módszereit és tapasztalatait, majd ezeket összevetjük a jelenség magyarországi kezelésével.

USA

Az Amerikai Stressz Intézet (The American Institute of Stress) nagy figyelmet fordít a stressz általunk vizsgált két formájára: a harctéri stresszre, illetve a PTSD-re. Sokoldalúan és széleskörűen oktatja az egészségügyi szakembereket és a tudósokat, kutatásokat folytat, képzéseket szervez, speciális online folyóiratot ad ki *Combat Stress* néven. Tanácskozó testületükben klinikai pszichológusok, orvosok, egészségügyi szakemberek, szociális munkások is képviseltetik magukat. A testület feladata, hogy kezdeményezéseket és kommunikációs fórumokat alakítson ki a katonák és a veteránok stresszkezelésére. Az intézet felhasználja az internet adta lehetőségeket, honlapján célzottan a családtagok és szakemberek számára helyeznek el a harctéri stresszre és a PTSD-re vonatkozó tájékoztató jellegű és szakmai anyagokat.¹⁹

A Veteránügyi Minisztérium (U.S. Department of Veteran Affairs) PTSD-ért felelős Országos Központja (National Center for PTSD)²⁰ szintén széles körű segítséget nyújt a szakembereknek, az érintetteknek és azok családtagjainak egyaránt.

Az amerikai PTSD-felfogás igen komplex, hosszú időtartamban gondolkodik, a folyamat kontinuitását hangsúlyozza. A kezelési lehetőségek megadása során traumafókuszú pszichoterápiákat ajánl: elnyújtott kitettséget, a kognitív feldolgozó terápiát. Továbbá az új megküzdési képességeket tanító és használó, a szemmozgásokkal történő deszenzitizálás és újrafeldolgozás (Eye Movement Desensitization and Reprocessing – EMDR) módszerét, amelynek során az érzékszerveket is bevonják a terápiába. Ez utóbbi még kevésbé elterjedt.

A központ által kínált programban az érintettek és családtagjaik hozzájuthatnak internetes információs forrásokhoz, valamint megismerhetik és kiválaszthatják a számukra megfelelő terápiát vagy terapeutát, illetve önségítő stratégiákat alakíthatnak ki. Ehhez mobil applikációk, online segítőik állnak az érintettek rendelkezésére.

Egyesült Királyság

A Harci Stressz (Combat Stress) az Egyesült Királyság önségélyező szervezete, amely a veteránok mentális egészségét kívánja támogatni. A szervezet már 100 éve működik, és a félelemmel, depresszióval és PTSD-vel küzdő volt katonákat segíti. Vannak központjaik, de telefonon és online is kínálják a szolgáltatásaik széles skáláját. Személyre szabott programokat dolgoznak ki a traumát átélt veteránok egészségügyi problémáinak kezelésére. A foglalkozásterápia alkalmazásával egyedülálló módon egyesítik a pszichológiai és a pszichiátriai módszereket és eljárásokat. Kutatómunkájuk során együttműködnek a Királyi Katonai Egészségkutató Központtal és egyéb támogató szolgálatokkal is.

A 24 órás segélyvonalon keresztül a kliensek bármikor igénybe vehetik a szakemberek segítségét.²¹ Klinikai szakembergárdájuk egy hathetes, bentlakásos, intenzív program keretein

¹⁹ Signs and Symptoms of COSR. <http://www.stress.org/combat-stress-signs-symptom> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 19.)

²⁰ PTSD: National Center for PTSD. <https://www.ptsd.va.gov/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

²¹ Combat Stress for veterans' mental health – About us. <https://www.combatstress.org.uk/about-us> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

belül a traumafókuszú, kognitív viselkedésterápiát²² alkalmazza. Munkájuk összhangban van az Országos Egészségügyi és Klinikai Kiválósági Intézet (National Institute for Health and Care Excellence), valamint a Traumás Stressz Nemzetközi Társasága (International Society for Traumatic Stress)²³ által kiadott útmutatásokkal.

Kezelőközpontjaikban stabilizációs programokat is kínálnak, amelyek során megtanítják az érintetteknek, hogy hogyan birkózzanak meg mindennapi életük feladataival. Egyénre szabottan foglalkoznak a páciensek szimptomáival, a gyógyszeres kezelésükkel, és megpróbálják megtalálni a viselkedésük megváltoztatására irányuló adekvát módszereket.

NÉMETORSZÁG

Németországban a Bundeswehr berlini kórházában működő Pszichiátriai és Pszichotraumatológiai Központban (Zentrum für Psychiatrie und Psychotraumatologie) 2010 óta kiemelt feladatként kezelik a bevetések következményeként kialakuló pszichés zavarok megelőzését, kezelését és a pszichotraumatológiai tudományos kutatásokat.

A Német Hadsereg Egészségügyi Szolgálatának (Bundeswehr Sanitätsdienst) honlapján a késleltetett reakciót emelik ki, ami aztán különböző szimptomákban jelentkezik. A szolgálat alternatív terápiás lehetőségeket kínál, ezek egyike az állatterápia (lovak és kutyák). A terápiák hatékonyságát kontrollesoporttal ellenőrzik.²⁴

A Bundeswehr müncheni egyetemének informatikai munkacsoportja, valamint a drezdai Műszaki Egyetem is bekapcsolódott egy PTSD–Coach-applikáció kifejlesztésébe.

A Max Planck Pszichiátriai Intézet Traumaambulanciájának (Die Trauma-Ambulanz des Max-Planck-Instituts für Psychiatrie)²⁵ szakemberei évente átlagosan 80 pácienszt kezelnek, akik kombináltan pszichoterápiás és pszichofarmakológiai kezelést kapnak. Egy átlagos kezelés 50 önálló terápiás órát foglal magában. Rendszeresen végeznek utólagos kontrollvizsgálatokat is, de azt tanácsolják a pácienseknek, hogy visszaesés esetén azonnal jelentkezzenek. Kognitív viselkedésterápiát alkalmaznak az egyéni igényekhez igazított pszichofarmako-terápiával kombinálva.

A Bundeswehr marburgi orvosi központjának pszichoszomatikai osztályán kidolgoztak egy kérdőívet, amely méri a misszióból hazatért állomány közérzetét és a terhelésekre adott reakciókat. A Poszttraumatikus Szindróma Skála²⁶ a következőképpen néz ki:

²² Combat Stress for veterans' mental health – Our treatment programs. <https://www.combatstress.org.uk/get-help/how-we-help/treatment-programmes> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

²³ Bringing together clinicians and researchers from around the world to advocate for the field of traumatic stress. <https://ists.org/home> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

²⁴ Wie die Bundeswehr bei PTBS hilft. <https://www.bundeswehr.de/de/betreuung-fuersorge/ptbs-hilfe> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 15.)

²⁵ Ulrike Schmidt – Dominique Gall-Kleebach: Besonderheiten der Traumapsychotherapie von Soldaten und Kriegsveteranen Ein Erfahrungsbericht. Psychotherapie, Bd. 15, 2010/2., 317.

²⁶ Klaus J. Puzicha et al.: Psychologie für Einsatz und Notfall. Bernard & Graefe Verlag, Bonn, 2001, 363.

Az utóbbi napokban az alábbiakkal küzdök:**1. Alvásproblémák**

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

2. A szolgálattal vagy egyéb feladatokkal kapcsolatos rémálmodok

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

3. Depresszió, levertségérzet

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

4. Ijedség, azaz könnyen megijedek, ha hirtelen zajokat hallok, vagy hirtelen mozgást észlelek

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

5. Az az érzésem, hogy vissza kell húzódnom a többiektől

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

6. Ingerlékenység, könnyen bedühödök

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

7. Gyakori hangulatváltozások

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

8. Rossz lelkiismeret, gyakran teszek magamnak szemrehányást, büntudatom van

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

9. Az olyan helyzetektől való félelem, amelyek az engem nyomasztó eseményekre emlékeztethetnek

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

10. Izomgörcsök

<i>Soha</i>						<i>Mindig</i>
1	2	3	4	5	6	7

A kérdőív kitöltése jelentős mértékben segíti a szakembereket a kezeléshez szükséges diagnosztizálásban. Jól kiegészíti a beszélgetős terápián nyert tapasztalatokat és információkat.

Oroszország

A Szovjetunióban a 80-as évekig nem fordítottak figyelmet a harci stressz következményeire. A pszichiátriai és pszichológiai gondoskodás és rehabilitáció az élőerő hadrafoghatóságának megtartására és növelésére korlátozódott.²⁷

A paradigmaváltást az Afganisztánban és Csecsenföldön szerzett keserű tapasztalataik is motiválják.²⁸ Ezek nyomán V. S. Novikov vezérőrnagy 1312 katonát vizsgált egy felmérés során, melynek során felmérte harci képességeiket. Kiderült, hogy mindössze 28% volt egészséges, 72% valamilyen pszichológiai rendellenességet mutatott (alvászavarok, a motiváció hiánya, idegi-érzelmi stressz, túlzott aggodás és az általában légzésvajav vagy pánikroham formájában jelentkező hypochondriális fixáció).

A csecsen háború befejezése után becslések szerint 10 000 orosz katonának volt szüksége pszichológiai segítségre.²⁹

Alexander Kucher³⁰ katonapszichológus azt vizsgálta, hogy a harcteret megjárt katonák hogyan tudnak pszichológiailag alkalmazkodni az új életkörülményeikhez. Megemlíti, hogy 1996 óta 35 000 katona és azok családja vette igénybe a pszichológiai tanácsadó szolgálatok által nyújtott segítséget.

Az orosz szakemberek pszichológiai elsősegélynyújtásként úgynevezett „klubokat” alakítottak ki, ahol komolyzene-hallgatással gyógyítják a katonák pszichéjét. Ezenfelül még további más kezdeményezésekkel is találkozhatunk: a Belügyminisztérium szakemberei pszichológusokból, pszichiáterekből, pszichofarmakológusokból álló mozgó csoport felállítását javasolták, mert felismerték, hogy ha a traumát átélt személlyel 1-2 órával, de nem később, mint 2-3 nappal az inkriminált esemény után foglalkoznak, akkor vagy megelőzhetik a PTSD kialakulását, vagy csökkenthetik annak lehetőségét. Egy másik figyelemre méltó felismerés, hogy békeidőben, a bevetés előtti felkészítés időszakában is érdemes pszichológiai segítséget nyújtani (gyakorlat, kondicionálás stb.).

Magyarország

A magyar katonák országon belüli szolgálatteljesítésük során csapatpszichológushoz fordulhatnak problémáikkal. A külföldi katonai szolgálatra tervezett állomány a szolgálatra történő egészségügyi szűrést követően a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ által végrehajtott célirányos pszichológiai felkészítésben részesül.³¹ A helyőrségekben a külföldi missziókban szolgálatot teljesítő katonák családtagjai, amennyiben arra igényük van, pszichológiai segítségben is részesülhetnek.³²

²⁷ Elisabeth Sieca-Kozłowski: The Post-Soviet Russian State facing War Veterans' Psychological Suffering. The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies. Issue 14/15, 2013. <https://journals.openedition.org/pipss/3995> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 24.)

²⁸ Sergey Sukhankin: Military Psychology – New Pivot of Russian Military Strategy. Eurasia Daily Monitor, Vol. 15, Issue 39, 14. 03. 2018. <https://jamestown.org/program/military-psychology-new-pivot-russian-military-strategy/> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 22.)

²⁹ Uo.

³⁰ Sieca-Kozłowski: i. m.

³¹ „Valahol minden ember pszichológus”. <https://honvedelem.hu/hirek/valahol-minden-ember-pszichologus.html> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 24.)

³² Pszichológiai osztály, 2012. 11. 28. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/341> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 24.)

A külföldi szolgálatteljesítés során a külszolgálatot teljesítő állományból olyan személyeket választanak ki és képeznek fel, akik kiterjedt informális kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, élvezik társaik bizalmát, és képesek felismerni azokat a helyzeteket, amikor egy adott személyt vagy személyeket egy trauma kibillenti a lelki egyensúlyukból. A kiválasztott személyek a felismerést követően azonnal foglalkozni tudnak az érintett személlyel, így alapszinten elkezdik „kezelni”, illetve pszichológushoz irányítani őket.

A külszolgálatot követően a katonák egy „visszaszűrésen” vesznek részt, amely a szolgálat pszichikai és mentálhigiénés hatásainak vizsgálatával nagyban segíti a visszaérkezés utáni reintegrációjukat. A visszaszűrését követően, annak eredményei alapján a katonák egy reintegrációs tréningen vesznek részt, majd egy több hónapos utánkövetség következik. Ennek során azt vizsgálják, hogy megjelennek-e utólagosan a PTSD tünetei, valamint, hogy mennyire volt sikeres a visszailleszkedés a magánéletben, illetve a szolgálatteljesítés során.

PTSD gyanúja esetén a folyamat bármely pontján hazánkban is személyre szabott programok keretében végzik a traumát szenvedett katonák egészségügyi kezelését.³³

* * *

A harctéri stressz, valamint a PTSD jelensége mindig létezett a háborúk során, de elnevezése, megítélése és kezelése igen sokat változott az utóbbi időkben. A jelenségekről eltűnt a stigmatizáció, átrendeződtek az ok-okozati viszonyok, ami nagyban javította a kezelések hatékonyságát.

A kezelésekre új terápiás módszereket vontak be a szakemberek. Az interdiszciplináris megközelítés (pszichológia, pszichiátria, farmakológia stb.) is hatékonyságnövelőnek bizonyult, az érintettek folyamatos szaksegítséghez fordulhatnak. A terápiák során az érintettek nem passzív résztvevői a gyógyulási folyamatnak, hanem interaktív módon bekapcsolódnak a terápiás kezelésbe. A szakemberek a PTSD-vel kapcsolatos tapasztalatokat a felkészítés során is alkalmazzák.

A különböző országok hadseregeiben alkalmazott módszerek, illetve a segítségnyújtás és a támogatás spektruma nem térnek el jelentősen egymástól. Ez érthető, hiszen egyrészt a jelenség, amit vizsgálunk, nem nemzetspecifikus, másrészt minden, harci tevékenységben részt vevő országot egyaránt érint. Fejlett technológiákkal vezérelt, transzparens világunkban könnyebb egységesíteni a nézőpontokat, illetve nemzetközi szinten kicserélni a tapasztalatokat, módosítani és/vagy kiegészíteni a tudományos eredményeket.

A gyógyulás nemcsak egyéni, hanem társadalmi érdek is, a családok, a barátok, a harcostársak is érintve vannak, továbbá a katonai alakulatok eredményessége is jelentősen függ tőle. A proaktív hozzáállás, illetve a gyógyulásban szakmai segítséget nyújtó támogatás komolyan növelheti a katonák újrabevethetőségének esélyét, illetve a hadsereg hozzájárulhat a társadalom rezilienciájának növeléséhez.

³³ Tarnóczi Richárd: A MH pszichológiai biztosításának rendszere a missziókban és hazai körülmények között. <http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/bttaekkonf2011/TarnocziRichard.ppt> (Letöltés időpontja: 2019. 10. 24.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Beck, Judith S.: *Kognitív terápia*. Magyar Viselkedéstudományi és Kognitív Egyesület, 2002.
- Bovin, Michelle J. – Schnurr, Paula P. – Lunney, Carole A. – Marx, Brian P.: *Posttraumatic stress disorder and quality of life: Extension of findings to veterans of the wars in Iraq and Afghanistan*. *Clinical Psychology Review*, Vol. 29, 2009/8. DOI: 10.1016/j.cpr.2009.08.006
- Bringing together clinicians and researchers from around the world to advocate for the field of traumatic stress. <https://istss.org/home>
- Combat Stress for veterans' mental health – About us. <https://www.combatstress.org.uk/about-us>
- Combat Stress for veterans' mental health – Our treatment programs. <https://www.combatstress.org.uk/get-help/how-we-help/treatment-programmes>
- Copp, Terry – Humphries, Mark Osborne: *Combat Stress in the 20th Century*. Canadian Defence Academy Press, 2010.
- ICD10 PTSD. <https://estss.org/learn-about-trauma/icd10/>
- Leading in a VUCA World. <https://www.johnson.cornell.edu/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/Cornell-Executive-Education-VUCA-Leadership-February-2017.pdf>
- Military posttraumatic stress disorder. http://www.abct.org/docs/factsheets/MILITARY_PTSD.pdf
- Paintain, Emma – Cassidy, Simmon: *First line therapy for post traumatic stress disorder: A systematic review of cognitive behavioural therapy and psychodynamic approaches*. *Counselling & Psychotherapy Research*, Vol. 18, 2018/3. DOI: 10.1002/capr.12174
- Practice Guideline For The Treatment of Patients With Acute Stress Disorder and Posttraumatic Stress Disorder. https://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/acutestressdisorderptsd.pdf
- Pszichológiai osztály. 2012. 11. 28. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/341>
- PTSD: National Center for PTSD. <https://www.ptsd.va.gov/>
- Puzicha, Klaus J. – Hansen, Dieter – Weber, Wolfgang W.: *Psychologie für Einsatz und Notfall*. Bernard & Graefe Verlag, Bonn, 2001.
- Schmidt, Ulrike – Gall-Kleeback, Dominique: *Besonderheiten der Traumapsychotherapie von Soldaten und Kriegsveteranen Ein Erfahrungsbericht*. *Psychotherapie*, Bd. 15, 2010/2.
- Signs and Symptoms of COSR. <http://www.stress.org/combat-stress-signs-symptom>
- Sicca-Kozłowski, Elisabeth: *The Post-Soviet Russian State facing War Veterans' Psychological Suffering*. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*. Issue 14/15, 2013. <https://journals.openedition.org/pipss/3995>
- Sipos Kinga: *Módszertani bemutató – a kognitív viselkedésterápia*. 2018. 03. 30. <https://mindsetpszichologia.hu/2018/03/30/modszertani-bemutato-a-kognitiv-viselkedesterapia/>
- Sukhankin, Sergey: *Military Psychology – New Pivot of Russian Military Strategy*. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 15, Issue 39, 14. 03. 2018. <https://jamestown.org/program/military-psychology-new-pivot-russian-military-strategy/>
- Tarnóczy Richárd: *Az MH pszichológiai biztosításának rendszere a missziókban és hazai körülmények között*. <http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/bttaekkonf2011/TarnocziRichard.ppt>
- Timpearce: *Combat stress vs. PTSD: How to tell the difference*. *Warriorcare*, 18. 02. 2015. <https://warriorcare.dodlive.mil/2015/02/combat-stress-vs-ptsd-how-to-tell-the-difference/>
- Treatment for PTSD. <https://adaa.org/understanding-anxiety/posttraumatic-stress-disorder-ptsd/treatment>
- Understanding PTSD and PTSD Treatment. https://www.ptsd.va.gov/publications/print/understandingptsd_booklet.pdf
- „Valahol minden ember pszichológus”. <https://honvedelem.hu/cikkhirek/valahol-minden-ember-pszichologus.html>
- Wie die Bundeswehr bei PTBS hilft. <https://www.bundeswehr.de/de/betreuung-fuersorge/ptbs-hilfe>

Pákozdi Márta alezredes – Bárdos György:¹

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZEREPVÁLLALÁSA A COVID–19 IDEJÉN MUNKANÉLKÜLIVÉ VÁLTAK KÖRÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.7)

ÖSSZEFOGLALÁS: Jelen tanulmány a COVID–19-világjárvány idején munkájukat elvesztett emberek katonai szolgálatvállalását mutatja be. A Magyar Honvédség – feladatrendszere mellett, Magyarország kormányának gazdaságmentő akcióterve részeként – elsőként vállalt szerepet a munkanélküli állampolgárok foglalkoztatásában. Az átmeneti jelleggel létrehozott speciális önkéntes tartalékos katonai szolgálatot vállalók körében végzett kutatás a katonai pályaválasztásuk megismerésére és jövőbeni életcéljaikra fókuszál. A félig strukturált interjúk (49 csoportos interjú) Grounded Theory módszerrel történt elemzését követően megállapítható, hogy az önként vállalt speciális szolgálat megélhetést és keretet ad a résztvevőknek, a jövővel kapcsolatos terveik azonban minimálisak.

KULCSSZAVAK: munkanélküliség, speciális önkéntes tartalékos katonai szolgálat, Grounded Theory

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány tárgya a COVID–19-világjárvány következtében munkanélkülivé vált magyar állampolgárok katonai szolgálatvállalási motivációjának és jövőbeni terveinek megismerése. A kutatás elemzi és értékeli a COVID–19-világjárvány miatt munkájukat veszített egyének 2020. július 1. és 2020. október 31. közötti speciális tartalékos katonai szolgálatvállalását Magyarországon; feltárja a Magyar Honvédséghez fűződő attitűdjüket és más katonai jogviszony (területvédelmi tartalékos, szerződéses) irányába történő elmozdulásukat.

A kutatás kvalitatív módszertanra épült, a tanulmány a katonai pályamotivációs beszélgetésekről készült leiratok *Grounded Theory*- (GT-) elemzésével,² valamint a beszélgetések során nyert értékes megfigyelések, tapasztalatok beemelésével készült.

¹ Közzétételi nyilatkozat: A szerzők kijelentik, hogy nincsenek olyan összeférhetlenségeik, amelyek valós, lehetséges vagy látszólagos problémát jelenthetnek a kiadványban való részvételük szempontjából. Az első szerző, Pákozdi Márta alezredes kijelenti, hogy katonaként a Magyar Honvédség tagja, azonban az nincs hatással a vizsgálat eredményeire és következtetéseire. Továbbá kijelenti azt is, hogy a kutatás eredményei és következtetései kizárólag a résztvevők által megfogalmazottakra épülnek. A második szerző, Bárdos György kijelenti, hogy nem tagja a Magyar Honvédségnek, nincsenek olyan kapcsolatai a Magyar Honvédséggel, amely hatással lenne a kutatás eredményeire és következtetéseire.

² A Grounded Theory adatgyűjtéssel és a begyűjtött adatok rendszerezésével operáló kvalitatív kutatási módszertan. Kathy Charmaz: *Grounded Theory*. In: Jonathan A. Smith (ed.): *Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods*. Sage Publications, London, 2008, 81–110.

Elméleti háttér

A 2019 decemberében Kínában, Vuhanban felfedezett fertőző betegséget COVID–19-nek (*Coronavirus disease 2019*) nevezték el a kutatók.³ A járvány gyors terjedést és halálozást mutatott, valamint az idősebb generáció körében tüdőgyulladást és légzési problémákat okozott.⁴ Az Egészségügyi Világszervezet a járványt 2020. március 11-én világjárvánnyá nyilvánította.⁵ Az országok vezetői számos intézkedést tettek a járvány lassítása, az emberi életek megmentése és a gazdaság működőképességének fenntartása érdekében; ennek ellenére a COVID–19-világjárvány valamennyi ország gazdasági növekedését lelassította.⁶ A COVID–19-világjárvány munkaerőpiaci hatásai a járvány érintette országok mindegyikében markáns problémákat okoztak, azok kezelése a mai napig kihívás elé állítja a társadalmakat. A pandémia következményeként az érintett országok többségében megemelkedett a munkanélküliség.⁷ A munkanélkülivé vált emberek megsegítésére a kormányok számos akcióttervet dolgoztak ki. Magyarország kormánya is több olyan intézkedést hozott, amelyek az emberek és családok megélhetését hivatottak biztosítani. Ezek közül kiemelkedik a Magyar Honvédség új szolgálati formájaként létrejött *speciális önkéntes katonai szolgálat* (SÖKSZ), jelen kutatás tárgya.

A COVID–19 hatása a munkaerőpiacra

A COVID–19-világjárvány következtében megnövekedett munkanélküliség hatására egyre többen választják a SÖKSZ keretében történő foglalkoztatást. A munkanélküliségi adatok alapján 2020 június–augusztusának időszakában átlagosan 214 ezer fő vált munkanélkülivé, ez 2021 januárjában 283 ezer főre emelkedett, ami az előző év azonos időszakához képest 54 ezer fővel magasabb.⁸ A foglalkoztatottsági adatok hasonló képet mutatnak: 2021 januárjában a foglalkoztatottak száma 4 millió 537 ezer fő volt, ami az előző év azonos időszakához képest 55 ezer fővel kevesebb.⁹ Az adatok Magyarország 9,7 millió főnyi¹⁰ lakosságára vetítetten magasnak mondhatók. A munkanélküliségi mutatók a turizmusban és

³ B. Kozicki – M. Górniewicz: Unemployment Rate in Poland and USA during COVID-19 Pandemic: A Case Study. *European Research Studies Journal*, Vol. 23, Special Issue 3/2020., 189. DOI: 10.35808/ersj/1861.

⁴ Gary J. Harloff: COVID-19 USA and World Death Rates Analysis, Modeling, and Recommendations. *SSRN*, 2020. 05. 07.

⁵ Erika Satomi et al.: Alocação justa de recursos de saúde escassos diante da pandemia de COVID-19: Considerações éticas. *Einstein (São Paulo)*, Vol. 18, 2020/2., 1–5.

⁶ M. Luisetto et al.: COVID-19 Pandemia and the Management Strategy for Business and Economy. *GJAGR*, Vol. 2, 2020/1.; Shahnawaz Khan et al.: Corona Virus Pandemic Paving Ways to Next Generation of Learning and Teaching: Futuristic Cloud Based Educational Model. *Researchgate*, 01. 2020. https://www.researchgate.net/publication/348730084_Corona_Virus_Pandemic_Paving_Ways_to_Next_Generation_of_Learning_and_Teaching_Futuristic_Cloud_Based_Educational_Model (Letöltés időpontja: 2021. 04. 30.); Simon Grima et al.: The Impact of COVID-19 on Malta and its Economy and Sustainable Strategies. *SSNR*, 07. 06. 2020.

⁷ Wolfram Kawohl – Carlos Nordt: COVID-19, Unemployment, and Suicide. *The Lancet Psychiatry*, Vol. 7, 2020/5., 389–390.; Grima et al.: i. m.

⁸ KSH: Gyorstájékoztató – Munkanélküliség, 2021. január. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/mun/mun2101.html> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 30.)

⁹ KSH: Gyorstájékoztató – Foglalkoztatottság, 2021. január. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog2101.html?utm_source=kshhu&utm_medium=banner&utm_campaign=theme-munkaero (Letöltés időpontja: 2021. 04. 30.)

¹⁰ KSH: Népeség és népmozgalom. <https://www.ksh.hu/nepesseg-es-nepmozgalom> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 30.)

vendéglátásban dolgozók, a rekreációs szolgáltatást nyújtók, valamint a szórakoztatóiparban dolgozók körében a legmagasabbak, de a probléma halmozottan jelentkezik az építőiparban és a mezőgazdaságban is. A kelet-magyarországi, eleve alacsony foglalkoztatottságú megyékben (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar), valamint az alacsony foglalkoztatásúnak mondható Nógrád megyében tovább nőtt a munkanélküliek száma. Ezekben a megyékben a lélekszámhoz viszonyítva magasabb a szegénységben élők aránya, akikre az alacsony iskolai végzettség vagy szakképzetlenség, megváltozott munkaképesség, tartós szociális ellátási forma jellemző, továbbá valamely kisebbséghez (kiemelkedően a romákhoz) tartoznak. A délkelet-magyarországi Csongrád-Csanád megye a munkaerőpiac szempontjából a közepesen nehéz helyzetben lévőkhez tartozik, ahol szintén az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők körében nőtt meg a munkanélküliség. A legnagyobb lélekszámmal és foglalkoztatottsággal bíró Pest megye, valamint Budapest is kiemelkedően magas munkanélküliségi gondokkal küzd. Itt már a magasabb iskolai végzettséggel (középfokú érettségi, felsőfokú végzettség) rendelkező munkanélküliek száma is magas. Az ország nyugati megyéi közül Győr-Moson-Sopron megyét a megyébe települt Audi gyárnak köszönhetően alacsonyabb munkaerőhiány jellemzi. Baranya megyében, annak ellenére, hogy jelentős ipari tevékenységgel bír (cement-, porcelángyártás; sör-, cipő-, bőr-, tejgyártás, elektronikai termékek gyártása), valamint meghatározó a megyében a gabona- és szőlőtermesztés, mégis elég magasak a munkanélküliségi mutatók. Zala megye gazdasági aktivitása szintén csökkent, ami a turizmust és vendéglátóipart érintő bezárásokból, a vállalkozások alulfoglalkoztatottságából, valamint a kisebbségi kolóniákból ered. A járvány mélyülése a többi megyében is magával hozta a foglalkoztatottak számának csökkenését, ami a gazdaságra gyakorolt kedvezőtlen hatása mellett a munkanélkülivé vált személyek és családjuk megélhetését, szociális, fizikai, pszichés és mentális egyensúlyát is kedvezőtlenül érintette. 2020 nyári időszaka az idénymunkáknak köszönhetően átmeneti megoldást hozott, de a problémát nem oldotta meg.

A munkanélküliség szociálpszichológiai jellemzői

A munkanélküliség leginkább a 18–35 év közötti, alacsony iskolai végzettséggel rendelkezőkre jellemző, azonban a 36–45 év közöttiek körében is halmozottan fordul elő, illetve az 50 év feletti korosztályt is érinti. A munkanélküliek körében az egészségi, megélhetési mutatók is kedvezőtlen képet mutatnak. A nemek közötti egyenlőtlenségeket a gazdasági aktivitás határozza meg, amely alapján nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy a férfiak vagy a nők körében magasabbak-e a munkanélküliségi mutatók. Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező dolgozók fejletlen problémamegoldó képességeik, gyenge humán tőkéjük és csekély kapcsolatteremtő készségeik miatt nagyobb valószínűséggel nem, vagy csak alig találnak munkát.¹¹ A kedvezőtlen társadalmi és demográfiai jellemzők, az alacsony iskolázottság egyenlőtlen esélyeket, diszkriminációt, szegregációt is eredményezhet.¹² Azok, akik már hosszabb ideje munkanélküliek, lényegesen nehezebb helyzetben vannak a munkaerőpiacon az éppen munkanélkülivé vált társaikhoz képest. Az adott település földrajzi helyzete,¹³ valamint

¹¹ Jean-François Jacques – Emmanuelle Walkowiak: Low wages and high unemployment rates: The role of social interactions in hiring discrimination. *The Journal of Socio-Economics*, Vol. 38, 3/2009., 456–463.

¹² Uo. 456–463.

¹³ Cécile Détang-Dessendré – Carl Gaigné: Unemployment duration, city size, and the tightness of the labor market. *Regional Science and Urban Economics*, Vol. 39, 2009, 266–276.

az egyén humán erőforrás-jellemzői befolyásolják a munkához jutást. A település földrajzi helyzete mellett annak történelmi, kulturális és gazdasági sajátosságai is mérvadóak. Az emberi erőforrások közül kiemelkednek az egyénnek az értékekkel, tudással, pszichológiai készségekkel és a saját személyiségével kapcsolatos jellemzői.¹⁴ A munkalehetőségek térségi sűrűsége nagyban befolyásolja a munkához jutást, amelyben a munkanélküliség időtartama is befolyásoló tényező.¹⁵ Ebben az aspektusban a vidéki településeken a marginális helyzetben élők jelentős hátrányban vannak a városban élőkkel szemben a nagyobb ingázási idő és az elérhető munkahelyek tekintetében.

A munka elvesztése és a tartós munkanélküliség olyan élethelyzetet teremt, amely hatással van az egyén gondolkodására, érzelmeire, testi működésére és társas kapcsolataira egyaránt. A COVID-19-járvánnyal kapcsolatos hírek önmagukban is képesek a mentális egészséget hátrányosan, akár irreverzibilisen befolyásolni. Ennek eredményeként megjelenik a kimerültség, a szorongás és akár a depresszió is. Ha ezeket idővel nem sikerül megállítani, akkor képesek fizikai erőszakot, pánikrohamot, bűnözést és öngyilkosságot is előidézni. Mindezek a munkanélkülivé vált személyekre halmozott veszélyt jelentenek.¹⁶ A munkáját elvesztett ember értéktelenné, feleslegesnek érzi önmagát, amit a COVID-19-világjárvány tovább fokoz.¹⁷ Így képtelenné tartja magát arra, hogy visszatérjen a munka világába, csökken a munkaképessége és vele együtt az önértékelése¹⁸ is. Növekszik a komolyabb testi diszfunkciók, betegségek kialakulásának esélye is. A világjárvány hozadékaként megjelenő társas távolságtartás tovább ronthatja a munkanélkülivé vált emberek társas kapcsolatait, és családon belüli konfliktusokat is eredményezhet. A rossz anyagi helyzet anyagi kényszerhelyzethez vezethet, és a legtöbbször az elszegényedést jelenti, ami a munkanélküliség egyik legáltalánosabb jelensége.¹⁹ A munkanélküliek számára problémát jelent az, hogy mivel töltsék a napjaikat, gyakran passzívvá válnak, s megélik életterük beszűkülését is, ami a munkanélküliség legszembetűnőbb következménye.²⁰ A munkanélkülivé vált ember érzelmi állapota dinamikusan változik a reményvesztettség, levertség, apátia, öröm, szomorúság, felszabadultság és frusztráció tengelyén. Azonban a legfontosabb változások az étellel való elégedettségben vannak, ami kéz a kézben jár a jövőkép hiányával és a reményvesztettséggel. Az egyén önmagáról korábban kialakított képe, valamint a munkanélküliség során létrejött kép közötti eltérés mértéke jelentős hatással van a munkanélküliség érzelmi következményeire.²¹

A munkanélküli ember munkaerőpiacon történő elhelyezkedését mindezek a tényezők nagymértékben befolyásolják, amit a COVID-19-járvány tovább erősít. A munkáját veszített

¹⁴ Frances McKee-Ryan et al.: Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study. *The Journal of Applied Psychology*, Vol. 90, 2005, 53–76.; Joshua Howard et al: Motivation profiles at work: A self-determination theory approach. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 95–96, 2016, 74–89.

¹⁵ Marie Jahoda – Howard Rush: *Work, Employment and Unemployment: An Overview of Ideas and Research Results in the Social Science Literature*. University Sussex, Brighton, 1980.

¹⁶ Laura M. Wade-Bohleber et al.: Associations of social and psychological resources with different facets of chronic stress: A study with employed and unemployed adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 17, 2020/14., 5032.

¹⁷ Clara González-Sanguino et al.: Mental health consequences during the initial stage of the 2020 Coronavirus pandemic (COVID-19) in Spain. *Brain, Behavior, and Immunity*, Vol. 87, 2020, 172–176.

¹⁸ Wade-Bohleber et al.: i. m.

¹⁹ William Darity Jr. – Arthur H. Goldsmith: Unemployment, Social Psychology, and Unemployment Hysteresis. *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 16, 2020/1., 55–71.

²⁰ Judy Hutchings – Kathy Gowerik: Unemployment and mental health. *Journal of Mental Health*, Vol. 2, 2009/4., 355–358.

²¹ Wade-Bohleber et al.: i. m.

ember motivációja a megélhetéshez szükséges anyagi javak megteremtésére, a jobb anyagi helyzet elérésére korlátozódik, amelyet a biztonságszükséglete karol át. Anyagi helyzetének javulása, társas kapcsolatainak erősödése és a megbecsültség érzése tartják fent az „élet hajóján”, amelynek eredményeként önértékelése, önbecsülése pozitív irányba fejlődik és képessé válik életcéljainak átrendezésére, megvalósítására.

A speciális önkéntes tartalékos katonai szolgálat

A Magyar Honvédség (MH) mint az ország egyik legnagyobb munkáltatója, a COVID–19-világjárvány okozta gazdasági hatásokra válaszul, Magyarország kormánya gazdaságvédelmi akciótervének részeként 2020. július 1-jével elindította a speciális önkéntes tartalékos katonai szolgálati formát (SÖTKSZ). E szolgálati forma hat hónapos időkeretén belül lehetőség nyílik a honvédelmi és katonai alapismeretek elsajátítására. A kiképzés lehetőséget teremt a hosszabb távú önkéntes tartalékos, szerződéses, majd ezt követően a hivatásos katonai szolgálatra. Az új szolgálati formában felnőtt, munkaképes állampolgárok vehetnek részt, s a képzés ideje alatt minimális jövedelemben részesülnek; betegszabadságra (táppénz) nem jogosultak. A résztvevők számára az MH utazási támogatást és napközbeni meleg ebédet is biztosít. A foglalkozások normál munkaidőben, nyolcórás elfoglaltságot jelentenek. Ruházati ellátásukat az MH biztosítja, ami egy 2015 M gyakorlóruházat barett sapkával, de rendfokozatot nem viselnek, mivel közkatonák. Kiképzésüket a lakóhelyükhöz legközelebb eső MH területvédelmi ezredhez tartozó zászlóaljok végzik. A felkészítés alapképzést, általános lövészkiképzést és egyéni szakkiképzést tartalmaz. A speciális foglalkoztatási forma közös megegyezéssel bármikor felmondható. A hat hónap letelte után lehetőség van a SÖTKSZ további egyszeri hat hónapra történő meghosszabbítására, amely után a katona visszatérhet a civil életbe vagy vállalhatja a szerződéses jogviszonyt.²²

Az új szolgálati forma nem önálló jogviszony, az önkéntes területvédelmi tartalékos (ÖTT) jogviszonyon belül eltérő feltételekkel biztosít lehetőséget a szerződés megkötésére. Ez a jogviszony elsősorban azoknak javasolt, akik vállalják a civil képzettségüktől és kvalitásuktól eltérő jellegű feladatok ellátását is, nyitottak az új ismeretek befogadására, kötődnek a lakókörnyezetükhöz és átmeneti megoldást keresnek. A jelentkezés feltétele a büntetlen előélet, valamint egy egyszerűsített egészségügyi és pszichológiai vizsgálaton történő megfelelés.²³

MÓDSZER ÉS MINTA

Mintaválasztás

A vizsgálatot a Magyar Honvédséghez 2020-ban a COVID–19-világjárvány során munkanélkülivé lett SÖTKSZ-be bevonult emberek körében végeztük, az adatokat csoportos katonai pálya-motivációs interjúknál feltehető kérdésekre adott válaszok jegyzetelésével gyűjtöttük. A bevonulások több megyében, egyszerre több helyszínen és meghatározott időpontokban történtek, a kutatás, az interjúk felvétele a bevonulást követő 4–6. héten valósult meg.

²² IAS: Önkéntes tartalékos katona. <https://www.iranyasereg.hu/page/tartalekos>.

²³ Uo.

A speciális önkéntes tartalékos katonai szolgálatot vállalók katonai kiképzése az érvényben lévő járványügyi intézkedések mellett történt. A SÖTKSZ körében végrehajtott katonai pályamotivációs interjú elkészítése Pákozdi Márta alezredes javaslata alapján valósult meg. A minta résztvevőit az adott helyszínre bevonult speciális tartalékos állomány tagjai képezték. A kutatást megelőzően felvettük a kapcsolatot az illetékes területvédelmi zászlóalj szakembereivel, egyeztettük a kutatás célját, a résztvevők létszámát, valamint a már megtörtént leszerelések okait is. A kutatásban való részvétel az anonimitás és az önkéntesség elve mentén történt. Minden résztvevő vállalta a beszélgetést, kizárás nem történt. A parancsnoki és kiképzőállomány tagjai közül senki sem vehetett részt a kutatásban, ami a résztvevők körében emelte az őszinte megnyilvánulások számát és a kutatókba vetett bizalmat. Azonban a motivációs beszélgetéseket követően annak tapasztalatait a kutatók megbeszélték a kiképzőkkel és/vagy a zászlóaljparancsnokokkal.

Adatgyűjtés

A félig strukturált interjú kérdései a következők voltak:

Hogyan lettek katonák? Miért választották a katonai pályát?

A „hogyan” és „miért”²⁴ kérdőszavak segítségével mélyebb betekintést nyerhetünk a kutatás alanyainak katonai pályaválasztási motivációjáról és attitűdjéről.

Mit gondolnak, mi lehet az erőssége a Magyar Honvédségnek más civil munkáltatóhoz képest? Mit gondolnak, mi lehet a gyengesége a Magyar Honvédségnek más civil munkáltatóhoz képest?

A haderő erősségére és gyengeségére adott válaszaikból indirekt módon nyerhetünk információt a kutatás alanyainak haderővel szemben támasztott igényeiről, valamint a haderővel kapcsolatos ismereteiről is. Tehát mindazokról, amelyekkel azonosulni²⁵ tudnak és amit várnak a haderőtől.

Mit jelent az egyenruha az Önök számára?

Az egyenruha önmagában egy munkaruha, azonban mégis számos érzést hív elő, amelynek megismerése a haderőhöz kapcsolódó attitűdökről ad információt. Ennél a kérdésnél szintén a haderővel kapcsolatos elvárások megismerésére összpontosítottunk.

Az életcélok²⁶ meghatározó szereppel bírnak az egyén életében, amelyek eléréséhez rövid és hosszú távú tervek felállításán, majd megvalósításán keresztül vezet az út. A résztvevők életcéljainak megismerése lehetővé teszi számunkra, hogy megtudjuk, mennyire köteleződnek el a haderő irányába, és hogy a munka világán túl milyen más tervekben, célokban gondolkodnak. Ennek megismerésére tettük fel a következő kérdést: *Milyen terveik vannak az életükre vonatkozóan?*

A kutatás során a résztvevők katonai kiképzéssel, elhelyezéssel és szolgáltatással kapcsolatos elégedettségére is kíváncsiak voltunk.

²⁴ Charmaz: i. m. 81–110.

²⁵ Carla Willig – Wendy Stainton Rogers (eds.): The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology. Sage Publications, London, 2017.

²⁶ John W. Hunt: Managing People at Work. 3rd ed. McGraw Hill Book, London, 1988.

Minta

A kutatást 28 helyszínen, a SÖTKSZ-be bevonult 593 fő közkatonára körében végeztük. A kutatást (csoportos beszélgetéseket) egyenruhában végeztük, csoportonként 12-15 fővel, 2 óra időtartamban, félköríves elhelyezésben.²⁷ A beszélgetés ideje alatt moderátorként, egyfajta karmesterként²⁸ mellőztük a katonai szabályok alkalmazását (például a „parancs”, „jelentem” stb. szavak használatát), ami jelentősen hozzájárult a vélemények őszinte megfogalmazásához,²⁹ továbbá lehetővé tette a résztvevők motivációjának, haderőhöz kapcsolódó attitűdjének, gondolkodási sémájának megismerését.³⁰ A 49 csoportos interjú leiratainak Grounded Theory³¹ (GT) szerinti elemzését végeztük el. A résztvevők választékosan foglalmazták meg a feltett kérdésekre vonatkozó véleményüket, érzéseiket és gondolataikat. A válaszadók szociológiai jellemzőjét nem vizsgáltuk, a nem és életkor esetében a beszélgetéseken tapasztaltakat ismertetjük.

ADATELEMZÉS

A közkatonák katonai pályaválasztásának megismeréséhez, a haderő, az egyenruha iránti érzéseik, gondolataik feltárásához, továbbá életcéljaik (rövid és hosszú távú terveik) megismeréséhez a GT-elemzést³² alkalmaztuk. Az adatok e kvalitatív elemzése alkalmas új meglátások és összefüggések megfogalmazására, korábbi tudások átcsoportosítására és meglévő fogalmak jelentéstartalmainak újrendezésére.³³ Az adatok szisztematikus elemzésével meghatározó (releváns) elmélet megírásáig lehet eljutni.³⁴ Az analízis során háromszintű kódolást alkalmaztuk: elsőként a *nyílt kódolást*, majd az *axiális* és végül a *szelektív* kódolást. Az elméletalkotás során a szövegek többszöri átolvasásakor elsőként nyílt kódokat alkottunk, így azonosítottuk a jelentőségteljes elemeket. Az axiális kódolás során a nyílt kódok és a dimenziók egymáshoz kapcsolódó viszonyainak feltárására törekedtünk. Végül a szelektív kódolás során a már felállított kódrendszert összevetettük az eredeti szöveggel,

²⁷ Ruth E. Fassinger: Paradigms, praxis, problems, and promise: Grounded theory in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 52, 2005/2., 156–166.; Charmaz: i. m. 81–110.; Joseph G. Ponterotto: Qualitative Research in Multicultural Psychology: Philosophical Underpinnings, Popular Approaches, and Ethical Considerations. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, Vol. 16, 2010/4., 581–589.

²⁸ John M. O'Donnell: Focus Groups: A habit forming evaluation technique. *Training and Development Journal*, Vol. 42, 1988/7., 71–73.

²⁹ Richard A. Krueger: Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research. Sage Publications, London, 1988; Richard A. Krueger: Quality control in focus group research. In: David L. Morgan (ed.): *Successful Focus Groups: Advancing the State of the Art*. Sage Publications, London, 1993, 65–85.; Richard A. Krueger: Focus group Kit 6 – Analysing and Reporting Focus Group Results. Sage Publications, London, 1998; Ramsay Liem – Joan Huser Liem: The psychological effects of unemployment on workers and their families. *Journal of Social Issues*, Vol. 44, 1988/4., 87–105.; Juliet Corbin – Anselm Strauss: *The Basics of Qualitative Research*. Sage Publications, London, 2008; Juliet Corbin – Anselm Strauss: *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Sage Publications, London, 2015.

³⁰ Rosaline S. Barbour – Jenny Kitzinger (eds.): *Developing Focus Group Research: Politics, Theory, and Practice*. Sage Publications, London, 1999.

³¹ Charmaz: i. m.; Corbin–Strauss (2008): i. m.; Corbin–Strauss (2015): i. m.

³² Antony Bryant: *Grounded Theory and Grounded Theorizing: Pragmatism in Research Practice*. Oxford University Press, New York, 2017; Charmaz: i. m.; Corbin–Strauss (2015): i. m.

³³ Corbin–Strauss (2015): i. m.

³⁴ Corbin–Strauss (2015): i. m.; Shahid N. Khan: Qualitative research method: Grounded Theory. *International Journal of Business and Management*, Vol. 9, 2014/11., 224–233.

a kódolási folyamatot finomítottuk, integráltuk a szöveghez és kialakítottuk a végső (szelektív) kódokat.³⁵ A kódcsaládokat diagramként ábráztuk, amellyel a célunk az, hogy segítsük az olvasót a kódok közötti kapcsolatrendszer megértésében.³⁶ A kódolást Pákozdi Márta alezredes végezte. Miután az első elemzések elkészültek, megvitattuk az eredményeket. Egyetértettünk, így nem volt szükség további kollégák bevonására.

EREDMÉNYEK

Általános eredmények

A résztvevők életkori megoszlása vegyes (18–60 év), azonban többségük 25–40 év közötti. Nagyobb részük férfi, kisebb részük nő; kivéve Szolnokot (Jász-Nagykun-Szolnok megye), ahol a résztvevők többsége nő. A foglalkoztatás során alacsony volt a leszerelések száma, ezeknek okai a következők voltak:

- más jellegű (pl. eredeti) munkaterületen történő elhelyezkedés,
- napi munkába járás nehezítettsége: távolság és/vagy költség,
- egészségügyi problémák,
- családi ok,
- foglalkozáson történt sérülést követő alkalmatlanság,
- katonai pályára való, önbevalláson alapuló alkalmatlanság,
- nem az elvártaknak megfelelő tapasztalatok,
- katonai szabályokhoz való alkalmazkodási képtelenség,
- egyéni indok.

Az állomány körében hangsúlyosan szerepelt a *munkába járással kapcsolatos költségek, az egészségügyi és családi okok*, illetve a *katonai pályára való, önbevalláson alapuló alkalmatlanság* miatti kiválás. Mindenképpen pozitívumként értékelhető azonban, hogy az egyéni indok miatti kiválást követően az egyének az önkéntes tartalékos katonai szolgálatvállalás irányába mozdultak el, ami szintén a hazaszeretetükről, a haza védelmére történő elhatározásukról tanúskodik. Fontos megjegyezni, hogy a kutatás eredményeinek köszönhetően a Magyar Honvédség igazolása alapján ingyenessé vált a munkába járás, amely eredetileg az útiköltség utólagos elszámolásával történt (ami a résztvevők jelentős része számára nagy terhet jelentett).

Elhelyezés és egyéb feltételek eredményei

Az állomány elhelyezése több helyőrségben is laktanyán kívül történik, ami miatt a katonai légkör megismerésére vonatkozó hiányérzet is megfogalmazódott. Ennek ellenére a teljes állomány elégedett az elhelyezéssel, valamint a kiképzéssel is, bár ez utóbbit néhányan főképp fizikailag viselik nehezebben. A kiképzőket emberközpontúnak és figyelmesnek tartják. A térítésmentes természetbeni ebéddel elégedettek. Csapatkohéziójuk a látogatások időtartamában leginkább kezdetleges, néhol konfliktusokkal terhelt volt, amelyek megoldásában a kiképzőállomány hatékonyan közreműködött.

³⁵ Corbin–Strauss (2015): i. m.

³⁶ Uo.

A kiképzőállomány a fokozatosság elvét szem előtt tartva fejleszti a bevonulók fizikai állóképességét, és figyel a mentális és pszichés terhelésre is.

Az egyenruha viseléséhez társított fogalmak

Arra a kérdésre, hogy „Mit jelent az egyenruha az Önök számára?”, mindenki a valahová tartozást, védelmet, egységet válaszolta; mindezek a *biztonság* iránti vágyukról tanúskodnak. Ezen túlmenően a tisztelet, felelősségvállalás és kötelességteljesítés is jelen vannak. A kötelességteljesítésnél a megtapasztalt katonai viselkedési normák betartását néhányan hátrányként azonosítják (Bátönyterenye, Nógrád megye). Ezzel ellentétben, a felelősségvállalásnál a korábbi „hanyag” életük feladását pozitívként értékelik. Több személy számára az egyenruha annak számos pozitívuma mellett félelmet is jelent, ami itt az ismeretlentől való félelem képében jelenik meg. Az egyenruha viseléséhez társított fogalmak a következők:

- Biztonság, jó érzés, büszkeség, valahová tartozás, egység, összetartás, védelem, csapat.
- Tisztelet, erő, bátorság.
- Felelősség, amely mögött a régi, megszokott, „hanyag” életük feladását azonosították, mondván, katonaként felelősséget kell vállalni minden tettünkért.
- Hatalom: az egyenruhában való lét számos előnnyel jár.
- Kötelesség: a viselkedési normák betartása, vagyis abban közlekedve „nem lehet enni, inni, cigizni”, amit hátrányként azonosítottak.
- Félelem: az ismeretlentől való félelem, amelyet a „Mi fog itt rám várni?” kérdés mutat.
- Modern és praktikus viselet.
- Uniformizálás.
- A rendőrökhöz képest a katona társadalmi megbecsültsége magasabb.

Sport- és szabadidős tevékenységek

A sport nem az állomány erőssége; szinte minden helyőrségre jellemző, hogy a napi testnevelés-foglalkozásban kimerül a sportolás lehetősége, amit az „itt sportolunk” kifejezés is szimbolizál. Fizikai állapotukat jól jellemzi az a tény, hogy önbevallásuk szerint a napi tevékenységtől elfáradva, szabadidejükben szinte semmit sem csinálnak. Az állomány csekély része esetében – főképp a fiatalok között, akik katonai pályára készülnek – a futás és a saját testsúlyos edzések mellett a kerékpározás, labdarúgás, karate is jelen vannak. Akik sportolnak, a szabadidejüket összekötik a sporttal, de mellette a társas érintkezések és a közösségi média használata is gyakori. Tovább színesíti a képet a kertészkedés, az állatokkal való foglalkozás, a vadászat, sütés-főzés, kirándulás, olvasás, és akinek van, a családdal töltött idő. Azonban az is tény, hogy több ember számára a szabadidő kimerül a semmittevéssel. A passzív pihenés tovább meríti az amúgy lelkiileg és mentálisan is mélyponton lévő egyéneket, ami *circulus vitiosus* (ördögi kört) indít el a teljes kimerültségig. Ezzel szemben a kreatív tevékenységek (rajzolás, festés, tánc) kedvezően hatnak mind a lelki, mind a mentális egészségre; ez néhány személynél jelen van, és hetente több alkalommal is művelik.

Információszerzés a SÖTKSZ-ről

A SÖTKSZ-ről történő informálódás során válaszként először a munkaügyi hivatalok, majd ezt követően a televízió hangzott el. Hangsúlyos a szerepe a miniszterelnök rádióban közölt, e témával kapcsolatos beszédének is. Többen az ismerősök, valamint a család általi

tájékozódást említették. Ezeken túl az újságban, az interneten olvasott tartalom, a toborzók, valamint a roma kisebbség vezetése biztosította információk is elhangzottak.

Az állomány éhhatékonyága

A SÖTKSZ szolgálati formában részt vevő állomány stressz- és konfliktuskezelési stratégiája alacsony szintű, ami önérvényesítésüket is gátolja. Éhhatékonyáguk³⁷ növelése, életvezetésük segítése érdekében konfliktuskezelési és stresszmgküzdési³⁸ alaplépéseket gyakoroltak be és sajátítottak el, amelyek a boldog élethez vezető utak megismerésén keresztül erőt adhatnak számukra a mindennapi terhek viseléséhez és az úgynevezett *kitörési pontok* felismeréséhez. Előremutató, hogy e témákba aktívan bevonódtak. A boldog élethez vezető utak³⁹ (1. család, 2. önmagunkba vetett hit, 3. társas kapcsolatok és csapatmunka, 4. élethosszig tartó tanulás, 5. genetikai háttér) megismerésével megerősítést kaptak arra, hogy annak elérése mindenki számára adott és lehetséges, valamint ők már akár most is rendelkeznek vele.

GT-alapú eredmények

Az 1. táblázat a három szelektív kódot (ERŐ, ÚTKERESÉS, CSODA), valamint a hozzájuk kapcsolódó releváns fogalmakat (*nyílt* és *axiális* [a táblázatban vastag betűvel szedett] kódokat) mutatja be.⁴⁰

1. táblázat *A szelektív kódok, a hozzájuk kapcsolódó axiális és nyílt kódokkal*

ERŐ	ÚTKERESÉS
<p>1. csapatmunka</p> <ul style="list-style-type: none"> összetartás, „egy szív, egy dobbanás”, csapatmunka, a közösség ereje, „az összetartás sokkal erősebb, mint más cégnél” bajtársiasság a haderőn belül meglévő szociális háló 	<p>1. szabályok</p> <ul style="list-style-type: none"> kötöttségek, folyamatos rendelkezésre állás, hétvégi szolgálat fegyelem, túlszabályozottság, megkötések, mobilitási igény túlzott bürokrácia, adminisztratív problémák
<p>2. fejlődés igénye</p> <ul style="list-style-type: none"> tanulás és fejlődés lehetősége változatos napirend 	<p>2. jövedelem (erre vonatkozóan megosztott az állomány)</p> <ul style="list-style-type: none"> nem versenyképes fizetés alacsony kezdőjövedelem, kiemelten a legénységi állomány körében végrehajtó állomány kivételével jók a fizetések
<p>3. erények és erősségek</p> <ul style="list-style-type: none"> emberi érték megbecsülése tisztelet, fegyelem, bátorság kiszámíthatóság rendfokozatok szerinti tiszteletadás 	<p>3. toborzás</p> <ul style="list-style-type: none"> hiteltelen, nem valós információk, „mást kaptam, mint amit mondtak”

³⁷ Edward L. Deci – Richard M. Ryan: The „what” and „why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, Vol. 11, 2000/4., 227–268.

³⁸ Edward L. Deci – Richard M. Ryan: Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, Vol. 49, 2008/3., 182–185.

³⁹ Sonja Lyubomirsky: *The How of Happiness: A New Approach to Getting the Life You Want*. Penguin Group, New York, 2009, 34–56.

⁴⁰ A módszert lásd Corbin–Strauss (2015): i. m.

ERŐ	ÚTKERESÉS
4. védelem <ul style="list-style-type: none"> • haza és lakosság védelme, hazaszeretet, határvédelmi feladatok • NATO-tagság 	4. felszerelés, haditechnika, elhelyezés <ul style="list-style-type: none"> • MH fejlettsége, elavult eszközök, új haditechnikai eszközök hiánya • laktanyák alacsony száma, adott helyőrségen belüli laktanya hiánya • elavult laktanyák, szolgálati lakások hiánya
5. kihíváskeresés <ul style="list-style-type: none"> • a missziós szolgálat lehetősége • határszolgálat-vállalás lehetősége 	5. csapatmunka <ul style="list-style-type: none"> • összetartozás hiánya, szervezatlenség
6. szabályok <ul style="list-style-type: none"> • saját szabályrendszer, erős szabálykövetés • szervezettség 	6. értékvesztés <ul style="list-style-type: none"> • megbecsülés hiánya, katonák alacsony társadalmi presztízse • „a haderő szegregáltsága a társadalomban, a katonaság elzárkózott a lakosságtól” • a régi időkből származó, ma is jelen lévő sztereotípiák (megalázás, túlzó szigor, kemény világ, parancsolgatás, fegyelem) • állandó személyi állomány alacsony létszáma, „kevés a harcoló katona”
7. jövedelem (erre vonatkozóan megosztott az állomány) <ul style="list-style-type: none"> • megfelelő bérek 	7. kommunikációs probléma <ul style="list-style-type: none"> • belső kommunikációs zavar • reklámok hiánya médiában (tévé, rádió, kormányablakok) • katonákkal készített interjúk hiánya • a Munkaügyi Hivatalokban elégtelen információ áll rendelkezésre a katonai szolgálatnál kapcsolatban
8. karrier <ul style="list-style-type: none"> • katonai pálya 	8. ismerethiány <ul style="list-style-type: none"> • „Nem tudom... , van olyan?”
	9. félelem <ul style="list-style-type: none"> • „Meg is halhatunk!”
CSODA	
Rövid távú tervek	Hosszú távú tervek
1. katonai szolgálatvállalás, szerződéses katona	1. egyáltalán nem gondolkodnak „A jóisten tudja!”, „Ki tudja?!” „Majd a sors eldönti!”, „Nem lehet azt előre tudni!”, „Ezen aztán nem gondolkodtam!”, „Hú, ki tudja, mi lesz akkor?”, „Attól függ, milyenek lesznek a körülmények!”, „Nem tudom!”
2. egyáltalán nem gondolkodnak „A jóisten tudja!”, „Ki tudja?!” „Majd a sors eldönti!”, „Nem lehet azt előre tudni!”, „Ezen aztán nem gondolkodtam!”, „Hú, ki tudja, mi lesz akkor?”, „Attól függ, milyenek lesznek a körülmények!”, „Nem tudom!”	2. „Azt sem tudjuk, mi lesz velünk holnap!”
3. „Azt sem tudjuk, mi lesz velünk holnap!”	3. „Nincs mire tervezni.”
4. Acélkocka-képzés	4. Katonai pálya, missziós feladatvállalás
5. A SÖTKSZ teljesítése	5. Rövid ideig tartó katonai, majd civil pálya
6. Civil munkavállalás	6. Tanulás, nyelvtanulás
7. Határvédelmi feladat	7. Család
8. Külföldre menni	8. Lakás, egzisztencia, autóvásárlás

Az MH erősségeként, az *ERŐ* szelektív kód alapjaként szolgál a biztonság⁴¹ és az azt körülvevő jellemzők, mint a *biztos megélhetés és állandó fizetés*, tehát minden olyan, ami az egyén alapszükségletének kielégítését szolgálja, ami keretet biztosít és támaszt nyújt számára, vagyis ami jelen helyzetben hiányzik az életéből. A csapatmunka szintén a biztonságot erősíti az egyénben a *közösség ereje*,⁴² vagyis az *összetartozás*⁴³ által, amely minden helyszínen elhangzott erősségként. A fejlődés, a *tanulás és fejlődés*⁴⁴ mint erősség az egyénből kiinduló szükséglet arra, hogy jelen helyzetéből képes legyen kilépni és olyan dolgokat tenni, ami *érték*, ott, ahol *megbecsülik*.

Az erények és erősségek axiális kódnál – ami összefonódik a fejlődéssel – elhangzott a *rendfokozatok szerinti tiszteletadás*, amelyben az alacsony önértékelés mellett jelen van a rendszer ismeretének hiánya is, ami az *ÚTKERESÉS* szelektív kódhoz vezet. A biztonsághoz kapcsolható védelem, amely a *haza és a lakosság védelmét* jelenti, már nem minden helyszínen hangzott el, ami szintén az egyén biztonság iránti igényére utal. A kihíváskeresés,⁴⁵ vagyis a *missziós szolgálatvállalás és határvédelmi feladatok vállalása* kevés esetben fordult elő, főképp azok körében, akik a (tartalékos, szerződéses) katonai szolgálatvállalás irányába orientálódnak. A szabályok követése, vagyis a *saját szabályrendszer, szervezethez*⁴⁶ azok számára jelenik meg erősségként, akik számára alapvető igény a mások tisztelete, a szabályok szerinti életvezetés és munkavégzés, amely mindannyiunk élettereiben (család, barátok, vásárlás, iskola stb.) jelen van.

A *jövedelem változó képet mutat minden helyszínen*. Az állomány egy része szerint *megfelelő életet biztosít*, másik része szerint *alacsony, kifejezetten a legénységi állomány* körében, míg a *többi állománykategóriára* vonatkozóan szintén *erősségként* fogalmazódik meg. A karrier⁴⁷ túlmutat az egyén biztonság-szükségletén, amely a kihíváskereséssel párosulva kifejezetten a fiatalok körében volt tapasztalható, azonban körükben is alacsony számban.

A barcsi (Zala megye) állomány esetében mindenképpen kiemelendő: ők abszolút pozitívumként tartják számon, hogy az MH mintegy befogadta őket, nem érzik a máshol megtapasztalt hátrányos megkülönböztetést roma származásuk miatt. Mindvégig fegyelmezettek, tisztelettudóak és szerények voltak. Bátran, őszintén és nyíltan kommunikáltak, számos kérdést is feltettek.

Az MH gyengeségeként, az *ÚTKERESÉS* szelektív kódban elsőként jelen lévő család *a nem családbarát, a családtól elveszi az időt* kifejezésekben az ismerethiány mellett az egyéni társas szükségletek – mint biztonságot nyújtó támaszok – iránti igényt fejezik ki,

⁴¹ Abraham H. Maslow: A theory of human motivation. *Psychological Review*, Vol. 50, 1943/4., 370–396.; Abraham H. Maslow: *Motivation and Personality*. Harper and Row, New York, 1987.

⁴² Maslow (1943, 1987): i. m.

⁴³ David C. McClelland: *The Achieving Society*. Free Press, New York, 1961; David C. McClelland: *Human Motivation*. Cambridge University Press, Cambridge, 1987.

⁴⁴ Frederic I. Herzberg et al.: *The Motivation to Work*. Wiley, New York, 1959; Frederic I. Herzberg: *Work and the Nature of Man*. World Publishing Company, Cleveland, 1966; Frederic I. Herzberg: *One More Time: How Do You Motivate Employees?* *Harvard Business Review*, Vol. 46, 1968/1., 53–62.

⁴⁵ John W. Atkinson: *Motivational determinants of intellectual performance and cumulative achievement*. In: John W. Atkinson – Joel O. Raynor (eds.): *Motivation and achievement*. Winston, Washington, 1974, 389–410.; John W. Atkinson: *Strength of motivation and efficiency of performance*. In: Atkinson–Raynor (1974): i. m. 193–218.; John W. Atkinson et al.: *Motivation and ability: Interactive psychological determinants of intellectual performance, educational achievement, and each other*. In: William H. Sewell et al. (eds.): *Schooling and achievement in American society*. Academic, New York, 1976, 29–60.

⁴⁶ Maslow (1943): i. m. 370–396.

⁴⁷ Maslow (1987): i. m.; McClelland (1961): i. m.; McClelland (1987): i. m.

ami szintén a jelenlegi élethelyzetük reflexiója. A szabályok, mint gyengeség, ami minden helyszínen elhangzott, számukra az önálló, szabad életük feladásával párosul: „*tudtam, hogy ha ide jövök, több lesz a kötöttségem*” – amit az ismeretlentől való félelem tovább színesít. A toborzással kapcsolatos negatív értékítélet több helyszínen volt markánsan jelen, amit a „*mást kaptam, mint amit mondtak*” mondat is érzékeltet. A felszereléssel és haditechnikával kapcsolatos megnyilvánulások is az ismerethiányról tanúskodnak, amit megerősít az a tény is, hogy kevesen követik a haderőfejlesztéssel kapcsolatos tájékoztatást a médiában. Emellett a *laktanyák adott helyőrségben lévő hiánya*, valamint a *szolgálati lakások hiánya* saját igényeik köré csoportosítható, s e feltételek biztosításával akár vállalnák is a katonai szolgálatot. E tényt erősíti a szabályok sorában említett *mobilitási igény*, amely szintén gyengeségként említődött. Érdekes tapasztalat volt a csapatmunka, mint gyengeség megjelenése, a másik oldalon (erősségek) jelen lévő számos pozitív megnyilvánulása mellett, ami a *szervezetlenség és összetartozás hiánya* formákban jelent meg. Az értékvesztés, a *haderő szegregáltsága*, az *alacsony társadalmi presztízs*, valamint a *régi idők sztereotípiái* (megalázás, szigor, kemény világ stb.) szintén azt a tényt erősítik, hogy kevés ismerettel rendelkeznek a jelenlegi haderőről. A kommunikációs problémában tapasztalt *belső kommunikációs zavar* saját tapasztalataik eredménye. Igényként jelenik meg részükről a *katonasággal kapcsolatos reklámok, információk elérése*, ami a honvédségre való nyitottságukat is jelzi. A „*nem tudom..., van olyan?*” az ismerethiány öszinte megnyilvánulása, ami több helyszínen is tapasztalható volt. Az élet elvesztésétől való félelem,⁴⁸ a „*Meg is halhatunk!*” felkiáltás a tudattalanból előhívott reális képet jelzi, ami – szintén tudattalanul – gátló tényezőként lehet jelen a katonai pályaválasztás során.

A CSODA szelektív kód két alkódra történő szétválasztása reprezentálja a résztvevők rövid, illetve hosszú távú terveit.⁴⁹ A résztvevők körében tapasztalt alacsony önértékelés és céltalanság miatt az élettervezési gyakorlat keretében mind a rövid, mind a hosszú távú tervek elérésének útjait konkrét, az állomány köréből érkezett példákon keresztül is bemutatták, mindezt abból a célból, hogy a reális életcélok elérése mellett az élet értelmének megtalálását is elősegítsék. A szerződéses katonai szolgálatvállalás terve alacsony arányban volt jelen körükben, amit az egyenruhával kapcsolatos vizualizációs gyakorlat eredményei is megerősítettek. E gyakorlat a katonai pálya vállalását hivatott szemléltetni, amelyben bejósolhatóan azok köteleződnek el leginkább, akik látják önmagukat egyenruhában – számuk azonban csekély volt.

A szerződéses katonai szolgálatvállalásra történő direkt rákérdezéskor az állomány fele mindenhol kézfeltartással jelezte szándékát. Azonban a rövid távú tervben csupán töredékük nyilvánította ki katonai jogviszony létesítésére vonatkozó tervét. Mindebből arra következtethetünk, hogy az eddigi tapasztalataik alapján, valamint fokozott biztonságigényük által vezérelve a jelen szolgálati formához ragaszkodnak: „*görcsösen kapaszkodnak az egyenruhába*”, ami biztonságot, valahová tartozást, megbecsülést,⁵⁰ tartást ad számukra. Mindezek a már említett élethelyzeteikből való kitörési pontok. Ez alól kivételt képez a balassagyarmati állomány (Nógrád megye), amelynek közel fele szerződéses katona szeretne lenni, s az ehhez társított mobilitást a katonai hivatás alapjának tekintik.

⁴⁸ Atkinson–Lens–O’Malley: i. m. 29–60.; Attila Oláh: Anxiety, Coping, and Flow: Empirical Studies in Interactional Perspective. Trefort, Budapest, 2005.

⁴⁹ Adam M. Grant – Jihae Shin: Work Motivation: Directing, Energizing, and Maintaining Effort (and Research). In: Richard M. Ryan (ed.): The Oxford Handbook of Human Motivation. Oxford University Press, New York, 2012.

⁵⁰ Maslow (1987): i. m.

Többen említik a *sors* és a *külső környezet hatását*, a *felgyorsult világot*⁵¹ jelenlegi élethelyzetük okaként, amellyel mintegy felmentik önmagukat és a külső segítséget várják. Az önmagukért való kiállás alacsony foka társul a szinten alacsony fokú önmagukba vetett hittel. Ez a jelenség szembevető volt a magas iskolai végzettséggel (pl. érettségi, főiskola) rendelkezők körében is.

A katonai pálya képében szereplő *Acélkocka-tervek*⁵² leginkább a fiatal férfiakra jellemzők, akik élénk érdeklődést mutattak e képzés iránt. A *határvédelmi feladatokban* való részvétel, mint terv és lehetőség több helyszínen is domináns volt, amelyek közt Szolnok (Jász-Nagykun-Szolnok megye) állománya élenjár. A *civil munkavégzés* vállalása is többször előkerült konkrét elképzelés nélkül, ami nem egy határozott és kimunkált életcélt feltételez. Néhányan említik a *tanulást* is, de nem jelölik meg annak sem tárgyát sem idejét.

A résztvevők többsége a bizonytalanságtól, reményvesztettségtől vezérelve nem tervezi a jövőjét: *egyáltalán nem gondolkodnak* rajta, s ennek markánsan hangot is adtak: „*Nem tudom!*”, „*Ki tudja?*”, „*Nincs mire tervezni.*” Ami aggasztó, hogy a fiatalok csupán néhány százaléka tervez családot alapítani, ami elől abban az esetben is elzárkóztak, amikor célzottan e témára történt a rákérdezés.

Mindezekkel ellentétben szükséges megemlíteni, hogy vannak, akik a haderőre „ugródeszkaként” tekintenek, ahol öt-tíz éven keresztül folyamatosan fejlesztik önmagukat, részt vesznek missziókban is, majd ezt követően az itt szerzett tapasztalataikat felhasználva kilépnek, és máshol hasznosítják azokat. Ezek tudatos döntések, amelyek konkrét célmegvalósításhoz vezetnek.

KORLÁTOK

Jelen tanulmány korlátokkal bír, mivel a kvalitatív kutatások nem képesek a teljes célcsoport elérésére, továbbá jelen kutatás nem longitudinális, eredményei a 2020-ban a szerzők által végrehajtott csoportos interjúkra korlátozódnak. Megközelítésünk feltáró jellegű volt, és a résztvevők katonai pályaválasztásának vagy más jellegű munkavégzésének mélyebb megértésére fókuszált. A közkatonák katonai pályamotivációi mellett kitekintett a jövőbeni terveikre is, amelyet a résztvevők magas száma tett lehetővé.

A résztvevők nagy csoportban történő interjúztatása nem volt ösztönző, így valószínűsíthető, hogy egy-egy személy részéről hiányzott a motiváció. A létszám helyszínenként eltérő volt, 10–40 fő között mozgott, amit a kutatás korlátjaként tartunk számon. A Pákozdi Márta alezredes által, egyenruhában történő interjúztatás a kutatás előnyeként tartható számon, ami nagymértékben növelte a bizalmat a résztvevők körében. A kutatás értékét növelték a résztvevők őszinte, érzelmmel teli megnyilvánulásai és a kétoldali kommunikáció is. Nehéz volt azonban elemezni azokat az interjúkat, amelyek a világjárvány hozadékaként megjelent érzéseket közvetítették. Az elemzés során Pákozdi alezredesnek különösen figyelnie kellett arra, hogy ne vonódjon be túlságosan a résztvevők által mondottakba. A kutatás során szigorú szabályok voltak érvényben, amelyek kifejezetten a speciális önkéntes tartalékos katonák katonai pályamotivációjának és jövőképeinek megismerését szolgálták. A kiképző- és parancsnoki állományba tartozók kivételével (köz)katonát a kutatást végzők nem zártak ki. Mivel a világjárvány ideje alatt alig végeztek tudományos kutatást ezen a területen, így az elméleti

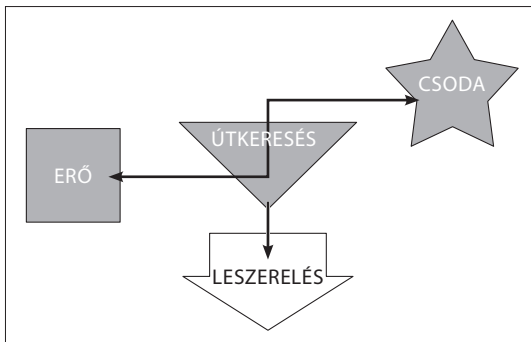
⁵¹ Oláh: i. m.

⁵² Az „Acélkocka” Altisztképzési Rendszer az MH Altisztzi Akadémia szervezeti keretében tartozó MH Altisztképző Központ által szervezett többéves tanfolyam.

szakirodalom szolgáltatta az empirikus kutatás alapját. Jelen tanulmány célja volt, hogy részletesebb ismereteket szerezzen a katonai pályamotivációról a közkatonák szemszögéből.

KÖVETKEZTETÉSEK

A résztvevők számára jelen szolgálati forma stabilitást és megélhetést biztosít. Az MH által biztosított feltételekkel (kiképzés, élelmezés, elhelyezés) elégedettek. A kiképzőállomány emberségét, a kiképzési feladatok elsajátításához nyújtott támogatását minden résztvevő kiemelte. A GT-alapú elemzés grafikus ábrázolása szemlélteti a legjobban a résztvevők érzelmi és gondolkodási sémáit önmaguk, az MH és jövőképük vonatkozásában.

1. ábra A SÖTKSZ GT-alapú szimbólumai

A négyzetben elhelyezkedő ERŐ minden oldalról támogatja az egyént. A benne szereplő biztonság, csapatmunka, szabályok, kihíváskeresés, tanulás és fejlődés, katonai értékek, jövedelem önállóan és külön-külön is támaszt nyújt, erőt ad az egyénnek a reménytelennek tűnő mindennapok megéléséhez. Képes őt a felszínen tartani és átsegíteni az ÚTKERESÉS viszontagságain, a bizonytalanságokon, amelyek lefelé húzzák őt.

Az ÚTKERESÉS szimbóluma egy csúcsára állított háromszög, ami egy ideig képes elnyelni mindent, ami fáj és nehéz, azonban később, ahogy telítődik, egyre szűkül és döntés elé állítja az egyént. Ehhez tartozik a családtól, a megszokott környezettől történő távollét, az ismerethiányból fakadó félelem, tudatlanság, valamint az MH megújulásával kapcsolatos alulinformáltság is. A jövedelem és csapatmunka – amelyek az ERŐ kódban is megtalálhatók – megosztottsága szintén a katonai pályaválasztás ellen ható tényezők.

A CSODA egy csillag, a tervek és életcélok ragyogása, amelynek elérése a résztvevők többsége számára jelen helyzetükben lehetetlennek tűnik. Csupán a közeljövőre, a jelenlegi kiképzés teljesítésére összpontosítanak. A néhány résztvevő által ismertetett tervek az ÚTKERESÉS akadályain áthaladva válnak életcéljukká, amelyben megvalósítják önmagukat (munka, egzisztencia, család, lakás).

Az ERŐ szelektív kódból kiinduló kétirányú nyíl, amely áthalad az ÚTKERESÉSEN és a CSODÁBAN végződik, a résztvevők érzelmeit, vágyait és gondolatait képezi le. Kérdés, hogy az ERŐ mennyiben és hogyan képes támogatni az egyén katonai és más munkavállalási szándékát, jövőbeni céljait. Ha kevésbé, akkor, ahogy azt már a kutatás során is megtapasztaltuk, a katona leszerel, ami egy lefelé mutató nyíl képében szintén szerepel az ábrán.

E szolgálati forma életre hívása pozitívumként értékelhető, mind a munkanélkülivé vált emberek, mind a társadalom, mind pedig a Magyar Honvédség részéről. A szolgálati forma

lehetővé tette, hogy a munkájukat elvesztett emberek megélhetése folyamatos legyen, ezen túlmenően pedig emberi kapcsolataik is színesedjenek, tudásuk új ismeretekkel bővüljön. A Magyar Honvédség társadalmi megítélésének emelkedésén túl kiemelt jelentőségű, hogy a honvédelem ügyétől mindennapjaikban távol álló emberek közel kerüljenek a haza védelme érdekében történő felkészültséghez, ezáltal a potenciálisan hadra fogható állomány létszámának növeléséhez.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a Magyar Honvédség által létesített újfajta képzési forma jelentősen hozzájárult a COVID–19-járvány által generált speciális, előre nem látható munkanélküliség kezeléséhez, olyan átmeneti formát kínálva, ami mind az egyének, mind az MH, mind pedig az egész társadalom számára újfajta kiutat jelentett. E szolgálati forma további vizsgálata is indokoltnak tűnik, hosszanti jellegű kutatása sok új, más úton nehezen elérhető ismeret megszerzését tenné lehetővé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Atkinson, John W.: *Motivational determinants of intellectual performance and cumulative achievement*. In: Atkinson, John W. – Raynor, Joel O. (eds.): *Motivation and achievement*. Winston, Washington, 1974, 389–410.
- Atkinson, John W.: *Strength of motivation and efficiency of performance*. In: Atkinson, John W. – Raynor, Joel O. (eds.): *Motivation and achievement*. Winston, Washington, 1974, 193–218.
- Atkinson, John W. – Lens, Willy – O’Malley, Patrick M.: *Motivation and ability: Interactive psychological determinants of intellectual performance, educational achievement, and each other*. In: Sewell, William H. – Hauser, Robert M. – Featherman, David L. (eds.): *Schooling and achievement in American society*. Academic, New York, 1976, 29–60.
- Barbour, Rosaline S. – Kitzinger, Jenny (eds.): *Developing Focus Group Research: Politics, Theory, and Practice*. Sage Publications, London, 1999.
- Bryant, Antony: *Grounded Theory and Grounded Theorizing: Pragmatism in Research Practice*. Oxford University Press, New York, 2017.
- Charmaz, Kathy: *Grounded Theory*. In: Smith, Jonathan A. (ed.): *Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods*. Sage Publications, London, 2008, 81–110.
- Corbin, Juliet – Strauss, Anselm: *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Sage Publications, London, 2015.
- Corbin, Juliet – Strauss, Anselm: *The Basics of Qualitative Research*. Sage Publications, London, 2008.
- Darity, William Jr. – Goldsmith, Arthur H.: *Unemployment, Social Psychology, and Unemployment Hysteresis*. *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 16, 2020/1., 55–71. DOI: 10.1080/01603477.1993.11489969
- Deci, Edward L. – Ryan, Richard M.: *Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health*. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, Vol. 49, 2008/3., 182–185. DOI: 10.1037/a0012801
- Deci, Edward L. – Ryan, Richard M.: *The „what” and „why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior*. *Psychological Inquiry*, Vol. 11, 2000/4., 227–268. DOI: 10.1207/S15327965PLI11104_01
- Détang-Dessendre, Cécile – Gagné, Carl: *Unemployment duration, city size, and the tightness of the labor market*. *Regional Science and Urban Economics*, Vol. 39, 2009, 266–276.
- Fassinger, Ruth E.: *Paradigms, praxis, problems, and promise: Grounded theory in counseling psychology research*. *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 52, 2005/2., 156–166. DOI: 10.1037/0022-0167.52.2.156

- González-Sanguino, Clara – Ausín, Berta – Castellanos, Miguel Ángel – Saiz, Jesús – López-Gómez, Aída – Ugidos, Carolina – Muñoz, Manuel: *Mental health consequences during the initial stage of the 2020 Coronavirus pandemic (COVID-19) in Spain*. *Brain, Behavior, and Immunity*, Vol. 87, 2020, 172–176. DOI: 10.1016/j.bbi.2020.05.040
- Grant, Adam M. – Shin, Jihac: *Work Motivation: Directing, Energizing, and Maintaining Effort (and Research)*. In: Ryan, Richard M. (ed.): *The Oxford Handbook of Human Motivation*. Oxford University Press, New York, 2012.
- Grima, Simon – Gonzi, Rebecca Dalli – Thalassinou, Eleftherios Ioannis: *The Impact of COVID-19 on Malta and its Economy and Sustainable Strategies*. SSRN, 07. 06. 2020.
- Harloff, Gary J.: *COVID-19 USA and World Death Rates Analysis, Modeling, and Recommendations*. SSRN, 2020. 05. 07. DOI: 10.2139/ssrn.3691970
- Herzberg, Frederic I.: *One More Time: How Do You Motivate Employees?* *Harvard Business Review*, Vol. 46, 1968/1., 53–62.
- Herzberg, Frederic I.: *Work and the Nature of Man*. World Publishing Company, Cleveland, 1966.
- Herzberg, Frederic I. – Mausner, Bernard – Synderman, Barbara: *The Motivation to Work*. Wiley, New York, 1959.
- Howard, Joshua – Gagné, Marylène – Morin, Alexandre J. S. – Broeck, Anja Van den: *Motivation profiles at work: A self-determination theory approach*. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 95–96, 2016, 74–89. DOI: 10.1016/j.jvb.2016.07.004
- Hunt, John W.: *Managing People at Work*. 3rd ed. McGraw Hill Book, London, 1988.
- Hutchings, Judy – Gowerik, Kathy: *Unemployment and mental health*. *Journal of Mental Health*, Vol. 2, 2009/4., 355–358. DOI: 10.3109/09638239309016971
- IAS: Önkéntes tartalékos katona. <https://www.iranyasereg.hu/page/tartalekos>
- Jacques, Jean-François – Walkowiak, Emmanuelle: *Low wages and high unemployment rates: The role of social interactions in hiring discrimination*. *The Journal of Socio-Economics*, Vol. 38, 3/2009., 456–463.
- Jahoda, Marie – Rush, Howard: *Work, Employment and Unemployment: An Overview of Ideas and Research Results in the Social Science Literature*. University Sussex, Brighton, 1980.
- Kawohl, Wolfram – Nordt, Carlos: *COVID-19, Unemployment, and Suicide*. *The Lancet Psychiatry*, Vol. 7, 2020/5., 389–390.
- Khan, Shahid N.: *Qualitative research method: Grounded Theory*. *International Journal of Business and Management*, Vol. 9, 2014/11., 224–233. DOI: 10.5539/ijbm.v9n11p224
- Khan, Shahnawaz – Rabbani, Mustafa Raza – Thalassinou, Eleftherios Ioannis: *Corona Virus Pandemic Paving Ways to Next Generation of Learning and Teaching: Futuristic Cloud Based Educational Model*. Researchgate, 01. 2020. https://www.researchgate.net/publication/348730084_Corona_Virus_Pandemic_Paving_Ways_to_Next_Generation_of_Learning_and_Teaching_Futuristic_Cloud_Based_Educational_Model
- Kozicki, Bartosz – Goórnikiewicz, Marcin: *Unemployment Rate in Poland and USA during COVID-19 Pandemic: A Case Study*. *European Research Studies Journal*, Vol. 23, Special Issue 3/2020., 189. DOI: 10.35808/ersj/1861
- Krueger, Richard A.: *Focus group Kit 6 – Analysing and Reporting Focus Group Results*. Sage Publications, London, 1998.
- Krueger, Richard A.: *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Sage Publications, London, 1988.
- Krueger, Richard A.: *Quality control in focus group research*. In: Morgan, David L. (ed.): *Successful Focus Groups: Advancing the State of the Art*. Sage Publications, London, 1993, 65–85.
- KSH: Gyorstájékoztató – Foglalkoztatottság, 2021. január. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog2101.html?utm_source=kshhu&utm_medium=banner&utm_campaign=theme-munkaero

- KSH: Gyorstájékoztató – Munkanélküliség, 2021. január. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/mun/mun2101.html>
- KSH: Népeség és népmozgalom. <https://www.ksh.hu/nepesseg-es-nepmozgalom>.
- Liem, Ramsay – Liem, Joan Huser: *The psychological effects of unemployment on workers and their families*. Journal of Social Issues, Vol. 44, 1988/4., 87–105. DOI: 10.1111/j.1540-4560.1988.tb02093.x
- Luisetto, Mauro – Fiazza, Caterina – Latyshev, Oleg Yurevich: *COVID-19 Pandemia and the Management Strategy for Business and Economy*. GJAGR, Vol. 2, 2020/1.
- Lyubomirsky, Sonja: *The How of Happiness: A New Approach to Getting the Life You Want*. Penguin Group, New York, 2009, 34–56.
- Maslow, Abraham H.: *A theory of human motivation*. Psychological Review, Vol. 50, 1943/4., 370–396.
- Maslow, Abraham H.: *Motivation and Personality*. Harper and Row, New York, 1987.
- McClelland, David C.: *Human Motivation*. Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- McClelland, David C.: *The Achieving Society*. Free Press, New York, 1961.
- McKee-Ryan, Frances – Song, Zhaoli – Wanberg, Connie R. – Kinicki, Angelo J.: *Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study*. The Journal of Applied Psychology, Vol. 90, 2005, 53–76. DOI: 10.1037/0021-9010.90.1.53
- Oláh Attila: *Anxiety, Coping, and Flow: Empirical Studies in Interactional Perspective*. Trefort, Budapest, 2005.
- O’Donell, John M.: *Focus Groups: A habit forming evaluation technique*. Training and Development Journal, Vol. 42, 1988/7., 71–73.
- Ponterotto, Joseph. G.: *Qualitative Research in Multicultural Psychology: Philosophical Underpinnings, Popular Approaches, and Ethical Considerations*. Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, Vol. 16, 2010/4., 581–589. DOI: 10.1037/a0012051.
- Satomi, Erika – Rodrigues de Souza, Polianna Mara – Thomé, Beatriz da Costa – Reingenheim, Claudio – Werebe, Eduardo – Troster, Eduardo Juan – de La Cruz Scarin, Farah Christina – Bacha, Hélio Arthur – Grunspun, Henrique – Ferraz Leonardo José Rolim – Scarpinella Bueno, Marco Aurelio – Filho, Mario Thadeu Leme de Barros – Borges, Pedro Custódio de Mello: *Alocação justa de recursos de saúde escassos diante da pandemia de COVID-19: Considerações éticas*. Einstein (São Paulo), Vol. 18, 2020/2., 1–5. DOI: 10.31744/einstein_journal/2020AE5775
- Wade-Bohleber, Laura M. – Duss, Carmen – Cramer, Aureliano – Wyl, Agnes von: *Associations of social and psychological resources with different facets of chronic stress: A study with employed and unemployed adolescents*. International Journal of Environmental Research and Public Health, Vol. 17, 2020/14., 5032. DOI: 10.3390/ijerph17145032
- Willig, Carla – Rogers, Wendy Stainton (eds.): *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. Sage Publications, London, 2017.

Endrődi Gábor alezredes:

AZ ÉLETCIKLUS-MENEDZSMENT KÉRDÉSEI A HONVÉDELMI ÉS HADERŐFEJLESZTÉSI PROGRAM TÜKRÉBEN

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: A hadseregek képességfejlesztése – különös tekintettel a hadfelszerelés fejlesztésére – hosszú távú folyamat. Döntéseink évtizedekre meghatározzák alapképességeinket, és bár a transzformáció folyamatos, ezt a széles körű tevékenységet az eszköz és a képesség teljes életciklusában tudnunk kell kezelni. Az ad hoc döntések minimalizálása érdekében célszerű folyamatosan nyomon követni képességeink alakulását és előre megtervezni a szükséges beavatkozásokat, legyen az fejlesztés vagy fenntartás. Ehhez nyújthat segítséget a projektszemlélet és a projektmenedzsment meghonosítása. Az alábbi írásban ezt a témakört veszi górcső alá a szerző.

KULCSSZAVAK: képességfejlesztés, Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, életciklus, menedzsment

BEVEZETÉS

Nagy dolgoknak vagyunk részesei. A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (HHP) keretében a Magyar Honvédség komplex és átfogó fejlesztés részese lesz. A program során gyakorlatilag az MH teljes fegyverzete megújul. Ezzel párhuzamosan számos jövőbe mutató, a haditechnikával szorosan nem összefüggő területen is forradalmi változásoknak lehetünk tanúi. Az MH megújulását elősegítő honvédelmi és a haderőfejlesztési „lábak” azonban nem választhatók el egymástól, hiszen a képességcélok eléréséhez azok koherenciája elengedhetetlen. A program kézzelfogható elemein túl nem szabad elfeledkeznünk egy másfajta megújulásról sem. Az MH életében korszakváltás következett be. A korábbi forráshiányos – és valljuk meg, sokszor reális koncepció nélküli, politikai szándékoktól mentes – éveket, évtizedeket felváltja egy a Nemzeti Biztonsági Stratégiával alátámasztott vízió, mely alapjaiban változtatja meg az MH és a katona helyét és szerepét társadalmunkban.

Új feladatok, új kihívások és új lehetőségek időszakához érkeztünk, amelyben csak akkor lehetünk sikeresek, ha a nézőpontunkat, gondolkodásunkat és hozzáállásunkat is képesek vagyunk megfelelő irányba változtatni. És talán ez utóbbi a legnagyobb kihívás.

ELŐZMÉNYEK

Ugorjunk vissza a kétezres évek elejére. Ekkor egy-két kivételtől eltekintve a szovjet/orosz eredetű technika képezte az MH fegyverzetét, melynek fontos jellemzője, hogy egymásra épülő, rendszerszemlélet alapján végrehajtott fejlesztések eredménye volt. Egyszerű példaként: az orosz rádió befért az orosz eszközök mindegyikébe. A rendszerintegrátori

feladatokat elvégezték helyettünk, az MH komplett – a mai időkben használt kifejezéssel – képességekhez jutott az egyes harcostól a hadosztály szintjéig, a képesség-összetevők legtöbb elemét ideértve. A doktrína, a kiképzés, a szervezet, a technika, a vezetés rendje mind készen érkezett. A személyi állomány és a létesítmények kialakítására vonatkozó ajánlások is rendelkezésre álltak. Az interoperabilitás természetesen kihívás volt, hiszen újonnan csatlakozott NATO-országként orosz fegyverzettel ez utóbbi nem volt lehetséges. A haderő személyi állományának létszáma és felkészültsége megfelelt a kor követelményeit még épp elérő technikai fejlettségi szintű eszközöket használó haderőnek.

Az első és 2016 végéig gyakorlatilag az egyetlen komoly, haditechnikát érintő új beszerzés a 2001. szeptemberi kormánydöntés eredményeként hazánkba érkező Gripen repülőgépflootta volt. Itt mindenképpen meg kell említeni, hogy kisebb volumenű beszerzések viszont történtek, gondolok itt a Mistral- és Kongsberg-programokra, a Harris rádiókra és a gépjárműbeszerzési programra. Visszatérve a Gripen repülőgépek beszerzésére: a gépek kiválasztását komoly szakmai előkészítés előzte meg, de most már kimondható, hogy a döntés sokkal inkább politikai alapon, semmint szakmai alapon történt. Még mielőtt ez utóbbi mondat vádaskodásnak tünne, egy rövid kitéréssel vizsgáljuk meg a kérdést.

A katonai beszerzés a világ legtöbb államában politikai szintű döntés eredménye. Ennek oka egyrészt a technika hosszú életciklusa, másrészt az ügylet pénzügyi nagyságrendje. Azon országoknak, melyek a beszerzések során külföldi gyártók termékeiből kénytelenek választani, a beszerzésre politikai lehetőségként kell tekinteniük. Egyetlen megválasztott kormány sem engedheti meg magának, hogy döntéshozatalkor ez utóbbi tényezőt figyelmen kívül hagyja. Katonaként, pusztán szakmai oldalról természetesen furán hangoznak az előbbiek, de a kérdést távolabbról vizsgálva nincs okunk ellenvetéssel élni, már csak azért sem, mert a döntés eredményeként hazánkba érkezett repülőeszközök hazai alkalmazhatóságához kétség nem fér.

A korábbi gondolatmenethez visszatérve – és fenntartva azt, hogy az előző megállapítást a későbbiekben ismét figyelembe vesszük – megállapítható, hogy bár az új repülőeszközök beérkezésével az eredeti harcirepülő-képesség csak kismértékben változott, a képesség-összetevőkben jelentős változás állt be. Megváltozott a doktrína, a kiképzés, a szervezet, a technika, a létesítményrendszer és az interoperabilitás is. Az átállásra az MH-nak több évre volt szüksége, és a gépek már javában repültek, mire a folyamat befejezettnek volt tekinthető. Természetesen az eszközök és így a képesség továbbfejlesztése azóta is folyamatos.

Mindeközben más területen alapvetően nem történt képességfejlesztés. Mind a technika, mind pedig a személyi állomány képességei avultak és elavultak. Magyarázat lehet erre az, hogy az évtizedet biztonsági szempontból hazánkban és a szövetségi rendszerben is meglehetősen optimista hangulat jellemezte. Ennek okán sem belső indíttatás, sem pedig külső ráhatás nem formálta a politikai gondolkodást a haderő modernizációja irányába. A politika láthatóan nem kívánt „foglalkozni” a hadsereggel. Ebben a 2010-es politikai kurzusváltás során sem történt változás, sőt a 2011-es nyugdíjváltoztatás sajnálatosan tovább rontotta a személyi állomány helyzetét. Az utolsó korai nyugdíjazási lehetőséget kihasználók kiválásával komoly űr képződött a szakértelemmel rendelkezők körében. Egyes számítások alapján az MH elvesztette szaktudásának 30-40%-át, miközben a potenciális új belépők száma is hirtelen lecsökkent, ami a mérleg nyelvét még inkább kedvezőtlen irányba mozdította el.

Az évtized első felében a meghirdetett programok (Hadik-terv, Irinyi-terv hadiipari részei) nem hoztak előrelépést sem a hazai hadiiparban, sem pedig az MH hadfelszerelésének fejlesztésében, de még a K+F területen sem. Miközben egyes területeken – elsősorban a missziós szerepvállalásaink eredményeként – képesek voltunk lépést tartani a szövetség-

geseinkkel, a haditechnikát illetően sajnos ez nem mondható el. A közel 15 éves új, nagy volumenű beszerzéseket nélkülöző időszak rányomta bélyegét a hazai gondolkodásra. A haderőfejlesztés – egyes esetekben a valóságtól elrugaszkodott elemeket is tartalmazva – tervek szintjén létezett, megvalósítása azonban politikai szándék hiányában nem volt életszerű.

Ezzel a háttérrel érkezünk el 2014 végére. Túl vagyunk a Krim annexióján, a walesi NATO-csúcstalálkozó kiemelt témája a megváltozott biztonsági környezetben a Szövetség lépésváltása. Az állam- és a kormányfők vállalást tesznek védelmi költségvetésük legalább 2%-os GDP-arányos szintjének elérésére és fenntartására. Hazánk vállalta, hogy 2017-től 0,1 százalékpontos évi növekedéssel 2024-re eléri a 2%-ot. Sajnos a korábbi évek „eredményeként” ennek megvalósulásában nem sokan hittek, és továbbra sem készült megalapozott, végrehajtható hosszú távú haderőfejlesztési terv. Két év telik el anélkül, hogy a HM és az MH megfelelő módon felkészült volna a rendelkezésre álló többletforrások felhasználására.

2016-ban viszont már a honvédelmi költségvetés is tükrözi a politikai szándékot. A NATO védelmi tervezési folyamatának (NDPP¹) aktuális ciklusában a hazánk részére kiosztott képességcélok között számos komoly haderőfejlesztést igénylő elem jelent meg, miközben a kormányzat továbbra is elkötelezett maradt az MH komplex képességfejlesztése iránt. Megkezdődik a HHP tervezése, amely gyakorlatilag a gerincét adja majd a 2017-re elkészülő hosszú távú (10 éves) tervnek. A kormányfő felkérésére – a korábban már említett nagypolitikai érdekeknek megfelelően – a honvédelmi miniszter új nemzeti fegyverzeti igazgatót jelöl ki, aki később kormánybiztosként folytatja a hadfelszerelés fejlesztésével összefüggő irányítói feladatokat. Elmondható, hogy „külsős” bevonása az ilyen volumenű fejlesztésekbe nem szokványos a szövetséges minisztériumoknál, de nem vitatható az a gondolat, hogy a korábban vázolt feltételek miatt a HM nem lenne képes a rendelkezésre álló rövid idő alatt a feladatot elvégezni. Megkezdődött a beszerzések előkészítése, melyek tervezése és végrehajtása – mint látható lesz – nem az életciklus-menedzsment figyelembevételével történt. A következőkben arra vállalkozom, hogy bemutatom az életciklus-menedzsment és a projektmenedzsment helyét, szerepét és szükségességét a képesség- és hadfelszerelésfejlesztés területén.

ÉLETCIKLUS-MENEDZSMENT

Elsőként határozzuk meg az életciklus-menedzsment fogalmát. A termékéletciklus megfogalmazása számos hazai és nemzetközi irodalomban megtalálható: „*Egy termék hatásrendszerének egymás után következő, egymáshoz kapcsolódó szakaszai a nyersanyag beszerzéstől vagy a természeti erőforrás keletkezésétől az újrahasznosításig vagy az ártalmatlanításig.*”² A termék életfázisainak összessége, amelyeken az a kifejtésétől kezdve a teljes elfogyasztásig vagy feleslegessé nyilvánításáig végighalad.³

Az életciklus-menedzsment ezek alapján tehát a fenti folyamatok tervezése, irányítása és kezelése. „*Célja a védelmi képességek optimalizálása a teljes életciklus alatt, figyelembe véve a három alapvető jellemzőt (költség, teljesítmény, idő), a művelési környezetet,*

¹ NATO Defence Planning Process.

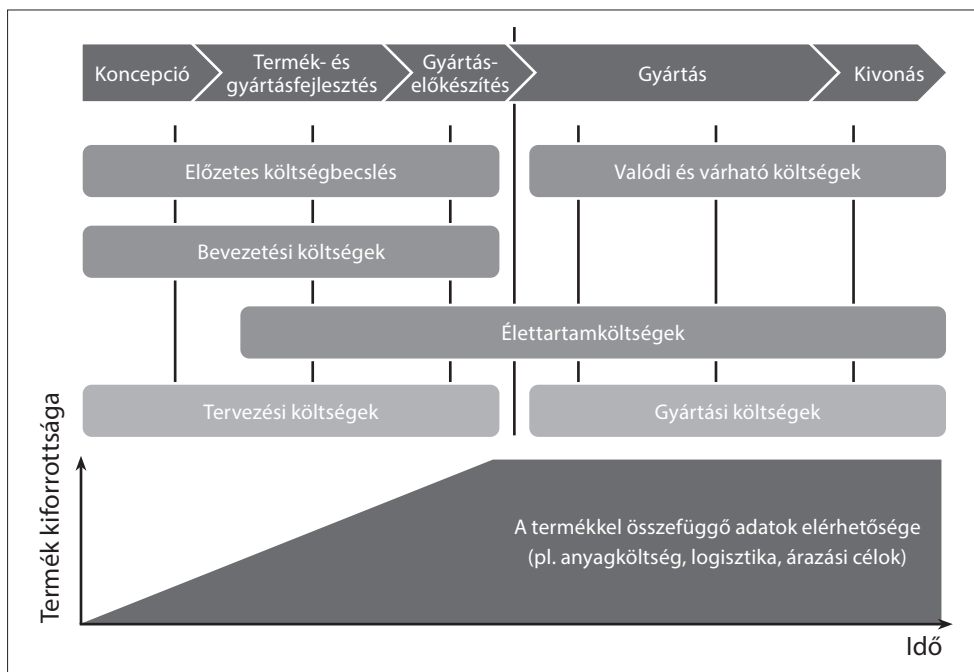
² MSZ EN 14040 átvett szabvány, 2006.

³ Dictionary of Military and Associated Terms. DoD, Washington, 2020, 131. <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

az integrált logisztikai kiszolgálást és a kivonást. Az életciklus-menedzsment elősegíti az interoperabilitást, a kommunikációt és az együttműködést, miközben minimalizálja a teljes életciklusra vonatkozó költségeket.”⁴

Az életciklus-menedzsment fontosságát a költségek oldaláról megvizsgálva és a tapasztalatokat figyelembe véve elmondható, hogy a teljes életciklus során a beszerzési ár a teljes költség mintegy 30%-a. A költség másik 70%-a ezután keletkezik, és nagyon nem mindegy, hogy mire és hogyan fordítjuk azt. Ezt az arányt több döntésnél is fontos tényezőként kell figyelembe venni. Egyrészt a beszerzési ár előrevetíti a teljes életciklus-ráfordítási igényt. Másrészt segít abban, hogy időben megtervezzük a technika/képesség váltását. Harmadrészt árulkodik jel, ha az arány jelentősen felborul. Amennyiben az arányok a kiegyenlítődés irányába mozdulnának el, akkor az eszközrendszert korán vonnánk ki a rendszerből. Ha pedig a különbség nő, az azt jelenti, hogy az eszközt tervezett élettartamánál tovább használtuk, a fenntartási ráfordítások folyamatosan nőnek, és képességei már nem tekinthetők korszerűnek. Az előbbi megállapítások általánosságban igazak, de egyes esetekben ez alól természetesen lehetnek kivételek.

Bár a napi életben nem esik túl sok szó az életciklusról, valójában minden létező dolognak van életciklusa. Ebből következik, hogy mindenki napi szinten életciklus-menedzsmentet végez. Ez a tevékenység egy adott termék esetében a vizsgált szereplők függvényében több különböző feladatrendszert jelent. Szemléltetésként nézzünk egy példát. Egy mobiltelefon esetében a gyártó az 1. ábrán bemutatott életciklusmenedzsment-folyamatokat végzi.

1. ábra A gyártó által végzett életciklusmenedzsment-folyamatok egy mobiltelefon esetében⁵

⁴ AAP-20 – NATO Programme Management Framework (NATO Life Cycle Model). NSO, 2015, 1. <https://tssodyp.ssb.gov.tr/genel/ReferansDokumanlar/AAP-20%20NATO%20Life%20Cycle%20Model-Ekim%202015.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

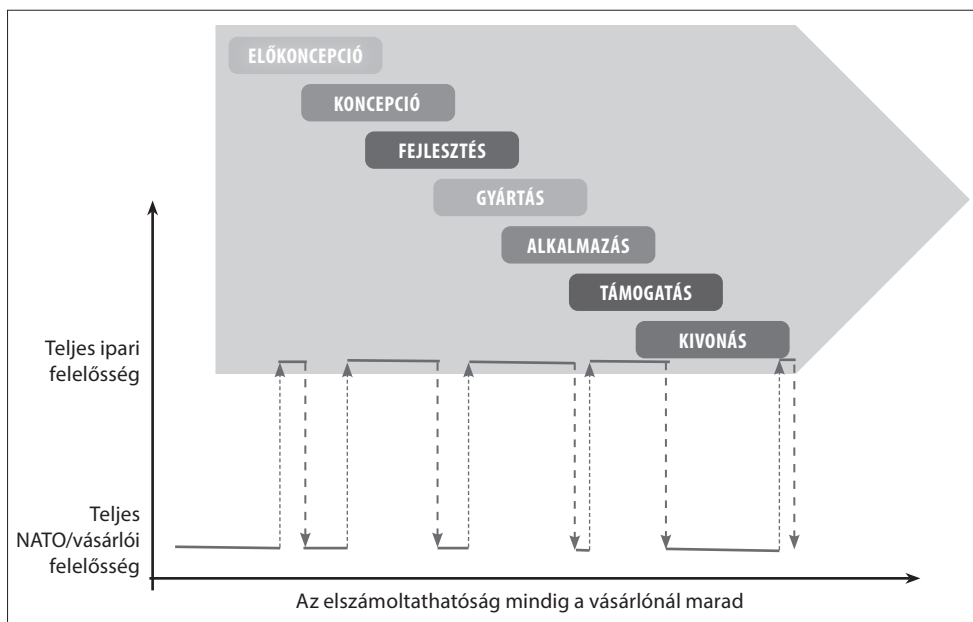
⁵ Marius Rothhardt: DSC Green Thursday: Using SAP Product Lifecycle Costing to lift the fog of uncertainty. SAP Blog, 07. 05. 2020. <https://blogs.sap.com/2020/05/07/digital-supply-chain-green-thursday-using-sap-product-lifecycle-costing-to-lift-the-fog-of-uncertainty/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 06.)

Az ábrán az életciklus elemei mellett a költségek is jól látszanak, és belátható, hogy bevétele csak a gyártás megkezdése után várható. A felhasználó szempontjából a telefonálási képesség életciklusa egy rövid követelménytámasztási és döntési szakaszt követően az adott telefonnál a vásárlás pillanatában kezdődik. Ezután a szokásos karbantartási feladatokon kívül más teendője nincs, és amikor a telefon eléri a felhasználó számára avult állapotát, gyakorlatilag a kukában végzi, esetleg csökkent áron továbbértékesíthető. Mindeközben a gyártó fenntartja az eszköz támogatását, esetlegesen még fejleszti is azt (akkumulátor, szoftver stb.), egészen addig, amíg a termék el nem éri a gyártó által meghatározott élettartamának a végét. A két életciklus összehasonlítása a 2. ábrán látható.

2. ábra Egy adott telefon életciklusmodellje a gyártó (fent) és a vásárló (lent) szempontjából (Szerkesztette a szerző)

Itt a vevő és a gyártó tevékenysége kevés ponton kapcsolódik, gyakorlatilag az eszköz előállítása általános piaci trendek, nem pedig egyéni érdekek alapján történik. A civil felhasználású infokommunikációs piacon a gyors fejlődés miatt más modell nem lenne fenntartható. Most nézzük, mi a helyzet a hadfelszerelés életciklusával (3. ábra).

3. ábra A hadfelszerelés életciklusa⁶

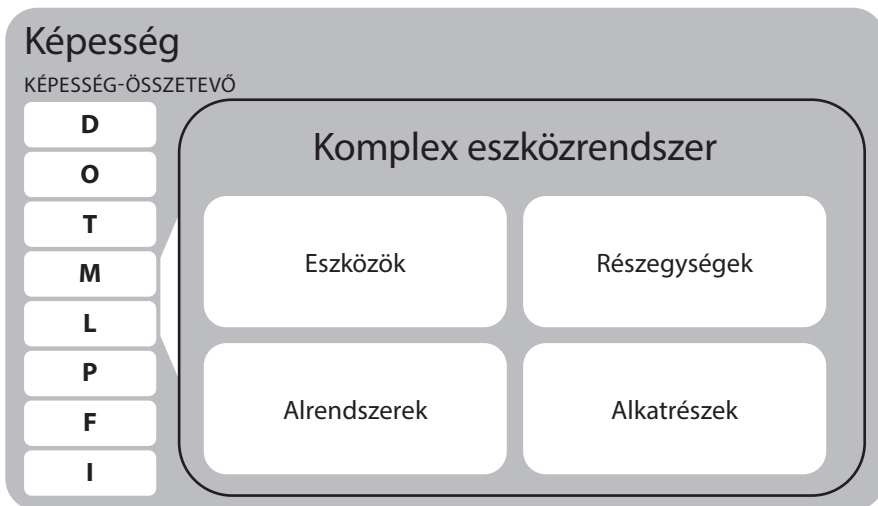
A NATO AAP-20-at ismét segítségül hívva egyből szembetűnő, hogy a vásárló – ez esetben a NATO vagy egy nemzet – a teljes termékéletciklus alatt részt vesz a folyamatban. A fenti ábra egy még nem létező eszköz életciklusát mutatja be. Amennyiben egy már létező

⁶ AAP-20..., 9.

és a kereskedelemben kapható eszközről (COTS⁷) beszélünk, akkor az első lépés teljesen, a második és harmadik (tervezés-fejlesztés) pedig részlegesen vagy akár teljesen is elkülönülhet. Ez tehát nem azt jelenti, hogy ezek a lépések kimaradnak, hanem a partnerek a termékéletről ebben a szakaszában nincsenek kölcsönhatásban egymással. Amennyiben az eszköz módosítás nélkül illeszthető a vevő rendszerébe, akkor nincs szükség további fejlesztésre. Ez eszközrendszerek esetén biztosan nem járható út, hiszen a rendszer komplexitása miatt nincs lehetőség azokat változtatások és más alrendszerek integrálása nélkül sikeresen a rendszerbe illeszteni. Ami az ábrából egyértelműen jelentős különbségként jelenik meg a mobiltelefonos példához képest, az a vásárló felelőssége a különböző lépéseknél. Itt a vásárló elemi érdeke, hogy a termék minden paraméterében az ő elvárásaihoz legközelebb álljon, ezért az eladó és a vevő a teljes életciklus alatt folyamatosan kapcsolatban van egymással.

KÉPESSÉG-ÉLETCIKLUS ÉS PROJEKTMENEDZSMENT

A komplex rendszerek esetében rendszeréletről kell beszélnünk.

4. ábra A komplex rendszer felépítése⁸

Az ábra pontos megértéséhez mindenképpen szükséges tisztázni a képesség-összetevőket és azok jelentését. Képesség-összetevő az adott képesség eléréséhez szükséges részfeladatok funkcionális csoportosítása. A képesség-összetevők minden szükséges elemének meg kell valósulnia ahhoz, hogy valódi képességgel rendelkezünk. (Ez eszközök esetén is igaz.) Ennek érdekében tehát szükséges feltétel a képesség használatához és működtetéséhez:

- teljes írott dokumentáció, eljárásrend (Doctrine);
- szervezeti elem (Organization);
- állomány kiképzése és felkészítése (Training);
- eszköz/eszközrendszer (Materials);

⁷ Commercial off-the-shelf.

⁸ AAP-20 alapján.

- vezetés-irányítási rendszer (Leadership);
- humán erőforrás (Personnel);
- infrastruktúra (Facilities);
- közös együttalkalmazhatóság megléte a szövetségen belüli tevékenységhez (Interoperability).

Az összetevők áttekintése után látszik, hogy komplex eszközrendszerünk (M) a képességnek csupán egy összetevője. Könnyen belátható az is, hogy a komplex eszközrendszert alkotó elemeknek is van saját életciklusuk, amelyek egy része bizonyosan el fog térni a teljes eszközrendszer tényleges életciklusától. Egy harcokosi esetén például a lövegcső életciklusát legjelentősebben a leadott lövések száma, míg a motorját az üzemidő befolyásolja. Ha ezt nem így vesszük figyelembe, akkor ideiglenes képességvesztés léphet fel, illetve az üzemeltetési költségek növekedésére is számítani lehet.

A fentiek ismeretében nem meglépő, hogy a NATO és hadseregei jellemzően az életciklussal összefüggő feladatokat projektszervezeteken belül végzik. A projektszervezet a képesség-összetevő minden eleméért felelős, létszáma a projekt méretétől függően változik. Ezt a menedzsmentet képességmenedzsmentnek hívjuk és az 5. ábrán egy példával illusztrálva láthatóak a főbb feladatai.

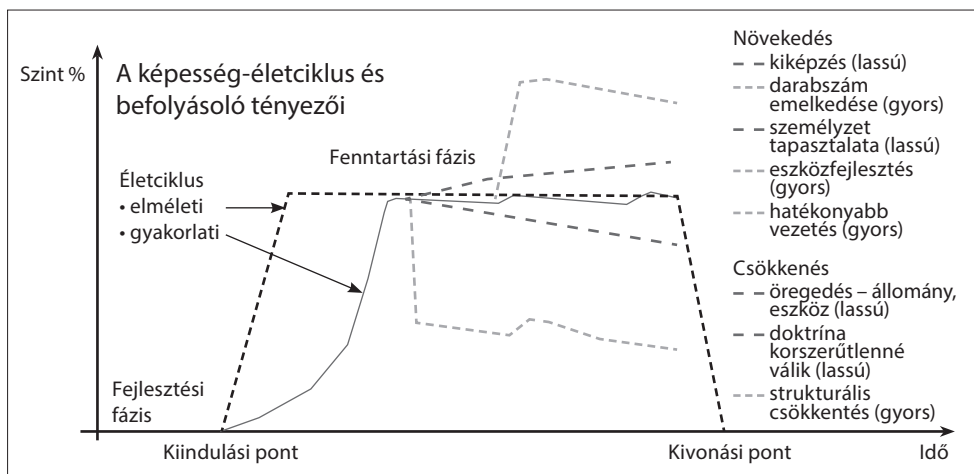
	2017				2018				2019				2020				2021				
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	
Doktrína	Doktrínapontosítás, -fejlesztés; hk. sz., szd. szintű szabályzatok kidolgozása				Doktrína felülvizsgálata																
Szervezet	Dd. szervezet átalakítása, hk. századok megalakítása				Szervezeti átalakítás felülvizsgálata																
Kiképzés	Kiképzők egyéni kiképzése				raj-kiképzés	gyak-szakasz kiképzés	gyak-integrált kiképzés	gyak	Folytatólagos kiképzés más dd. elemmel együtt								dd. gyakorlat				
	Hk. személyzet szimulátoros kiképzése																				
Eszköz	Szim. beszerzése																				
	Első hk. csomag beszerzése				Második csomag beszerzése																
	Első löszer- és jav. anyag-készlet beszerzése				Második készlet beszerzése				Harmadik készlet beszerzése												
Vezetés	Sz.- és szd. pk. -kiválasztás, -kiképzés				További vezetők kiképzése, továbbképzése																
Személyi állomány	Számvetések elkészítése																				
	Századállomány toborzása				A meglévő állomány átírányítása				Az elvárt feltöltési szint fenntartása												
Infrastruktúra	Szükséges gyakorlóterek felmérése, előkészítése				Gyakorlóterek fejlesztése				A meglévő infrastruktúra fenntartása												
	Kezdeti és átmeneti tárolóhelyek kialakítása				Tároló- és kiszolgálóobjektumok elkészítése																

5. ábra A képességmenedzsment lehetséges feladatai (példa)⁹

⁹ M. Stepaniuk – Y. Yurchina: Defence planning as a capability. Центр военной політики та політики безпеки, Kijev. <http://defpol.org.ua/index.php/produkty-tsentru/alcia-heroiv/449-issues-of-transition-to-capability-based-planning> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 07.)

Az ábra elsősorban a teljes műveleti készenlétig tartó feladatokat részletezi. Tekintettel arra, hogy az ütemterv csak tervezet, ezért a tapasztalatok alapján az idő előrehaladtával a végrehajtás biztosan módosulni fog. Ennek következtében, ha bármelyik képesség-összetevő nem lesz elérhető a tervezett időpontig, akkor a képesség sem éri el a készenlétet, ami a költség–teljesítmény–idő hármasának másik két tagját is módosítja. Ennek kezelésében ismét nagy szerep hárul a projektmenedzsmentre, hiszen ez az, ami a teljes rendszert átlátva képes az összetevők rendelkezésre állását módosítani, ezáltal pénzt és időt megtakarítani. Tegyük fel, hogy a kívánt eszközök (M) nem lesznek készek a várt határidőre. Ekkor a projektmenedzser javasolhatja a kiképzés eltolását, így nem képezünk feleslegesen katonákat (a képzési ciklus később indul), esetleg a szükséges épületek rendelkezésre állási határideje is módosítható.

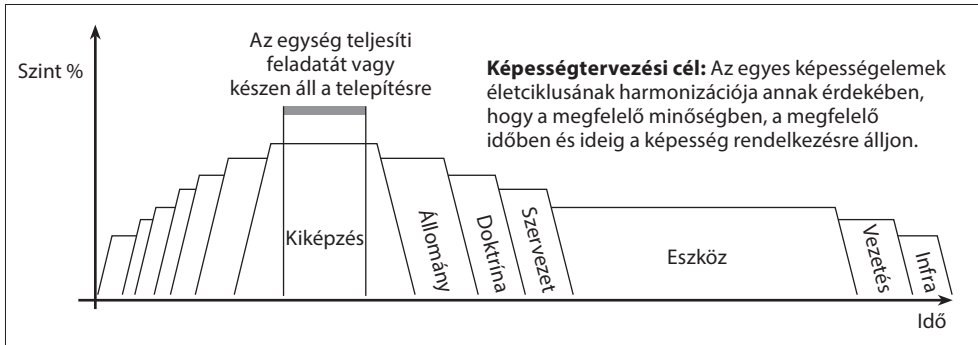
Ha a teljes életciklust nézzük, más összefüggéseket is látnunk kell (6. ábra).

6. ábra A képesség-életciklus és befolyásoló tényezői¹⁰

Az ábrán látható, hogy a képesség teljes életciklusában milyen tényezők változtathatnak a képesség minőségi mutatóján. A növekedésért és a csökkenés okozta hátrányok kiküszöbölése érdekében ismét a projektmenedzsment képes a legtöbbet tenni. Újra megerősítést nyer tehát a korábban tett megállapítás, miszerint a projektmenedzsment-szervezet megléte kiemelten fontos a képességek sikeres és hatékony fenntartásához.

¹⁰ Fabian Baxa: Translation of Capability Requirement Into Management by Objectives Environment. International conference – Knowledge-Based Organization, Vol. 23, Issue 1, 356. <https://content.sciendo.com/view/journals/kbo/23/1/article-p354.xml> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 07.)

7. ábra A képesség-összetevők életciklusa¹¹

A 7. ábrán látható, hogy a leggyorsabban a kiképzési összetevő életciklusa „jár le”. Ennek alapvető oka a jól működő tapasztalatfeldolgozás, illetve az ismeretek folyamatos gyakoroltatása, ami az állomány néhány éven belüli újbóli kiképzését igényli. Természetesen a személyi állomány, a doktrína, a szervezet és az eszköz változása, fejlesztése is mind hatást gyakorol a kiképzésre. E hatások kezelésére és a szükséges lépések megtételére ismét a projektmenedzsment lehet a legalkalmasabb.

Az előbbieket összefoglalva tehát elmondható, hogy komplex eszközrendszerek által biztosított képességek esetén nagyon komoly, felelősségteljes szakmai szervezet és munka szükséges a kívánt eredmény eléréséhez.

PROJEKTMENEDZSMENT

A projektmenedzsment a tudás, a képességek, az eszközök és technikák alkalmazása specifikus projektkövetelmények teljesítése érdekében az előre meghatározott paraméterek megtartásával (teljesítmény–költség–idő).¹² A klasszikus projektmenedzsment alkalmazása esetén létrejön egy a projekt méretétől függő ideiglenes szervezet. Ezt a projektvezető irányítja, aki az alábbiakért felelős:

- A projekt definiálása:
 - célok kitűzése, keretek meghatározása a költség, a teljesítmény és az idő egyensúlyának figyelembevételével;
 - feladatok kiosztása;
 - kommunikációs utak meghatározása;
 - ellenőrzési folyamatok kialakítása;
 - projektszabályzat elkészítése.
- Projektszervezés:
 - munka–erőforrás–költség tervezése;
 - kockázatelemzés.
- Projektirányítás:
 - nyomon követés;
 - kommunikáció;
 - korrekció.

¹¹ Uo.

¹² PMBOK Guide to Project Management Body of Knowledge. Project Management Institute, 2017.

A projektszervezet a vezető alárendeltségében dolgozó állandó tagokból, továbbá egyes rövid idejű feladatokra ideiglenesen hozzárendelt szakértőkből áll. Ilyenek lehetnek például a jogi kérdések és más speciális szaktudást igénylő alkalmi feladatok. A projektiroda által végzett feladatok:¹³

- *Integrációmenedzsment*: Feladata a projekt különböző elemeinek az összehangolása.
- *Terjedelemmenedzsment*: Biztosítja, hogy a kitűzött projektcélok (és csak azok) megvalósuljanak, de ennek a területnek nemcsak az eredeti cél szem előtt tartása a feladata, hanem az is, hogy a projekt végrehajtása során felmerülő új vagy megváltozó célokat azonosítsa, beépítse a projektbe, valamint elvégezze a szükséges újratervezéseket.
- *Ütemezésmenedzsment*: Feladata az eredeti ütemezés betartása, ennek során kommunikációs eszközként a projekt ütemezését használja (projektterv).
- *Költségmenedzsment*: Feladata a költségvetés keretein belül történő végrehajtás biztosítása, a költség túllépés felismerése és az esetlegesen szükséges korrekciós tevékenységek végrehajtása.
- *Minőségmenedzsment*: Feladata, hogy biztosítsa a projekt eredményeinek az elvárt és specifikált paraméterekkel (minőséggel) történő leszállítását.
- *Emberierőforrás-menedzsment*: Idetartozik az emberierőforrás-képességnek a rendelkezésre állás figyelembevételével történő optimális felhasználása, beleértve az erőforrások képzését és fejlesztését is.
- *Kommunikációmenedzsment*: Feladata a projektben részt vevő összes érdekelt személy és szervezet megfelelő mennyiségű, minőségű és rendszerességű tájékoztatása.
- *Kockázatmenedzsment*: Idetartozik a minőségi és a mennyiségi kockázatelemzés, az elkerülési és a tartalék tervek kidolgozása.
- *Beszerezésmenedzsment*: Feladata a szállítókkal és a partnerekkel történő együttműködés és integráció szabályozása.

A projektszervezetek egy része a projekttől függően annak befejeztével átalakul az életciklus-menedzsment további feladatainak végrehajtására szakosodó szervezeti egységgé. Ebben a funkcióban a szervezet a terjedelemmenedzsment feladataiból származtatható változásmenedzsmentet is végzi.

HAZAI VISZONYOK

A HHP elindulásakor nem létezett olyan szervezet, amelyiknek a feladatkörébe lehetett volna utalni a program végrehajtásának menedzselését. Projektmenedzsment alkalmazásával rendszerszinten csak a HM VGH BBI¹⁴ végezte feladatait, de az elsősorban infrastrukturális területen tevékenykedett. A 2016 végén elindult gondolkodás előrevetítette egy hadfelszereléssel foglalkozó projektszervezet megalakításának szükségességét.

2017 közepén ennek megfelelően – ugyan az eredeti tervekhez képest csökkentett létszámban és nem önállóan, hanem a HM főosztályi struktúrájába szervezve – megalakult a HM HFPP.¹⁵ Ezzel párhuzamosan létrejött a felügyelő és irányító szerepet ellátó ZMUCS,¹⁶ melyet a HM VGHÁT és a HM Honvéd Vezérkar főnökének helyettese együttesen elnökölt.

¹³ Sedivi Lászlóné Balassa Ildikó: Projekttervezés- és menedzsment alapfogalmak. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2008.

¹⁴ HM Védelemgazdasági Hivatal Biztonsági Beruházási Igazgatóság.

¹⁵ HM Haderőfejlesztési Programok Főosztály.

¹⁶ Zrínyi 2026 Munkacsoport.

A HM HFPF a kiemelt programok tekintetében projektekben gondolkozott. Sajnálatosan azonban nem beszélhetünk klasszikus projektmenedzsmentről, mert nem jött létre dedikált szervezet az egyes projektekre, a képesség-összetevők eszközeleméért (M) felelős szakértő foglalkozott az egész projekt vezetésével. Tette mindezt úgy, hogy a további feladatokra kijelölt szakértők nem tartoztak alárendeltségébe a projekt időtartama alatt. Volt tehát „projektvezető”, de a korábbiakban felsorolt feladatok közül nem végzett dedikáltan egyet sem. Menedzsmenttevékenysége az eszköz (M) körül forgott, és néhány esetet kivéve nem volt tervszerűség a feladat-végrehajtásban. A HM HFPF 2018 végén történt megszűnésével a feladatait az MHP HTCSF¹⁷ kapta meg. Ezzel a projektmenedzsment kérdései nem oldódtak meg.

2019-ben létrejött az MHP Logisztikai és Gazdálkodási Csoportfőnökség szervezeti keretén belül az Élettartam Főnökség. Ez azonban elsősorban a projektmenedzsment hiánya, másodsorban létszámkorlátok miatt nem képes a haditechnikai eszközök teljes életciklusspektruma tekintetében irányítani és felügyelni a szükséges tevékenységet, így jelenleg az inkurrenciagazdálkodás feladataival foglalkozik, miközben egységes eljárási rend kidolgozására lenne szükség az üzemeltetés, a fenntartás és a fejlesztés kérdéseire tekintettel. Ez utóbbiak jelenleg a szakmai főnökségek kezében vannak, de mint már máshol korábban többször is megfogalmazták,¹⁸ a régi eszközök kiszolgálási rendszerigénye nem felel meg a korszerű haditechnika által támasztott követelményeknek.

ÖSSZEZÉS, JAVASLATOK, LEHETŐSÉGEK

Ahogy írásom elején már említettem, az életciklus-menedzsment egyes részfeladatainak végrehajtása a HM tevékenységi körén kívül történik. Ez a módszer véleményem szerint segítség a beszerzések gyors lebonyolításában, a hatékony életciklus-menedzsment érdekében azonban az így megkezdett folyamatot projekteként kellene kezelni. Látható, hogy mind az eszköz, mind a képesség tekintetében egy projektszervezet átfogóan képes a költség–idő–teljesítmény hármásának megfelelő egyensúlyát megtartani, ezért törekedni szükséges az ilyen kis létszámú csoportok létrehozására.

Egyes képességek tekintetében már elértük az üzemeltetési periódus elejét. A megkötött szerződések ebben az időszakban a gyári támogatással megfelelő színvonalat biztosítanak az üzemben tartáshoz. A későbbiekben azonban az eszközök alkalmazásának, illetve fejlesztéseinek változása rendszerszinten kérdéseket fog indukálni, amelyekre vagy előre felkészülünk, vagy pedig *ad hoc* módon keressük majd meg a megfelelő válaszokat. Álláspontom szerint sem a képesség-, sem pedig az eszközeletciklus-menedzsment nem hajtható végre erre dedikált szervezet megléte nélkül.

A régóta esedékes haderőfejlesztés eszközoldala biztosítottnak tűnik, sikeressége rajtunk, katonákon múlik. Biztos vagyok abban, hogy a régi berögződéseket folyamatosan felváltja az új, korszerű gondolkodás és szervezeti kultúra, aminek eredményeként képesek leszünk hosszú távon is hatékonyan megőrizni a most megszerzett képességeket.

¹⁷ Haderőtervezési Csoportfőnökség.

¹⁸ Réz Levente: A helikopterképesség fejlesztésének aktuális kérdései. Repüléstudományi Közlemények, 2019/3. <https://docplayer.hu/198086095-A-helikopterkepessseg-fejlesztésenek-aktualis-kerdesei.html> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 05.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AAP-20 – NATO Programme Management Framework (NATO Life Cycle Model). NSO, 2015. <https://tssodyp.ssb.gov.tr/genel/ReferansDokumanlar/AAP-20%20NATO%20Life%20Cycle%20Model-Ekim%202015.pdf>
- Baxa, Fabian: *Translation of Capability Requirement Into Management by Objectives Environment*. International conference – Knowledge-Based Organization, Vol. 23, Issue 1, 354–359. <https://content.sciendo.com/view/journals/kbo/23/1/article-p354.xml>; DOI: 10.1515/kbo-2017-0058
- Dictionary of Military and Associated Terms. DoD, Washington, 2020. <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>
- MSZ EN 14040 átvett szabvány, 2006.
- PMBOK Guide to Project Management Body of Knowledge. Project Management Institute, 2017.
- Réz Levente: *A helikopterképesség fejlesztésének aktuális kérdései*. Repüléstudományi Közlemények, 2019/3., 77–88. <https://docplayer.hu/198086095-A-helikopterkepesség-fejlesztésének-aktualis-kerdesei.html>
- Rothhardt, Marius: *DSC Green Thursday: Using SAP Product Lifecycle Costing to lift the fog of uncertainty*. SAP Blog, 07. 05. 2020. <https://blogs.sap.com/2020/05/07/digital-supply-chain-green-thursday-using-sap-product-lifecycle-costing-to-lift-the-fog-of-uncertainty/>
- Sedivi Lászlóné Balassa Ildikó: *Projekttervezés- és menedzsment alapfogalmak*. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2008.
- Stepaniuk, M. – Yurchina, Y.: *Defence planning as a capability*. Центр воєнної політики та політики безпеки, Kijev. <http://defpol.org.ua/index.php/produkty-tsentru/aleia-heroiv/449-issues-of-transition-to-capability-based-planning>

Jobbágy Zoltán ezredes:

A LAKOSSÁG SZEREPE A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉNEK FELKELÉSELLENES MŰVELETEIBEN: A FRANCIA MEGKÖZELÍTÉS

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.9)

ÖSSZEFOGLALÁS: A 21. század elejének összetett biztonsági kihívásai növekvő bizonytalanságot eredményeznek és új konfliktusok irányába mutatnak. A konfliktusok egyre inkább olyan töréspontok mentén alakulnak ki, ahol a katonai és nem katonai eszközök egyidejű alkalmazásának változatos kombinációja jelenik meg. A konfliktusok alapvetően alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris műveletei az ellenségeskedést az intézményi térből a társadalmi és az egyéni térbe helyezik át. A 20. század második felében Franciaország két olyan egymást követő, elhúzódó háborút is vívott, amelyekben a felkelésellenes műveletek társadalmi vonzatai meghatározók voltak. A jelentős áldozatokkal járó indokínai (1946–1954) és algériai (1954–1962) háborúkat azonban minden igyekezete ellenére sem nyerte meg. A tanulmányban a szerző két francia klasszikusnak, Roger Trinquiernek és David Galulának a lakosság háborúban betöltött szerepére vonatkozó gondolatait elemzi, megállapításai pedig egyértelmű figyelmeztetések a mai kor katonája számára.

KULCSSZAVAK: biztonsági kihívások, felkelésellenes műveletek, társadalmi tér, indokínai háború, algériai háború, Roger Trinquier, David Galula

STRATÉGIAI DOKUMENTUMOK

Napjainkban a globális biztonsági környezet alapvető változásokon megy keresztül. A formálódó, többpólusúvá váló világrend alakulása, a nemzetközi szereplők kapcsolatait befolyásoló szabályok átalakítására való törekvés, a biztonsági kihívások összetettsége és folyamatos változása, azok egyre globálisabbá váló jellege, a technológiai forradalom hatásainak kiszámíthatatlansága növekvő bizonytalanságot eredményez. A biztonsági környezet kiszámíthatatlanságainak csillapításában meghatározók a NATO és az EU stratégiai dokumentumai, amelyeket Magyarország saját magára vonatkozóan irányadónak tekint.¹

A magyar politikai érdekek érvényesítésének, az ország szuverenitása és területi egysége szavatolásának alapvető intézménye, fontos szereplője a Magyar Honvédség, amely a haza védelme mellett aktívan hozzájárul a transzatlanti és az európai biztonság erősítéséhez.

A globális biztonsági környezet kihívásainak megfelelő kapacitások létrehozását, egyes megszűnt kapacitások tudatos visszaépítését szolgálja a Magyar Honvédség átfogó, rendszerszintű fejlesztése, a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. A program

¹ 1163/2020. (IV. 21.) kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, 1. sz. melléklet: Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája „Biztonságos Magyarország egy változékony világban”. Magyar Közlöny, CXLVII. évfolyam, 2020/81., 2101–2119. (a továbbiakban: NBS)

eredményeként a Magyar Honvédség rövid figyelmeztetési időn belül reagálókésszé, béke-időben hiteles elrettentő erővé, válsághelyzetben vagy az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke szerinti művelet esetén hatékony védelmet és segítségnyújtást kifejezni képes haderővé fejlődik. Az átfogó haderőfejlesztés eredményeként a Magyar Honvédség a nemzetközi kötelezettségek és nemzeti feladatok végrehajtását támogató, regionális szinten is meghatározó fontosságú szereplővé válik.

Magyarország hibrid támadásokkal szembeni ellenálló képességét erősíti a honvédelmi és rendvédelmi erők szoros együttműködése, valamint az információs és kiberhadviselést lehetővé tevő infokommunikációs rendszerek védelme.²

A globális biztonsági környezet jelentette kihívások ellenére Magyarország biztonsági helyzete jelenleg szilárd, azonban a kihívások folyamatos változása és intenzitása, a változások egyes tendenciái fokozatos romlást vetítenek előre. A válságok korai előrejelzés nélkül, gyorsan és számottevő figyelmeztetési idő nélkül alakulhatnak ki és terjedhetnek át. A konfliktusok kialakulása egyre inkább olyan töréspontok mentén foghatók meg a leginkább – mint a szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború, hagyományos/hibrid hadviselés –, ahol a katonai és nem katonai eszközök egyidejű alkalmazásának változatos kombinációja jelenik meg. A töréspontoknál és azok környékén elmosódik a béke és a háború közötti éles határvonal, nehezen áttekinthető, háborús küszöb alatti, szürkezónás átmeneti állapotok jöhetnek létre.

A fennálló nemzetközi rend meggyengítésére és megváltoztatására törekvő állami és nem állami szereplők lehetőségeit a globalizáció nagymértékben felerősíti. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a hagyományos konfliktusok kialakulásának vagy váratlan támadás bekövetkeztének a lehetőségét sem. Ez különösen veszélyes, mivel a globalizáció eredményeként a konfliktusok tér- és időbeli kirobbanásának, valamint jellegének előre jelezhetősége lecsökkent. A NATO jelentette kollektív védelem mellett ezért erősíteni kell az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikáját, a közös biztonság- és védelempolitikát pedig hatékonyabbá kell tenni.³

A Magyar Honvédség fejlesztésével párhuzamosan szükséges egy olyan hazai védelmi innovációs rendszer megteremtése, amely lehetővé teszi a védelmi tervezőrendszerek végrehajtási sebességének növelését, az innovatív fejlesztések gyors és szakszerű megvalósítását, valamint az ilyen megoldásoknak a haderőben történő elterjesztését. A haderőfejlesztés, a kutatás-fejlesztés, valamint a katonai felsőoktatás korszerűsítése eredményeként a Magyar Honvédség mind önállóan, mind szövetségi együttműködésben képessé válik fegyveres agresszió elhárítására, valamint hibrid támadások kivédésére irányuló erőfeszítések támogatására. Politikai cél, hogy a Magyar Honvédség 2030-ra jól felszerelt és jól kiképzett erőkkel, rugalmas, hatékonyan alkalmazható, telepíthető és fenntartható, a szükséges mértékben interoperábilis képességekkel rendelkezzen.

A Magyar Honvédség korszerűsítése során alapvető fontossággal bír a nemzetközi környezetben megszerzett tudás és tapasztalat hasznosítása. Ez azért fontos, mivel hibrid támadásokra csak olyan haderő képes sikeres válaszokat adni, amelynek állománya magas

² NBS, 2101–2105.

³ NBS, 2107–2112.; Jobbágy Zoltán: A felkelők elleni műveletekről: Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca. Honvédségi Szemle, 141. évfolyam, 2013/2., 15. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/485>; Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: Küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/1., 3–12. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/205> (Letöltések időpontja: 2021. 05. 10.)

színvonalú képzésben és kiképzésben részesült. A katonai felsőoktatás folyamatban lévő korszerűsítése, a nemzeti tisztképzés új rendszerének kialakítása során a nemzetközi környezetben megszerzett gyakorlati tapasztalatok feldolgozása, szakirodalommal való összevetése és megosztása továbbra is kiemelt fontossággal bír.⁴

A globális biztonsági környezet változásai eredményeként végrehajtandó műveletekre nagy valószínűséggel eltérő kultúrájú, megosztott társadalommal, visszamaradott infrastruktúrával és államszervezettel rendelkező országokban kerül sor. Mivel az ilyen műveleti környezetben kiemelt jelentőséggel bír a haderő megfelelő felkészítése és kiképzése a várható viszonyokra, különös figyelmet kell fordítani a Föld különböző térségeiben, szintén eltérő kulturális és politikai viszonyok között, korábban szerzett tapasztalatok – különös tekintettel a lakossággal való megfelelő bánásmód – feldolgozására.⁵

A szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború, hagyományos/hibrid hadviselés jelentette töréspontok mentén kirobbanó konfliktusok alapvetően alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris műveletekben öltenek testet. Szélsőséges esetekben az ilyen jellegű műveletek az ellenségeskedést az intézményi térből a társadalmi térbe és az egyéni szférába helyezik át. Megjelenik bennük a terror és az ellenterror, valamint az ellenség teljes megsemmisítésének célja. A lakossággal való nem megfelelő bánásmód eredményeként az intézményi térből a társadalmi és az egyéni térbe átszivárgó erőszak abszolút jelleget ölthet. Ez a műveletek olyan hagyományos normákat kérdőjeleznek meg, mint a háború és a béke különválasztása, a katona és a civil megkülönböztetése, az ellenség és a bűnöző elhatárolása, valamint az államok közötti és az államon belüli háború szétválasztása. A társadalmi és az egyéni tér előtérbe kerülése eredményezi a téridő hagyományos hadviseléstől eltérő értelmezését, a meglévő társadalmi struktúrák szétzúzását, a bel- és a külpolitikai kontextus összemosódását, valamint a hadviselést támogató technikai-ipari háttér megváltozását.⁶

Az alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris műveletekben az egyik fél reguláris katonai szervezetek helyett kisebb csoportokban harcol, ezért a küzdelem kimenetelét nem néhány nagyobb csata, hanem nagyszámú kisebb összecsapás és egyéb tevékenység összessége és nem számszerűsíthető eredménye határozza meg. Az ilyen műveletek is valódi műveletek, de nem korlátozottak és nem hagyományosak. Nem korlátozottak, mivel nem csak katonák vesznek részt bennük és nem hagyományosak, mivel végrehajtásukat nem feltétlenül szabályozzák konvenciók, törvények és normák. Megvívásuk során ugyan érvényesek az alapvető hadműveleti elvek és megfontolások, de azok sok esetben különleges körülmények között és indirekt módon érvényesülnek, esetenként paradox módon jelentkeznek.⁷

⁴ 1656/2012. (XII. 20.) kormányhatározat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról, 1. sz. melléklet: Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Magyar Közlöny, CXL. évfolyam, 2013/1., 21–28. (a továbbiakban: NKS).

⁵ NKS, 22–24.

⁶ Carl Schmitt: *The Theory of the Partisan: A Commentary/Remark on the Concept of the Political*. Transl. A. C. Goodson. Michigan State University Press, 2004, 32–38. <http://obinfonet.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschmitt-theory-of-the-partisan.pdf>. (Letöltés időpontja: 2014. 11. 20.)

⁷ Friedrich August Freiherr von der Heydte: *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon*. New Benjamin Franklin House, London, 1986, 16–22.; Jobbágy Zoltán: David Galula és a felkelésellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben. *Hadtudományi Szemle*, 10. évfolyam, 2017/4., 20–24.; Bakos Csaba Attila: *Hagyományostól eltérő hadviselés, hagyományostól eltérő vezetésszemlélet*. *Társadalom és Honvédelem*, 19. évf. 2015/3., 41–44.; AJP-3.4.4 (A) *Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency*, 2016, A-1 – A3.

FELKELÉSELLENES MŰVELETEK

A szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború, hagyományos/hibrid töréspontok mentén kirobbanó konfliktusok műveleteit a NATO szövetséges összhaderőnemi kiadványai *nem az 5. cikkely szerinti válságkezelő műveletekként*, azon belül is *felkelésellenes műveletekként* határozzák meg.⁸ A felkelésellenes műveletek mindennapjai nem ismeretlenek a Magyar Honvédség Irakban és Afganisztánban szolgált katonái számára. Az ilyen jellegű műveletek sajátosságainak jobb megértése érdekében az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje 2006-ban a tengerészgyalogsággal közösen kiadta az *FM 3-24 Counterinsurgency* táborigi kézikönyvet. A kidolgozásért felelős két tábornok, James N. Mattis és David H. Petraeus saját harctéri tapasztalataikra, valamint neves kutatók és jól felkészült törzstisztek munkáira támaszkodva egy kifejezetten olvasmányos, jól megírt és minden szempontból releváns kézikönyvet állítottak össze, amelyet 2014-ben kicsit más címmel és megújított tartalommal ismét kiadtak.⁹ Az *FM 3-24*-gyel összhangban 2011-ben a NATO is kiadta az *AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency (COIN)* szövetséges összhaderőnemi doktrínát, amelyet 2016-ban szintén követett egy átdolgozott változat.¹⁰

A felkelésellenes műveletek nem újak és nem ismeretlenek. Előterbe kerülésük esetenként hangsúlyeltolódást és változásokat eredményez a katonai gondolkodásban, valamint a hadtudományban. Egyesek akár arra a következtetésre is juthatnak, hogy a hagyományos, államok által, hadseregek igénybevételével, politikai célokért megvívott háborúk kora lejárt.¹¹ Példaként hozzák fel, hogy az atomháború rémével fenyegető globális szembenállás közel fél évszázada alatt a reguláris haderők mérete, valamint az államok költségvetéséből e haderőkre fordított összegek nagysága folyamatosan csökkent. A fejlett államok a jelenleginél sokkal nagyobb reguláris haderői ezért alig rendelkeztek a 20. század második felében szintén a szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború, hagyományos/hibrid hadviselés által meghatározott töréspontok mentén kirobbant konfliktusok alapvetően alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris műveleteinek sikeres megvívásához szükséges képességekkel.¹²

Az 1945–1990 között lezajlott mintegy 160 fegyveres konfliktus háromnegyede alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris volt. Ezek a konfliktusok is a Föld kevésbé fejlett részein, eltérő kultúrájú, megosztott társadalommal, visszamaradott infrastruktúrával és államszervezettel rendelkező országokban robbantak ki. Ritkán vettek benne részt hagyományos hadseregek mindkét oldalon, a szemben álló felek által használt fegyverek pedig egyszerűek, sok esetben elavultak voltak.¹³ Alacsony intenzitású, aszimmetrikus és

⁸ AJP-3.4 (A) Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations XX 20XX; AJP-3.4.4 (A) Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency, 2016.

⁹ FM 3-24 Counterinsurgency. Department of the Army – Department of the Navy – U.S. Marine Corps, Washington, 2006; FM 3-24/MCWP 3-33.5 Insurgencies and Countering Insurgencies. Department of the Army, Washington, 2014; Lt. Col. John Nagl about "The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual". Book TV C-Span2, 2008. 12. 16. <http://www.youtube.com/watch?v=QuDlrrRDfUw>. (Letöltés időpontja: 2012. 10. 12.)

¹⁰ AJP-3.4.4 (A) Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN), 2011; AJP-3.4.4 (A) Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency, 2016.

¹¹ Martin van Creveld: *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. The Free Press, New York, 1991.

¹² Creveld: i. m. 18–19.

¹³ Uo. 20.

irreguláris jellegük ellenére jelentős áldozatokkal jártak, rendkívül véresek tudtak lenni és komoly politikai eredmények elérését tették lehetővé. Az ilyen konfliktusok közelítik meg leginkább a Thomas Hobbes által felvázolt apokaliptikus (angolul *Warre* és nem *War*) háborút.¹⁴ A felkelésellenes műveletekbe belebonyolódott fejlett nyugati országok a győzelem érdekében jelentős erőforrásokat mozgósítottak, a legjobb alakulataikat küldték harcba, a legfejlettebb haditechnikát alkalmazták, valamint sok esetben kifejezetten könyörtelenül bántak a helyi lakossággal. Ennek ellenére a gyarmataik nagy részét elvesztették, az évekig elhúzódó konfliktusok pedig jelentős erőforrásokat emésztettek fel.¹⁵

A többpólusúvá váló világrend változása, a technológiai forradalom kiszámíthatatlansága azt eredményezi, hogy a gazdag, erős, jelentős ipari háttérrel rendelkező fejlett országok egyre kevésbé képesek megnyerni ezeket a konfliktusokat. A felkelők sokszor alig rendelkeznek formális katonai kiképzettséggel, csoportjaik gyakran képtelenek egymással együttműködni, vezetőiknek pedig szinte alig van lehetőségük zászlóaljnál nagyobb kötelék felett parancsnokolni.

A 20. század második fele óta eltelt időszak egyértelművé tette, hogy a felkelésellenes műveletek során a gazdag és fejlett országok reguláris hadereje a politikai érdekek érvényesítése szempontjából irreleváns és felettébb drága.¹⁶ Ez éles ellentétben áll a 19. század második felében lezajlott gyarmatosítási hullám katonai és politikai sikereivel. A gazdag, erős, jelentős ipari háttérrel rendelkező, fejlett országok hagyományos értelemben vett katonai mutatóiknak (felszerelés, fegyverzet, kiképzés, ellátás) köszönhetően egymás után arattak kisebb-nagyobb katonai győzelmeket. Az esetenkénti vereségektől függetlenül, technológiai és egyéb fölényüknek köszönhetően a gyarmatosítók kisebb haderői képesek voltak a legegyszerűbb harceljárások alkalmazása esetén is a lényegesen nagyobb ellenséges erők felett sokszor mézárásokba fulladó győzelmeket aratni.

Az elmúlt kétszáz év alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris konfliktusai kimenetelének összehasonlítása egy veszélyes tendenciára világít rá. Az összesített kimutatás szerint ugyan a vizsgált időszakban az erősebb fél az esetek 70,8%-ában diadalmaskodott, azonban amennyiben a kétszáz évet ötvenéves szakaszokra bontva vizsgáljuk, akkor már sokkal árnyaltabb kép rajzolódik ki. A kezdeti, 1800–1849 közötti időszakban az erősebb fél a konfliktusok 88,2%-ban győzedelmeskedett. A következő, 1850–1899 közötti időszak során ez a fölény 79,5%-ra csökkent, de továbbra is meghatározó maradt. Az 1900–1949 közötti időszakban az erősebb fél győzelme már csak az esetek 65,1%-ára volt jellemző. Az 1950–1998 közötti időszakban ez a szám pedig már csak 45%.¹⁷

E tendenciát a Magyar Honvédség szerepvállalásával is folyt iraki és afganisztáni háborúk csak tovább erősítik. A szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború, hagyományos/hibrid hadviselés jelentette töréspontok mentén kirobbanó konfliktusok alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris műveletei, az egyre inkább a Nyugat (kereszténység) és a Kelet (iszlám) szembenállását jelentő terrorizmus elleni globális harc nem eredményezheti magától értetődően a hagyományos mutatók

¹⁴ Thomas Hobbes: *Leviathan*. Oxford University Press, Oxford, 1996, 84. Magyar fordítás: *Leviatán vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma*. Ford. Vámosi Pál. Kossuth, Budapest, 2010, elektronikus dokumentum.

¹⁵ Creveld: i. m. 21–22.; R. Trinquier: *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*. Praeger Security International, 2006.

¹⁶ Creveld: i. m. 23–24.; Azar Gat: *War in Human Civilization*. Oxford University Press, 2006, 622–657.

¹⁷ Ivan Arreguín-Toft: *How the Weak Win Wars. A Theory of Asymmetric Conflict*. *International Security*, Vol. 26, 2001/1., 96–99.

alapján erősebb Nyugat győzelmét. A gyengébb fél tevékenységét átható vallásosság, amely a terrorizmus globális harcát szinte teljes egészében vallási tartalommal telíti meg, egy jellegét tekintve aszimmetrikus, dinamikáját tekintve alacsony intenzitású, belső tartalmát tekintve pedig irreguláris háborút a vallásháborúkra jellemző könyörtelenséggel itathat át. A vallási fanatizmus és az abból fakadó brutalitás egyértelművé teszi, hogy a kirobbanó konfliktusokban a Nyugat és szövetségesei számára a győzelem elérése nem egyszerű, még kevésbé egyértelmű.¹⁸

FRANCIAORSZÁG HÁBORÚI

A 20. század második felében Franciaország két olyan egymást követő, elhúzódó háborút is vívott, amelyekben az alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris, azaz felkelésellenes műveletek voltak meghatározók. A jelentős áldozatokkal járó indokínai (1946–1954) és algériai (1954–1962) háborúkat Franciaország minden igyekezete ellenére sem nyerte meg. Az elsőben katonai és politikai vereséget szenvedett, a másodikat katonailag megnyerte, de politikailag elvesztette. A két háború magyar hadtudományi feldolgozása eddig csak részlegesen történt meg, a teljes körű feldolgozás egyelőre még várat magára.¹⁹

Az indokínai háború Észak-Vietnám (Tonkin), Közép-Vietnám (Annam), Dél-Vietnám (Kokinkína), valamint Kambodzsa és Laosz területén folyt, amelyek a 19. század óta mind francia gyarmatok vagy protektorátusok voltak. A második világháború alatti japán megszállást követően Franciaország ismét igényt tartott e területekre.²⁰ A területi függetlenségért folyó indokínai háborúban a francia erők folyamatosan megkísérelték a felkelőket a saját területükön legyőzni. A harcok zömében a két deltavidéken, valamint a központi partvidék egyes részein folytak. A franciák alapvető célja a vidéken élő falusi lakosság támogatásának megszerzése volt. Folyamatos küzdelmet folytattak a változó létszámú beszívárgott Viêt Minh ügynökök semlegesítése, különböző lőszer- és fegyverraktárak felszámolása, valamint a felkelők fegyveres csoportjainak megsemmisítése érdekében. A felkelésellenes műveletek során ezért központi szerepet játszott az utak és folyók szabad használatát biztosító összeköttetési vonalak feletti ellenőrzés megszerzése, a francia szempontból fontosabb régiók feletti befolyás kiterjesztése, valamint a lakosság elégedetlenségének csillapítása és a felkelők lefegyverzése.²¹

A háború elején elért francia sikerek csak átmeneti jellegűnek bizonyultak. A vereségek ellenére a Viêt Minh nemcsak sikeresen védte reguláris erőit, de képes volt azokat növelni is. Az általa ellenőrzött vidéki területeken megerősítette jelenlétét, gerillakiképző központokat hozott létre és a sikeres gerillatevékenységnek köszönhetően nemcsak vissza tudta foglalni a kínai utánpótlás szempontjából fontos Viêt Bắc tartomány egyes részeit, de Hà Nội-től (Hanoi) délre is üzemeltetett műveleti bázisokat. Ezt követően, immár kínai segítséggel,

¹⁸ Creveld: i. m. 134–142.; Andrew W. Terrill: Controlling the Islamic State – Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS. Parameters, Vol. 44, 2014/3., 13–23.; Michael Hardt – Antonio Negri: Multitude: War and Democracy in the Age of Empire. Penguin Books, London, 2004, 4–25.

¹⁹ Harangi-Tóth Zoltán: A LEA-hadművelet. Hadtudomány, 38. évf. 2019/3., 59–70. DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.3.59.

²⁰ Martin Windrow: The French Indochina War 1946–54. Osprey Publishing, Oxford, 1998, 59–70.

²¹ Ronald J. Cima (ed.): Vietnam, a Country Study. Federal Research Division – Library of Congress, Washington, 1989, 54–56.

teljesen kiszorította a franciákat a nevezett régióból, ezáltal képessé vált a Vörös-folyó del-tájiáig portyázni és lassan átvenni az ellenőrzést az ottani falvak fele felett.²²

A következő években a Viêt Minh célja a leggyengébb bázisok megtámadásával a francia erők kifárasztása, az ütközetek helyeinek maximális széthúzásával pedig a francia erők szétszórása volt, amely lényegében döntőnek bizonyult a háború kimenetele szempontjából. A felkelők tevékenységét elemezve a francia erők 1953-ban kinevezett parancsnoka, Henri Navarre tábornok különösen fontosnak tartotta a Viêt Minh laoszi befolyásának megszüntetését. Ennek érdekében elfoglalta és megerősítette a határtól mintegy 16 kilométerre fekvő Điện Biên Phủ (Dien Bien Phu). A kisváros a Viêt Minh számára is fontos volt a kínai határszakasz ellátási útvonalainak ellenőrzése miatt. Az összecsapásra mindkét fél felkészült, és 1954. március elejére a vietnámi oldalon 50 ezer katona, 55 ezer gerilla és 100 ezer szállítómunkás nézett szembe 15 ezer francia katonával. A mintegy két hónapig tartó és a franciák vereségével végződött csatában 25 ezer vietnámi és 1500 francia veszítette életét.²³

A katonai vereség hatására Franciaország kénytelen volt lemondani korábbi befolyási területeiről, és a genfi tűzszüneti egyezmény aláírásával – amelynek eredményeként létrejött Észak- és Dél-Vietnám, valamint a független Laosz és Kambodzsa – végleg kivonult a térségből.²⁴

Az indokínai háborút szinte azonnal követő algériai háború jellege kettős volt. Értelmezhető gyarmati háborúként a gyarmattartó Franciaország és a gyarmat Algéria között, de a franciabarát és a franciaellenes muszlim lakosság között folyó véres polgárháborúként is. A háborúban központi szerepet játszott a lakosság zömét képező muszlim őslakosok és a nagyjából annak egytizedét kitevő francia kisebbség megnyerése.²⁵ Algéria helyzete egyedülálló volt Franciaország gyarmatai között, mivel az 1830-as megszállás óta három megyére felosztva – Texas és az Amerikai Egyesült Államok összekapcsolódásához hasonlóan – lényegében Franciaország részét képezte. Az anyaország lakosságától eltérően azonban a mintegy 9 millió algériai őslakosnak nem voltak politikai jogaik, és a gazdaság szinte teljesen a betelepült mintegy 1 millió francia kezében összpontosult. Az Algéria feletti francia hatalom fokozatos kiépülésének eredményeként viszont javult a lét- és közbiztonság, fejlődött a gazdaság, visszaszorították a betegségeket és emelkedett az írni-olvasni tudók aránya. A második világháború alatt 150 ezer algériai muszlim harcolt a franciák oldalán Tunéziában, Olaszországban, Franciaországban, azt követően pedig Indokínában. A francia kormánynak azonban soha nem volt bátorsága jobbitani a muszlim lakosság helyzetén.²⁶ A második világháború befejezését ünnepeelve, 1945. május 8-án összetűzésekre került sor a nyugat-algériai Sétifben az algériai zászlókat és szimbólumokat lengető tömeg, valamint a csendőrség között. Az összecsapásokat követő zavargásokban 103 francia telepes veszítette életét. A megtorlás brutális volt: a francia haderő szenegáli és szubszaharai katonáinak vérengzése következtében mintegy 15 ezer muszlim halt meg. A francia hatóságok közel tíz

²² Cima: i. m. 57–58.; Bernard B. Fall: *Street Without Joy: The French Debacle in Indochina*. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2018, 312–329.

²³ Trinquier: i. m. 26–32.

²⁴ Kemény János: A vietnámi kudarc hatása az amerikai felkeléssel szemben. *Nemzet és Biztonság*, 9. évf. 2016/6., 125.

²⁵ Martin Gilles: *War in Algeria: The French Experience*. *Military Review*, Vol. 83, 2005/3., 51.

²⁶ Matthew Connelly: *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era*. Oxford University Press, Oxford, 2002, 17–38.; Gilles: i. m. 51–52.

évig próbálták a két közösség kapcsolatát normalizálni, kevés sikerrel.²⁷ A helyzet a Nemzeti Felszabadítási Front²⁸ 1954-es megalakításával drámaian megváltozott. Az alapítást követő hónapokban a militáns szervezet ellenállócsoportokat és városi sejteket hozott létre, tagokat toborzott, valamint a túlélésért küzdött. Az erőszak szintjének felemelésével gyűlöletet és félelmet akart kelteni a muszlim és a francia lakosság között. Az egyre növekvő fanatikus erőszak kezelése, valamint a francia telepések védelme miatt a francia haderő kénytelen volt a muszlim lakossággal szemben ellenőrzések, letartóztatások, kihallgatások, őrizetbe vétel formájában fellépni. Az NLF két év alatt kiterjesztette befolyását a muszlim lakosságra, és bár időközben a francia haderő létszáma 500 ezer főre nőtt, nem tudta a helyzetet kezelni. A lázadók 1957-re képessé váltak robbantásos merényletekre a nagyobb városokban és magában a fővárosban, Algírban is.²⁹

A francia kormány a haderőnek teljes felhatalmazást adott a rend helyreállítása érdekében. A haderő heteken belül felszámolta az NLF sejteket, főbb vezetőit megölte vagy más módon semlegesítette, és megkezdte az ország területének, határainak és lakosságának ellenőrzését. A kormány szeretne volna a helyzetet politikailag rendezni és az ellenségeskedést tárgyalásos módon lezárni. Ez magára vonta az algériai francia lakosság mellett a katonák haragját is. A francia algériaiak 1958. május 13-án létrehozták a Közbiztonsági Tanácsot.³⁰ A francia kormány a katonaságot kérte fel a tanács felszámolására. A haderő nem hajtotta végre a feladatot, sőt a Közbiztonsági Tanács oldalára állt. A hadsereg vezetői felszólították a kormányt a lemondásra, új alkotmányt és franciabarát Algéria-politikát követeltek, valamint De Gaulle államfői kinevezését. A helyzet odáig fajult, hogy a haderő egy Párizs elleni légideszant-műveletet is előkészített. Megkezdte emellett az algériai társadalom reformja keretében a muszlim lakosság egyenlővé tételét a francia telepésekkel, amelynek eredményeként a két közösség egymáshoz való közeledése ismét lehetővé vált. Az intézkedések hatására az NLF romokban hevert, létszáma mintegy 5000 főre csökkent. Nem volt képes támadó tevékenységet folytatni, lényegében a túlélésért harcolt. Mintegy 300 ezer muszlim pedig jelentkezett katonának a francia haderőbe.³¹

De Gaulle azonban, megértve az idők szavát, másképp döntött, és 1960 végén tárgyalásokba kezdett az NLF Tunéziában tartózkodó vezetőivel. A hadsereg vezetése tombolt, négy tábornok elfoglalta Algírt. A hadsereg zöme azonban most a kormány oldalán maradt, és 1962. március 16-án a kormány és az NLF aláírta a békeegyezményt. A francia algériaiak egy része, valamint a haderő radikális nézetet valló tagjai megalakították a Titkos Hadsereg Szervezetet³² azzal a céllal, hogy megöljék De Gaulle-t, kirobbantsanak egy polgárháborút a kormányzat, a rendőrség és a hadsereg ellen, valamint nyílt fegyveres harcot folytassanak a muszlimokkal és az NLF-lel szemben. A békeegyezmény aláírását követő hetek erőszakhullámának eredményeként rövid idő alatt egymillió algériai francia és franciabarát muszlim menekült Franciaországba.³³

²⁷ Miquel Calçada: Analysis of the Algerian War of Independence or Les Événements: a Lost Opportunity for Peace. *Journal of Conflictology*, Vol. 3, 2012/2., 52–53.

²⁸ National Liberation Front – NLF (ang.); Front de libération nationale – FLN (fr.).

²⁹ Gilles: i. m. 52–53.

³⁰ Itt ang. Committee for Public Safety; fr. Comité de Salut Public.

³¹ Gilles: i. m. 53–54.

³² Secret Army Organization – SAO (ang.); Organisation de l'armée secrète – OAS (fr.).

³³ Uo. 54.

FRANCIA TEORETIKUSOK

Az indokínai és algériai háborúk tapasztalatait feldolgozó francia és nemzetközi szakirodalom fősodrában két francia katonatiszt, Roger Trinquier (1908–1986) és David Galula (1919–1967) található. Mindketten hasonló módon dolgozták fel a két háború tapasztalatait és használták a *felkelésellenes műveletek* kifejezést. Trinquier sokak számára szélsőségesebb Galulánál, ami azonban nem feltétlenül igaz. Trinquier és Galula inkább kiegészítik egymást, és munkáikat együtt elemezve kapjuk meg a lakosság ilyen műveletekben játszott szerepét, illetve maguknak a felkelésellenes műveleteknek a lakosság által meghatározott dinamikáját.³⁴

Trinquier szerint a felkelésellenes műveletekben *a felkelők a lakosság felhasználásával képesek győzni*.³⁵ A győzelem a felkelők különböző politikai, gazdasági, pszichológiai és katonai szálakon futó, egymásba kapcsolódó cselekményeinek eredménye. A hagyományos értelemben vett katonai erőnek nincs döntő szerepe, mivel a katonai műveletek jelentősége a szembenállás során korlátozott.³⁶ A lakosság központi szerepe miatt *a szemben álló felek célja a lakosság feletti ellenőrzés és irányítás megszerzése*.

A felkelésellenes erőnek képessé kell válnia a lakosság megvédésére és a lakosság önvédelemre történő felkészítésére, ugyanis a küzdelem a lakosságért folyik, amiben a lakosság is küzdő félle válik, így fel kell készíteni a saját védelme megszerzésére. A lakosság militarisálása, a katonai és polgári vezetők kinevezése mind része ennek a folyamatnak. Energikus és intelligens vezetőket kell kiválasztani, akik néhány segítővel képesek védelmi szervezetek létrehozására. A vezetők feladata, hogy felosszák a közösséget körzetekre, a közösségek élén pedig alacsonyabb szintű vezetőket helyezzenek el saját segítőikkel. Az alacsonyabb szintű vezetők felosztják a körzeteket alkörzetekre, amely folyamat addig nem áll meg, amíg el nem éri a ház-/épület szintet. Ezt követően össze kell írni a lakosságot, majd népszámlálási kártyát (*census card*) kell kiállítani, amelynek eredményeként a mindenkori vezetők munkáját is figyelemmel lehet kísérni. Egy külön erre a célra létrehozott intézmény vagy hivatal pedig folyamatosan figyeli a közösség tagjaiból létrehozott védelmi szervezet tevékenységét. A védelmi szervezet jegyzékbe vett tagjai információval szolgálhatnak az ellenség rejtett behatolási kísérleteiről, esetenként segíthetnek azok felszámolásában is.³⁷

A védelmi szervezet létrehozásával lehetővé válik az adott közösség életkörülményeinek megismerése, ami bizalmat ébreszthet a lakosságban a felkelésellenes erők iránt, az egyes szinteken megszervezett gyűlések pedig erősíthetik a minden irányú kapcsolatokat. A védelmi szervezet létrehozásával lényegében az egymás megértéséhez szükséges alapokat rakják le, ami a biztonság nélkülözhetetlen feltétele. Ezenfelül minél előbb létre kell hozni az egész országra kiterjedő hírszerző hálózatot. Lehetővé kell tenni, hogy a lakosság egy kisebb része még a védelmi szervezetek létrehozása előtt adatokkal szolgáljon a környezetükről, valamint olyan beépülésre kész ügynökökről, akik a felkelők első vonalát képezik. Az információ

³⁴ Terrence Peterson: *Myth-Busting French Counterinsurgency. War on the Rocks*, 2015. 12. 03. <https://warontherocks.com/2015/12/myth-busting-french-counterinsurgency/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 07.); Geoff Demarest: *Let's Take the French Experience in Algeria Out of U.S. Counterinsurgency Doctrine*. *Military Review*, Vol. 88, 2010/4., 19–21.

³⁵ Trinquier: i. m. 38–42.; Demares: i. m. 22.

³⁶ Trinquier: i. m. 44–48.; David Galula: *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. Praeger Security International, 2006, 20–24.

³⁷ Trinquier: i. m. 27–31.; példaként említhető, hogy az ISAF a vezetők munkájának értékelésére Afganisztánban Joint Prioritized Shape and Influence Listet (JPSIL) és Joint Prioritized Effects Listet (JPEL) vezetett.

biztosította lehetőségek gyors kihasználása mindennél fontosabb, ezért Trinquier javasolja egy hírszerző akciószolgálat felállítását is.

A felkelésellenes műveletek rendőrségi és propagandatevékenységgel járnak együtt. Ezt követi egy széles körű társadalmi program, amelynek célja a lakosság anyagi és morális támogatása a mindennapi élethez való gyors visszatérés érdekében. A rendőrségi műveleteket alapvetően rendőri erők hajtják végre, amely feladat azonban hárulhat a katonákra is. Ideális esetben a reguláris haderő a rendőri erők számára csak biztonsági hálót biztosít. A rendőri erők feladata a lakosság mielőbbi megszervezése és irányítása, egy tág értelemben vett hírszerző szolgálat létrehozása, valamint a már említett hírszerző akciószolgálat megteremtése.

Trinquier kiemeli, hogy a városokban a rendőri műveletek számos problémával járnak és esetenként kontraproduktív eredményt hozhatnak, ugyanis a felkelők minden eszközzel megpróbálják a rendfenntartó erők tevékenységét lassítani és megállítani, az elfogott ügynököket pedig egyszerű bűnözőként beállítani.

A felkelésellenes műveletek dinamikus része sűrűn lakott területen, nagyobb nyilvánosság bevonása mellett történik, amely éles ellentétben áll a hagyományos háború elkülönülő jellegétől.³⁸ Fontos, hogy a lakosság tisztában legyen a modern háború céljával és eszközeivel, valamint a felkelésellenes erők elkötelezettségével megvédésüket illetően.

A rendőri művelet befejezésével kap egyre nagyobb szerepet a békés rendezést szolgáló propaganda.³⁹

A felkelőket csak a lakosság átállításával lehet meglepni és legyőzni. A lakossággal való együttműködés lehetővé teszi a felkelők rejtett szervezeteinek sikeres, de legkevésbé sem látványos felszámolását, a tevékenységét biztosító alap szétrombolását.⁴⁰ A felkelésellenes műveletek sajátossága, hogy a felkelésellenes erők nemcsak néhány fegyveres csoporttal állnak szemben, hanem egy lakosságba beépült, összetett szervezettel.

A felkelők szempontjából egy terület felosztható politikai-adminisztratív vezető által irányított városokra és lakossági központokra, politikai-katonai vezető által vezetett vidéki területekre, valamint szintén politikai-katonai vezető által vezetett menekülési/visszavonulási területekre. A legkívánatosabb a közbülső területek politikai-katonai vezetésének szétrombolása, amelyet a civil közigazgatás mentén kell megszervezni. Amennyiben szükséges, a népszámlálási kártyákat ki kell terjeszteni a nagyobb háziállatokra is, mert így ellenőrizhető az élelem és a haszonállatok mozgása.

A lakosság megszervezése saját védelme érdekében *stratégiai falvak* létrehozását teszi szükségessé. Amennyiben a stratégiai falvak biztonságos helyeknek számítanak és sikeresen működnek, egyre többen kívánnak oda költözni. Így egyre több embert lehet ellenőrizni, vagyis egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy kik a felkelők. Élelmiszerekhez jutásuk egyre nehezebbé válik és egyre jobban kiszorulnak egy adott területről.

Ezt követően indíthatók azok a projektek, amelyek a normális életmenet kialakítását és a gazdasági fellendülést szolgálják. Ide olyan tevékenységek tartoznak, mint az utak megjavítása, új utak építése, további stratégiai falvak kialakítása, valamint iskolák létrehozása. A lakosság megnyerése szempontjából fontos a pszichológiai tevékenység, valamint a hang-

³⁸ Trinquier: i. m. 40–42.; AJP-01(E) Allied Joint Doctrine, 1-4 – 1.6; David Pion-Berlin – Miguel Carreras: Armed Forces, Police and Crime-fighting in Latin America. *Journal of Politics in Latin America*, Vol. 9, 2017/3., 3–26.

³⁹ Trinquier: i. m. 45–50.; AJP-01(E) Allied Joint Doctrine, 4-2 és 4-6.

⁴⁰ Trinquier: i. m. 50–52.; Schmitt: i. m. 48–52.; B. H. Liddell Hart: *The Ratio of Troops to Space*. *Military Review*, Vol. 38, 1960/4., 3–14.; Jim Gant: *One Tribe at a Time*. *Nine Sisters Imports*, Malibu, 2009, 14–15.

szórók és a röplapok használata. A lakosság saját oldalra állításával a felkelésellenes erők finom hálót vetve halásszák ki a felkelőket és az őket támogató szervezet aktivistáit egy adott területen. Ez magas szintű és részletesen kidolgozott tervezői munkát igényel, amelyben a katonai szempontok mellett egyéb aspektusokat is figyelembe kell venni.⁴¹

A felkelésellenes műveletek során meg kell találni azokat a támogatókat, akik sikerrel tudják a lakosságot a felkelésellenes erők oldalára átbillenteni. Ennek érdekében megfelelő ismerettel kell rendelkezni a terület fizikai/földrajzi, gazdasági és emberi adottságairól, valamint a lakosság aktuális pszichológiai állapotáról. A lakossággal való kapcsolat kialakítását mindig kontaktsoportok létrehozásával kell kezdeni, amelyeknek fele harcoló állomány, másik fele pedig egyenlő arányban kommunikációs szakember, illetve politikai és hírszerző ügynök. Alaprendeltetésük a helyi felkelők befolyásának megszüntetése, kiképzésük ideális esetben nem több három hónapnál.⁴²

Galula szerint a felkelések alapvetően a helyi hatalmi viszonyokat megkérdőjelezve helyezik a meglévő közigazgatási, rendőri és katonai szerveket nyomás alá, ezért a lényegyet tekintve *a felkelések a polgárháborúval egyenlők*.⁴³ Az ilyen háborúban a felkelők és a felkelésellenes erők között aszimmetria áll fenn. A felkelők nem tudnak hagyományos értelemben cselekedni, ezért kénytelenek a konfliktust nem hagyományos módon kezelni. A legjobb eszköz erre a lakosság, amely a központi hatalomtól elidegeníthető, fizikailag ellenőrizhető és a felkelők számára aktív támogatást nyújthat. *A lakosság központi szerepe miatt a felkelésellenes műveletek lényegében politikai tevékenységet takarnak*. A politikai és a katonai tevékenység egy idő után nehezen válik különválaszthatóvá, azonban az elérendő katonai célokat mindig a politikai következmények mentén kell meghatározni, esetenként politikai céloknak alárendelni.⁴⁴

A felkelések kirobbantásához a felkelőknek szükségük van egy egyszerű, közérthető és tartós okra. Megfogalmazásakor okosan kell összekapcsolni a különböző politikai, társadalmi, gazdasági, vallási és egyéb problémákat. A felkelők következő feladata, hogy egy alapvetően negatív okot párosítsanak össze bizonyos alkotó, építő elemekkel. Ezzel tudják bizonyítani, hogy nemcsak problémát fogalmaznak meg, hanem a megoldást is ismerik.⁴⁵

Galula szerint a felkelésellenes műveleteknek vannak törvényei és vonatkozó elvei. Ezek közül az első törvény a lakosság támogatásának megszerzése, amely mindkét fél számára központi jelentőségű. A második törvény egy aktív támogató kisebbség megszerzése és mozgósítása propagandatevékenység céljából. Ezért tudnak a felkelések a legszemélyesebbek és egyben a legkegyetlenebbek is lenni.

A harmadik törvény: a lakosság központi szerepe miatt a győzelem sohasem lehet közvetlen, csak közvetett.

A negyedik törvény a lakosság támogatásának feltételelessége, mivel hatékony politikai tevékenység nem képzelhető el a katonaság és a rendőrség egymás kölcsönös támogatása nélkül. Csak így tudják a felkelésellenes erők egyértelműen bizonyítani, hogy rendelkeznek a

⁴¹ Trinquier: i. m. 1–55.; AJP-01(E) Allied Joint Doctrine 2017; Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: a kifárasztó gerilla-hadviselési forma. Honvédségi Szemle, 145. évf. 2017/2., 41. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/484>; T. E. Lawrence: Seven Pillars of Wisdom. Wordsworth Editions, 1997, 363.; A hal-halász hasonlat ellentétpárjaként lásd Mao hal-víz hasonlatát: FMFRP 12-18., Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare. Department of the Navy, Washington, 1961, 93.

⁴² Trinquier: i. m. 77–81.

⁴³ Galula: i. m. 1–3.

⁴⁴ Uo. 4–5.

⁴⁵ Uo. 6.

győzelem kivívásához szükséges akarattal, eszközökkel és képességekkel. Az ötödik törvény az erőkifejtés intenzitására és az eszközök mérhetetlenségére vonatkozik, mivel a felkelésellenes műveletek hosszú ideig húzódhatnak el és jelentős erőforrásokat emésztenek fel.⁴⁶

A felkelésellenes műveletek sikeres végrehajtásához a törvények mellett Galula hat elv betartását javasolja. Az első az erők gazdaságos alkalmazása, amelyre a műveletek térben és időben való elhúzódása miatt van szükség. A második a folyamatok visszafordíthatatlansága, amely miatt a felkelésellenes műveletek sok esetben sziszifuszi tevékenységet jelentenek. A harmadik a kezdeményezés, amely a felkelésellenes erők aktív, kezdeményező tevékenységének szükségességét helyezi előtérbe. A negyedik elv a képességek teljes körű alkalmazása. Ez azt jelenti, hogy a felkelésellenes erők a lakosság irányába végzett tevékenységük eredményeként rugalmassá válhatnak, és ezzel a hagyományos értelemben meglévő fölényük újra értelmet nyer. Az ötödik elv az egyszerűség, amelyre a felkelésellenes műveletek összetett jellege és bonyolultsága miatt van szükség. Fontos, hogy a felkelésellenes erők tagjai a feladataikat megértsék és a helyzetet átlássák. A hatodik elv a vezetés-irányításra vonatkozik. A felkelésellenes műveletek során, aki vezet, az egyben irányít és ellenőriz is. A vezetés-irányítás feladata, hogy a forradalmi háború véletlenszerű mozaikjait célirányos tevékenységgel szándékos mozaikmintává átalakítva a felkelőket egyre szűkebb korlátok közé terelje.⁴⁷

A felkelésellenes műveletek tartalmaznak katonai, rendőri, valamint politikai feladatokat is. A katonai feladatok közé tartozik a gerillák kiűzése egy adott területről, visszatérésük megakadályozása, helyőrségek létrehozása, a lakosság védelme, valamint a fennmaradt gerillák felszámolása. A rendőri és bírói feladatok közé tartozik a felkelőerők politikai ügynökeinek elfogása, letartóztatása, kihallgatása, elítélése vagy esetleges felmentése. A politikai feladatok közé tartozik a lakossággal való kapcsolattartás, a helyi élet megszervezése, az infrastruktúra helyreállítása, javítása. Minden feladat egyformán fontos, ezért az egységes vezetés kiemelt fontosságú. Nincsenek csak katonai, csak rendőri, vagy csak politikai műveletek. A politikai megfontolások minden esetben, elvi és gyakorlati szinten is előnyt élveznek a katonaival szemben, mivel a katonai tevékenységek csak a politikai megfontolásokat figyelembe véve válnak értelmezhetővé.⁴⁸

A felkelők legyőzése érdekében hadműveleti szinten különböző tevékenységeket kell folytatni, amelyek során Galula nyolc lépést különböztet meg. Mindegyik lépésnek része a pszichológiai hadviselés propagandatevékenység keretében. A propagandatevékenység a felkelésellenes erők lakosság általi elfogadását, a lakosság megnyerését, valamint a felkelők gyengítését célozza meg.

Az első lépés a felkelőerők megsemmisítése vagy kiűzése egy adott területről, amely egyben a következő lépés előkészítését is szolgálja. Az első lépés akkor sikeres, ha a katonai erő lakosságot támogató és politikai tevékenységeket végrehajtó része biztonságosan tevékenykedhet. Fontos, hogy ez a lépés nem húzódhat el a jobb katonai eredmény elérése érdekében.

A második lépés a nem mozgékony egységek települése, amely során a felkelésellenes erők figyelme a lakosság felé helyeződik át. Cél egy olyan hálózat létrehozása, amely mind a lakosságnak, mind a felkelésellenes erők politikai csoportjainak megfelelő biztonságot nyújt.

⁴⁶ Uo. 7–12.

⁴⁷ Uo. 49–60.

⁴⁸ Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: *Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek. Seregszemle*, 14. évf. 2016/2., 86–90.; Charles W. Gwynn: *Imperial Policing*. Macmillan and Co., New York, 1934, 10–34.; Galula: i. m. 61–63.

Ez a biztonságos keret teszi lehetővé a megfelelő kapcsolatok kialakítását a helyi lakossággal és vezetőikkel. Ekkor tudnak a katonák olyan, alapvetően civil feladatok végrehajtásában segíteni, amelyekkel a lakosság életét jobbá tehetik. A katonáknak a lakosság között kell élni és dolgozni annak érdekében, hogy mély és szoros kapcsolat alakuljon ki közöttük.⁴⁹

A harmadik lépés a lakossággal való kapcsolatfelvétel és ellenőrzés megkezdése. Ennek célja a felkelésellenes erők lakosság feletti hatalmának helyreállítása, a lakosság elszigetelése a felkelőerőktől, valamint a szükséges hírszerzési tevékenység megkezdése a következő lépés előkészítése érdekében. Kapcsolatot kell kialakítani a lakossággal, őket népszámlálás keretében nyilvántartásba kell venni, meg kell szervezni védelmüket, el kell kezdeni a felkelőkre vonatkozó információk gyűjtését, valamint meg kell nyerni a lakosság támogatását. A lépés sikere érdekében a felkelésellenes erőknek már gazdasági, társadalmi, kulturális és egészségügyi tevékenységeket is folytatniuk kell.

A negyedik lépés a felkelők politikai szervezeteinek szétzúzása, ügynökeik gyors és hatékony megsemmisítése. Ez akkor sikeres, ha a saját részről minimális hibával, a lakosság részéről pedig minimális keserűséggel jár. Ez a lépés alapvetően rendőri feladatot jelent, mivel az ellenséges ügynökök esetenként köztisztjeletben álló emberekként élnek mindennapjaikat. Fontos szempont még, hogy a lakosság jelentős része tisztában van azzal, kik dolgoznak együtt a felkelőerőkkel. A felkelők ügynökeinek letartóztatása nagy odafigyelést és komoly szakértelmet, egyfajta közvetett megközelítést igényel.⁵⁰

Az ötödik lépés a helyi választások megtartása, amely a felkelésellenes erők tevékenysége építő részének a kezdetét jelenti. Az eddigi lépések során sikerült a felkelők, valamint az ügynökök befolyását visszaszorítani, ezért a lakosság aktív támogatásának megszerzése a tét. A lakossági támogatás megszerzése érdekében helyi vezetőket kell választani, őket felelősséggel és hatalommal felruházni.

A hatodik lépés a megválasztott helyi vezetők tesztelése, képességeik felmérése. Tudatosítani kell bennük, hogy biztonságuk nagymértékben a lakosságtól és kevésbé a felkelésellenes erőktől függ. A helyi vezetőket a kezdeti támogatás után magukra kell hagyni, logisztikai és pénzügyi támogatást csak a szükséges mértékben indokolt számukra nyújtani.

A hetedik lépés egy párt megszervezése. Egy párt – a politika eszközeként – hatásosan tudja támogatni a felkelésellenes erők céljait és lehetővé teszi, hogy az őket támogató helyi vezetők regionális és országos szinten összekapcsolódjanak. Politikai párt létrehozásával a közigazgatási hatalom államigazgatási hatalommá válhat.

A nyolcadik, egyben utolsó lépés a megmaradt felkelők megnyerése vagy elnyomása a lakosság bevonásával. Ezzel a lépéssel a felkelésellenes erők a lakossággal közösen demonstrálják, hogy elkötelezettek a kialakult helyzet politikai rendezésére, az adott területen élő lakosság életének normalizálására.⁵¹

⁴⁹ Galula: i. m. 75–80.; a lépések száma és tartalma nagyjából megegyezik az AJP-3.4.4 által felsorolt ellentmondások (paradoxonok) számával, A-1 – A-3; Marsai Viktor: A szomáli szövetségi kormány első két éve és az al-Sabáb elleni katonai műveletek, 2012–2014 (I.). Nemzet és Biztonság, 8. évf. 2015/1., 86–94.

⁵⁰ Galula: i. m. 81–88.

⁵¹ Galula: i. m. 89–94.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány egyértelművé teszi, hogy a 20. század felkelésellenes műveleteinek francia a lakosság központi szerepet játszott. Ez valószínűleg nem lesz másképp a formálódó 21. század szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború vagy hagyományos/hibrid hadviselés jelentette töréspontok mentén kiborbanó és alapvetően alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris sajátosságot mutató konfliktusainak felkelésellenes műveleteiben sem. A lakossággal való megfelelő kapcsolat kialakítása, a velük való együttműködés rendjének megszervezése mindkét háborúban meghatározó elemét képezte a francia haderő felkelésellenes tevékenységének. A korlátlanul váló műveletekben a súlypontot képező lakosság a szemben álló felek érte folyó küzdelme miatt maga is küzdő féllé vált. A francia haderő felkelésellenes műveletei a háborút kiléptették intézményes kereteiből és annak összes borzalmát „betolták” a lakosság mindennapjaiba. A Hobbes által felvázolt apokaliptikus háború Indokínában és Algériában a lakosság jelentős része számára valósággá vált. A lakosság felkelésellenes műveletekbe való közvetett és közvetlen bevonása francia részről mindig normatív volt, mivel meg kellett találni azokat az aktív támogatókat, akik sikerrel tudták a lakosságot a franciák oldalára átbillenteni.

A katonai, rendőri, valamint politikai feladatokat ennek megfelelően egységes vezetés alatt össze kellett hangolni, mindez megkövetelte a gazdasági, a társadalmi és a kulturális tényezők ismeretét. A felkelésellenes erőknél ezért mindkét háborúban megfelelő ismerettel kellett rendelkezniük egy adott terület fizikai, földrajzi, gazdasági és emberi adottságairól, valamint a lakosság aktuális pszichológiai állapotáról. A lakossággal való együttműködés olyan nem kifejezetten katonai tevékenységeket is megkövetelt, amelyek a normális életmenet kialakítását és a gazdasági fellendülést szolgálták. A siker érdekében a franciák olyan széles körű társadalmi programokat indítottak el, amelynek célja a lakosság anyagi és morális támogatása volt a mindennapi életmenethez való gyors visszatérés érdekében. Az átfogó megközelítés és a győzelem közvetett módon lehetséges kivívása miatt ezek a háborúk hosszú ideig húzódtak el és jelentős erőforrásokat emésztettek fel. Franciaország minden katonai és politikai szándéka ellenére sem érte el stratégiai céljait. A műveletek során esetenként megnyilvánuló katonai brutalitás, azok egyes fázisait kísérő politikai erkölcsatlenség komoly belpolitikai válságot okozott Franciaországban. A háborúkat, különösen az algériai háborút lezáró véres leszámolások pedig egyértelműsítették a társadalmi és az egyéni tér előtérbe kerülésével járó súlyos következményeket. Ez mindenképpen legyen figyelmeztetés a mai kor katonája számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, 1. sz. melléklet: Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája „Biztonságos Magyarország egy változékony világban”. Magyar Közlöny, CXLVII. évfolyam, 2020/81., 2101–2119.
- 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról, 1. sz. melléklet: Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Magyar Közlöny, CXL. évf. 2013/1., 21–28.
- AJP-01(E) Allied Joint Doctrine, 2017.
- AJP-3.4 (A) Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations, XX 20XX.
- AJP-3.4.4 (A) Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency (COIN), 2011.

- AJP-3.4.4 (A) Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency, 2016.
- Arreguín-Toft, Ivan: *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*. International Security, Vol. 26, 2001/1., 93–128.
- Bakos Csaba Attila: *Hagyományostól eltérő hadviselés, hagyományostól eltérő vezetésszemlélet*. Társadalom és Honvédelem, 19. évf. 2015/3., 41–52.
- Calçada, Miquel: *Analysis of the Algerian War of Independence or Les Événements: a Lost Opportunity for Peace*. Journal of Conflictology, Vol. 3, 2012/2., 52–61.
- Cima, Ronald J. (ed.): *Vietnam, a Country Study*. Area Handbook Series. Federal Research Division – Library of Congress, Washington, 1989.
- Connelly, Matthew: *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era*. Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Creveld, Martin van: *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict since Clausewitz*. The Free Press, New York, 1991.
- Demarest, Geoff: *Let's Take the French Experience in Algeria Out of U.S. Counterinsurgency Doctrine*. Military Review, Vol. 88, 2010/4., 19–24.
- Ellis, John: *The Social History of the Machine Gun*. Pantheon Books, New York, 1975.
- Fall, Bernard B.: *Street Without Joy: The French Debacle in Indochina*. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2018.
- Farkas Sándor: *Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: a kifárasztó gerilla-hadviselési forma*. Honvédségi Szemle, 145. évf. 2017/2., 38–46. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/484>.
- FM 3-24 Counterinsurgency. Department of the Army – Department of the Navy – U.S. Marine Corps, Washington, 2006.
- FM 3-24/MCWP 3-33.5 Insurgencies and Countering Insurgencies. Department of the Army, Washington, 2014.
- FMFRP 12-18, Mao Tse-Tung on Guerilla Warfare. Department of the Navy, Washington, 1961.
- Galula, David: *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. Praeger Security International, 2006.
- Gant, Jim: *One Tribe at a Time*. Nine Sisters Imports, Malibu, 2009.
- Gat, Azar: *War in Human Civilization*. Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Gilles, Martin: *War in Algeria: The French Experience*. Military Review, Vol. 83, 2005/3., 45–57.
- Gwynn, Charles W.: *Imperial Policing*. Macmillan and Co., New York, 1934.
- Harangi-Tóth Zoltán: *A LEA-hadművelet*. Hadtudomány, 38. évf. 2019/3., 59–70. DOI: 10.17047/HADTUD.2019.29.3.59.
- Hardt, Michael – Negri, Antonio: *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. Penguin Books, London, 2004.
- Heydte, Friedrich August Freiherr von der: *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon*. New Benjamin Franklin House, London, 1986.
- Hobbes, Thomas: *Leviathan*. Oxford University Press, Oxford, 1996. Magyarul: Hobbes, Thomas: *Leviatán vagy az egyházi és világi állam anyaga, formája és hatalma*. Ford. Vámosi Pál. Magyar Helikon – Európa, Budapest, 1970.
- Jobbágy Zoltán: *A felkelők elleni műveletekről: Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca*. *Honvédségi Szemle*, 141. évf. 2013/2., 15–18. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/485>
- Jobbágy Zoltán: *David Galula és a felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben*. Hadtudományi Szemle, 10. évf. 2017/4., 82–97.
- Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: *Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 14. évf. 2016/2., 86–94.

- Kemény János: *A vietnami kudarc hatása az amerikai felkelésellenes elméletre*. Nemzet és Biztonság, 9. évf. 2016/6., 121–142.
- Lawrence, T. E.: *Seven Pillars of Wisdom*. Wordsworth Editions, 1997. Magyarul: Lawrence, T. E.: *Lázadás a sivatagban*. Ford. Schöpflin Aladár. Új Génius, Budapest, 1990.
- Liddell Hart, B. H.: *The Ratio of Troops to Space*. Military Review, Vol. 38, 1960/4., 3–14.
- Lt. Col. John Nagl about "The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual". Book TV C-Span2, 2008. 12. 16. <http://www.youtube.com/watch?v=QuDlrrRDfUw>
- Marsai Viktor: *A szomáli szövetségi kormány első két éve és az al-Sabáb elleni katonai műveletek, 2012–2014 (I.)*. Nemzet és Biztonság, 8. évf. 2015/1., 65–95.
- Peterson, Terrence: *Myth-Busting French Counterinsurgency*. War on the Rocks, 2015. 12. 03. <https://warontherocks.com/2015/12/myth-busting-french-counterinsurgency/>
- Pion-Berlin, David – Carreras, Miguel: *Armed Forces, Police and Crime-fighting in Latin America*. Journal of Politics in Latin America, Vol. 9, 2017/3., 3–26.
- Porkoláb Imre: *Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában*. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/1., 3–12. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/205>
- Schmitt, Carl: *The Theory of the Partisan: A Commentary/Remark on the Concept of the Political*. Transl. A. C. Goodson. Michigan State University Press, 2004, 32–38. <http://obinfonet.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschmitt-theory-of-the-partisan.pdf>
- Terrill, Andrew W.: *Confronting the Islamic State – Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS*. Parameters, Vol. 44, 2014/3., 13–23.
- Trinquier, R.: *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*. Praeger Security International, 2006.
- Windrow, Martin: *The French Indochina War 1946–54*. Osprey Publishing, Oxford, 1998.

Füzesi Kitti:¹

A MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK ÉS A BIZTONSÁG. VÍZERŐMŰVEK DÉL-AMERIKÁBAN: FÓKUSZBAN BRAZÍLIA

DOI: [10.35926/HSZ.2021.4.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.10)

ÖSSZEFOGLALÁS: A károsanyag-kibocsátás szemszögéből a vízenergia – számos pozitívuma mellett – fontos környezetbarát energiaforrás. Brazília, kedvező földrajzi adottságainak köszönhetően a vízenergia hasznosítása terén a világ egyik vezető országa. Ennek ellenére, elsősorban a társadalomra gyakorolt negatív hatásai miatt a dél-amerikai országban gát-építés-ellenes mozgalmak szerveződnek. Az egyik legjelentősebb ilyen társadalmi összefogás a MAB (Movimento dos Atingidos por Barragens), amely az érintett emberek jogainak és követeléseinek érvényesítésére törekszik.

KULCSSZAVAK: Brazília, vízenergia, energia, társadalmi mozgalmak, Movimento dos Atingidos por Barragens (MAB)

BEVEZETÉS

Brazília az 1960-as évek óta számos, vízi erőművel kapcsolatos megaprojektet indított. A projektek egyrészt a megnövekedett energiaigény miatt, másrészt az importolajtól való függőség csökkentésének érdekében jöttek létre. A vízi erőművek működése sok esetben pozitív hatású, de az ilyen projektek kapcsán számtalan negatívumról is beszélhetünk. Környezeti szempontból például a gátak hátrányai közé tartozik az építkezéssel és magával az erőművel járó óriási környezeti átalakítás (pl. víztározó építése), ennek következtében az érintett területek elárasztása, a vízjárás és a halak vándorlásának megváltoztatása stb. Emellett különösen fontosak az olyan negatív társadalmi hatások, mint a földterület-kisajátítás, a lakosságkitélepítés; a bűnözés, valamint a nők és gyermekek ellen elkövetett erőszak arányának növekedése az érintett területen. Ezek együttesen olyan társadalmi mozgalmakat generálhatnak, amelyek akár az adott megaprojekt megvalósítását is veszélyeztethetik.

Jelen tanulmány célja a vízenergia, a vízerőművek előnyeinek és hátrányainak általános bemutatása, majd Brazíliára fókuszálva a vízenergia jelenlegi helyzetének ismertetése az országon belül, többek között a brazil Eletrobras elektromos közműcég kimutatásait felhasználva. A gátak biztonsági helyzetét a brazil Nemzeti Villamosenergia Ügynökség,

¹ Folyóiratunk szakmai műhelyébe rendszeresen érkeznek olyan tanulmányok is, amelyek nem kapcsolódnak szorosan a honvédelemhez és a Magyar Honvédséghez, azonban feldolgozható információkat tartalmaznak a biztonság tágabb összefüggésrendszerében; e körbe tartozik Füzesi Kitti dolgozata is, amely a brazil társadalmi mozgalmaknak a vízerőművekkel szembeni harcát ismerteti. Szerzője szakmai alma materünk, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának ígéretes hallgatója. Kutatási területe a hadtudományi kutatások határterületein helyezkedik el.

az ANEEL (Agência Nacional de Energia Elétrica) adatai alapján járja körül. Végezetül a gátak által érintett emberek mozgalmának, a MAB-nak (Movimento dos Atingidos por Barragens) a létrejöttét, szervezeti felépítését és munkásságát mutatja be, a mozgalom vezetőivel készített interjúk keresztül.

A VÍZENERGIA

A vízenergia használatának története az ókorig nyúlik vissza – a legkorábbi vízimalmok a Kr. e. I. és II. században épültek meg –, így a legrégebbi erőforrásnak számít, amit arra használtak, hogy csökkentsék az emberi és állati munkát, elsősorban a mezőgazdasági művelés alá vont területeken. A vízben rejlő energia hasznosítása a kezdetektől fogva a villamosenergia-szolgáltatás egyik fontos szereplője volt.² Jelenleg ez a legszélesebb körben használt megújuló energiaforrás, a megújuló energiatermelés globális kapacitásának több mint 54%-át teszi ki.³

Latin-Amerika kapcsán azért különösen fontos foglalkozni a vízenergiával, mert Ázsia után itt a legjelentősebb a hasznosítása; e két vezető régiót Észak-Amerika és Európa követi. A világ országait tekintve Kína található az élen (11,32 TWh – 2019), a második helyen Brazília (3,56 TWh – 2019) szerepel, és a képzeletbeli ranglista harmadik helyén Kanada (3,41 TWh – 2019) áll.⁴

A vízenergiának számos előnyét lehet felsorolni a gazdasági, szociális és környezeti szempontokat figyelembe véve. Gazdasági szempontból a vízenergia többek között ösztönzi a regionális fejlesztéseket, optimalizálja a villamosenergia-termelés szerkezetét, erősíti az energiafüggetlenséget, valamint munkalehetőségeket teremt, ami különösen fontos például a fejlődő országokban, amelyek gyakran küzdenek alulfoglalkoztatottsági problémákkal. Társadalmi szempontból javítja az adott terület megközelíthetőségét azáltal, hogy a gátakhoz utakat, hidakat építenek; növeli a környezeti terület árvízzel szembeni biztonságát, valamint a hatalmas gátak gyakran válnak turistaattrakciókká. Végül, fontos kiemelni a környezeti szempontokat is: általa lassítható a nem megújuló energiakészletek kimerülése, csak minimális üvegházhatású gázt termel, és a károsanyag-kibocsátás szempontjából – különösen a folyami vízerőművek – segíti a klímaváltozás lassítását.⁵

A számos kedvező hatás mellett fontos megjegyezni, hogy a felsoroltaknak mind létezik ellenoldaluk. A vízerőmű energiatermelése nem állandó, függ az időjárástól. Aszályos években (lásd Brazíliát 2014-ben, a labdarúgó-világbajnokság esztendejében) a megtermelt villamosenergia jelentősen csökkenhet. Az építkezés tényleg munkahelyeket teremt, de csak a gát elkészültéig. A kiépített infrastruktúra pedig az illegális tevékenységek gyarodását is segíti: az utak mentén gyakoribb az illegális fakitermelés, bányászat stb. Mindezen felül számolni kell a negatív gazdasági és szociális hatásokkal is, hiszen a projektek megvalósítása nagyon drága, esetleg külföldi hitel felvételével történik, és hosszú időt vesz igénybe mind a tervezés, mind a kivitelezés. Az erőművek kialakítása gyakran a lakosság áttelepítését teszi szükségessé, korlátozhatja a hajózást, megváltoztathatja a helyi földhasználati

² Dr. Szlivka Ferenc – Dr. Molnár Ildikó: Víz- és szélenergia hasznosítás. Edutus Főiskola, 2011, 1–2.

³ The world's most used renewable power sources. Power Technology, 06. 01. 2020. <https://www.power-technology.com/features/featurethe-worlds-most-used-renewable-power-sources-4160168/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

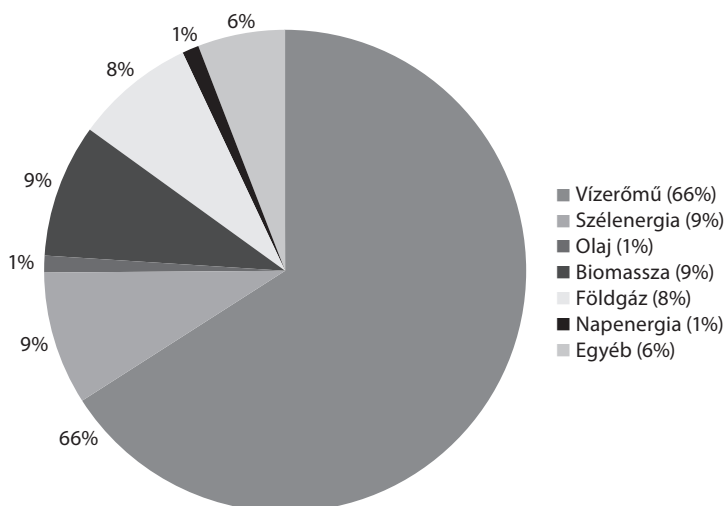
⁴ BP Statistical Review of World Energy, 69th Edition, 2020, 51.

⁵ Szeredi István et al.: A vízenergia-hasznosítás szerepe, helyzete, hatásai. Magyar Tudomány, 2010/8., 971.

módokat, és növelheti a vízhez köthető járványok terjedését.⁶ Lerombolhat akár természeti látványosságokat, ahogy például az Itaipu-gát építése során történt. A gát megépítéséhez szükségessé vált a Paraná folyó elterelése, amit 1978-ban sikerült megvalósítani, majd megindulhattak az építési munkálatok, amelyek 1982-re elkészültek. Ezt követően a gát mögötti, több mint 1400 km²-es területet elárasztották, és egy hatalmas mesterséges tavat hoztak létre. Sajnos ennek következményeként örökre eltűnt a Föld színéről egy, az Iguazú-vízeséshez hasonló természeti szépség, a Guaíra-vízesés.⁷

Vízenergia Brazíliában

A latin-amerikai térségben Brazília rendelkezik a legnagyobb épített vízerőmű-kapacitással. 2020-ban a villamosenergia-ellátás 66%-át a vízenergia biztosította.⁸ Mindez az ország földrajzi adottságaiból is következik. Brazília területén található Földünk édesvízkészletének mintegy 12%-a, ami hatalmas édesvíz-potenciált jelent.⁹ Tizenkét vízrajzi régióban megközelítőleg kétszáz ezer kisebb vízgyűjtő terület van; ilyen nagy régió például a Paraná, a São Francisco és Amazónia.¹⁰

1. ábra A villamosenergia-ellátás és az egyes erőforrások megoszlása,¹¹ 2020 (Szerkesztette a szerző)

Noha a vízenergiát már a 19. század végétől használták Brazíliában, a nagy beruházások, az erőművek építésének időszaka az 1960–1970-es évekre datálódik. Ennek egyik oka az erre az időszakra jellemző számottevő népességnövekedés, amelynek következményeként

⁶ Szeredi et al.: i. m. 971.

⁷ Andrew Nickson: The Itaipú Hydro-Electric Project: The Paraguayan Perspective. Bulletin of Latin American Research, Vol. 2, 1982/1., 6–8.

⁸ Monthly energy bulletin Brazil. Ministry of Mines and Energy – MME, Secretariat of Energy Planning and Development – SPE, Department of Information and Studies On Energy – DIE, 04. 2020., 2.

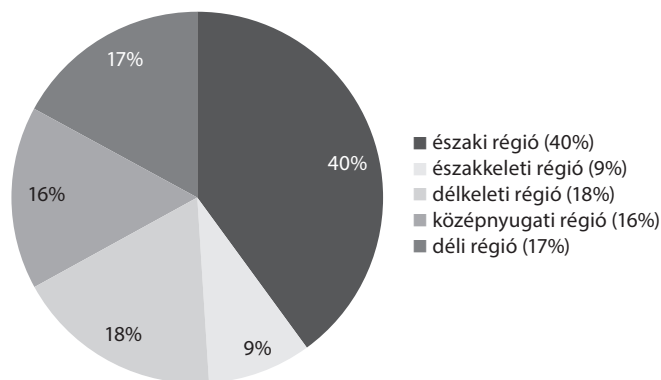
⁹ Ministério do Meio Ambiente: Água. <https://www.mma.gov.br/agua> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 17.)

¹⁰ Uo.

¹¹ Forrás: Monthly energy bulletin Brazil.

emelkedett az energiaigény.¹² Ezenkívül az 1973-as olajválság a változtatás szükségességére hívta fel az ország vezetőinek figyelmét, ugyanis Brazília az 1970-es évek elejéig alapvetően a kedvező külső feltételekre, az olcsó energiára támaszkodott. Mindezt jól mutatja, hogy az említett időszakban a kőolaj 80%-át importból szerezte be.¹³ A katonai diktatúra idején (1964–1985) az ország vezetése fontos gazdaságélénkítő szerepet tulajdonított a vízerőművek építésének, így az 1970-es évek végére az ország déli és középső részén lévő jelentősebb folyók nagy részén már gátak üzemeltek.

A 21. századra azonban az új nagy erőművek építése visszaesett, amely több okra vezethető vissza. Az ország déli, délnyugati részén már megépültek a nagy gátak, így többnyire csak kisebb projekteket lehet a régiókban megvalósítani, az új beruházások ezért elsősorban Brazília északi területére koncentrálnak. Az Eletrobras által becsült vízenergia-potenciál tekintetében Brazília régiói közül jelentősen kiemelkedik Amazónia 98 548,67 MW teljesítménnyel, ami több mint kétszerese a délkeleti (43 723,14 MW), a déli (42 004,45 MW) és a középsőnyugati (39 882,64 MW), továbbá több mint négyszerese az északkeleti (22 081,83 MW) régió becsült értékeinek.¹⁴ Ezekből az adatokból kiszámolva látható, hogy az ország teljes vízenergia-potenciáljának 40%-át Amazónia adja.

2. ábra A vízenergia-potenciál megoszlása Braziliában régióként¹⁵ (Szerkesztette a szerző)

Ez a terület viszont messze esik Brazília sűrűn lakott, iparosodott, ezáltal nagy energiaigényű övezeteitől, az energia szállítása a nagy távolság miatt pedig igen költséges. További nehézséget okoz, hogy az erőművek építéséhez meg kell szerezni a szükséges engedélyeket, ami sokszor bonyolult, mert az építetők nagy ellenállásba ütköznek a környezetvédelmi szervezetek részéről. Ez a veszéllyel fenyeget, hogy a befektetők inkább más energetikai ágazatba investálnak, így – függetlenül Brazília kedvező földrajzi adottságaitól – a víz-energetikai projektek háttérbe szorulhatnak.¹⁶

¹² Füzési Kitti: Brazília és Paraguay bilaterális kapcsolatai. Felderítő Szemle, 18. évf. 2019/1., 96.

¹³ Marcus Renato S. Xavier: The Brazilian Sugarcane Ethanol Experience. Competitive Enterprise Institute, Issue Analysis, 2007/3., 4.

¹⁴ Potencial Hidrelétrico Brasileiro em cada Estágio por Regiões (valores em MW), Eletrobras. <https://eletrobras.com/pt/AreasdeAtuacao/geracao/sipot/Potencial%20Hidrel%C3%A9trico%20Brasileiro%20por%20Regi%C3%A3o%20-%20Dezembro%202018.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

¹⁵ Forrás: Potencial Hidrelétrico Brasileiro em cada Estágio por Regiões (valores em MW), Eletrobras.

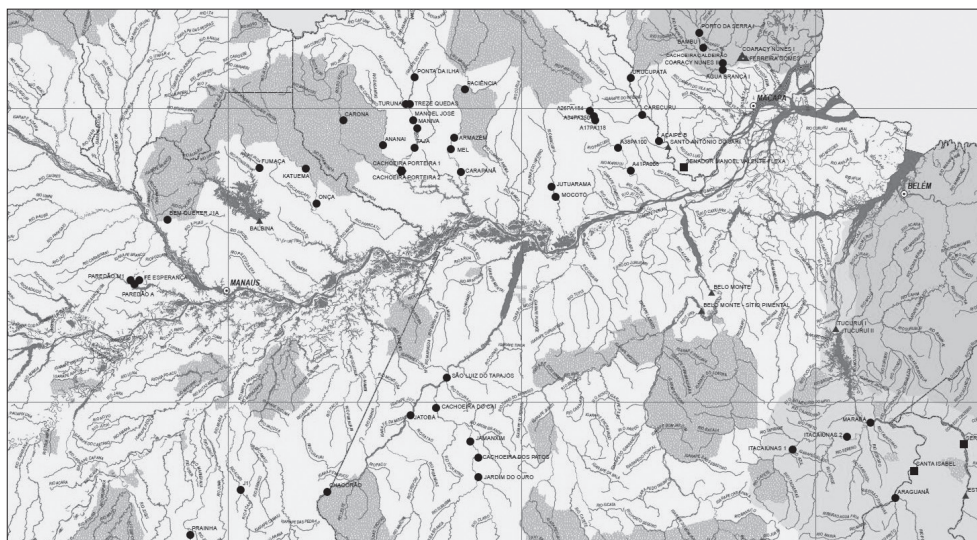
¹⁶ Mateus Machado Neves: Difficulties in expanding hydropower generation in Brazil. The George Washington University – The School Of Business and Public Management – The Institute Of Brazilian Issues, Washington, 2009, 1–3.

A 3. és 4. ábrán látható térképrészleteken – amit az Eletrobras készített 2018 végén – is jól megfigyelhető a vízennergetikai fejlesztések területi változása. A háromszögek jelölik a már elkészült erőműveket, négyzettel szerepelnek azok a gátak, amelyekhez az engedélyeket beszerezték, a kör pedig a jövőbeli terveket mutatja. A hatszögek azokat a projekteket jelölik, amelyek a térkép készülésének idején (2018. december) leálltak, például különböző tüntetések miatt. Látható, hogy az ország déli régiójában jóval több a már elkészült vízerőmű, mint a tervezett, míg a második térképen az északi, amazóniai térségben – néhány olyan kivétellel, mint a Belo Monte – csak tervezési fázisban lévő gátak vannak.

3. ábra Vízerőművek Brazília déli régiójában¹⁷

¹⁷ Forrás: Potencial Hidrelétrico Brasileiro (SIPOT). <https://eletrobras.com/pt/AreasdeAtuacao/geracao/sipot/MapaSipot-Dezembro2018.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

4. ábra Vizerőművek Brazília északi régiójában¹⁸

A legtöbb villamosenergiát öt hatalmas vizerőmű szolgáltatja: az Itaipu-gát, a Belo Monte, a São Luiz do Tapajós, a Tucuruí és a Santo Antônio.¹⁹ A hatalmas gátak mellett Brazília szorgalmazza a kisebb vizerőművek (*pequenas centrais hidrelétricas, PCH*) építését és használatát, ezek ugyanis nem járnak akkora környezeti és társadalmi beavatkozásokkal, mivel tározóterületük nem haladhatja meg a 13 km²-t, teljesítményük pedig az 5–30 MW-ot.²⁰

A GÁTAK BIZTONSÁGI OSZTÁLYOZÁSA

2010 szeptemberében a kormány a 12.334. számú törvénnyel meghatározta a nemzeti gátbiztonsági politikát.²¹ A törvény célja többek között a biztonsági intézkedések szabályozása a gátak tervezése, kivitelezése és üzemeltetése során, valamint a biztonsági előírások betartásának garantálása a megelőzés elősegítése, a balesetek, katasztrófák következményeinek és lehetőségének csökkentése érdekében. Ezenkívül a biztonsági intézkedések nyomon követését is igyekszik elősegíteni. A dokumentum 2015-ben kiegészült az ANEEL normatív határozatával, ami meghatározta a gátak besorolásának kritériumait, a rendszeres ellenőrzések és az időszakos biztonsági felülvizsgálatok feltételeit.

A gátak biztonsági osztályozása szempontjából két fő kategória különül el: a kockázati kategória és a potenciálisan okozott károk csoportja (ide azok a környezeti, társadalmi-gazdasági és az emberi életre veszélyt jelentő hatások tartoznak, amelyeket a gát esetleges sérülése nyomán kialakuló áradás okoz).²²

¹⁸ Forrás: Uo.

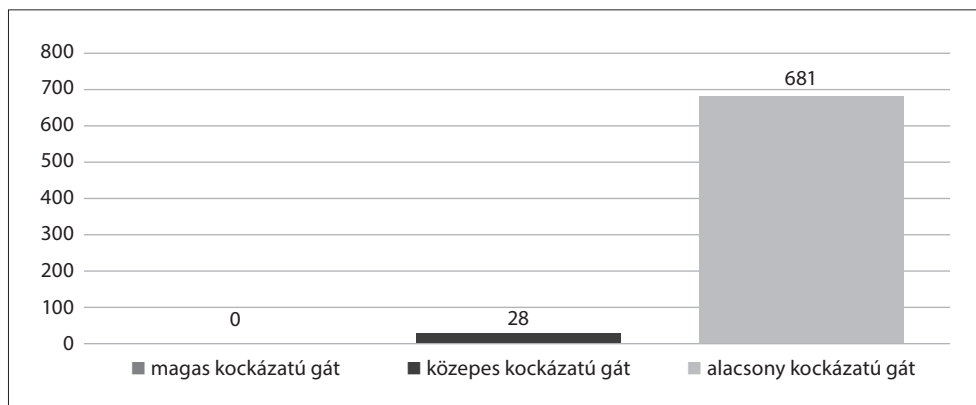
¹⁹ Vanessa Meloni Massara: The use of hydroelectric plants in Brazil – Brief overview. MOJ Civil Engineering, Vol. 5, 2019/81.

²⁰ Uo. 81.

²¹ Lei Nº 12.334, de 20 de Setembro de 2010. http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2007-2010/2010/lei/112334.htm (Letöltés időpontja: 2020. 12. 15.)

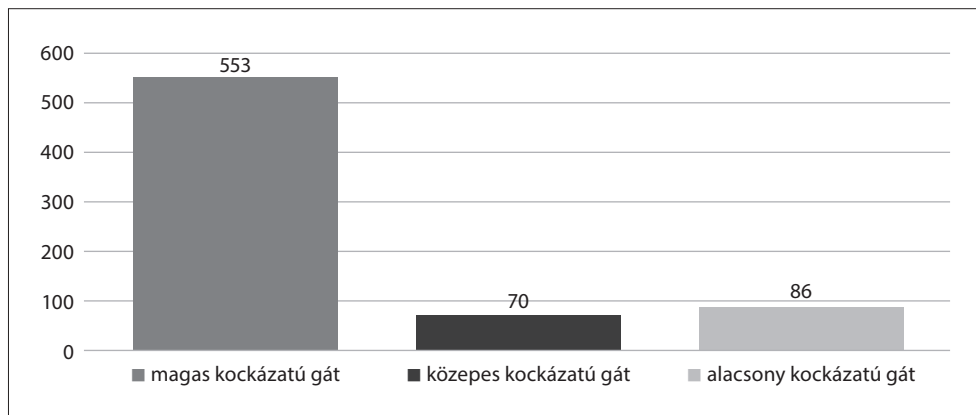
²² Relatório de Classificação das Barragens (Ciclo 2019). ANEEL – Agência Nacional de Energia Elétrica, 5–8. <https://www.aneel.gov.br/documents/655816/14881864/Relat%C3%B3rio+de+Classifica%C3%A7%C3%A3o+de+Seguran%C3%A7a+de+Barragens+-+Ciclo+2019/56cb6597-dd2b-d64a-f369-6caa3aeaf897> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 16.)

A kockázati kategórián belül vizsgálni és pontozni kell a technikai sajátosságokat, a védelem állapotot és a biztonsági tervet – e három érték összege mutatja meg, hogy mekkora az esély egy nagyobb balesetre. Ha az előbbi kritériumok pontszámainak összege meghaladja a 62-t, egy gát nagy kockázatúnak, 35–62 pont között közepesnek, míg 35 pont alatt alacsony kockázatúnak számít.²³ Ahogy az 5. ábrán látható, a 2019-es év felmérései alapján a Brazíliában lévő gátak döntő többsége (96%-a) alacsony kockázatúnak számít, mindössze 28 gát szerepel a közepes kockázatúak között és egyetlen magas kockázatú gátat sem találtak.²⁴

5. ábra Gátak besorolása Brazíliában a kockázati kategória alapján²⁵ (Szerkesztette a szerző)

A potenciálisan okozott károk esetében, ha az adott gát pontszáma eléri vagy meghaladja a 16 pontot, magas kockázatúnak, 10–16 pont között közepesnek, 10 pont alatt pedig alacsony kockázatúnak tekintendő.²⁶

6. ábra Gátak besorolása Brazíliában a potenciálisan okozott károk alapján²⁷ (Szerkesztette a szerző)

²³ Uo. 5–8.

²⁴ Uo. 18.

²⁵ Forrás: Uo. 18.

²⁶ Uo. 9.

²⁷ Forrás: Uo. 18.

Ezt a kategóriát összehasonlítva az előzővel, teljesen más képet kapunk az országban lévő gátakról. A potenciális károk tekintetében 78%-uk magas kockázatúnak számít, ami abból következik, hogy Brazília gátjainak többsége a nagy vízerőmű kategóriába sorolható. Ezekhez az erőművekhez hatalmas méretű tározók tartoznak, amelyek lehetséges sérülései óriási veszélyt jelentenek a környezetükre. Egy esetleges áradás jelentős emberi és anyagi veszteséggel járna. Az előbbieken felsorolt kockázati tényezők jelentős szerepet játszanak a gátak építése ellen irányuló mozgalmak megalakulásában, kibontakozásában.

2020-ban a brazil kormány új gátbiztonsági törvényt vezetett be.²⁸ A jogszabály előírja többek között, hogy minden közepes és magas kockázatú gát esetében el kell készíteni az úgynevezett vészhelyzeti cselekvési tervet. Ezenfelül naprakészen kell tartani a gátbiztonsági tervet, amely tartalmazza a szerkezetre, létesítményekre és berendezésekre vonatkozó műszaki adatokat, valamint az árvízterképet. Utóbbi elkészítésének célja, hogy a gát sérülése, átszakadása esetén megkönnyítse az érintett területek kiürítését. Előírja továbbá, hogy a gátat üzemeltetőnek a helyi védelmi szervekkel együttműködve, meghatározott időközönként, a potenciálisan érintett lakossággal együtt a gát sérülésének esetére érvényes vészhelyzeti szimulációs gyakorlatot kell végeznie.²⁹

TÁRSADALMI MOZGALMAK BRAZÍLIÁBAN

A gazdasági fejlődéssel összefüggésben Latin-Amerikában – azon belül Braziliában is – az emelkedő energiaigény kielégítésében fontos szerepet játszanak a vízerőművek; a mega-projektek azonban gyakran erős társadalmi ellenállást gerjesztenek. Az érintett terület lakosai mellett környezetvédelmi csoportok, ökológusok, nem kormányzati szervezetek (NGO-k) kapcsolódhatnak be a mozgalmakba, ami akár nemzetközivé is válhat. A legnagyobb ellenetést általában a lakosság kitelepítése váltja ki.³⁰

2000 és 2017 között a dél-amerikai országban összesen 8,8 millió³¹ embernek kellett elhagynia otthonát. A legtöbbször (73% – mintegy 6,4 millió fő)³² valamilyen (például természeti) katasztrófa miatt kényszerült lakóhelyéről elköltözni. A hivatalos statisztika csak 6047 embert említ, akiknek a gátak sérülése, leomlása miatt kellett távozniuk.³³ Az elvándorlás-kitelepítés második leggyakoribb okai az új fejlesztések, illetve projektek, amelyek több mint 1,29 millió embert érintettek Braziliában. Ezek közé tartoznak a vízerőművek is.³⁴ 2000 és 2017 között több mint nyolcvan gát épült meg, aminek következményeként 150-240 ezer állampolgárnak kellett elhagynia otthonát vagy földjeit.³⁵ Pontos, hivatalos adat nincs arról, hogy a gátak építése összesen hány embert érint a dél-amerikai országban,

²⁸ Az új törvény bevezetésében szerepet játszott a 2015-ös marianai és a 2019-es brumadinhói gát átszakadása.

²⁹ Lei Nº 14.066, de 30 de Setembro de 2020. <https://www.in.gov.br/en/web/dou/-/lei-n-14.066-de-30-de-setembro-de-2020-280529982> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 18.)

³⁰ Anahí Gómez et al.: Resistencias sociales en contra de los megaproyectos hídricos en América Latina. *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, 2014, No. 97, 76–77.

³¹ Maiara Folly: Migrantes invisíveis: a crise de deslocamento forçado no Brasil. *Instituto Igarapé, Artigo Estratégico* 2018, No. 29, 2.

³² Uo. 10.

³³ Uo. 20.

³⁴ Uo. 10.

³⁵ Tempering the human cost of building Brazil's dams. *Instituto Igarapé*, 29. 06. 2017. <https://igarape.org.br/en/tempering-the-human-cost-of-building-brazils-dams/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 13.)

de a MAB (Movimento dos Atingidos por Barragens – Gátak által érintett emberek mozgalma) becslése szerint ez a szám körülbelül 1,5 millió főre tehető.³⁶

A társadalmi mozgalmak szerveződésében, sikerében és intenzitásában fontos szerepet játszik az ország politikai berendezkedése. 1964 áprilisára Brazília irányítása már a hadsereg kezében volt, s az országot két évtizeden át diktatórikus rendszer jellemezte.³⁷ Ebben az időszakban a kormányzat könnyen véghez tudta vinni a víziergetikai projektjeit, mivel nem kellett környezetvédelmi hatásvizsgálatot végeztetni, továbbá nem tartották szem előtt a gátak környezetében élő őslakosok, földművesek megélhetését és érdekeit. Az ország vezetésének ellenállástól sem kellett tartania, hiszen a polgári jogok és a demokratikus intézmények nagymértékben korlátozottak voltak.³⁸

A katonai diktatúra lazulásával, majd végével Brazília számos pontján a gátak építése ellen mozgalmak szerveződtek. 1987-ben megtartották a gátak által érintett emberek első országos találkozóját, 1991 márciusában pedig az első országos kongresszusát. A kongresszus zárónapját, március 14-ét a gátak elleni harc nemzeti napjává nyilvánították, amit azóta is minden évben megtartanak az országban.³⁹ Hat évvel később, a szintén Brazíliában megrendezett, gátak által érintett emberek első világtalálkozásán a részt vevő 20 ország képviselői⁴⁰ március 14-ét gátellenes világnappá nyilvánították.⁴¹

Az 1980-as évek végén, a 90-es évek elején a gazdasági válság miatt a nagy beruházások száma csökkent, ezzel összefüggésben a tüntetések intenzitása is alábbhagyott. Fernando Henrique Cardoso elnöksége alatt (1995–2003) privatizálták az energiaszektort, ami lehetőséget adott a külföldi befektetések növekedésére, így a víziergetikai beruházások száma is emelkedett és egyre inkább a magánvállalatok kezébe került át. A vízerőművek, víziergetikai fejlesztések Lula da Silva elnöksége idején (2003–2011) is központi szerepet játszottak, ezt jól mutatja, hogy elnöksége alatt a Kongresszus rekordgyorsasággal fogadta el a Belo Monte-gát építését.⁴² Michel Temer elnöksége alatt (2016–2018) csökkent a víziergetikai megaprojektekbe történő beruházások száma.⁴³ A Jair Bolsonaro vezette brazil kormány (2019–) pedig elsősorban a kisebb vízerőművek építését szorgalmazza.⁴⁴

³⁶ Portugál nyelvű írásos interjú a MAB egyik képviselőjével. 2020. 12. 03. (A továbbiakban: MAB-interjú.)

³⁷ Egyszemélyi diktatúráról azonban nem beszélhetünk, hiszen a húsz év alatt nem egyetlen ember irányította a dél-amerikai országot, hanem tábornokok váltották egymást az elnöki poszton, akik rendeletekkel kormányoztak.

³⁸ Kjersti Thorkildsen: 'Land yes, dam no!' Justice-seeking strategies by the anti-dam movement in the Ribeira Valley, Brazil. *The Journal of Peasant Studies*, 2016, 1.

³⁹ Movimento dos Atingidos por Barragens, I. Congresso Nacional Dos Atingidos Por Barragens. <https://mab.org.br/timeline/i-congresso-nacional-dos-atingidos-por-barragens/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 20.)

⁴⁰ Többek között a részt vevő államok: Argentína, Brazília, Chile, Franciaország, Lesotho, Oroszország, Svájc, Tajvan, Thaiföld, USA. 14 March – International Day for Rivers. <https://www.rivernet.org/general/movement/14mars.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 16.)

⁴¹ International Day of Action for Rivers, March 14! International Rivers, People, Water, Life. <https://www.internationalrivers.org/take-action/international-day-of-action-for-rivers/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 10.)

⁴² Heidi Michalski Riberio – Jose Rubens Morato: Social environmental injustices against indigenous peoples: The Belo Monte dam. *Disaster Prevention and Management*, 2020, 6.

⁴³ David J. Hess: The anti-dam movement in Brazil: expertise and design conflicts in an industrial transition movement. *Tapuya: Latin American Science, Technology and Society*, 2018, 260–262.

⁴⁴ Bolsonaro declara que vai agilizar a instalação de PCHs. ABRAPCH – Associação Brasileira de Pequenas Centrais Hidrelétricas (PCHs) e Centrais Geradoras Hidrelétricas (CGHs). <https://abrapch.org.br/2020/02/07/bolsonaro-declara-que-vai-agilizar-a-instalacao-de-pchs/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 24.)

A GÁTAK ÁLTAL ÉRINTETT EMBEREK MOZGALMA (MAB)

A MAB az 1980-as évek végén, a katonai diktatúra bukása után, a demokratikus időszak kezdetén indult el. Jelszava: „A víz és az energia nem árucikk.”⁴⁵ Elindításában fontos szerepet játszott, hogy a gátak által érintett emberek úgy vélték, saját, helyi érdekeik védelmén kívül fel kell lépni az országban uralkodó energiamodell ellen is, ehhez pedig egy szélesebb körű szervezet létrehozására volt szükség. Ennek jegyében 1989-ben került sor a gátak által érintett munkavállalók első, országos találkozására, ahol megfogalmazták egy országos szervezet létrehozásának igényét, amely képes a hatékony érdekérvényesítésre. Az 1991-ben megtartott első kongresszus döntése alapján a MAB-nak országos, autonóm mozgalomnak kellett lennie, legfőbb feladata pedig a célok megfogalmazása és a gátak ellen irányuló akciók megszervezése volt. Ezt követően a MAB háromévente kongresszusokat tartott, amelyeken a régiók képviselői vettek részt, és az itt meghozott döntések szolgálták az akciók iránymutatásaként.⁴⁶

A mozgalom számára nagy jelentőségű volt, hogy 2009-ben Lula da Silva elnök először ismerte el: a brazil államnak adóssága van a gátak által érintett emberek felé, és ígéretet tett arra, hogy ezt a problémát elnöksége alatt rendezni fogja. Bár az ország történelme során először ismerte el egy államfő a szervezet munkáját és az érintett emberek jogos követeléseit, változás azóta sem következett be, a gondokat nem sikerült megoldani.⁴⁷

2011 áprilisában a fővárosban tartották meg a gátak által érintett nők első találkozóját, amin ötszázan vettek részt. A találkozón az őket ért erőszak és az általuk folytatott küzdelem volt a fő téma.⁴⁸ A nők a MAB létrejöttétől kezdve fontos szerepet játszottak a mozgalom építésében. 2007 és 2010 között számos regionális találkozóra került sor, amelyeknek az volt a céljuk, hogy megismerjék a gátak építésének nőkre gyakorolt hatásait. Az őket ért leggyakoribb jogsértések a munkához, a politikai részvételhez, valamint a szexuális és reprodukzív jogokhoz kapcsolódnak.⁴⁹

Brazíliában jelenleg a MAB a legfontosabb gátellenes szervezet: a dél-amerikai ország 26 tagállamából 19-ben van jelen. Központja a fővárosban található, képviselői az ország számos pontját bejárják, hogy a gátak által érintettek csoportosulásait bevonják a mozgalomba. Szervezeti felépítését tekintve több szintre tagolódik: országos, tagállami, regionális és önkormányzati szintre, valamint lokálisan egy-egy gáthoz kapcsolódva.⁵⁰ Tapasztalatcseréket, közösségi találkozókat kezdeményez a gátak által veszélyeztetett emberek körében, igyekszik növelni a helyi lakosság részvételét a környezeti meghallgatásokon, valamint erőszakmentes tiltakozásokat, akciókat szervez.⁵¹

⁴⁵ Água e energia não são mercadorias.

⁴⁶ The history of MAB. Movimento dos Atingidos por Barragens, 26. 03. 2011. <https://mab.org.br/2011/03/26/history-mab/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 12.)

⁴⁷ Pela primeira vez, fomos reconhecidos enquanto atingidos por um presidente. <https://mab.org.br/timeline/pela-primeira-vez-fomos-reconhecidos-enquanto-atingidos-por-um-presidente/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 16.)

⁴⁸ I. Encontro das Mulheres Atingidas por Barragens. <https://mab.org.br/timeline/i-encontro-das-mulheres-atingidas-por-barragens/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 16.)

⁴⁹ Sobre as Mulheres Atingidas por Barragens. <https://mab.org.br/mulheres/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 16.)

⁵⁰ MAB-interjú.

⁵¹ Sabrina McCormick: The Brazilian anti-dam movement. Knowledge Contestation as Communicative Action, *Organization & Environment*, Vol. 19, 2006/3., 331–333.

A MAB célkitűzései

„Az 1990-es évekig Braziliában a villamosenergia-ágazat teljes egészében állami tulajdonban volt, így a küzdelem egyet jelentett az állami vállalatokra, minisztériumokra és kormányzati szervezetekre való nyomásgyakorlással. Az ezt követő privatizáció eredményeként az energiaszektort a nemzetközi pénzügyi tőke kezdte irányítani, s ez a strukturális változás nagyobb kihívás elé állította a MAB-ot. A küzdelem azóta az érintett lakosság jogainak garantálása és a profitorientált vállalatok érdekei között zajlik.”⁵² Erre reagálva alakult át a mozgalom fő célkitűzése, amely – az érintett emberek jogainak elismerése és garantálása mellett – arra törekszik, hogy apránként megváltoztassa a brazil energiamodellt, mert azt a MAB szerint nem a lakosság szükségleteinek megfelelően alakították ki. Fontosnak tartják továbbá az energiaárak csökkentését, amit az ország kedvező energetikai helyzete szerintük lehetővé is tenne. Ehhez egy új társadalmi berendezkedésre lenne szükség, amelyben nem a nemzetközi vállalatok a gazdaság fő szereplői, hanem jobban figyelembe veszik az állampolgárok igényeit is.⁵³ Jelszavuk, hogy a víz és az energia az emberek szuverén joga, és harcolnak azért, hogy a vállalatok ne a polgárok kárára akarjanak nyereséghez jutni.⁵⁴

Kettősség figyelhető meg Brazília demográfiai adataiban, hiszen az Atlanti-óceán partvidéke sűrűn lakott, nagyvárosokkal rendelkező, iparosodott terület, míg a kontinens belső része felé haladva egyre ritkábban lakott a vidék, ahol a bennszülött lakosság jelentős része él.⁵⁵ A kétarcúság a gazdasági fejlettségben is megmutatkozik: az ország déli, délkeleti területei jóval fejlettebbek, iparosodottabbak az északi, északkeleti térségekhez képest.⁵⁶ Ez a kettősség jellemző az energiaigényre is: míg az előbbi sok villamosenergiát használ, addig az utóbbi területek vannak leginkább közel a vízerőművek építési területeihez. Így a MAB tevékenysége nemcsak a gátellenes tüntetésekre terjed ki, hanem segítséget nyújt a már elkészült erőművek által érintett emberek kártérítésének ügyeiben, akik sok esetben nem tudnak önállóan kiállni a jogaikért.⁵⁷ Ügyel arra, hogy az építkezések során a vállalkozások igyekezzenek mérsékelni az okozott károkat például azzal, hogy utakat, kórházakat, iskolákat építenek.⁵⁸

A gátépítés legfontosabb negatív társadalmi hatásai

A MAB a gátépítés negatívumai közül nem a környezeti, hanem a társadalmi hatásokat emeli ki. A mozgalom véleménye szerint „az egyik legnagyobb negatívum az érintett lakosság részvételének hiánya. Ráadásul az érintett közösségek strukturálatlanok, ezért nincsenek felkészülve arra, hogy érveiket olyan módon tudják felépíteni és képviselni, amellyel garantálni tudnák a jogaikat”.⁵⁹ A brazil jogalkotás nagy hiányossága, hogy nincs egy egységesen elfogadott szabályozási keret vagy politika, ami foglalkozna az érintettek jogaival, emiatt van fontos szerepe a mozgalomnak.

⁵² MAB-interjú.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Lutas, Movimento dos Atingidos por Barragens. <https://mab.org.br/lutas/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 16.)

⁵⁵ Soltész Béla: Brazília. In: Szente-Varga Mónika – Bács Zoltán György (szerk.): Dél-Amerika a 21. században – Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 41.

⁵⁶ Szente-Varga Mónika: Brazília az olimpia előtt. Nemzet és Biztonság, 2016/3., 112.

⁵⁷ Hess: i. m. 258–260.

⁵⁸ Gómez et al.: i. m. 81.

⁵⁹ MAB-interjú.

A társadalomra gyakorolt negatív hatásként emelhető ki a bűnözés – különösen az erőszakos bűncselekmények – megnövekedése a vízerőművek építési területének közelében. Az építkezésekre nagyszámú férfi munkaerő érkezik az ország különböző pontjaiból, ennek következtében a nők, fiatalok és gyermekek elleni szexuális erőszak mértéke nagyarányú növekedést mutat; az érintett közösségben tapasztalt kiszolgáltatott helyzet által generált feszültség miatt növekszik a családon belüli erőszak gyakorisága; emellett jelentős a gátak elleni aktivistákkal szemben elkövetett erőszak is.

Az erőszak több esetben is a mozgalmi vezetők meggyilkolásában nyilvánult meg,⁶⁰ például 2016-ban, amikor Nilce „Nicina” de Souza Magalhães, a MAB egyik vezetőjét ölték meg.⁶¹ Az ügyben a brazil fővárosi esküdtszék 2017 márciusában hozott ítéletet, amelyben az elkövetőt, Edione Pessoa da Silvát tizenöt és fél év börtönre ítélték.⁶² A MAB azonban továbbra is úgy érzi, hogy a valódi okokra még mindig nem derült fény.⁶³ Gyilkosság áldozata lett 2019-ben Dilma Ferreira Silva aktivista és családja is.⁶⁴

Nemzetközi kapcsolatok

Brazília jelentőségét a gátellenes küzdelemben jól mutatja, hogy 1997 márciusában Curitiba városában tartották a gátak által érintett emberek első nemzetközi találkozóját. A MAB fontos szerepet vállalt az esemény megszervezésében. Elsődleges céljuk olyan nemzetközi összefogás létrehozása volt, amely által hatékonyan fel tudnak lépni a világ számos pontján épülő vízerőművek káros hatásaival szemben.⁶⁵ 2003-ban Thaiföldön, 2010-ben pedig Mexikóban került megrendezésre a nemzetközi találkozó, ahol ismételten megerősítették elkötelezettségüket az érintett emberek jogaiért való küzdelemben, illetve hangsúlyozták a nemzetközi figyelem felkeltésének fontosságát. A gátak által érintett emberek nemzetközi találkozójának növekvő jelentőségét jól mutatja, hogy a 2010-es eseményen már 60 ország 320 delegáltja vett részt.⁶⁶

1999-ben São Paulóban 12 latin-amerikai ország részvételével regionális fórumot tartottak, ahol létrehozták a REDLAR-t (*Red Latinoamericana contra las Represas y por los Ríos, sus Comunidades y el Agua*), ami a gátak elleni, valamint a folyók és a folyami közösségek számára alapított latin-amerikai érdekvédelmi hálózat. Létrejöttében fontos szerepet játszott

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Nicinha 2016. január 7-én tűnt el, január 15-én Edione Pessoa da Silva beismerte a meggyilkolását. Holtteste csak mintegy öt hónappal később került elő. Case History: Nilce de Souza Magalhães. Frontline Defenders. <https://www.frontlinedefenders.org/es/case/Case-History-Nilce-de-Souza-Magalhaes> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 18.)

⁶² Toni Francis: Acusado de matar Nicinha em Rondônia é condenado a 15 anos. <http://g1.globo.com/ro/rondonia/noticia/2017/03/acusado-de-matar-nicinha-em-rondonia-e-condenado-15-anos.html> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 18.)

⁶³ 3 Anos Sem Nicinha E Sem Justiça! <https://mab.org.br/2019/02/11/3-anos-sem-nicinha-e-sem-justi/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 18.)

⁶⁴ Carol Schachet: Say Their Names: Sajed Mizher, Presente. Grassroots International. <https://grassrootsonline.org/blog/say-their-names-sajed-mizher-presente/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 10.)

⁶⁵ Uniyal Mahesh: First international meet of anti-dam movements. Inter Press Service News Agency – North America, 1997, 1–2.

⁶⁶ III. Encontro Internacional dos Atingidos por Barragens. <https://mab.org.br/timeline/iii-encontro-internacional-dos-atingidos-por-barragens/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 16.)

a MAB megalakulása és működése.⁶⁷ A REDLAR célja egy olyan energiamodell előmozdítása, amelyben az emberek igényeit fontosabbnak tartják a globális piaci érdekeknél, ahol az energia elsősorban nem árucikk, hanem az emberek alapvető joga.⁶⁸

Ezenkívül a MAB hozzájárult a gátak által érintett emberek latin-amerikai mozgalmának, a MAR-nak (*Movimiento de Afectados por Represas*) 2016-os létrejöttéhez. A MAB továbbra is aktívan részt vesz a latin-amerikai találkozókban, ahol a tapasztalatcseréken túl az egyes országok energiamodelljének elemzése, megvitatása a cél. Nemcsak a saját régiójában tevékenykedik, hanem kapcsolatokat ápol az Amerikai Egyesült Államokkal és Európával is, valamint segíti az afrikai kontinensen élők hasonló szerveződését.⁶⁹

ÖSSZEGRÉS

Dél-Amerika kedvező földrajzi adottságai lehetővé teszik, hogy vezető szerepet töltsön be a megújuló energia használatában. E piac tekintetében a régió a világ egyik legdinamikusabban fejlődő térsége, különösen a víz-, a napenergia és a bioüzemanyag használatát illetően.⁷⁰ Brazília a világelső között szerepel a vízenergia hasznosításában, amelyhez nagymértékben hozzájárul, hogy a világ édesvízkészletének 12%-a itt található. Az ország villamosenergia igényének több mint felét a gátak által termelt vízenergia adja. Több száz gát működik a dél-amerikai államban, amelyek biztonsági felülvizsgálatához hatékony rendszerre volt szükség. A 2010-ben bevezetett törvénnyel, majd a 2015-ös határozattal a vízerőművek rendszeresen szigorú ellenőrzéseken esnek át, amelyek két kategóriát vizsgálnak. A felmérések alapján elmondható, hogy Brazília gátjainak jelentős része biztonsági szempontból alacsony kockázatúnak számít. Mivel az ország vízerőműveinek többsége nagy gát, a potenciálisan okozott károk esetében többségük nagy kockázatúnak nevezhető. Ez a tény, valamint a társadalomra és a környezetre gyakorolt negatív hatások hozzájárulnak az olyan társadalmi mozgalmak kibontakozásához, amelyek a vízi erőművekkel szemben léptek fel Brazíliában.

Brazília a világ 5. legnagyobb országa, óriási távolságokkal, kulturális és etnikai sokszínűséggel, ráadásul a világ egyik leegyenlőtlenebb társadalma is, milliók élnek szegénységben, főként a vidéki területeken.⁷¹ Bár a gátak elleni társadalmi mozgalmak a katonai diktatúra vége felé kezdtek egyre nagyobb számban megjelenni, épp az ország méretéből, társadalmi és kulturális helyzetéből adódóan elengedhetetlen volt egy olyan, régiók és a brazil államok felett álló szervezet létrehozása, amely hatékony érdekérvényesítéssel rendelkezik. Ezért jött létre az 1980-as évek végén a MAB, amely a legjelentősebb gátellenes társadalmi mozgalomnak számít Brazíliában, sőt fontos nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik, elsősorban Dél-Amerikában. A szervezet célja a gátak által érintett emberek jogainak védelme, érdekeinek érvényesítése. A MAB a gátépítés-ellenes mozgalmat leginkább társadalmi kérdésként határozza meg, a saját földhöz és az ingyenes vízhez való jogként,

⁶⁷ Az alapító országok Argentína, Brazília, Chile, Kolumbia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Mexikó, Panama és Paraguay voltak, később csatlakozott még Peru, Venezuela, Bolívia, Kuba, Nicaragua, Uruguay és Belize is. Gómez et al.: i. m. 81–83.

⁶⁸ Declaración del Petén, V Encuentro de la red latinoamericana contra represas y por los ríos, sus comunidades y el agua. <http://radiomundoreal.fm/7166-declaracion-del-peten?lang=es> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 15.)

⁶⁹ MAB-interjú.

⁷⁰ Adilson de Oliveira: Energy Security in South America. The role of Brazil. Series on Trade and Energy Security. International Institute for Sustainable Development, Winnipeg, Canada, 1–2.

⁷¹ Soltész: i. m. 41–49.

a nagy nemzetközi „kizsákmányoló” vállalatok ellen. Nyilván az említett társadalmi háttér miatt a gazdagok ellen való fellépés sokkal inkább mozgósító erejű, mint például a természeti kincs megőrzésére irányuló törekvés.

Bár a MAB harmincéves fennállása óta számos pozitívumról tud beszámolni. Sikerült elérni olyan megállapodásokat, amelyek lehetővé tették az érintettek jogainak elismerését, ám még mindig hiányzik a jogi háttér megteremtése, amely nem egyszerű feladat a 26 tagállamra széttagolt Brazíliában. Talán érdemes lenne más országok példáját is tanulmányozni, akár a régió belül, hiszen Brazília földrajzi kiterjedésével egyedinek tekinthető. A gátellenes mozgalmak sorra jelennek meg Dél-Amerikában, és több-kevesebb sikerrel tudnak fellépni a vízenergetikai megaprojektek ellen, annak ellenére, hogy a gátak a károsanyag-kibocsátás szempontjából az egyik leginkább környezetbarát megoldásnak tekinthetők. Felmerül a kérdés, hogy milyen hasonlóságai és különbségei vannak a gátellenes mozgalmaknak, és milyen folyamat vezet el addig, amíg a társadalom politikai szintre tudja emelni a vízerőművek kérdését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- I. Encontro das Mulheres Atingidas por Barragens. <https://mab.org.br/timeline/i-encontro-das-mulheres-atingidas-por-barragens/>
- III. Encontro Internacional dos Atingidos por Barragens. <https://mab.org.br/timeline/iii-encontro-internacional-dos-atingidos-por-barragens/>
- 3 Anos Sem Nicinha E Sem Justiça! <https://mab.org.br/2019/02/11/3-anos-sem-nicinha-e-sem-justi/>
- 14 March – International Day for Rivers. <https://www.rivernet.org/general/movement/14mars.htm>
- Bolsonaro declara que vai agilizar a instalação de PCHs. ABRAPCH – Associação Brasileira de Pequenas Centrais Hidrelétricas (PCHs) e Centrais Geradoras Hidrelétricas (CGHs). <https://abrapch.org.br/2020/02/07/bolsonaro-declara-que-vai-agilizar-a-instalacao-de-pchs/>
- BP Statistical Review of World Energy, 69th edition, 2020.
- Case History: Nilce de Souza Magalhães, Frontline Defenders. <https://www.frontlinedefenders.org/es/case/Case-History-Nilce-de-Souza-Magalhaes>
- Declaración del Petén, V Encuentro de la red latinoamericana contra represas y por los ríos, sus comunidades y el agua. <http://radiomundoreal.fm/7166-declaracion-del-peten?lang=es>
- Folly, Maiara: *Migrantes invisíveis: a crise de deslocamento forçado no Brasil*. Instituto Igarapé – Artigo Estratégico, 2018/ 29., 1–43.
- Francis, Toni: *Acusado de matar Nicinha em Rondônia é condenado a 15 anos*. <http://g1.globo.com/ro/rondonia/noticia/2017/03/acusado-de-matar-nicinha-em-rondonia-e-condenado-15-anos.html>
- Füzesi Kitti: *Brazília és Paraguay bilaterális kapcsolatai*. Felderítő Szemle, 18. évf. 2019/1., 86–105.
- Gómez, Anahí – Wagner, Lucrecia – Torres, Beatriz – Martín, Facundo – Rojas, Facundo: *Resistencias sociales en contra de los megaproyectos hídricos en América Latina*. European Review of Latin American and Caribbean Studies, 2014/ 97., 75–96.
- Hess, David J.: *The anti-dam movement in Brazil: expertise and design conflicts in an industrial transition movement*. Tapuya: Latin American Science, Technology and Society, 2018, 256–279. DOI: 10.1080/25729861.2018.1548160
- International Day of Action for Rivers, March 14, International Rivers, People, Water, Life. <https://www.internationalrivers.org/take-action/international-day-of-action-for-rivers/>
- Lei Nº 12.334, de 20 de Setembro de 2010. http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2007-2010/2010/lei/l12334.htm

- Lei Nº 14.066, de 30 de Setembro de 2020. <https://www.in.gov.br/en/web/dou/-/lei-n-14.066-de-30-de-setembro-de-2020-280529982>
- Lutas, Movimento dos Atingidos por Barragens. <https://mab.org.br/lutas/>
- Mahesh, Uniyal: *First international meet of anti-dam movements*. Inter Press Service News Agency – North America, 1997, 1–2.
- Massara, Vanessa Meloni: *The use of hydroelectric plants in Brazil – Brief overview*. MOJ Civil Engineering, Vol. 5, 2019, 81–82. DOI: 10.15406/mojce.2019.05.00154
- McCormick, Sabrina: *The brazilian anti-dam movement*. Knowledge Contestation as Communicative Action, Organization & Environment, Vol. 19, 2006/3., 321–346. DOI: 10.1177/1086026606292494
- Ministério do Meio Ambiente: Água. <https://www.mma.gov.br/agua>
- Monthly energy bulletin. Brazil Ministry of Mines and Energy – MME, Secretariat of Energy Planning and Development – SPE, Department of Information and Studies On Energy – DIE, 04. 2020.
- Movimento dos Atingidos por Barragens, I. Congresso Nacional Dos Atingidos Por Barragens. <https://mab.org.br/timeline/i-congresso-nacional-dos-atingidos-por-barragens/>
- Neves, Mateus Machado: *Difficulties in expanding hydropower generation in Brazil*. The George Washington University – The School Of Business and Public Management – The Institute Of Brazilian Issues, Washington, 2009.
- Nickson, Andrew: *The Itaipú Hydro-Electric Project: The Paraguayan Perspective*. Bulletin of Latin American Research, Vol. 2, 1982/1., 1–20.
- Oliveira, Adilson de: *Energy Security in South America. The role of Brazil*. Series on Trade and Energy Security. International Institute for Sustainable Development, Winnipeg, 2010.
- Pela primeira vez, fomos reconhecidos enquanto atingidos por um presidente. <https://mab.org.br/timeline/pela-primeira-vez-fomos-reconhecidos-enquanto-atingidos-por-um-presidente/>
- Potencial Hidrelétrico Brasileiro (SIPOT). <https://eletrobras.com/pt/AreasdeAtuacao/geracao/sipot/MapaSipot-Dezembro2018.pdf>
- Potencial Hidrelétrico Brasileiro em cada Estágio por Regiões (valores em MW), Eletrobras. <https://eletrobras.com/pt/AreasdeAtuacao/geracao/sipot/Potencial%20Hidrel%3%A9trico%20Brasileiro%20por%20Regi%3%A3o%20-%20Dezembro%202018.pdf>
- Relatório de Classificação das Barragens (Ciclo 2019). ANEEL – Agência Nacional de Energia Elétrica. <https://www.aneel.gov.br/documents/655816/14881864/Relat%3%B3rio+de+Classifica%3%A7%3%A3o+de+Seguran%3%A7a+de+Barragens+-+Ciclo+2019/56cb6597-dd2b-d64a-f369-6caa3aeaf897>
- Riberio, Heidi Michalski – Morato, Jose Rubens: *Social environmental injustices against indigenous peoples: The Belo Monte dam*. Disaster Prevention and Management, 2020/6. DOI: 10.1108/DPM-02-2020-0033
- Schachet, Carol: *Say Their Names: Sajed Mizher, Presente*. Grassroots International, 2019. 03. 20. <https://grassrootsonline.org/blog/say-their-names-sajed-mizher-presente/>
- Sobre as Mulheres Atingidas por Barragens. <https://mab.org.br/mulheres/>
- Soltész Béla: *Brazília*. In: Szente-Varga Mónika – Bács Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – Társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, 41–57.
- Szente-Varga Mónika: *Brazília az olimpia előtt*. Nemzet és Biztonság, 2016/ 3., 11–124.
- Szeredi István – Alföldi László – Csom Gyula – Mészáros Csaba: *A vízenergia-hasznosítás szerepe, helyzete, hatásai*. Magyar Tudomány, 2010/ 8., 959–978.
- Dr. Szlivka Ferenc – Dr. Molnár Ildikó: *Víz- és szélerenergia hasznosítás*. Edutus Főiskola, 2011.
- Tempering the human cost of building Brazil’s dams. Instituto Igarapé, 29. 06. 2017. <https://igarape.org.br/en/tempering-the-human-cost-of-building-brazils-dams/>

The history of MAB. Movimento dos Atingidos por Barragens, 26. 03. 2011. <https://mab.org.br/2011/03/26/history-mab/>

The world's most used renewable power sources. Power Technology, 06. 01. 2020. <https://www.power-technology.com/features/featurethe-worlds-most-used-renewable-power-sources-4160168/>

Thorkildsen, Kjersti: *Land yes, dam no!' Justice-seeking strategies by the anti-dam movement in the Ribeira Valley, Brazil.* The Journal of Peasant Studies, 2016, 1–22. DOI: 10.1080/03066150.2016.1217842

Xavier, Marcus Renato S.: *The Brazilian Sugarcane Ethanol Experience.* Competitive Enterprise Institute, Issue Analysis, 2007/ 3., 1–13.

VÁSÁROLJON KÖNYVESBOLTUNKBAN

Könyv- és térképbolt
Nyitva munkanapokon 9.00 és 16.30 között
Cím: 1024 Budapest, Fillér utca 14.

shop.hmzrinyi.hu

Csikány Tamás dandártábornok:

A MAGYAR TUDOMÁNYOS ÉLET, A HADTUDOMÁNY ÉS A KATONAI FELSŐOKTATÁS KIEMELKEDŐ ALAKJÁTÓL BÚCSÚZUNK

Dr. Szabó Miklós nyugállományú altábornagy, akadémikus halálára

M. Szabó Miklós, ahogy a tudományos közéletben ismerték, 2021. március 9-én váratlanul elhunyt. Egy világjárvány közepén, vagy talán már a vége felé a váratlanul határozószó nem is lenne helyénvaló, ha Miklós még a halála előtti nap nem tanított volna, s ne készült volna a kórházból, a telefonján keresztül is órát tartani. Precíz, lelkiismeretes, megbízható embert veszítettünk el. Tanórája soha nem maradt el, még ha számtalan más megbízatása volt is. Ezt, az oktatást tartotta a hivatásának: katonákat oktatni s nevelni. Vezetőként nagyon komolyan vette, amit minden leendő tisztnek elsőik között kell megtanulni, a példamutatást. Annyit követelt másoktól, amennyit magától is elvárt. Azt viszont szigorú következetességgel.

Szabó Miklós nem katonacsaládból származott, lelkészek, tanítók voltak felmenői, édesapja jegyző. Vagyis olyanok, akiknek leszármazottját az ötvenes években nem szívesen látták a hadseregben. Mégis felvették tizennégy éves korában, 1956-ban a hön áhított katonaiskolába, a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskolába. Sokszor mesélte rákóczi élményeit, különösen az ötvenhatos forradalmi napok eseményeit. Nagy tisztelettel beszélt az akkori iskolaparancsnok, Oláh István határozott fellépéséről, mellyel a diákjait védte. Nagyon büszke volt azokra az évekre, melyeket az iskola falai között töltött. Tizennégy éves korától katonának, vezetőnek nevelték, s úgy tűnik, ebben az iskolában jó munkát végeztek. A katonai középiskola megszűnése után Egerben, a Dobó István Gimnáziumban tanult tovább, majd Budapesten a II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban érettségizett. Már aligha tudjuk meg, hogy készült-e más pályára, mint a katonaira, de 1960-ban megkezdte tanulmányait a budapesti Egyesített Tiszti Iskola lövész szakán. Nem jelenthetett számára komoly kihívást a tisztképző, minden félévben kiváló címet nyert, s még arra is maradt energiája, hogy párhuzamosan más képzésben is részt vegyen. Komoly előrelátásról tanúságot téve, a következő évben a Szegedi Tanárképző Főiskola földrajz szakán is megkezdte tanulmányait.

Szabó Miklós hadnagy 1964-ben Egerben, a 6. gépesített lövészezrednél szakaszparancsnokként kezdte meg tiszti pályafutását. Az itt eltöltött három év alatt azonban mással

is foglalkozott, mint a kiképzés, a harcészültség vagy a napirendi élet irányítása. Bekapcsolódott a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkájába, vagyis járta Eger és a környék művelődési házait, kollégiumait, munkásszállásait, és előadásokat tartott a világháborúról s talán más katonai témáról is. A TIT-en belül működő Országos Hadtudományi Választmány elnöke, dr. Nagy Gábor ezredes már ekkor felfigyelt a fiatal tiszt képességeire s bizonyára elhivatott tenni akarására.

Három évvel később, 1967-ben az alakuló Kossuth Lajos Katonai Főiskolán kapott beosztás átvétele jelentette a csapatszolgálat végét. Ekkor már célként lebegett Szabó főhadnagy előtt, hogy hadtörténész lesz. Ehhez nagy előrelépést jelentett számára, hogy két év után megkezdhetette tanulmányait a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián. Minden bizonnyal ekkor fordult vele elő az az eset, amelyről később egy interjúban így számolt be: „Bemenetem Nagy Gáborhoz, aki azt mondta nekem: »Ha nem akarsz magas rendfokozatot, ha nem akarsz sok kitüntetést, de a tudományos pályán akarsz haladni, akkor itt van a helyed.« Majd fejét vakargatva azt mondta: »Tudod mit? Itt vannak a Magyar Katonai Szemlék.« A 30-as években pezsgett különösen a légierővel kapcsolatban a hadtudományi szellemi élet. »Nézd meg, és írd le nekem, mit tapasztalsz!« Így kezdtem lövészként a légierővel foglalkozni.”

Az akadémia sikeres elvégzése után egyenes út vezetett a Hadművészet Története Tanszékre, ahol tanárként kezdett el oktatni, immáron főállású kutatóként hadtörténelemmel foglalkozni. A tanszéken azonban meg kellett szerezni a történelmi diplomát is, ami 1976-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán sikerült is. A tanulmányaival párhuzamosan megírta az egyetemi doktori értekezését, akkor még volt ilyen is. A „légiuralom-elmélet” létrejöttének fontosabb politikai-gazdasági indítékai és hatása az európai nagyhatalmak második világháborús előkészületeire című munkáját az ELTE történészei bírálták el, természetesen nagyra értékelve a munkát.

A következő évben, 1977-ben Szabó Miklós, már őrnagyként, tanszékvezető-helyettes lett a Hadművészet Története Tanszéken. Az oktatás és a tanszék adminisztrációjának végzése mellett talált időt arra is, hogy nekifogjon és megírja a kandidátusi értekezését, melynek a következő címet adta: *A Magyar Királyi Honvéd Légierő technikai és szervezeti változásai 1939–1945*. E téma feldolgozása során olyan tapasztalatokat szerzett, melyek azután egész pályafutása során meghatározóak lettek szemléleti és módszertani vonatkozásban egyaránt. Lehetősége volt az egykori légierő még élő, szellemileg friss egykori tisztjeivel, repülőivel beszélni, interjút készíteni, megismerkedni katonai gondolkodásával, emberi értékekkel.

Kandidátusi értekezését 1981-ben védte meg, és ez év decemberétől, már alezredesként, a tanszék vezetését is rábízta. Úgy tűnik, Nagy Gábor jóslata csak félig jött be, mert a tudományos eredmények rendfokozati és beosztási előmenetellel is párosultak, sőt 1983-ra már három érdem utáni kitüntetéssel is rendelkezett. S a karrier töretlen maradt, mert 1984-től – már ezredesként – öt éven át az akadémiaparancsnok társadalomtudományi helyetteseként végezte az Akadémia tudományos életének szervezését és irányítását. Ezekben az években jelentek meg első monográfiái, a legelső – a Kossuth Kiadó gondozásában – az 1944–45-ös évben Magyarországon zajló háborús eseményekről szólt. Ezt követően már a Magyar Királyi Honvéd Légierőről jelentetett meg könyveket, s kiadták a kandidátusi disszertációját is. 1987-ben lett a hadtudomány doktora, majd 1988-ban nevezték ki egyetemi tanárrá.

Szabó Miklós ezredes 1989-től a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola parancsnoka lett, a következő évben pedig megkapta a vezérőrnagyi kinevezést. Parancsnoksága alatt váltott nevet a főiskola és lett Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola. Az újabb fordulatra

már nem kellett sokáig várni, hisz 1991-től visszakerült az Akadémiára, de már mint parancsnok. Ez azonban számára csak rövid nyugalmat biztosított, mert rövidesen megkezdődött a magyar tisztképzés átalakításának még ma is tartó, szinte permanens folyamata.

Az 1996. szeptember 2-ai ünnepélyes tanévnyitón az akkori köztársasági elnök jelenlétében ismertették a honvédelmi miniszter utasítását a katonai felsőoktatási intézmények átalakításáról. Ennek értelmében a megalakuló Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem – melyet immáron Szabó Miklós rektorként vezetett – kivált a Magyar Honvédség szervezetéből. Az új egyetem magában foglalta a korábbi Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát, a Kossuth Lajos Katonai Főiskolát, illetve a Szolnoki Repülőtisztai Főiskolát. Az Akadémia bázisán egyetemi karok – Hadtudományi, valamint Vezetés- és Szervezéstudományi Kar – kezdtek meg működésüket, míg a korábbi főiskolák önálló főiskolai karokká alakultak át. A „horizontális” integrációt követően a „vertikális” integráció további jelentős változást indított el, ennek eredményeként 1997. szeptember 1-jei hatállyal az önálló főiskolai karok integrálódtak az egyetemiekbe, így a továbbiakban két egyetemi kar, a Hadtudományi, illetve a Vezetés- és Szervezéstudományi Kar működött. A felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról szóló törvény értelmében 2000. január 1-jétől a katonai felsőoktatási intézmények további integrációjával a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, mint a ZMNE Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kara működött tovább. Ezzel az egyetem a katonai (nemzetvédelmi) felsőoktatás egyetlen intézményévé vált.

A strukturális változások közepette a 2003. év elején bonyolította a helyzetet, hogy Szabó Miklós rektori mandátuma lejárt. Ebből fakadóan 2003. február 13-án az Egyetemi Tanács rektorválasztó ülést tartott. A szavazás eredménye nem lehetett kétséges, ismét ő nyerte el 2007. március 14-éig az egyetem vezetésének nehéz feladatát. Még ez év áprilisában az Egyetemi Tanács elfogadta a Vezetés- és Szervezéstudományi Kar, valamint a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar fúziójára előterjesztett javaslatot. Az egyetem döntéshozó testülete döntésének értelmében a megalakítandó új egyetemi kar a Bolyai János Katonai Műszaki Kar nevet kapta. De még a 2003-ban hozott döntések értelmében a képzés és a kutatás 2004. szeptember 1-jétől – a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar, valamint a Vezetés- és Szervezéstudományi Kar egyesülésével – már két egyetemi karon, a Kossuth Lajos Hadtudományi, valamint a Bolyai János Katonai Műszaki Karon folyt.

A folyamatos és csupán nagy vonalakban ismertetett szervezeti átalakítások ellenére a képzés, illetve a tudományos kutatás terén 2002 februárjában jelentős sikert ért el az egyetem, ugyanis a Magyar Akkreditációs Bizottság akkreditálta a Hadtudományi Doktori Iskolát, továbbá előakkreditálta az újonnan alapított Katonai Műszaki Doktori Iskolát.

Mindezen változásokat Szabó Miklós már katonaként nyugállományba vonult altábornagyként élte meg, illetve menedzselte: vitatkozott, érvelt, ütközött akár hazai, akár külföldi szövetséges katonai vezetőkkel. Nem akart egy külföldi példát sem másolni, számára meghatározóak voltak a hazai, a nemzeti hagyományok, s éppen ezért, amíg lehetett, mindenféle nyomásnak ellenállva saját útját járta. Az Akadémia és a főiskolák összevonása sokakat érintően óriási sérelmeket okozott, melyeket kezelnie kellett. Az oktatók nehezen értették meg – beleértve magamat is –, hogy miért kell a tisztképzést egy polgári egyetemekre vonatkozó törvény szerint szervezni és folytatni. Ma már tudjuk, hogy igaza volt, a tisztképzést csak a legmagasabb szinten érdemes és kell folytatni, miként annak idején, a Ludovika Akadémián is. A tiszteknek meg kell állniuk a helyüket parancsnokként, de legalább annyira fontos, hogy a társadalomban elfoglalt helyük, melyet tudásukkal, példamutatásukkal érnek el, irigyelt és vágyott legyen. Így növelhető a honvédség elfogadottsága, tekintélye, sőt szerethetősége.

Míndeközben Szabó Miklós aktív közéleti tevékenységet is folytatott. A Honvédelmi Minisztérium Felsőoktatási és Tudományos Tanácsában 1992 és 2001 között dolgozott. A Kormányzati Koordinációs Bizottság Tudományos Tanácsának 2001-től 2007-ig volt tagja. Az MTA Küldöttközgyűlésének tagja volt 1994-től 2001-ig, az MTA Hadtudományi Bizottságának elnöke 1994 és 2002 között. Az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj IX. Szakértői Kollégium elnöke 2004-től 2010-ig, s ugyanezen évtől az MTA IX. osztályának elnökhelyettese. 2001-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 2007-től pedig az MTA rendes tagja lett. Székfoglalóját a székház egy zsúfolt termében tartotta a Magyar Néphadsereg felső vezetéséről, döntési mechanizmusáról. Rendkívül érdekes volt hallgatni előadásait, történeteit, amikor arról beszélt, hogy fiatal tisztként miként látta a Magyar Néphadsereg felső vezetését, s miről „meséltek” a források; hogy mennyire megváltozott a véleménye az egykori katonai vezetőkről, amikor megismerte döntéseik, cselekedeteik belső mozgatórugóit. Ugyanebben az évben, március 14-én, a hatvanötödik életévét elérő rektor Szabó Miklós nyugállományú altábornagy, akadémikus rektori mandátuma lejárt. Ezt követően az egyetem rector emeritusaként tovább oktatott és kutatott.

A tudományos közéletnek továbbra is aktív tagja maradt. Már 2005-től az Európai Jogakadémia elnökségi tagja, az Európai Jogakadémia Hadijog és Biztonságpolitika Tagozatának elnöke, az MTA multidiszciplináris akadémiai doktori pályázatok eljárási rendjét kidolgozó bizottság tagja volt. 2005 és 2008 között az MTA Doktori Tanácsának póttagja, 2006-tól az MTA Szociális Bizottságának tagja, 2008-tól az MTA Doktori Tanácsának társelnöke. Szabó Miklós oktatói, kutatói, tudomány- és oktatásszervező munkáját tizenhárom kormánykitüntetéssel, valamint a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjével és a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal (katonai tagozat) ismerték el. 2003-ban az Osztrák Köztársaság Nagy Érdemrendje, 2006-ban pedig a Francia Köztársaság Nemzeti Érdemrend

lovagi fokozata kitüntetésben részesült. Tudományos tevékenysége elismeréseként 1987-ben kitüntették a Zrínyi Miklós Emlékgyűrével, 1995-ben a Zrínyi Miklós-díjjal, 2003-ban a Rendvédelem-történetért Érdemrenddel. Az oktatási és művelődési miniszter 2008-ban a magyar kultúra napján Szent-Györgyi Albert-díjjal tüntette ki. Szabó Miklós tudományos munkássága imponáló, nagy és gazdag örökséget hagyott ránk. Huszonhat könyvet írt s szerkesztett még hatot (jelentős részük a Zrínyi Kiadó gondozásában jelent meg). Százkilencvenhét tudományos közleményt jegyzett a második világháború hadművészetéről, a magyar hadirepülés és a tisztképzés történetéről, s más olyan témákról, melyekben alapos tudással rendelkezett. Rendszerese szerzője, lektora volt a honvédség szakmai, tudományos folyóiratának, a Honvédségi Szemlének. Vesszőparipája volt a szakkifejezések helyes használata, a katonai helyesírás következetes betartása, betartatása. A tudomány művelése iránti megkérdőjelezhetetlen alázat jellemezte. Ha szépíróként talán nem is tartozott a legkiemelkedőbbek közé, de munkáit rendkívüli pontosság, adatgazdagság, szakszerűség jellemzi.

Szabó Miklós altábornagy kedvelte a humort, a karikatúrákat. A tudós katona 70. születésnapjára készült rajz egyik barátja, Vanyúr István munkája.

Mindeközben a munkájában a legkedvesebb elfoglaltsága mégiscsak az oktatás volt, s maradt haláláig. Élmény volt vele beszélgetni, komolyan és viccelődve egyaránt, csipkelődéseivel sohasem akart bántani. Munkájára mindig lehetett számítani. Ez utóbbi a nekrológokban gyakran szereplő fordulat, de ez esetben nagyon is helytálló. Erről talán legtöbbet volt doktoranduszai, szakdolgozói, tanítványai tudnak mesélni. Mindig, mindent elolvasott, s a dolgozatokat, még a helyesírási hibákat is kijavítva adta vissza – javításra. Professzorként, akadémikusként meg lehetett kérni helyettesítésre, utolsó utáni pillanatban fel lehetett kérni előadásokra, de nagyon nem viselte el a késést, a hanyagságot s a nemtörődömséget.

Munkabírását, elkötelezettségét mutatja, hogy a halála pillanatáig tanított a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen professor emeritusként, vezette három doktorandusz munkáját, törzstagja és aktív szereplője volt a Hadtudományi Doktori Iskolának, munkájára mindig számítani lehetett. Szabó Miklós akadémikus halála fájdalmasan nagy vesztesége a magyar tudományos életnek, a hadtudománynak és a katonai felsőoktatásnak.

**Altábornagy Úr!
Nyugodj békében!**

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

OROSZ KATONAI ERŐK A NYUGATI KATONAI KÖRZETBEN

ÖSSZEFOGLALÁS: A tanulmány mélyrehatóan elemzi a robusztus erőkből álló Oroszországi Föderáció nyugati katonai körzetét, és naprakész áttekintést nyújt e katonai körzet jelenlegi erőstruktúrájáról, állapotáról. Bemutatja az olvasónak a Nyugati Katonai Körzet haderejének szervezeti felépítését, amelynek során elemzi az 1. Gárda-harcoksihadsereget, a 6. és a 20. Összefegyvernemi Hadsereget, valamint a Körzet parancsnoksága alá tartozó fontosabb csapatokat. Ezután áttekinti a 6. Lég- és Légvédelmi Hadsereg képességeit, amelynek feladata a Nyugat-Oroszország feletti légtérvédelem ellátása. Végül az elemzés a Kalinyingrádi exklávé orosz erőire összpontosít, amelyeket az utóbbi években reformnak és modernizációnak vetettek alá. A szerző értékelést ad a Zapad–17 (Nyugat–17) katonai gyakorlatról is.

Az írás bemutatja, hogy az Orosz Fegyveres Erők hogyan fejlesztették képességeiket, hogyan szervezték át erőiket az elmúlt hat-nyolc évben, valamint ezt követően hogyan helyezték el azokat a nyugati műveleti irányból fakadó fenyegetések kezelésére. A fejlesztés összefüggésben áll a grúziai és az ukrainai katonai műveletekkel, valamint a NATO fokozott jelenlétével a balti államokban. Noha a tanulmány felsorolja azokat a fegyvereket és felszereléseket, amelyeket meghatározott csapatoknál rendszeresítettek, nem törekszik az állománytáblák pontos ismertetésére.

A SZERZŐRŐL: Konrad Muzyka a CNA (Center for Naval Analyses) haditengerészeti elemzőközpont stratégiai, politikai, tervező- és programkidolgozó osztályának kutatója.

FORRÁS: Konrad Muzyka: *Russian Forces in the Western Military District*. CNA Occasional Paper, Rochan Consulting, December 2020. https://www.cna.org/CNA_files/PDF/IOP-2020-U-028759-Final.pdf?fbclid=IwAR12Qr19w9nYzHzYvv2KNiY2bbfLCrbXdU-AkRuSdp_XCYzSPD75oGu5Xbg (Letöltés időpontja: 2021. 05. 10.)

A Nyugati Katonai Körzet (NyKK¹) erői a 6. és a 20. Összefegyvernemi Hadseregből, az 1. Gárda-harcoksihadseregből, három légideszant-hadosztályból, a 6. Lég- és Légvédelmi Hadseregből, valamint a Kalinyingrádi területen (exklávé) egy önálló kötelékből állnak. Az NyKK-ban mintegy kétszáz egység állomásozik. Ez a szám nem foglalja magában a katonai raktárakat, a Hadászati Rakétaerők bázisait, illetve a nagy hatótávolságú és a katonai szállítási repüléshez

¹ A katonai körzetek az Oroszországi Föderáció fegyveres erőinek földrajzi-adminisztratív egységei, amelyek védelmi szempontból az országot öt részre osztják. Az öt körzet: a Nyugati Katonai Körzet, a Központi Katonai Körzet, a Keleti Katonai Körzet, az Északi Flotta és a Déli Katonai Körzet; ezért a szerző cikke szerinti diszlokációban és a csapatok körzetenkénti elosztásában a cikk megjelenése óta változások történhettek – a szerk.

tartozó egységeket, amelyek képességeik és hatótávolságuk alapján az ország teljes területén képesek műveleteket végrehajtani.

2013–2019 között az NyKK orosz erői mély strukturális és szervezeti reformokon mentek keresztül azért, hogy képesek legyenek reagálni az Oroszország nyugati határainál jelentkező számos kihívásra. 2012-ben az orosz szárazföldi erők jelenléte az ország nyugati részén még gyér volt. A szárazföldi erők 6. és 20. Összefegyvernemi Hadserege állomásozott ott, és nem túlzás azt állítani, hogy Oroszországnak ez a része nem volt elégségesen védett. A robusztusabb erők fokozatos visszaállítása az 1. Gárda-harcokocsihadsereg 2013-ban megtörtént újjáalakításában nyilvánult meg. A modernizációs és átszervezési folyamatokat azóta az NyKK már más magasabbegységeinél és egységeinél is végrehajtották, nagyrészt az ukrainai orosz katonai beavatkozás utóhatásaként. Úgy tűnik, hogy mára az 1991 óta folyó fő szervezeti reformok részben befejeződtek, és a tanulmány szerint az orosz erők a nyugati országgrészben még soha nem voltak ilyen erősek. Ezt támasztja alá a rendszeresített új haditechnika, a fokozott készültség, a megerősített haderőstruktúra, az összefegyvernemi harcászati gyakorlatok, valamint a kibővített és továbbfejlesztett harctámogató képességek és logisztikai támogatás.

Az NyKK erőinek elsődleges küldetése a haza védelme. Emellett többféle képességgel rendelkeznek: szükség esetén képesek támadó műveleteket folytatni Oroszország szomszédságában, valamint erőfölényt elérni a gyors győzelem érdekében. Ez – azzal a hajlandósággal együtt, hogy Oroszország a külpolitikai céljai elérése érdekében erőt alkalmaz Grúziában, Ukrajnában és Szíriában – aggodalmakat vetett fel a NATO-ban az orosz katonai modernizáció valódi céljaival, és különösen a Nyugati Katonai Körzettel kapcsolatban. Ez főként a Zapad–17 hadászati-hadműveleti gyakorlat mozzanataiban volt tetten érhető.

A Nyugati Katonai Körzet erői

Az összes katonai körzet közül napjainkban az Oroszországi Föderáció Nyugati Katonai Körzete a legerőteljesebb, legnagyobb létszámú és legjobb képességekkel rendelkező harci erő. A nyugati hadászati irány erősítése továbbra is prioritást jelent Moszkva számára: a Nyugat felől érkező fenyegetéseket tartja a legsúlyosabbaknak, amelyek végső soron veszélyeztethetik a katonai biztonságot és ezáltal az orosz állam létét. A körzetben állomásozó csapatok képesek katonai műveleteket végrehajtani a háború teljes spektrumában, az alacsony intenzitású békefenntartó misszióktól kezdve a nagy intenzitású manőverekig, amelyeket nagy hatótávolságú légi indítású és földi rakétacsapások támogatnak. Fenyegetés esetén ezeket az erőket – az orosz elszántság bizonyítása érdekében – bármikor támogathatja atomfegyverek alkalmazásával.

2008 óta Oroszország két háborúban vett részt közvetlen szomszédságában. Bár ezek a háborúk különböző irányokban zajlottak (Grúziában délen, Ukrajnában nyugaton), egy közös vonásuk volt: megtagadni a NATO-, illetve általában az euroatlanti jelenlétet azokban az országokban, amelyeket Oroszország privilegizált szférájának tekint. 1991 óta Oroszország szinte minden stratégiai mélységét elveszítette a NATO-val szemben. A jelenlegi fehéroroszországi politikai zűrzavar mellett elképzelhető, hogy az elkövetkező években Oroszország nyugati határának minden országa nyíltan ellenséges lesz Moszkvával szemben. Ennek eredményeként az NyKK erőit folyamatosan új vagy korszerűsített felszerelésekkel egészítik ki.

Az NyKK-ban lévő két összefgyvernemi hadsereg képes önálló hadműveletek végrehajtására a felelősségi körzetében. Az összefgyvernemi hadseregeknek nincs állandó összetételük, azok a rájuk bízott feladatok és a hadszintér függvényében méretükben és képességeikben jelentősen különbözhetnek egymástól.

A 6. Összefgyvernemi Hadsereg (Szentpétervár) a balti államokkal szemben található, és az NyKK gyengébb hadserege. Leginkább dandárokból áll; páncélosképessége csak két harcokcsizászlóaljra korlátozódik, ami jelzi az adott hadszintér alacsony prioritását. Ennek ellenére a feladatai között van Szentpétervár nyugati, illetve Moszkva északi megközelítésének megakadályozása. A fokozott feszültség időszakában – és ha Oroszország megítélése szerint háború kitörése várható – jelentős mértékben szükséges számszerű és minőségi megerősítése, hogy el tudja látni ezeket a feladatokat.

A 20. Összefgyvernemi Hadsereg (Voronyezsz) alapösszetétele merőben más. A gépesített lövészdandárok helyett két gépesített lövészhadosztályból áll. Ez azt jelzi, hogy Ukrajnára különösen odafigyelnek, valamint annak szükségességére is rámutat, hogy nehéz gépesített és harcokcsierők legyenek jelen az ukrán határ közelében, amelyek azonnal képesek a szükséges erőfőlnyot biztosítani az ellenséges erőkkel szemben. A 20. Összefgyvernemi Hadseregen belüli jelenlegi erő- és eszközelosztás alkalmassá teszi a hadsereget hadműveletek végrehajtására Fehéroroszországban is.

Nagy figyelmet kap az 1. Gárda-harcokcsihadsereg (Ogyincovo), amelyet túlnyomórészt Moszkva külterületén állomásoztatnak (lásd 1. sz. l. j.). Szervezetében van egy harcokcsihadosztály, egy gépesített lövészhadosztály, egy gépesített lövészdandár és egy harcokcsidandár, valamint különböző harctámogató csapatok. A gárda-harcokcsihadsereg jelenlegi helyzete alapján csak Moszkva védelmére alkalmas. Jelentős logisztikai erőfeszítésekre lenne szükség ahhoz, hogy a teljes harcokcsihadsereg Oroszország nyugati határaitra kerüljön. Egy ilyen lépés látható lenne a NATO tervezői és valószínűleg a nyílt forrású hírszerzőközösség számára is. A harcokcsihadsereg jelenlegi védelmi helyzete nem jelenti azt, hogy nem fog támadó hadműveleteket végrehajtani. Elemei a Zapad-17 hadászati-hadműveleti gyakorlat mozzanataiban valójában védelemben és támadásban is részt vettek. Bár az elmúlt években néhány dandárt hadosztályokká alakítottak át, Oroszország vegyes erőszerkezetet fog fenntartani. Ennek a változatos haderő-alkalmazásnak megvannak a maga előnyei és hátrányai, de Oroszország a dandárokat és az ezredeket/hadosztályokat különböző szerepekben alkalmazza annak biztosítása érdekében, hogy reagálni tudjon a szomszédságában jelentkező különböző forgatókönyvekre.

Az NyKK parancsnoksága közvetlen alárendeltségében van – többek között – két különleges rendeltetésű (*szpecnaz*) dandár, egy nehéztüzérdandár, egy rakéta-sorozatvető dandár, egy légvédelmi dandár és két elektronikus hadviselés dandár. A közvetlen alárendelték többsége logisztikai szempontból támogatja a hadműveleteket. Ide tartoznak a javító- és evakuálóezredek, a vasúti csapatok és a műszaki erők, egy ezred pedig kizárólag az álcázási és a katonai megtévesztési műveleteket végzi.

Az orosz légideszantcsapatok négy hadosztályából egy légi rohamadosztály, két ejtőernyős-hadosztály található az NyKK-ban, ami megerősíti a nyugati hadászati irány fontosságát. (A negyedik hadosztály a Déli Katonai Körzethez tartozik.) Ezeknek az erőknek magas a készségi szintje, ők az orosz fegyveres erők legjobban kiképzett és legjobban felszerelt erői. Szerepük azonban nem korlátozódik a légideszant-műveletekre. Ukrajnában lövészszerp körben alkalmazták őket, és ha harcokcsizászlóaljakkal erősítik meg az egyes hadosztályokat, akkor közvetlenül a permvonalba is helyezhetik őket. Ez a megnöveke-

dett készséggel párosulva azt jelenti, hogy a vezérkar továbbra is a légideszantsapatok egységeire támaszkodik a gyors riasztási műveletekben mind önálló erőként, mind pedig olyan kiegészítő komponensként, amely Oroszország javára döntheti el az erőfölényt a közvetlen harcfeleladatok során.

A szárazföldi műveleteket a 6. Légi- és Légvédelmi Hadsereg (Szentpétervár) támogatja. Ötvözi a területén lévő összes merev- és forgószárnyú repülőeszközt, továbbá a légvédelmi rakétaezredek és -hadosztályokat azok föld-levegő rakétaival és korai előrejelző rendszereivel együtt. A légvédelmi rakéta- és a rádiótechnikai (radar-) ezredek egységes, integrált, réteges légvédelmi hálózatot hoznak létre, amelynek fő feladata az Oroszország elleni légi indítású és ballisztikus rakétákkal végzett csapások megakadályozása. Moszkva továbbra is a legszigorúbban őrzött város Oroszországban. Ezt követi Szentpétervár, mivel a város védelmére telepített föld-levegő rakétarendszerek mennyisége és minősége az elmúlt években jelentősen javult. Szervezetében egy vegyes repülőhadosztály, három csapatrepülő-ezred, egy csapatrepülő-dandár és két légvédelmi rakétahadosztály van. Felelősségi területe óriási: Arhangelszk déli peremétől egészen Volgográd északi részéig lefedi a légteret.

Az NyKK-hoz tartozó – Lengyelország és Litvánia közé ékelődő – Kalinyingrádi területen önálló katonai erőt hoztak létre. Az ott állomásozó csapatok mind védelmi, mind támadó műveletek végrehajtására alkalmasak. Úgy tűnik azonban, hogy megerősítés nélkül fő szerepük a térségben található NATO-erőkre gyakorolt nyomás fenntartása. A régióban települt erők három fő eleme: a Balti-tengeri flotta, a légi és légvédelmi komponensek – amelyek magukban foglalják a 44. légvédelmi hadosztályt és a 132. vegyes repülőhadosztályt – és a 11. hadtest. A tengerészgyalogsági megerősítés expedíciós képességeket biztosít, bár ezt a flotta eszközeinek állapota korlátozza. A ballisztikus rakétákkal és támadó robotrepülőgépekkel felszerelt szárazföldi és haditengerészeti erők nagy hatótávolságú csapásmérő képességet biztosítanak, amelyekkel Európában szinte minden nagy fontosságú célpont elérhető.

A tanulmány további részében a szerző részletesen bemutatja a Nyugati Katonai Körzet alárendelt seregtestjeinek, hadosztályainak, dandárjainak, ezredeinek, önálló zászlóaljainak és fontosabb csapatainak rendeltetését, felépítését és fegyverzetét, majd a legvégén a folyamatban lévő haderőfejlesztésekkel és a befejezett reformok értékelésével zárja írását.

Folyamatban lévő fejlesztések: a befejezett reform

A Nyugati Katonai Körzetben állomásozó orosz fegyveres erők hagyományos elemeinek jelenlegi összetétele olyan erőt mutat fel, amely képes műveleteket végrehajtani a hadviselés minden területén és a hadviselés teljes spektrumában. Az orosz fegyveres erők 2014 óta bizonyítják, hogy képesek a különleges erők által vezetett irreguláris hadviselésre, harcokcsikkal nagy tempójú manőverező hadviselésre, valamint gépesített lövészerőkkel, tüzérséggel és légierővel hatékony műveleteket folytatni, illetve tengerről és levegőből indított eszközökkel nagy távolságban is hagyományos precíziós csapásokat végezni. A nukleáris fegyverek használatának közvetett fenyegetését az állam érdekeinek előmozdítására és az Oroszország elleni potenciálisan ellenséges akciók elrettentésére tervezik.

Az orosz Védelmi Minisztérium álláspontja szerint konfliktus kialakulása a NATO-val lehetséges, bár nem valószínű. Moszkvának azonban – tekintettel a Szövetség Oroszország felé történő területi terjeszkedésére – fel kell készülnie nagyszabású műveletekre, ezredek

és hadosztályokat alkalmazva fő manőverező erőként. A fejlesztések olyan „nehéz” erők létrehozására irányulnak, amelyek az orosz határok közelében képesek lekötni az ellenfelet, és amelyek a konfliktus kezdeti szakaszában túlerőt tudnak biztosítani, és így gyors eredménnyel kecsegtetnek, de legalábbis kedvező helyzetbe hozzák Oroszországot a tárgyalásokon. Úgy tűnik, hogy a szíriai háború tanulságai beépültek a fegyveres erőkbe. A „könnyű” és „ultrakönnyű” zászlóaljok létrehozásával tovább kívánják javítani a szárazföldi erők alegységeinek mozgékonytűz és manőverezőképességét, különösen azokon a nehezen járható területeken, ahol más formációk bevetése túl nehéznek tűnne, illetve jelentős logisztikai támogatást igényelne.

A NATO azonban nem az egyetlen „ellenség a kapuknál”. Az Ukrajna körül 2014 óta új ezredek, hadosztályok és hadseregek létrehozására irányuló törekvés egyértelműen jelzi az esetleges konfliktusok eszkalálódásának aggályait ebben a délnyugati hadászati irányban. Ugyanakkor ezeket az erőket szükség esetén átcsoportosíthatják Fehéroroszországba vagy északabbra, a balti államok közelébe, hogy kedvező feltételeket hozzanak létre a várható harcstereneken. A hadosztályok számának növelését mind a szárazföldi, mind a légideszantterő-kön belül a személyi állomány és a megfelelő felszerelés hiánya, valamint a modernizációs prioritások és – talán ez a legfontosabb – a pénzügyi megfontolások korlátozzák. A légideszantszant csapatok történelmi háromezredes konfigurációvá történő átalakításának folyamata lassú. Az 1. Gárda-harcokoszahadseregnek két harcoló hadosztálya van, míg hidegháborús elődjének három volt.

Oroszország politikája a haderő felépítése és fenntartása terén az, hogy biztosítsa az erőket egy hagyományos háború megvívására a szomszédságában, és elegendő képességet tartson fenn ahhoz, hogy azonnali elrettentő hatást érjen el a csapatok és a hozzájuk tartozó képességek békeidőbeli elhelyezkedése révén. Ez nemcsak a szigorúan támadó, hanem a védelmi műveletekre is vonatkozik. Az utóbbi években a Nyugati Katonai Körzetben telepített légvédelmi eszközök növekedése jelentősen akadályozza bármely hagyományos ellenfél légi műveleteit. A nagy hatótávolságú fegyverek biztosítják azt is, hogy Oroszország nagy pontosságú csapásokat mérjen hadászati célokra, hogy megbénítsa az ellenfél erőinek vezetési és irányítási rendszerét. Az ilyen műveletek támogatására Oroszország az elmúlt években növelte logisztikai és támogatási képességeit.

A Nyugati Katonai Körzetben állomásozó katonai erők átszervezése nagyrészt lezárult. A harci tapasztalatokon alapuló újítások a szárazföldi erőkön belül is megvalósultak, a fő harcoló és támogató komponensek létrejöttek. Ennek ellenére vannak gyengébb területek, amelyek javítására oda kell figyelni. A Kalinyingrádi területen állomásozó erők átszervezése folyamatban van, de annak üteme lassú. Bár Szentpétervár légvédelme erős, a szárazföldi erő elemeit jelentősen meg kell erősíteni, még akkor is, ha csak hatékony védelmi műveleteket végeznének, de akkor különösen, ha támadó missziókat hajtanának végre a balti államokban.

2021 augusztusában vagy szeptemberében Oroszország és Fehéroroszország megtartja a négyévente esedékes Zapad hadászati-hadművelti gyakorlatot. Ez betekintést nyújthat abba, hogy Oroszország miként értékeli a fenyegetettségében az elmúlt négy évben bekövetkezett változásokat, és hogyan tervez háborút vívni egy határon túli ellenféllel. A 2020. augusztusi fehérorosz politikai válság azt jelzi, hogy a gyakorlaton ismét a NATO lesz a célpont. A Zapad–21 ideális lehetőséget kínál arra, hogy orosz csapatok tartózkodjanak Fehéroroszországban. Ha ez megtörténik, akkor a NATO katonai pozíciójának Lengyelországban és a balti államokban alkalmazkodnia kell a jelentősen kibővülő harctér (Fehéroroszországtól Kalinyingrádig) és az orosz erők rövid bevetési idejének kihívásaihoz.

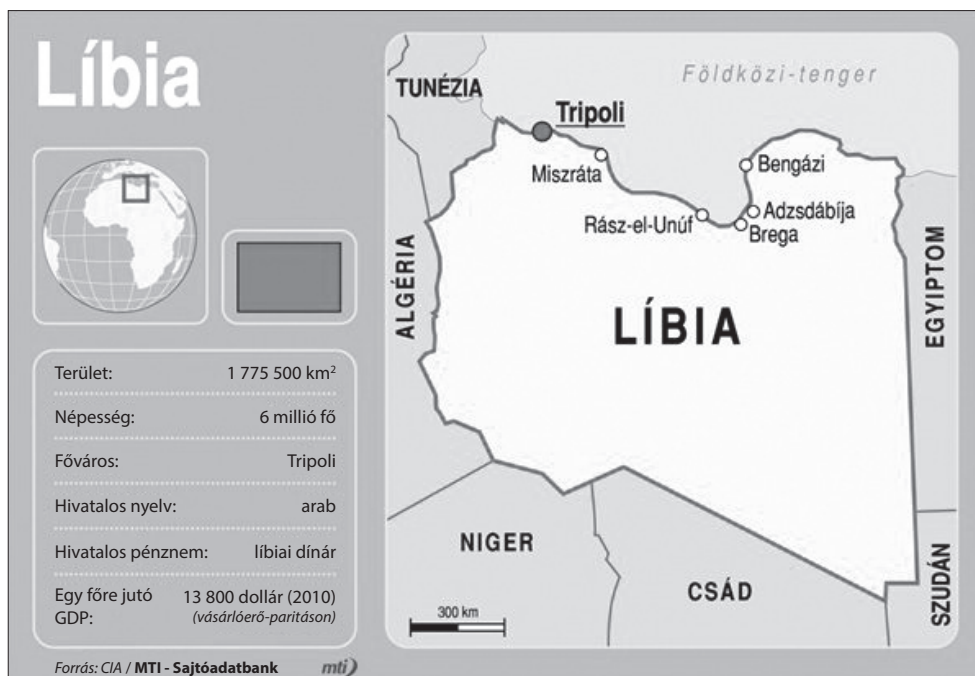
HOGYAN NYERTE MEG TÖRÖKORSZÁG A HÁBORÚT TRIPOLIBAN?

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerzők a Líbiában folyamatban lévő polgári konfliktusfordulók legújabb, hirtelen véget ért szakaszát, a tripoli háborút (2019. április – 2020. június) néven ismert össze-
csapást mutatják be, amely 2020 januárjától kiterjedt török katonai erők részvételével zajlott.

A SZERZŐKRŐL: Jason Pack tanácsadó, szakíró-publicista és hírelemző, több mint két évtizede él és dolgozik a Közel-Keleten. 2004-ben Fulbright-ösztöndíjas volt Szíriában. Az amerikai–líbiai üzleti kapcsolatokat segítő U.S.–Libya Business Association igazgatója. Jelenleg egy népszerűsítő könyvön dolgozik, amely bemutatja Líbia működésképtelen gazdasági struktúrája és a folyamatban lévő polgárháború kapcsolatát a globalizációval és a 21. századi geopolitikával.

Wolfgang Pusztai az Amerikai Egyesült Államok Nemzetvédelmi Akadémiáján diplomázott, 2007–2012 között Ausztria Tripoliba akkreditált véderőttaséja volt, jelenleg biztonsági és politikai elemző, aki leginkább Észak-Afrikával és a Közel-Kelettel foglalkozik. Az amerikai–líbiai kapcsolatok erősítésén dolgozó nem kormányzati National Council on U.S.–Libya Relations szervezet tanácsadó testületének elnöke és a kaliforniai székhelyű Perim tanácsadó cég igazgatója. 2008-ban Tripoliba költözött, hogy segítse a nyugati vállalkozások Líbiába való újbóli bejutását.

FORRÁS: Jason Pack – Wolfgang Pusztai: *Turning the Tide: How Turkey Won the War for Tripoli*. Middle East Institute, Policy Paper, November 2020. https://www.mei.edu/sites/default/files/2020-11/Turning%20the%20Tide%20-%20How%20Turkey%20Won%20the%20War%20for%20Tripoli.pdf?fbclid=IwAR1tcQV_rgfBlnQJPJQffs5Fh_KXefW4m69Y7iPFQFSy2rfezHE_sCncYE (Letöltés időpontja: 2021. 05. 10.)

Bevezetés

A Líbiában történtek elemzésének és a hasonló polgárháborúkkal való összehasonlításának utólagos áttekintése alapján egyértelmű, hogy a fővárosért, Tripoliért folytatott háborút befolyásoló főbb tényezők újszerű katonai, technológiai és diplomáciai jelenségek voltak. A témával foglalkozó tanulmány a háború katonai, logisztikai és technológiai aspektusait vizsgálja, kiemelve a drónok, a különböző légvédelmi technológiák, a katonai magánvállalkozások (zsoldosok), valamint az ott szerepet játszó katonai szakértők tevékenységét, amelyek együttesen meghatározták a végkifejlet alakulását. A fegyverek és személyek nagy részét az ENSZ fegyverembargójának megsértésével juttatták Líbiába. Kutatásaik alapján a szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy a Tripoliért folytatott háborút légi küzdelmek során vívták meg, és azokat nem líbiai szereplők irányították, hanem kizárólag nem líbiai tulajdonú, nem líbiaiak által működtetett technológiák alkalmazásával hajtották végre.

Ezzel szemben a szárazföldi harcban részt vett külföldi (szír, szudáni, csád és orosz) zsoldosok katonai jelentőségét nagyrészt túlbecsülték. Líbiaiak harcoltak minden olyan szárazföldi ütközetben, amelyben területet vesztek vagy szereztek. A háborúban tehát idegenek is részt vettek, és lényegében a törökök nyerték meg.

A konfliktus első kilenc hónapjában a Líbiai Nemzeti Hadsereg (LNH) koalíciója a légi erőfölénye jóvoltából előnyt élvezett, elsősorban az Egyesült Arab Emírségek és más felek technológiai támogatásával és a volt Kadhafi-féle szovjet típusú légierő vadászpilótáinak, harci helikoptereinek (MiG–21, MiG–23, Mi–24/35) és az Emírségek drónjainak, valamint képzett személyzeteinek köszönhetően.

2020 januárjától azonban Törökország az új technológiáknak, fegyverzetnek, készségeknek és a stratégiai tervezésnek köszönhetően döntően megváltoztatta az egyensúlyt, így a Nemzeti Egyetértés Kormányának (NEK) koalíciója rövid idő alatt képessé vált uralni Tripolitánia légtérét. A tanulmány bemutatja azt is, hogy a Törökország által nyújtott légi támogatás: 1. különbözött a más polgárháborúban tapasztalt légi támogatástól; 2. meghatározó volt a NEK harci teljesítménye szempontjából; 3. tanulságok levonására ad lehetőséget más katonai hadszínterek számára, valamint a 2020-as évek folyamán az egész világban tapasztalható egyéb alacsony intenzitású konfliktusokat illetően.

2019 tavaszán a Moammer Kadhafi líbiai diktátor utáni utódlási háborúk új szakaszba léptek. A Halifa Haftár által vezetett LNH meglepetésszerű offenzívát indított Tripoli, illetve Líbia nemzetközileg elismert kormánya, a NEK ellen. Az LNH csoportjai 2014–2019 között fokozatosan növelték a fennhatóságuk alá tartozó területeket. A Tripolit hirtelen fenyegető veszély váltotta ki a NEK-párti fegyveres csoportok együttműködési kényszerét a Harag Vulkánja (Burkan el-Gadab) hadművelet keretében.

A Tripoli elleni harc előzményei és fogadtatása

Az LNH 2014–2017 közötti, Bengáziért vívott csatája több mint három évig elhúzódó, fárasztó harc volt, amelyet végül egy véres, utcáról utcára vívott csatában nyertek meg, sok áldozattal és az emberi jogok mindkét fél általi megsértésével. Az LNH 2019 elejére lezárta a Derna városa elleni műveletét, majd offenzívába kezdett Líbia déli részén, hogy elfoglalja az ország legnagyobb olajmezőjét, majd létrehozza a Tripoli elleni támadást elősegítő kritikus logisztikai hálózatot. Haftár tudatában volt annak, hogy támadását sokfelől a nemzetközi jog megsértésének fogják tekinteni, és fellépése egyenértékű egy nemzetközileg elismert kormány elleni katonai támadással. A tábornagy bízott a főváros gyors elfoglalásában. Szüksége volt

rá, hogy a művelet gyors és viszonylag vértelen legyen, mert fenn kellett tartania támogatói bázisát, és nem akarta elidegeníteni Tripoli lakosságának azon rétegeit, amelyek valószínűleg elfogadták volna uralmát, ha ezzel véget lehetne vetni a milíciák dominanciájának is.

Azonban ami történt, az nem volt sem rövid, sem gyors. A meglepetésszerű támadás nem váltotta ki a NEK-kel szövetséges kulcsfontosságú milíciák – például a Rada Force, a Tripoli Forradalmi Dandár, a Nawasi Dandár, illetve Závija és Alzintan parancsnokainak – átállását az LNH oldalára, holott Haftár úgy számított, hogy azok csatlakoznak az ügyéhez. Ráadásul az LNH támadását stratégiaiag nagyon rosszul időzítették mind hazai, mind nemzetközi szempontból. A támadás 2019. április 4-én kezdődött, közvetlenül az ENSZ által Gadámeszben szervezett konferencia tervezett megnyitása előtt, és akkor, amikor António Guterres ENSZ-főtitkár Tripoliba látogatott.

Pszichológiai küzdelem és harcmodor

Amikor Haftár megkezdte harcát Tripoliban, az LNH nehéz műveleti környezettel szembesült: magas népsűrűség viszonylag nyitott városi peremekkel kombinálva, valamint kaotikus belvárosi úthálózat, amely könnyen utcai harcokhoz és a civilek körében nagyszámú áldozathoz vezetett volna, ha a harcok eljutnak Tripoli központjába. Ráadásul a rongyos, de csatában megkeményedett iszlamista erőkkel ellentétben, amelyekkel korábban Bengáziban vagy Dernában szemben találták magukat, a nyugati régió LNH-ellenes erői viszonylag kevésbé álltak ideológiai alapon, de jobban szervezettek, nagyobb létszámúak voltak, és sokkal jobb volt az ellátásuk és a felszerelésük is. Tüzérséggel, harckocsikkal, hivatásos külföldi tanácsadókkal és légvédelmi rendszerekkel rendelkeztek – olyan eszközökkel, amelyekkel az LNH ellenfelei feltűnően hiányosan voltak ellátva Bengáziban és Dernában.

Haftár a 2019. április 4-én megkezdett offenzívában olyan stratégiát alkalmazott Tripoli bevételére, amely reményei szerint megakadályozza saját erőinek elakadását – mint ahogyan Bengázinál történt – és kihasználja a NEK-erőknek a kohéziójában és a kommunikációjában általa vélt hiányosságait. Az LNH többször alkalmazta a *Tripoli-taktikaként* elnevezett módszert, ami egy macska-egér játékhoz hasonló katonai manőver a szemben álló fél nyílt területekre vagy a város külterületeire történő kicsalogatásával. Az LNH-erők rövid időre elfoglaltak egy pozíciót, majd elhagyták azt, lehetővé téve ellenfeleik számára, hogy elfoglalják az adott pozíciót, hogy aztán tüzérségi tüzzel, légi támadásokkal vagy lesállításokból vezetett tüzzel megsemmisíthessék őket. Ezzel a taktikával az LNH arra törekedett, hogy kiiktassa vagy legalábbis felaprózza a Tripolit védőket azáltal, hogy kihasználja legfontosabb támadóképességét és előnyét: a tüzérségi tüzet és a levegőből indított csapásokat.

A NEK és az LNH nemzetközi támogatói

A NEK hagyományosan legfontosabb nemzetközi szövetségesei, Olaszország, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia különböző okok miatt – közülük talán az ENSZ-embargó a legfontosabb – nem reagáltak Haftár Tripoli elleni offenzívájára, nem küldtek eszközöket és tanácsadókat. A NEK ellátásának szerepe két nem nyugati szövetségére, Törökországra és Katarra esett.

Az LNH-t az Egyesült Arab Emírségek és Egyiptom támogatta. Egyiptom megengedte az Egyesült Arab Emírségeknek, hogy használja légterét és a Szídi-Barráni légitámaszpontot, így az Emírségek egy légi hidat üzemeltethetett az LNH katonai felszereléssel történő ellátása érdekében, illetve alkalmanként légicsapásokat indíthatott Haftár erőinek támogatására.

2019 szeptemberében kezdett változni a helyzet az LNH javára, akkor egyre nyilvánvalóbbá vált az is, hogy Oroszország közvetlenül támogatja Haftárt. Miután az LNH erői elakadtak Tripoli déli külterületén, akkor – 2019 augusztusától – a Kremlhez szorosan kapcsolódó Wagner Group, a világ leghíresebb katonai magánvállalkozása fokozta az LNH technikai és kiszolgálási támogatását. Ez különösen a tüzérségi és a légitámaszpontokat elősegítő hírszerzési, megfigyelési és felderítési információk átadásában nyilvánult meg.

A stratégiai elhelyezkedésű katonai repülőtereket használva 2019 végére az LNH teljesen uralta Líbia légterét, emellett ellenőrizte az olajipari létesítmények 90%-át, valamint külföldről hozzájutott a szükséges technikai támogatás és haditechnika túlnyomó többségéhez.

A NEK 2019 novemberében ellentmondásos, külön katonai rendelkezéseket is tartalmazó tengeri megállapodást írt alá Törökországgal, amelyet a török parlament 2020 januárjában törvénybe iktatott. Ekkor vált világossá, hogy a török katonai segítség jelentős növekedése várható.

A 2020. januári „tűzszünet” – a fordulópont

A 2019 végére kialakult helyzet miatt a NEK és a Harag Vulkánja hadművelet vezetése úgy ítélte meg, hogy az átcsoportosítások végrehajtása érdekében sürgősen tűzszünetre van szükség. Küldötteket küldtek a számukra jelentősebb fővárosokba, hogy fegyvert és katonai segítséget kérjenek. A NEK számára a tűzszünet lehetőséget nyújtott légvédelmi rendszerek telepítésére a katonai ellátás szempontjából kulcsfontosságú kirakodási pontok – repülőterek (Miszráta és Mitiga [Tripoli]) és kikötő (Miszráta) – védelme érdekében.

2020. január 13-án Fájez esz-Szarrádzs miniszterelnök nemzetközileg elismert kormánya (NEK) aláírta Moszkvában az Oroszország és Törökország által közösen készített tűzszüneti megállapodást, majd elhagyta Oroszországot anélkül, hogy szemtől szembe találkozott volna Haftárral, akit agresszornak és civilek gyilkosának tekintett. Haftár a maga részéről nem volt hajlandó aláírni az eredeti dokumentumot – bár állítólag előző nap Egyiptom és az Emírségek nyomására szóban elfogadta azt –, és ragaszkodott bizonyos változtatásokhoz, beleértve a milíciák – azaz a Tripoliban lévő NEK-barát erők – leszerelését, valamint a Törökország által toborzott szíriai zsoldosok Tripolitániából való kivonását.

Ezt követően az állítólag Törökország által is támogatott tűzszünet csak mintegy 24 órán át tartott. A török vezetők úgy ítélték meg, hogy a Harag Vulkánja hadművelet sikertelen lehet, ami jelentősen sérti érdekeiket, ezért hajlandóak lettek a fegyverszállításuk exponenciális növelésére.

A török légierő szállító repülőgépei a miszrátai repülőterre Hawk XXI típusú közepes hatótávolságú légvédelmi rakétaüteget telepítettek, amelyet azonnal készenlétebe is helyeztek. Röviddel ezután a tripoli Mitiga repülőterre is telepítettek egy üteget. Az LNH légi fölénye egyik napról a másikra megszűnt, és ezzel megteremtődtek további korszerű török felszerelések telepítésének előfeltételei.

Török stratégia és taktika Tripoli ostromának megtörésére

A névleges tűzszünet – amit a média január közepétől harsogott, de soha nem lépett egyértelműen hatályba – fokozatosan teljes fikciónak bizonyult. A törökök a kirakodó légi és tengeri kikötőik révén folytatták fegyvereik akadálytalan telepítését, amit az LNH légierje nem akadályozott. Eközben az Emírségek fegyverszállítása is folytatódott Líbia keleti térsé-

gébe, de jóval alacsonyabb szinten, mint a törököké. A NEK harci erejének hatékonyságában bekövetkezett jelentős változás azonnal érezhetővé vált, amint a tapasztalt török katonai tervezők többé-kevésbé átvették a Harag Vulkánja tervezését, és modern katonai műveletté fejlesztették, racionálisan külön szakaszokba szervezve, konkrét célokkal. Ezenkívül a török logisztikai támogatás biztosította, hogy a tripoli védők ne fogyjanak ki lőszerből és egyéb anyagokból.

A török haditerv döntő eleme inkább az LNH légierjének sikeres semlegesítése volt, amely Haftár harci tervének alapvető gerincét képezte, és kezdeti fölényét jelentette a NEK erőivel szemben. Január közepétől kezdve egy többretegű légvédelmi rendszert építettek ki a NEK számára, amely az amerikai Hawk XXI légvédelmi rakétarendszer több elemét is tartalmazta. Ezenkívül a török gyártmányú Korkut 35 mm-es önjáró légvédelmi gépágyúk az időjárás viszonyoktól függetlenül megfelelő légvédelmet biztosítottak 4 km távolságon belül a kis magasságban közeledő légi célok ellen. Egy másik fontos alkotóelem a török különleges műveleti erők hordozható Stinger légvédelmi rakétája volt, valamint a török haditengerészet Gabya-osztályú korszerűsített fregattjai, amelyek korai előrejelző és nagy hatótávolságú légvédelmi rendszert hoztak létre. Ez egy kellően hatékony légvédelmi rendszer volt, amely különböző komponensekből és reagálóképességű eszközökből tevődött össze.

A hírszerzés szerepe

A légi fölény megszerzése után a török haditerv következő szakasza az aszimmetrikus halogatóharc volt, amely az LNH macska-egér légi és tüzérségi harcászata egyik változatának tekinthető. Ennek a megközelítésnek előfeltétele Haftár csapatainak, tüzérségének, légvédelmi rendszereinek, logisztikai központjainak és a parancsnokságoknak a pontos felderítése volt. A török felderítőrendszer – beleértve a rádiófelderítést, a kommunikációs és egyéb elektronikai eszközökről érkező jelek lehallgatását, a felderítődrónokat és -műholdakat – szolgáltatta a szükséges információkat a tüzérség és a harci drónok későbbi célpontjainak pontos meghatározásához.

Törökország legalább egy, később valószínűleg két önjáró 155 mm-es T-155 Firtina típusú nagy hatótávolságú, precíziós irányítású löszert alkalmazó önjáró tarackot telepített, valamint T-122 Sakarya típusú rakéta-sorozatvetőket is a hadszíntérre. Első feladatuk az volt, hogy az LNH tüzérségének tüzérségi radarokkal felderített elemeit megsemmisítsék. A tüzérségi röppályabemérő radarok észlelik és nyomon követik a kilőtt aknavető- és tüzérségi gránátokat, rakétákat, majd meghatározzák azok indítási helyét, hogy az ellenüteg 30–60 másodpercen belül tüzzel reagálhasson.

Az LNH tüzérségében keletkezett jelentős veszteségek pótlására a Wagner segítségével üzembe helyeztek néhány, a Kadhafi-érából visszamaradt régi 122 mm-es 2Szl (Gvozgyika) és 155 mm-es 2Sz3 (Akacija) önjáró tarackot is.

A harci dinamika gyors változásai visszavetették az LNH-t. A légi fölény továbbra is uralkodó tényező maradt a legtöbb líbiai katonai művelet eredményének meghatározásában. A török pilóta nélküli repülőeszközök kulcsszerepet játszottak a harctéren. A Bayraktar TB2 egy 630 kg-os csapásmérő drón, mindössze 55 kg-os fegyverterheléssel (azaz nagyon könnyű rakétákkal és bombákkal) volt felszerelve.

Az Emírségek által leszállított Pancir-Szl önjáró légvédelmi rakétarendszerek veresége volt a legjelentősebb. Kezdetben az LNH sikereket ért el ezekkel az eszközökkel, de később kiiktatták őket a harcokból: zsákmányul ejtették őket vagy harcképtelenné tették a

Harag Vulkánja hadművelet szárazföldi erői. Ebben segítséget nyújtott a törökök KORAL elektronikai hadviselési eszköze, amely a Pancir radarját zavarta hatékonyan. Az LNH légierejének semlegesítése, majd a légvédelmi ütegei hatékony felhasználási képességének megsemmisítése után a NEK és baráti erői – török segítséggel – felőrlő harci taktikát alkalmazva megalapozták a haditerv utolsó szakaszának, az ostrom megtörésének az előfeltételeit és az életben maradt Haftár-erők kiűzését Tripolitániából. Ezekkel az akciókkal együttvéve befejeződött Tripoli háborúja. Szabráta, Szurmán, Tarhúna települések és az al-Vatija katonai támaszpont is nagyobb veszteségek nélkül estek el, illetve szabadultak fel.

A tanulmány főbb megállapításai

A szerzők bemutatták, hogy a Tripoliért vívott háború végkimenetelét orosz, szíriai vagy más zsoldosok nem befolyásolták jelentősen. A líbiai vagy a zsoldos szárazföldi erők csak akkor és ott voltak képesek terület meghódítására vagy visszafoglalására, amikor és ahol légi fölényrel rendelkeztek.

A közlekedési infrastruktúra kulcsfontosságú elemeinek – autópályák, repülőterek, stratégiai útkereszteződések – ellenőrzése elengedhetetlen a háború kimenetele szempontjából. 2019 folyamán ez a fajta – Líbiára jellemző – hadviselés az LNH számára a légi fölénye miatt tett lehetővé bizonyos térnyerést Tripoli déli része körül. 2020. január közepétől azonban a harcban álló felek katonai képességeinek aránya gyorsan megváltozott. A török hírszerzés, megfigyelés és felderítés, valamint a légi tüzerő képességének egyre növekvő szintje lett az egyenetlen, kimerítő, felmorzsoló háború döntő eleme. Márciustól már nyilvánvaló volt, hogy az LNH végül vereséget szenved, ha nem kap azonnal jelentős külső támogatást a légi képességeit földre kényszerítő török légvédelem felszámolásához.

Mivel a török légi fölény gyengítette az LNH pozícióit, és az LNH támogatottsága sem növekedett drasztikusan, az is elkerülhetetlen volt, hogy az LNH védői végül viasszasoruljanak Kelet-Líbiába.

Az LNH számára a szükséges képességek biztosítására szolgáló három potenciális jelölt Egyiptom, Oroszország és az Egyesült Arab Emírségek volt. Egyiptom létfontosságú biztonsági érdeke Líbiában az, hogy a török erőket és a szélsőséges líbiai iszlám milíciákat távol tartsa az egyiptomi határtól, különösen Kirenaika tartományban. Kairó számára ennek eléréséhez nem volt szükséges Haftár győzelme Tripoliban.

Oroszország célja Líbiában az volt, hogy diplomáciai segítőként fokozza regionális státuszát, megszilárdítsa az infrastrukturális szerződéseit, visszafizetéseket gyűjtsön, valamint tágabb értelemben aláássa a nyugati és az amerikai hegemoniát, miközben elősegíti az instabilitás megőrzését. Moszkva hagyományosan ezt kettős elkötelezettségi stratégiával követte, elsősorban az LNH támogatásával, de részben a NEK és az LNH között lavírozva. Oroszország számára Haftár Tripoli elleni támadásának támogatása pénzügyileg és politikailag alacsony költségekkel járt: sem az Amerikai Egyesült Államok, sem az EU nem alkalmazott kifejezetten megtorló szankciókat Moszkva líbiai akciói miatt, miközben az általa bevetett Wagner-zsoldosokat valószínűleg az Egyesült Arab Emírségek fizette és használta fel geopolitikai eszközként.

Az Egyesült Arab Emírségek esetében a számítás kissé eltér ettől. A stratégiai, pénzügyi és biztonsági eredmények kevésbé voltak fontosak számára, mint az egyiptomiaknak vagy az oroszoknak. A cél ideológiai és hosszú távú volt: megakadályozni egy kaotikus – esetleg iszlamista vagy demokratikus – Líbia térnyerését, aminek hatásai lehetnek az egész régióban.

Az Egyesült Arab Emírségek alapvetően status quo szereplő, akinek nem a jelenlegi rendet kell megjavítania, hanem meg kell őriznie globális megbecsültségét, mert pénzügyi és diplomáciai kapcsolatok kötik az összes világhatalomhoz.

Ezzel szemben a török érdekek Nyugat-Líbiában sokkal egzisztenciálisabb természetűek voltak, mint Oroszország, Egyiptom vagy akár az Emírségek érdekei. A Földközi-tenger keleti részén egyre inkább elszigetelődött és diszfunkcionálisan működő gazdasággal rendelkező líbiai fél felajánlotta a török stratégiának a teljes geostratégiai helyzetük átértékelését, miközben potenciálisan jelentős középtávú gazdasági előnyöket kínáltak a több tízmilliárd dolláros építési szerződések visszafizetése, a földközi-tengeri potenciális gázfeltárások és a Líbiával régóta fennálló egyedülálló kapcsolat megőrzése formájában. Fontos volt a líbiai központi bankkal fennálló hosszú távú egyedi kapcsolat megőrzése, amely Isztambult a líbiai gazdasághoz kapcsolódó legális és tiltott pénzügyi szolgáltatások egész sorának kulcsfontosságú központjává teszi.

Összességében Törökországnak az LNH korábbi légi fölényének sikeres lebontása néhány markáns tanulságot kínál a 2020-as évek más globális konfliktusaihoz:

1. A nemzetközi normák és még az ENSZ állásfoglalásai sem képesek megakadályozni a korszerű fegyverrendszerek és operatív személyek korlátlan bevetését a korábban alacsony intenzitású és alacsony technológiájú polgárháborúkban.
2. A légi fölény döntő tényezőt jelent napjaink olyan alacsony intenzitású polgárháborúiban, amikor a szemben álló felek a veszteségtől való félelemtől szenvednek, vagy a harctevékenység nagyrészt sivatagszerű nyílt terepen folyik.
3. A zsoldos szárazföldi erők valószínűleg nem nyernek meg polgárháborúkat olyan helyzetekben, amikor a helyi lakosságban nincs meg a támogatás vagy nem képes hatékonyan részt venni a harcokban. A zsoldosok valószínűleg félnek a veszteségektől, és túlkapásaikkal felháborítják a helyi lakosságot. Ráadásul a szárazföldi harcokban elért sikereik az ellenfelek propagandájának sikerét eredményezhetik.
4. Líbiához hasonló esetekben, amikor a hadszíntér hatalmas partvonal mentén terül el, a légvédelmi fregattok könnyen elősegíthetik a korai előrejelzést és a térség légvédelmét anélkül, hogy a hajók tényleges kockázatot viselnének.
5. A Tripoliért folytatott háború megmutatta, hogy egy konfliktus kimenetele megváltozhat, amint az egyik fél támogatói hajlandóak jobban eszkalálni a helyzetet, mint amennyire a másik, illetve amikor a nemzetközi közösségben hiányzik az elhatározás az eszkaláció megbüntetésére. Mindezek a cselekmények – a kezdeti agressziótól a későbbi eszkalációig – aközben történtek, amikor az összes támogató nyilvánosan azt állította, hogy tiszteletben tartja a fegyverembargót.
6. Ha egy jelentős globális érdekelt fél (az EU) kimarad a szomszédságában kialakult konfliktusból – akár jogi, akár erkölcsi okokból –, akkor később meg kell tanulnia együtt élni a konfliktus végső kimenetelével. Bár számos európai ország – különösen Franciaország, Olaszország és Görögország – katonai és diplomáciai szempontból is részese volt Líbia polgárháborújának, az EU azonban nem talált koherens vagy hatékony módot a líbiai válság megoldására. Valójában – tekintettel a szóban forgó uniós érdekek mélységére és Európa közelségére – az EU rendkívül passzív volt a Tripoliért folytatott háború során. Ezért most azzal a kihívással kell szembenéznie, hogy módot találjon a tartós török és orosz líbiai jelenlét negatív hatásainak enyhítésére. Mindez azt jelenti, hogy a kezdeti határozott döntés elmaradása miatt az EU döntéshozói most sokkal keményebb döntések kényszere előtt állnak.

A tanulmány szerzői konklúzióként megállapítják, hogy a Tripoliért folytatott háború volt az első új típusú katonai konfliktus. A hadtudomány művelői minden bizonnyal tanulmányozni fogják azt a módszert, ahogyan Törökország határozottan bevetette a drónokat és a légvédelmi képességeket, és amely módszert valószínűleg más hadszíntereken is utánoznak majd. Ugyanakkor Tripoli sikeres megvédése sohasem jelentette azt, hogy a törökök meghódítanák az LNH ellenőrzése alatt lévő Kelet-Líbiát, vagy szembe akarnának nézni az ezt követő globális politikai reakciókkal. Az elmúlt hónapokban a KORAL elektronikai hadviselési rendszer, a TB2 drón, az Anka-S közepes magasságú pilóta nélküli repülőgép és a minidrónok nyomot hagytak Líbia jövőjében, valamint új szempontokat mutattak be arról, hogyan lehet majd alkalmazni a légierőt a nem állami és területen kívüli háborúban. Itt az ideje, hogy a nemzetközi közösség, különösen az Egyesült Királyság, az ENSZ, az EU és az Amerikai Egyesült Államok elkezdje kutatni a líbiai konfliktus valódi okait, különösen a gyakran elhanyagolt diszfunkcionális gazdasági rendszert.

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A BRIT HADITENGERÉSZET ÚJ KÉMHAJÓ RENDSZERBE ÁLLÍTÁSÁT TERVEZI

A tengerek, óceánok aljára telepített kommunikációs kábelek biztonsága katonai szempontból kiemelt jelentőségű, mert a rajtuk keresztül áramló információ megcsapolása vagy az információáramlás megakadályozása stratégiai jelentőségű következménnyel járhat. Az Atlanti-óceánban több internetes kábel található, melyek az orosz haditengerészet speciális tengeralattjárói számára kiváló célpontokul szolgálnak.¹ A brit Királyi Haditengerészet reálisnak tartja az ebből eredő veszélyt, ezért 2024-ig egy többfeladatú óceánfigyelő hajó (MROSS²) hadrendbe állítást tervez, amelynek segítségével csökkenthetik az Atlanti-óceánban telepített, a világon áramló információ 97%-át továbbító internetes kábelek veszélyeztetettségét. A britek a legnagyobb veszélyt az orosz *Belgorod* kémhajóban látják, pontosabban az általa hordozott Losarik mini-tengeralattjáróban. Szakértők szerint a Losarik képes hosszabb ideig a tengerfenéken tartózkodni – akár ezerméteres mélységben is –, miközben rácsatlakozhat egy telekommunikációs kábelre vagy elvághatja azt a robotkarjaival, integrált akusztikus érzékelőivel pedig megfigyelheti hajók és tengeralattjárók mozgását. A MROSS feltehetően vontatott szonárokat és víz alatti drónokat fog alkalmazni az internetes kábelek elleni tevékenységek felfedésére.

A BRIT HADERŐ TÖRTÉNELMI CSÖKKENÉS ELŐTT ÁLL

Ben Wallace védelmi miniszter márciusban a második világháborút követő legnagyobb haderő-átalakítást jelentette be a jövő háborújára történő felkészülés jegyében. Az átalakítás eredményeként a haderő kiképzett, bevethető létszáma 2025-ig – 3500 fővel – 72 500 főre csökken.³ A tervek szerint leselejteznek 79 harckocsit, a megmaradó 148 darabot korszerűsítik – modernebb, hatékonyabb löveget, páncélzatot kapnak, javítják menettulajdonságaikat. Kikerül a hadrendből az összes Warrior gyalogsági harcjármű is, helyükre a már megrendelt 508 db Boxer harcjármű lép. A haditengerészet két tengeralattjáró elleni fregattját is nyugállományba helyezik, az egyiket még idén, a másikat 2023-ban, amikor visszatér az Arab-öbölből. A felújításaik elmaradása miatt megspórolt pénzt az osztály további három hajójára költik. A légierő rövidesen kivonja a hadrendből mind a 36 db Hawk T2 repülőgépet,

¹ Dominic Nicholls: Royal Navy to deploy 'spy ship' to stop Russian submarines sabotaging Britain's undersea internet cables. The Telegraph, 21. 03. 2021. <https://www.telegraph.co.uk/news/2021/03/21/royal-navy-deploy-spy-ship-stop-russian-submarines-sabotaging/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

² Multi Role Ocean Surveillance Ship.

³ Dominic Nicholls et al.: British Army numbers cut to smallest in history as revamp revealed in Defence Review. The Telegraph, 23. 03. 2021. <https://www.telegraph.co.uk/news/2021/03/22/watch-livearmy-numbers-cut-smallest-history-overhaul-armed-forces/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

a 14 db C-130 Hercules pedig 2023-ig követi őket. Ez utóbbiak feladatait Airbus A400M típusú repülőgépek veszik át. A légtérellenőrző E-3D Sentry repülőgépek helyett 2023-ig fokozatosan E-7A Wedgetail gépek állnak szolgálatba. A hadrendből kilenc CH-47 Chinook szállítóhelikopter is kikerül.

KLÍMAVÉDELEM A BRIT HADERŐBEN

Richard Nugee altábornagy a brit Védelmi Minisztériumban a haderővel kapcsolatos klímavédelmi és fenntarthatósági kérdésekkel foglalkozik, vezetésével 2020-ban egy felmérés készült a klímaváltozás okozta fenyegetésekről.⁴ Egy március végi interjújában elmondta, hogy jelentős figyelem irányul arra, hogyan lehetne a haderőben fosszilis energia helyett megújulót használni. Véleménye szerint a brit Challenger 2 harckocsiszörnyet⁵ lehetetlen elektromotorral hajtani, de nyilvánvalóan van esély arra, hogy 10-15 éven belül egy személyzet nélküli, 20 tonnás harckocsi megújuló energiával működjön. Nem minden jármű alkalmas ilyen meghajtásra, de fontos a gondolkodásmód átalakítása és a lehetőségek keresése, hogy olyan járműveket fejlesszenek ki, amelyek idővel alkalmasak lehetnek a megújuló energia használatára. A fenntarthatóság kapcsán megemlítette, hogy ő maga 80%-kal csökkentette a húsfogyasztását, a katonáknak pedig oktatják a vegetarianizmus előnyeit a saját egészségük és a bolygónk védelme érdekében. A számukra felszolgált ételekben növelik a hús alternatíváinak tekinthető élelmiszerek arányát. A tábornok fontosnak tartja azt is, hogy a haderő fennhatósága alatt, illetve tulajdonában lévő földterületeken a lehető legnagyobb mértékben elő kell segíteni a biológiai diverzitás növekedését és a környezeti fenntarthatóság javítását.

A LOCKHEED MARTIN PRECÍZIÓS RAKÉTÁJA REKORDOT DÖNTÖTT

Április végén a Lockheed Martin cég precíziós csapásmérő rakétájával (PrSM⁶) harmadszor hajtottak végre kísérleti indítást a White Sands rakétalőtéren, és a rakéta több mint 400 km távolságban csapódott célba, ami ezzel a típussal az eddigi legnagyobb távolság.⁷ A rakétát egy nagy mozgékonyaságú rakétatüzérségi rendszerről (HIMARS⁸) indították. A kísérlet során ellenőrizték a rakéta pályakövetési pontosságát, a rakéta hatótávolságát, találati pontosságát, a harci fej hatékonyságát, valamint indítás előtti együttműködését (integrációját) a hordozó-indító jármű, vagyis a HIMARS rendszereivel. 2020-ban a rakétával három különböző – 240, 180 és 85 km – távolságú repülési tesztet hajtottak végre. A PrSM fejlesztésének célja a szárazföldi csapatoknál jelenleg alkalmazott MGM-140 ATACMS⁹ harcászati rakétarendszer felváltása és a jelenleginél nagyobb mélységű csapásmérési képesség biztosítása a haderőnem részére. A rakéta hatótávolságát a fejlesztés kezdetén 499 km-ben állapították meg, de az Amerikai Egyesült Államok 2019. augusztus 2-án formálisan kivonult az INF-

⁴ Danielle Sheridan: From Challenger to Charger: Army will roll out electric tanks to battle climate change. The Telegraph, 29. 03. 2021. <https://www.telegraph.co.uk/news/2021/03/29/challenger-charger-army-will-roll-electric-tanks-battle-climate/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

⁵ Harci tömege 75 t.

⁶ Precision Strike Missile.

⁷ Jen Hudson: US Army's Precision Strike Missile breaks range record. Defense News, 12. 05. 2021. <https://www.defensenews.com/land/2021/05/12/armys-precision-strike-missile-breaks-range-record/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 13.)

⁸ High Mobility Rocket Artillery System.

⁹ Army Tactical Missile System.

szerezésből¹⁰ – amely megtiltotta számára és a Szovjetunió (majd Oroszország) számára is a 499–5000 km hatótávolságú rakéták fejlesztését –, ezt követően elhárult a jogi akadály egy nagyobb hatótávolságú harcászati rakéta kifejlesztése elől. A Lockheed Martin 2021-ben két további rakétaindítást tervez: augusztusban a kijelölt cél távolsága meghaladja a 499 km-t, a későbbi teszten pedig egy indítójárműről két rakétát fognak indítani egymás után. A Lockheed Martin abban bíz, hogy talán már 2021 nyarán aláírhatja azt a szerződést, amelyben megbízzák a gyártás elkezdéséhez szükséges fejlesztéssel.

2021-BEN HÁROM KÍSÉRLETI INDÍTÁST TERVEZNEK AZ ÚJ OROSZ INTERKONTINENTÁLIS BALLISZTIKUS RAKÉTÁVAL

Az orosz RSz–28 Szarmat (SS–X–30 Satan II) interkontinentális ballisztikus rakéta fejlesztése a végéhez közeledik. A jelenlegi elképzelések szerint 2021-ben három kísérleti indítást hajtanak végre a típusal, az elsőt a harmadik negyedére tervezik.¹¹ Az indításokat az Oroszország északnyugati részén lévő pleszetszki űrközpont területén lévő silókból fogják végrehajtani, a célterületet pedig a kamcsatkai Kura rakétalőtérrel jelölik ki. A három rakéta közül az egyikkel a maximális hatótávolságot szeretnék elérni. A rakéta rendszeresítés előtti állami tesztelését 2022-ben fogják elvégezni, és Putyin elnök szerint az első Szarmat rakétával ellátott ezred még abban az évben szolgálatba áll. A Szarmat folyékony hajtóanyagú, silóban telepített rakéta, vele váltják fel az elavult R–36M2 Vojevoda (SS–18 Satan) rakétát. Tömege kb. 200 t, hasznos terhe kb. 10 t. Orosz állítások szerint hatótávolsága 10 000–18 000 km, és 10 nagyobb méretű harci fejet, vagy 16 kisebbet hordozhat, köztük robbanófejeket és megtévesztő célokat, valamint rakétahajtású hiperszonikus siklóbombákat.

MEGÁLLAPODÁS AZ ÚJ EURÓPAI VADÁSZREPÜLŐGÉP FEJLESZTÉSÉRŐL

Többhetes intenzív tárgyalássorozatot követően Franciaország, Spanyolország és Németország megállapodott arról, hogy folytatják a jövő harci légi rendszer (FCAS¹²) platformjának a fejlesztését.¹³ A három nemzetnek meg kellett egyeznie a projekttel kapcsolatos szellemi tulajdonokról és a NATO-szövetségesek közötti munkamegosztásról. A projekt magában foglalja a következő generációs vadászpilóta nélküli repülőgépek kifejlesztését, valamint egy „harci felhőnek” nevezett, a mesterséges intelligenciát alkalmazó kommunikációs hálózat létrehozását. Az FCAS-projekt jelenleg Európa legdrágább védelmi fejlesztése, összköltsége várhatóan meghaladja a 100 Mrd EUR-t. Az új vadászpilóta nélküli repülőgép lesz a francia Rafale és a német–spanyol Eurofighter utódja 2040-től. A három ország 2024-ig összesen 3,5 Mrd EUR-t költ a projektre, azonos arányban. A megállapodás mostani megkötése különösen Németország számára volt fontos, hogy kormánya a parlamenten keresztül vihesse a szükséges pénz biztosítását még a szeptemberi választások előtt. A vadászpilóta nélküli repülőgépet

¹⁰ The Intermediate-Range Nuclear (INF) Forces Treaty at a Glance. Arms Control Assisiation, 08. 2019. <https://www.armscontrol.org/factsheets/INFtreaty> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 16.)

¹¹ Three Russian Sarmat ICBM Tests in 2021. Defense World, 05. 05. 2021. <https://www.defenseworld.net/news/29505/Three-Russian-Sarmat-ICBM-Tests-in-2021#.YKNsZWd1OUk> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 18.)

¹² Future Combat Air System.

¹³ France, Germany, Spain push ahead with fighter jet project. Deutsche Welle, 17. 05. 2021. <https://www.dw.com/en/france-germany-spain-push-ahead-with-fighter-jet-project/a-57562320> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 18.)

a francia Dassault Aviation és a nemzetközi Airbus vállalatok fejlesztik, az első korai prototípus felszállása 2027-ben várható, egy évvel korábban az eddig tervezettnél. Az még a Rafale hajtóművét kapja, hogy az új, végleges hajtómű megépítésére a gyártók számára elegendő időt biztosíthassanak.

AUSZTRÁLIA AMERIKAI HADIESZKÖZÖKET VÁSÁROL

Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma április végén engedélyezte Ausztrália számára, hogy két szerződés keretében összesen 1,94 Mrd USD értékben amerikai hadieszközöket vásároljon.¹⁴ Az első tétel 160 db M1A1 Abrams harckocsit, melyeket az ausztrálok az Abrams korszerűsített, M1A2 SEPv3 jelű változatává fognak átalakítani és felszerelni. Ebbe a tételbe tartoznak még M1150 típusú, M1 Abrams alvázon működő aknamentesítő harckocsik és más járművek is, összesen 1,685 Mrd USD értékben. Ezekkel az eszközökkel az ausztrál haderő javítja a megsemmisítő-, a túlélő- és az interoperabilitási képességeit. A második tétel – 259 millió USD értékben – 4 db CH-47F Chinook szállítóhelikopter beszerzését teszi lehetővé az amerikai szárazföldi erők készletéből. A helikopterek rendszerbe állításával javul Ausztrália képessége, hogy szembeszálljon a jelenlegi és a jövőbeni fenyegetésekkel, növekednek műveleti képességei, erősödik az ország védelme és a nemzetközi katonai együttműködés lehetősége. Ausztrália az Amerikai Egyesült Államok egyik legfontosabb szövetségese a nyugat-csendes-óceáni térségben, ezért Washington érdeke Canberra katonai képességeinek erősítése, különösen Kínának a Dél-kínai-tengeren és a Csendes-óceán déli térségében tapasztalható növekvő agresszivitása miatt.

JAPÁN ELSŐ KÖZÖS GYAKORLATA AMERIKAI ÉS FRANCIA ERŐKKEL

Május 11-én japán, amerikai és francia katonák első közös hadgyakorlata kezdődött Japán délnyugati térségében.¹⁵ A három országból összesen mintegy 300 fő katona vett részt – kiegészítve egy ausztrál hadihajóval – az egyhetes, szárazföldön, tengeren és levegőben lezajlott gyakorlaton, melynek célja kétségtelenül Kína figyelmeztetése volt. Abe Sinzó japán miniszterelnök szerint Európa elkötelezettsége az indo-csendes-óceáni térség iránt hosszú távon a Japán–NATO- kapcsolatok erősödéséhez vezethet. A gyakorlatba egy japán tengeralattjárót, 10 felszíni hajót – hat japán, két francia, egy-egy amerikai és ausztrál – vontak be. A partra szállítási műveletet japán harci repülőgépek támogatták. A *Jeanne D'Arc 21* fedőnevű gyakorlaton francia részről idegenlégiosok, amerikai részről pedig tengerészgyalogosok vettek részt. A hajók demonstratívan megjelentek a Dél-kínai-tengeren is.¹⁶ Franciaországot az Indiai-óceánban lévő Réunion sziget, illetve Francia Polinézia kapcsán stratégiai szempontból is érintik Kína mind erősebb terjeszkedési törekvései. Japán ritkán tart közös

¹⁴ U.S. Approves \$1.94 billion M1A1 Tank Structures, Chinook Helicopters Sale to Australia. Defense World, 30. 04. 2021. https://www.defenseworld.net/news/29470/U_S_Approves_1_94_billion_M1A1_Tank_Structures_Chinook_Helicopters_Sale_to_Australia#.YJzT1md1OUk (Letöltés időpontja: 2021. 05. 13.)

¹⁵ Kyoko Hasegawa: Japan launches first joint military drill with US, France. SpaceWar, 11. 05. 2021. https://www.spacewar.com/reports/Japan_launches_first_joint_military_drill_with_US_France_999.html (Letöltés időpontja: 2021. 05. 13.)

¹⁶ Richard Colombo – Mari Yamaguchi: Japan, US, France hold military drill eyeing China presence. Marine Corps Times, 16. 05. 2021. https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2021/05/16/japan-us-france-hold-military-drill-eyeing-china-presence/?utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_campaign=EBB%2005.17.21&utm_term=Editorial%20-%20Early%20Bird%20Brief (Letöltés időpontja: 2021. 05. 17.)

hadgyakorlatot európai partnereivel, de még 2021-ben várható egy brit repülőgép-hordozó és egy német fregatt látogatása az indo–csendes-óceáni térségben.

MEGKEZDŐDÖTT A PATRIOT RAKÉTARENSZER LESZÁLLÍTÁSA SVÉDORSZÁGNAK

Május közepén az amerikai gyártó szállította a Svédország által több mint 1,2 Mrd USD értékben megrendelt Patriot légvédelmi rendszer első rakétáit.¹⁷ A svéd illetékesek 2018-ban kötöttek megállapodást az amerikai Lockheed Martin és a Raytheon cégekkel arról, hogy a Patriot-rendszerrel fogják modernizálni országuk légvédelmi rendszerét. Az amerikai cégek felvetették összesen 300 rakéta szállításának lehetőségét, és akkor a szerződés összege nem haladja meg a 3,2 Mrd USD-t. A lehetőség tartalmazza a ballisztikus rakéták és a csapásmérő robotrepülőgépek ellen hatékonyabban alkalmazható GEM-sorozatú¹⁸ rakéta megvételeit is – ezt a svédek 103A/B típusjelzéssel látták el –, amely a hagyományosnál nagyobb hatótávolsággal és nehezebb robbanófejjel rendelkezik. A program végső költsége attól függ, hogy Svédország végül hány rakétát vásárol. A rakéták hordozó-indító járműveinek szállítása májusban kezdődött meg. A közepes hatótávolságú Patriot 103 légvédelmi rakétarendszer hadrendbe állításával az ország légvédelmi képessége jelentősen javulni fog, és elegendő lesz az Oroszország által a Kalinyingrádi Területen telepített Iszkander és Kalibr rakéták okozta fenyegetés elhárítására. A cél az, hogy a tervezett két légvédelmi rakétaosztály (*battalion*) felszerelése 2025-ig befejeződjön.

TESTPÁNCÉL NŐK SZÁMÁRA

A brit haderő személyi állományában jelenleg 11% a nők aránya. A Védelmi Minisztérium szeretné vonzóbbá tenni a nők számára a katonai szolgálatot, ezért szakemberek a női alkatnak megfelelő testpáncélt fejlesztenek. A testpáncélok és a málhamellények prototípusainak tesztelését májusban kezdték el. Rendszeresítésük 2022 végéig várható, ideiglenesen kisebb méretű kevlar- vagy kerámialapok alkalmazásával. A légierőnél is igyekeznek az eszközöket és felszereléseket – közöttük a katapultüléseket, a vizeletürítési és a levegővel ellátó rendszereket – alkalmasabbá tenni a női állomány részére, vagyis áttervezni a nők anatómiai követelményeinek megfelelően. Nemrég arról is született döntés, hogy a haderőben szolgáló nőknek külföldi bevetés előtt már nem kell magukkal vinniük nagyobb mennyiségű egészségügyi terméket, azokhoz a misszióban is hozzájuthatnak.

AZ AMERIKAI HADERŐBEN A NŐK SZÁMÁRA ENYHÍTETTÉK A HAJVISELÉSI SZABÁLYOKAT

Az amerikai szárazföldi csapatoknál még januárban engedélyezték a női katonák számára, hogy viszonylag rövid lófarkat és elálló hajtincset hordhassanak, ha az nem zavarja őket a sisak megfelelő viselésében, valamint használhatnak ajakrúzst és fülbevalót is az

¹⁷ Igor Kuznetsov: Sweden Receives First American Patriot Missiles as Part of Air Defence Upgrade. Sputnik News, 14. 05. 2021. <https://sputniknews.com/military/202105141082885385-sweden-receives-first-american-patriot-missiles-as-part-of-air-defence-upgrade/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 17.)

¹⁸ Guidance Enhanced Missile. Raytheon Missiles & Defense. <https://www.raytheonmissilesanddefense.com/capabilities/products/guidance-enhanced-missile> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 17.)

egyenruhájukhoz.¹⁹ Május elején újabb enyhítés következett: a lófarkok mellett már engedélyezik a befont haját, és a megengedett hajhosszúság is növekedett, elérheti a lapocka alsó szélét. A hosszú haját harcászati vagy fizikai kiképzés során úgy kell elrendezni – például kontyként – vagy rögzíteni, hogy ne csökkentse a katona teljesítményét és ne okozzon balesetveszélyt. A parancsnokok felelőssége, hogy ellenőrizzék, vajon a haj elrendezése akadályozza-e a női katonák tevékenységét, vagy okozhat-e sérülést. A nők hajviselésének szabályozását még 2020-ban Mark Esper akkori megbízott védelmi miniszter rendelte el.

EGYELŐRE BIZONYTALAN BRAZÍLIA KISELEJTEZETT REPÜLŐGÉP-HORDOZÓJÁNAK SORSA

Franciaország 2000-ben kivonta a hadrendből a Clemenceau-osztályú *Foch* repülőgép-hordozóját, amelyet Brazília – a szerződés szerint végfelhasználóként – megvásárolt.²⁰ A hajó *São Paulo* néven még az év novemberében szolgálatba állt, majd 2018-ban kikerült a haditengerészet állományából. A brazil kormány vevőt keresett rá, de a helyi São Paulo/Foch Intézet a hajóból múzeumot szeretne kialakítani. 2020-ig Brazília nem talált vevőt a hajóra, ezért árverésen 1,85 millió dollárért eladta hulladékként a török Şök Denizcilik vállalatnak szétszerelésre. A São Paulo/Foch Intézet az árverésen nem vehetett részt, mert a hajót szétszerelésre hirdették meg. Az Intézet azonban nem adta fel az elképzelését, mert a *São Paulo* (ex-*Foch*) a kategóriája legutolsó darabja, és a világon jelenleg az egyik legidősebb repülőgép-hordozó, a szétbontása pedig a beépített mintegy 600 tonna azbeszt miatt veszélyes az emberekre és a környezetre egyaránt. Időközben török részről felmerült az ötlet, hogy a hajót mégsem darabolják fel, hanem egy kis felújítás után a leendő török repülőgép-hordozó személyzetének kiképzésére szimulátorként lehetne használni. Januárban egy fregatt átadása alkalmával Erdoğan török elnök megemlítette, hogy a haditengerészet képességeinek erősítése érdekében erőfeszítéseket kell tenni hazai repülőgép-hordozó megépítésére.

ELÍTÉLTEK KÉMKEDÉSÉRT EGY VOLT AMERIKAI ZÖLDSAPKÁST

Május közepén az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma közleményt adott ki, miszerint a különleges műveleti erők egy korábbi katonáját 188 hónapos börtönbüntetésre ítélték az oroszok számára folytatott kémkedésért.²¹ A 46 éves Peter Rafael Dzibinski Debbins beismerte, hogy 1996 és 2011 között időszakonként Oroszországba látogatott, ahol találkozott az egyik titkosszolgálat munkatársaival. 1997-ben fedőnevet kapott, és aláírta a szervezési nyilatkozatot. Az oroszok feladatszabása alapján 1998-ban belépett a hadseregbe, ahol először egy vegyvédelmi alakulatnál szolgált, majd szintén az oroszok unszolására jelentkezett a különleges műveleti erőkhöz, ahova felvették, és ott századosi rendfokozatot

¹⁹ Chandelis Duster: US Army will allow female soldiers to wear ponytails in all uniforms. CNN, 06. 05. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/05/06/politics/army-female-soldiers-ponytails/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 17.)

²⁰ Tayfun Oznerk: Brazilian group seeks to stop aircraft carrier sale to Turkish company. Defense News, 09. 04. 2021. <https://www.defensenews.com/naval/2021/04/09/brazilian-group-seeks-to-stop-aircraft-carrier-sale-to-turkish-company/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

²¹ Former Army Green Beret Sentenced for Russian Espionage Conspiracy. Department of Justice, 14. 05. 2021. <https://www.justice.gov/opa/pr/former-army-green-beret-sentenced-russian-espionage-conspiracy> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 17.)

ért el.²² Adatokat adott át egységéről, valamint megnevezett tippeket az oroszoknak, hogy kiket lehetne rávenni kémkedésre a különleges erők tagjai közül. Debbins édesanyja a Szovjetunióban született, feleségét pedig oroszországi látogatásai során ismerte meg, és 1997-ben vette el. Apósa akkor az orosz légierő ezredese volt. Debbins Németországban, Dél-Koreában, Grúziában és Azerbajdzsánban is szolgált, 2005-ben ez utóbbiban elkövetett fegyelmi vétsége miatt kellett távoznia a hadseregből. 2011–2019 között hírszerzési szakértőként dolgozott különböző vállalatoknál, közben jelentkezéseket adott be állami hírszerző cégekhez is. Kapcsolata az orosz titkosszolgálattal 2019-ig titokban maradt, akkor egy rutinjellegű poligráfus hazugságvizsgálaton bukott meg.²³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Carrega, Christina: *Ex-Green Beret sentenced to over 15 years for conspiring to provide US intel to Russians*. CNN, 14. 05. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/05/14/politics/peter-rafael-dzibinski-debbins-intelligence-russia/index.html>
- Colombo, Richard – Yamaguchi, Mari: *Japan, US, France hold military drill eyeing China presence*. Marine Corps Times, 16. 05. 2021. https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2021/05/16/japan-us-france-hold-military-drill-eyeing-china-presence/?utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_campaign=EBB%2005.17.21&utm_term=Editorial%20-%20Early%20Bird%20Brief
- Duster, Chandelis: *US Army will allow female soldiers to wear ponytails in all uniforms*. CNN, 06. 05. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/05/06/politics/army-female-soldiers-ponytails/index.html>
- Former Army Green Beret Sentenced for Russian Espionage Conspiracy. Department of Justice, 14. 05. 2021. <https://www.justice.gov/opa/pr/former-army-green-beret-sentenced-russian-espionage-conspiracy>
- France, Germany, Spain push ahead with fighter jet project. Deutsche Welle, 17. 05. 2021. <https://www.dw.com/en/france-germany-spain-push-ahead-with-fighter-jet-project/a-57562320>
- Garland, Chad: *Prosecutors recommend 17-year sentence for former Green Beret convicted of spying for Russia*. Stars and Stripes, 10. 05. 2021. <https://www.stripes.com/news/us/prosecutors-recommend-17-year-sentence-for-former-green-beret-convicted-of-spying-for-russia-1.672960>
- Guidance Enhanced Missile. Raytheon Missiles & Defense. <https://www.raytheonmissilesanddefense.com/capabilities/products/guidance-enhanced-missile>
- Hasegawa, Kyoko: *Japan launches first joint military drill with US, France*. SpaceWar, 11. 05. 2021. https://www.spacewar.com/reports/Japan_launches_first_joint_military_drill_with_US_France_999.html
- Hudson, Jen: *US Army's Precision Strike Missile breaks range record*. Defense News, 12. 05. 2021. <https://www.defensenews.com/land/2021/05/12/armys-precision-strike-missile-breaks-range-record/>

²² Christina Carrega: *Ex-Green Beret sentenced to over 15 years for conspiring to provide US intel to Russians*. CNN, 14. 05. 2021. <https://edition.cnn.com/2021/05/14/politics/peter-rafael-dzibinski-debbins-intelligence-russia/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 17.)

²³ Chad Garland: *Prosecutors recommend 17-year sentence for former Green Beret convicted of spying for Russia*. Stars and Stripes, 10. 05. 2021. <https://www.stripes.com/news/us/prosecutors-recommend-17-year-sentence-for-former-green-beret-convicted-of-spying-for-russia-1.672960> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 17.)

- Kuznetsov, Igor: *Sweden Receives First American Patriot Missiles as Part of Air Defence Upgrade*. Sputnik News, 14. 05. 2021. <https://sputniknews.com/military/202105141082885385-sweden-receives-first-american-patriot-missiles-as-part-of-air-defence-upgrade/>
- Nicholls, Dominic: *Royal Navy to deploy 'spy ship' to stop Russian submarines sabotaging Britain's undersea internet cables*. The Telegraph, 21. 03. 2021. <https://www.telegraph.co.uk/news/2021/03/21/royal-navy-deploy-spy-ship-stop-russian-submarines-sabotaging/>
- Nicholls, Dominic – Sheridan, Danielle – Penna, Dominic: *British Army numbers cut to smallest in history as revamp revealed in Defence Review*. The Telegraph, 23. 03. 2021. <https://www.telegraph.co.uk/news/2021/03/22/watch-livearmy-numbers-cut-smallest-history-overhaul-armed-forces/>
- Oznerk, Tayfun: *Brazilian group seeks to stop aircraft carrier sale to Turkish company*. Defense News, 09. 04. 2021. <https://www.defensenews.com/naval/2021/04/09/brazilian-group-seeks-to-stop-aircraft-carrier-sale-to-turkish-company/>
- Sheridan, Danielle: *From Challenger to Charger: Army will roll out electric tanks to battle climate change*. The Telegraph, 29. 03. 2021. <https://www.telegraph.co.uk/news/2021/03/29/challenger-charger-army-will-roll-electric-tanks-battle-climate/>
- The Intermediate-Range Nuclear (INF) Forces Treaty at a Glance. Arms Control Assisiation, 08. 2019. <https://www.armscontrol.org/factsheets/INFtreaty>
- Three Russian Sarmat ICBM Tests in 2021. Defense World, 05. 05. 2021. https://www.defenseworld.net/news/29505/Three_Russian_Sarmat_ICBM_Tests_in_2021#.YKNsZWd1OUk
- U.S. Approves \$1.94 billion M1A1 Tank Structures, Chinook Helicopters Sale to Australia. Defense World, 30. 04. 2021. https://www.defenseworld.net/news/29470/U_S_Approves_1_94_billion_M1A1_Tank_Structures_Chinook_Helicopters_Sale_to_Australia#.YJzT1md1OUk

ABSTRACT

FOCUS

Col Klára Kecskeméthy Siposné: *The NATO 2030 Report – Strategic priorities in a new approach* 3

According to the NATO 2030 Report, NATO will have to adapt to a more complex strategic environment over the next decade. The NATO 2030 Report provides a good opportunity to review the Alliance's ability of continuous innovation and its adaptation to a changing world. In this study, the author addresses the strategic priorities of the NATO 2030 Report, and its recommendations for the Alliance's partnerships. NATO's partnership initiatives (Partnership for Peace, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative, Partners Across the Globe) are key tools for building cooperative security and cooperation with partners.

Keywords: Committee of Three, Harmel Report, NATO 2030 Report, Berlin Partnership Package, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Col János Pölöskei: *The theory of the command of the air today* 17

The development and shaping of the theory of the command of the air laid the ground for the construction of an independent air force. A large number of famous military theoreticians made attempts to find the position of the air force in the structure of joint operations, which promoted the development and fine-tuning of air force theories. The study briefly presents the principles of the use of air force based on Douhet's theory of the command of the air. It analyses the proportions of the air force as a service in comparison to the defence forces in entirety and presents the appearance of the current manifestation of the theory elaborated by Douhet.

Keywords: Air Force, Command of the air, Douhet, Tedder, military, capability development, defence planning, Hungarian Defence Forces

Lt Col Tamás Lesták (Nat. Pol.): *The role of the Turkish defence industry in current conflicts* 27

In this study, the author describes the weight and current situation of the Turkish military industry and examines the influence of the Turkish defence sector's actors not only in Turkey but also in some other countries. To this end, he has selected three current or recent armed conflicts, in which Turkish weapons, military equipment, and even members of the Turkish military have been or are directly involved. It outlines the Turkish weapon systems deployed during the fighting in Syria, Libya and Nagorno-Karabakh, the combat procedures used and their impact on the course of the armed struggle in those countries.

Keywords: Turkey, Turkish military industry, military intervention, Syria, Libya, Nagorno-Karabakh

INTERNATIONAL

Zsolt Nagy: *The Afghanistan policy of the Trump-administration* 43

The Afghanistan policy of Donald Trump's presidency can be divided into two distinct parts. The first one was defined by the new strategy announced in August 2017, which was essentially a new edition of different elements of the previous US governments' Afghanistan policies. The main focus was on the enhancement of the military efforts in order to break the Taliban insurgency. When this strategy did not result in the expected outcome, Washington started direct negotiations with the Taliban in the summer 2018, by making significant concessions compared to its earlier position. This process finally had led to an agreement between the US and the Taliban in February 2020, and also paved the way for the intra-Afghan peace talks. The legacy of the Trump-administration in Afghanistan is a volatile peace process and a limited military presence. The decision on the final withdrawal of the US troops, however, was made by Trump's successor Joe Biden.

Keywords: Trump-administration, Afghanistan-policy, Obama, United States of America, Taliban, Afghan Government, intra-Afghan peace talks, troops withdrawal, Joe Biden

COMMAND, TRAINING

Col István Birovecz – Maj Sándor Szabó: *The opportunities of participation in military exercises by the Faculty of Officer Training and Military Science of NUPS* 60

The study presents and analyses the potential adaptation of Hungarian and foreign military exercises into the training system of the Faculty of Officer Training and Military Science of NUPS, provides a comprehensive image on the planning specialities of the own exercises of the Faculty, and proposes solutions for the challenges coming up during planning.

Keywords: training, military exercise, Faculty of Officer Training and Military Science

Lt Col Erika Héregi – Cpt Éva Dudás: *The treatment of combat stress with cognitive behaviour therapy* 67

This paper seeks to outline two phenomena traditionally associated with warfighting: combat stress, and posttraumatic stress disorder, with a special emphasis on the latter. It presents the general features, common and varying characteristics of these two phenomena often appearing in postmodern warfare. Taking into consideration current challenges an overview is provided on the therapeutic methodology applied in major armed forces and the attitudes of experts. The paper further explores the tools used by experts in their help and the possible assistance for the patients. Instead of medical or psychological approach the study applies a military one to the current aspects that have changed significantly compared to past points of view, and to the new types of treatments stemming from present trends.

Keywords: combat stress, posttraumatic stress disorder, exposure, treatment, therapy, cognitive behaviour therapy

Lt Col Márta Pákozdi – György Bárdos: *The involvement of the Hungarian Defence Forces in managing the unemployment generated by COVID-19* 79

The study presents the recruitment of people having lost their jobs due to the COVID-19 pandemic. The Hungarian Defence Forces – besides its fundamental mission – took part in the employment of jobless citizens, as part of the economic rescue action plan of the Hungarian government. The research launched among people joining the temporary special volunteer reserve military service focuses on their selection of military career and future objectives. The Grounded Theory analysis of the semi-structured interviews (49 group interviews) reveals that the volunteer special service provides both living and framework for the participants but their plans for the future are minimal.

Keywords: unemployment, special volunteer reserve military service, Grounded Theory

LOGISTICS

Lt Col Gábor Endrődi: *Some issues of life-cycle management in light of the Defence and Force Development Program* 97

The capability development in armed forces is a long-term process, particularly due to the development of military equipment. Our decisions determine our fundamental capabilities for long decades and although transformation is continuous, this comprehensive activity must be managed in the entire life-cycle of both assets and capabilities. In order to minimise ad hoc decisions the shaping of our capabilities, and pre-plan any necessary intervention – both development and maintenance. The implementation of project approach and project management may be of help. The present study focuses on this issue.

Keywords: capability development, Defence and Force Development Program, life cycle, management

MILITARY HISTORY

Col Zoltán Jobbágy: *The role of population in counterinsurgency operations in the second half of the 20th century – the French approach* 109

The conflicts of the early 21st century are characterised by a diverse combination of simultaneous application of military and non-military assets. The fundamentally low-intensity, asymmetric, and irregular operations of conflicts move confrontation from institutional space into social and individual space. In the second half of the 20th century, France waged two consecutive lasting wars in which the social consequences of counterinsurgency operations played determining role. In spite of all efforts, neither the

Indochina war (1946-1954) nor the Algerian war (1954-1962) – inflicting heavy casualties – were won. The study presents the analysis of the ideas of two French classics Roger Trinquier and David Galula on the role of the population in a war. His conclusions are clear warnings for the military of our age.

Keywords: security challenges, counterinsurgency operations, social space, Indochina war, Algerian war, Roger Trinquier, David Galula

FORUM

Kitti Füzési: *Renewable energy sources and security. Hydroelectric power stations in South America* 125

Hydropower has lot of advantages and is considered to be one of the most environmentally friendly energy sources in terms of emissions. Brazil – due to its favourable geographical location – is one of the leading countries of the world in the utilisation of hydropower. Nevertheless, mainly due to its negative effects on society, movements are also organized against dams in the South American country. One of the most significant social movements in Brazil is the MAB (Movimento dos Atingidos por Barragens), which tries to enforce the rights and demands of the people involved.

Keywords: Brazil, hydropower, energy, social movements, MAB

Bde Gen Tamás Csikány: *Farewell to an outstanding figure of Hungarian scientific life, military science and military higher education* 141

In his writing the author bids farewell to retired military scientist Miklós Szabó, retired Lieutenant General and Academician, who passed away unexpectedly on 9th March 2021.

REVIEW

Gen (Ret) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 146

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

Col (Ret) Csaba Gál: *International military and military technology review* 159

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljének a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légielő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyük figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegész, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiamilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

HM ZRÍNYI
TERKÉPESZETI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS
SZOLGÁLTATÓ KÖZHÁSZNI NONPROFIT KFT.

Az 1951-ben létrehozott Honvéd Kiadó Intézet az első a Honvédelmi Minisztérium háttérmezőmunkáit kate-
tematikájú lapozva, könyvek adott ki. Tervekenye
nyitott a civil olvasók felé is, előtérbe került a magyar
monográfiákban, tanulmánykötetekben és folyóir-
táknak sorozat, különböző ismeretterjesztő munkák
katonai vonat-
és folyóiratok
több mint
dányban, ebből

3000 kiadványt
közül 900 mű-
évek között
márv, politikai
adatok is amely
került. A Zrínyi
fokozatosan a
megjelent műveit
Kiadó gondozó-
nem hűltömet
avatták be az
sereplők mellett
a lezáró-
küldött miszt-
szere nagyobb
művek a jelen
kezelésére sa-
dornák, embert
magóbb hung-
kötvények
tály számára a
munkafüzetek
Jókoss életraj-
szpíroalán
egyre nagyobb
lák egy-kötés
könyvek mellett
kaszák, életraj-
Legfontosabb
közvetítő
kétváltozata
Folyóirat: a
tudományos
Szemle a
megjelent,
a Hungarikán

években
nai és honvédelmi
az évek során jelentősen bővült,
katonai szakírók munkáinak közzététele
kiegészített több
szótárak, lexikonok,
honvédelmi újságok.
A kiadó 30 évben
mintegy 35 millió pe-
si forintot fordított ki-
adásokra. Az 1980-as
század elején (hatalos-
esente mintegy 150 című
könyvvel) forgalomba is
kijött a kiadványait
kiadás szervezésébe vált-
zásokba szorult. A Zrínyi
keletre a magyar történe-
még és nemzeti történe-
művel szembe fordított
tulajdonos események és
katonákat is, akik helytállóan
katasztrófák ellenében, a
biztonság kiállításának
tűzoltó szervezeti működés
pályáján szorult. Ezre a
honvédelmi nevelési segítő
egy a köznevelési korre-
ktív munkák, honvédelmi
megszólításra alkalmas,
tűzoltó és honvédelmi
képzőanyagok, gondozás a
katonai tervekben. Közre-
vetlenül is megjelent. A
és eseti kiadványokat is
művelésére keretében
Honvédelmi Minisztérium
Honvéd a Magyar Honvédség
Kéthavonta megjelent kiadvány,
(MFA a Hatalos) folyóirat: a Honvédség
Magyar Honvédség évenkénti alkalommal
angol nyelvű tudományos folyóirata.
Defence Review.

éves a

ZRÍNYI KIADÓ

25%
kedvezmény

KÖNYV- ÉS TÉRKÉPBOLT
1024 Budapest, Fillér utca 14.
shop.hmzrinyi.hu

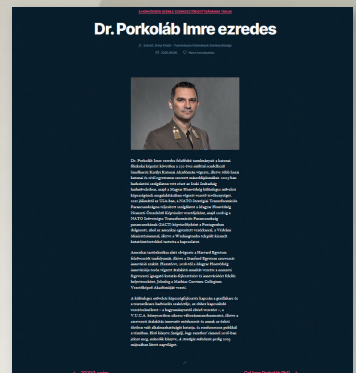
Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatóinkat, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Ha szerzőként látogat el hozzánk, akár az új felületen keresztül is beküldheti kéziratát. Nincs más dolga, mint regisztrálni, és közlési feltételeink megismerése után szinte azonnal feltöltheti munkáját.

Ha időben akar értesülni legfrissebb lapszámunkról, csak regisztráljon honlapunkon, és megküldjük Önnek következő számunk tartalmát még a megjelenés előtt!

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ